BALTAZAR CASTRO

tatăl meu, tovarășul meu

BALTAZAR CASTRO

●

TATĂL MEU, TOVARĂȘUL MEU

BALTAZAR CASTRO

TATĂL MEU, TOVARĂȘUL MEU

În românește de
C. Vonghizas și *S. Antoniu*

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
București — 1963

Coperta de *Niţulescu Constantin*

BALTAZAR CASTRO
Mi camarada padre
EMPRESA EDITORA ZIG-ZAG, S.A.,
SANTIAGO DE CHILE, 1951

NOTĂ INTRODUCTIVĂ

Alături de Volodea Teitelboim, Baltazar Castro se numără printre cei dintîi scriitori chilieni care aduc în literatură masele muncitoare, cu problemele lor specifice, impunîndu-le atenţiei generale.

Lucrările lui Baltazar Castro continuă tematic opera clasicului literaturii chiliene, Baldomero Lillo, cel care a deschis drum minerului în literatura întregului continent sud-american. La Castro, minerul apare prezentat pentru prima dată complet şi cu adevărat realist, din unghiul de vedere al clasei muncitoare, în perspectiva şi cu înţelegerea pe care i-o oferă ideologia ei.

Scriitorul s-a născut în 1919 într-o familie de mineri.

Încă de la primele lucrări (culegerea de povestiri *Stînci şi zăpadă*, romanele *Drumul* şi *Sewell*, cuprinzînd însemnate elemente autobiografice) se afirmă ca purtător de cuvînt al celor în mijlocul cărora s-a format; întreaga sa creaţie literară ulterioară şi-o consacră clasei muncitoare chiliene. Castro este totodată un neobosit activist pe tărîm social, membru al Consiliului Mondial al Păcii.

Opera sa cea mai de seamă, *Tatăl meu, tovarăşul meu* (1958), este o amplă frescă a vieţii şi luptei proletariatului chilian în deceniile trei şi patru ale secolului nostru, urmărind consecinţele pe care le-a avut în ţara sa criza economică din 1929—33 şi cel de al doilea război mondial.

E o perioadă frămîntată pentru Chile, statul sud-american cu un numeros şi puternic proletariat. Bogăţiile subsolului chilian, îndeosebi cuprul şi salpetrul, atrag capitalurile străine, astfel că îndată după primul război mondial imperialismul anglo-american pune stăpînire pe industria extractivă a ţării. Burghezia trădează interesele naţionale; proletariatul, singura forţă care s-ar fi putut opune concesionării minelor către puterile

străine, era încă insuficient organizat. Abia după 1919, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, Federația Muncitorilor din Chile, organizație sindicală înființată în 1919, se transformă într-o uniune sindicală de clasă. În 1920 e ales președinte Luis Emilio Recabarren, fruntaș al mișcării comuniste latino-americane, și îndată după aceea Federația se afiliază la Internaționala Roșie a Sindicatelor. Sub influența creșterii mișcării greviste, în 1922, congresul din Rancagua al Partidului Muncitoresc Socialist hotărăște transformarea partidului în Partid Comunist și afilierea la Internaționala a III-a.

În condițiile acestei creșteri a mișcării revoluționare, în alegerile prezidențiale din 1920 obține victoria Arturo Alessandri, candidatul Uniunii Liberale, bloc anglofil al burgheziei și moșierimii liberale. Conservatorii, care reprezentau interesele marilor moșieri, stăpîni pe mai mult de 80% din suprafața cultivabilă a țării, sînt învinși. Ajuns la putere, Alessandri uită de programul de reforme cu caracter burghezo-democratic. Oligarhia agrară rămîne stăpînă. Victoria lui Alessandri a însemnat întărirea influenței politice a imperialismului englez. În anii stabilizării relative a capitalismului, contradicțiile anglo-americane se adîncesc. Cercurile de opoziție filoamericane își asigură sprijinul ofițerilor în frunte cu ministrul de război sub președinția lui Alessandri, colonelul ultrareacționar Carlos Ibáñez, și, cu ajutorul S.U.A., îl aduc pe acesta la putere în februarie 1927. Se instituie o dictatură reacționară fățișă. Partidul Comunist e pus în ilegalitate. Conducătorii săi sînt arestați și deportați în insulele din Pacific. Federația Muncitorilor e pusă sub observație, ca de altfel toate organizațiile democratice. Ibáñez încearcă să preia prin organele guvernamentale controlul asupra organizațiilor clasei muncitoare, creînd mai întîi așa-zisele „Uniuni industriale", apoi, după eșecul acestora, corporații cu caracter fascist. În timpul dictaturii lui Ibáñez, datoriile țării cresc de patru ori. Capitalul american ia locul celui englez în industria extractivă și de prelucrare a cuprului și salpetrului. Burghezia chiliană încearcă să iasă din criza anilor 1929—33 pe seama maselor populare. Situația este agravată prin scăderea prețului salpetrului pe piața mondială. Guvernul ia măsuri represive împotriva manifestațiilor de protest și a grevelor care se țin lanț. În iulie 1931, dictatorul e nevoit să fugă în Argentina. E ales președinte Juan Esteban Montero. În aceste noi condiții, Partidul Comunist intră în le-

galitate și cheamă masele la ieșirea revoluționară din criză, organizînd greva generală de la 23 august 1931. Au loc serioase tulburări în rîndurile țărănimii, în armată și flotă, ca, de pildă, răscoala marinarilor de pe vasele militare din luna septembrie 1931, sîngeros reprimată de Montero. Elementele mic-burgheze reușesc să frîneze avîntul revoluționar. Grupul reacționar în frunte cu colonelul de aviație Grobe, participant la reprimarea răscoalei marinarilor, precum și grupul condus de agentul imperialismului S.U.A., Carlos Dávila, fost ambasador al Chile-ului în Statele Unite, se orientează din ce în ce mai mult spre ieșirea din criză printr-o dictatură de tip fascist. În 1932, prezentînd un program demagogic, prin care caută să cîștige sprijinul sindicatelor, Dávila pregătește răsturnarea guvernului Montero. Valul revoluționar al maselor îl obligă la constituirea unui bloc reacționar cu Grobe și Montero. Refuzul său de a lichida societatea nord-americană „Cosach" pentru salpetru provoacă nemulțumirea poporului, obligîndu-l pe Dávila să iasă din guvern. Grobe, rămas șef al guvernului, proclamă Republica Socialistă, urmărind să înșele clasa muncitoare prin introducerea unor reforme care să nu atingă, de fapt, bazele capitalismului. El promite amnistie pentru deținuții politici, introducerea controlului asupra comerțului interior și exterior, scuturarea jugului yankeu prin desființarea societății „Cosach", stabilirea de impozite ridicate asupra marii proprietăți. Dar aplicarea programului întîrzie, și cererile muncitorilor de înlăturare a ofițerilor reacționari din aparatul de stat și din armată rămîn neluate în seamă. Din inițiativa Partidului Comunist și a Federației Muncitorilor din Chile, la Santiago și Temuco au fost create soviete de deputați ale muncitorilor. Crucișătoarele engleze și americane se apropie de țărmul chilian. Două săptămîni după aceea, guvernul Grobe e răsturnat de forțele reacționare sprijinite de Statele Unite. Sovietele sînt desființate. Mișcarea muncitorească e reprimată fără milă. În octombrie 1932 au loc, în condiții de teroare, alegerile prezidențiale. Iese victorios din nou Arturo Alessandri, care de data asta își scosese masca de democrat, și timp de șase ani se menține la putere, sprijinindu-se pe oligarhie și pe organizațiile teroriste, care copiau metodele fascismului italian și german. Schimbînd denumirea societății „Cosach" în „Covensa" (corporația pentru vînzarea salpetrului), păstrează toate privilegiile monopolurilor nord-americane. Alessandri înlesnește pătrunde-

rea în țară a capitalurilor german, italian și japonez. În aceste condiții, se impune unitatea tuturor forțelor democratice. Federația Muncitorilor din Chile se unește cu alte organizații sindicale, și astfel ia naștere Confederația Muncitorilor din Chile. În 1936 are loc o înțelegere între Partidul Comunist și Partidul Socialist, care, împreună cu Confederația de curînd creată și alte organizații democratice formează Frontul Popular. În octombrie 1938, e ales președinte candidatul Frontului Popular, profesorul Pedro Aguirre Cerda, întrunind majoritatea absolută de voturi. Această victorie a avut o mare influență asupra creșterii conștiinței de clasă și naționale a maselor muncitoare din Chile și din celelalte țări ale Americii Latine.

Guvernul creat în urma victoriei Frontului Popular a asigurat poporului libertăți democratice, aplicarea legilor împotriva monopolurilor străine și o oarecare îmbunătățire a situației economice a maselor. Programul Frontului Popular prevedea dezvoltarea industriei naționale, măsuri de organizare a ajutorului financiar și agronomic pentru țărani, dar nu mergea pînă la preconizarea unei exproprieri a marilor proprietăți funciare și a întreprinderilor străine. Reacțiunea, reușind să aleagă în Camera Deputaților elemente conservatoare, opune o rezistență serioasă aplicării măsurilor noului guvern. Pedro Aguirre Cerda, temător și inconsecvent, lansează apeluri la împăcare și colaborare între clase, paralizînd astfel acțiunile revoluționare ale clasei muncitoare. Organizațiile antipopulare teroriste, subvenționate de Germania nazistă și de țările Axei, continuă să submineze activitatea Partidului Comunist. În timpul celui de al doilea război mondial, acesta militează neobosit pentru sprijinirea Uniunii Sovietice și aliaților săi împotriva fascismului. Încetul cu încetul, germanofilii pierd teren, astfel că după război mișcarea democratică cunoaște din nou un puternic avînt.

Toate aceste evenimente își găsesc un ecou direct în romanul lui Castro, modelînd destinele personajelor sale, contribuind la formarea și călirea lor. În centrul acțiunii se plasează familia Albiña, a cărei evoluție este reprezentativă pentru proletariatul chilian. Minerul Pedro Albiña, întruchipare a însușirilor celor mai alese ale clasei muncitoare chiliene, parcurge un drum lung și anevoios pînă la înțelegerea forței pe care o reprezintă proletariatul unit și organizat. După o copilărie petrecută pe țărmul Pacificului, unde a lucrat într-o salină, se căsătorește și, părăsind cîmpia, în căutarea unui trai mai bun, se angajează la

mina din Sewell, concesionată unei companii nord-americane, unde duce o viață aspră, săracă în bucurii, împreună cu soția și micul Pedro Segundo, fiul său. Muncitorii trăiesc aici cu groaza permanentă că vor fi îngropați sub uriașele avalanșe de zăpadă, în fața cărora n-au nici o putere. Procesul creșterii rîndurilor clasei muncitoare e urmărit în roman și prin alte personaje. De pildă, tinerii Jacinto Coliboro și Nolasco Manquelepe. Soarta lui Jacinto, venit tocmai din insula Chiloé în căutare de lucru și care își pierde un picior în subterană, au avut-o mii de muncitori chilieni. În mină, exploatarea e nemiloasă. Securitatea muncii e o utopie. Accidentele se țin lanț.

În aceste condiții aspre, muncitorii sînt uniți și se ajută reciproc, avînd o puternică organizație sindicală. Speranța într-un viitor mai bun le luminează existența. Mauricio Corrales, conducătorul sindicatului, e un comunist care, printr-o activitate neobosită, reușește să atragă la munca sindicală mulți muncitori, făcîndu-i să înțeleagă cauzele mizeriei, mecanismul exploatării capitaliste. Printre aceștia se află și prietenul său, Pedro Albiña, care se bucură de mare respect din partea celorlalți muncitori. Începînd să desfășoare o intensă activitate sindicală, Pedro își atrage nemulțumirea companiei, care-i pune în vedere să renunțe la această muncă, sub amenințarea concedierii. Conștient că-l vor aștepta ani de mizerie (începuse criza economică), el refuză să semneze declarația întocmită de conducerea minei. Își reia lucrul abia în 1939, cînd începe războiul, deoarece, mărind producția, patronii reprimesc necondiționat pe cei concediați.

Fiul său, Segua (Pedro Segundo), care intră de tînăr în mină, e atras de Corrales spre sindicat și în scurt timp devine un conducător foarte apreciat.

În finalul cărții asistăm la un impresionant act de sacrificiu al bătrînului Pedro Albiña pentru salvarea fiului său. Se dezlănțuie teroarea. Sînt arestați toți activiștii sindicali. Deoarece poartă același nume, tatăl și fiul sînt „din greșeală" amîndoi închiși. Bătrînul ar putea să obțină libertatea explicînd confuzia de nume, dar preferă să împartă soarta tovarășilor săi. Cînd află că printre cei care urmează să fie duși în lagărul de la Pisagua (cunoscut cititorilor romîni din romanul *Sămînță în nisip* al lui Volodea Teitelboim), de unde ar exista puține speranțe de scăpare, se află și Segua, Pedro Albiña se prezintă în locul fiului său și pleacă pe un drum fără întoarcere. Este în acest gest emoționant, zugrăvit cu patetism reținut, ceva ce

depășește semnificația unei simple jertfe pe altarul sentimentelor paterne. E un sacrificiu mult mai înălțător, făcut în mod conștient nu numai de un tată pentru a salva viața fiului său, ci, în primul rînd, de un proletar pentru a reda clasei sale un conducător al ei. E un act de sublim eroism, care insuflă cititorului convingerea că oameni ca Pedro Albiña vor duce neîndoios la triumful cauzei clasei muncitoare chiliene.

Lirismul cald care se profilează discret printre pagini zugrăvind scene sumbre și amare, narațiunea liberă de orice artificii, dorința de a spune numai adevărul, caracterele eroice ale personajelor conferă cărții lui Baltazar Castro valoarea unui emoționant mesaj artistic despre lupta eroicei clase muncitoare chiliene.

Scris sub forma amintirilor unui tînăr miner despre tatăl său, miner și el, romanul lui Castro se aseamănă, compozițional și ca mod de tratare, cu trilogia autobiografică a lui Gorki, iar în ceea ce privește problematica — formarea conștiinței de clasă a proletariatului — cu romanul *Mama* al marelui scriitor rus.

EDITURA

PARTEA ÎNTÎI

Cu trecerea anilor mi-am întărit convingerea că tatăl meu era în felul său un om excepţional. Nu voi încerca însă să vi-l prezint ca pe un om desăvîrşit ; nici gînd de aşa ceva. Tatăl meu, Pedro Albiña, făcea parte din încercata clasă muncitoare chiliană şi, la fel ca şi ea, de-a lungul vieţii sale a dat dovadă de mari calităţi, dar şi de unele slăbiciuni, pe care azi nu pot să le tăgăduiesc, cu toată dragostea filială de care sînt pătrunse cuvintele mele.

M-am născut în Sewell, aşezare minieră aparţinînd unei companii nord-americane. Sewell se află la şaptezeci şi patru de kilometri de Rancagua, aproape de lanţul Anzilor ; mina aceasta şi crestele stîncoase ale munţilor ce înconjurau blocurile cu patru sau cinci caturi, unde locuiau muncitorii — iată leagănul copilăriei mele.

Din partea tatei nu ştiai niciodată la ce să te aştepţi. Cînd apărea în uşa micii noastre locuinţe, prezenţa lui copleşea totul. Părea că sprîncenele lui încruntate, ochii scînteietori şi mustaţa groasă, presărată cu fire albe şi arămii, prevesteau o furtună cu fulgere şi trăsnete, cum se isca uneori în văile munţilor ce străjuiau aşezarea noastră, sau o avalanşă de zăpadă din acelea care umpleau de spaimă inimile femeilor din Sewell. El însă îşi scotea liniştit casca de protecţie, bocancii cu catarame mari de metal şi bluza groasă, care-şi pierduseră de mult culoarea dintru început, căpătînd acea nuanţă nedesluşită a pulberii din mină. Îşi întindea apoi braţele, îşi sufleca mînecile cămăşii şi o pornea, cu prosopul în mînă, spre spălătorul comun. (Exista cîte unul la fiecare cat.)

Cînd se întorcea, era un alt om. Părul lui castaniu şi ochii limpezi străluceau cu totul altfel decît înainte. Trupul său voinic umplea din nou cadrul uşii şi întreaga lui fiinţă surîdea, învăluindu-ne cu privirea lui mîngîietoare.

— Ce mai e nou, María ? o întreba pe mama, pe care n-o mai văzuse de dimineaţă, de la şapte, cînd intrase în schimb.

— Nimic important, Pedro. *Mister* Glasinovici a fost iar în inspecţie şi a cotrobăit prin toată casa. Ştii cît e de neplăcut.

O clipă, ochii tatei fulgerau de mînie, ca şi cum ar fi vrut să-l trăsnească de la distanţă pe *mister* Glasinovici, şeful serviciului administrativ. Sub pretext că inspectează locuinţele, acesta intra prin apartamente în orele cînd femeile rămîneau singure. Circulau tot felul de istorii în legătură cu încercările lui de a găsi gospodinele în îmbrăcăminte sumară. Dar iată că mama punea masa, umplînd bucătăria — care servea şi de sufragerie — cu o aromă plăcută, ce reuşea să gonească din mintea tatei amintirea minei întunecoase şi umede. Atunci privirea îi devenea din nou blîndă, şi începea să povestească ce se mai petrecuse la lucru.

— Au anunţat azi-dimineaţă că au de gînd să suprime buncărele...

— Dar cum să suprime buncărele, Pedro ? Doar fără ele nu se poate scoate minereul.

— Ei, María. Dumneata nu ştii ce procedee noi introduc veneticii ăştia. Vor scoate minereul direct din galerii, pînă la vagonetele de la mina *Tenicnte 5*, cu ajutorul unor buncăre uriaşe. Atunci buncărele pe care le avem acum nu vor mai fi necesare...

Pe tata şi pe mama nu i-am auzit niciodată tutuindu-se. Acum, după ce au trecut anii, cînd ştiu destule şi am ajuns să preţuiesc anumite amănunte semnificative ale convieţuirii umane, înţeleg profunda duioşie a relaţiilor dintre părinţii mei. Nu era în ele nimic strident sau căutat. Nu i-am văzut niciodată dezmierdîndu-se în faţa mea şi n-am surprins niciodată vreo vorbă sau vreun gest care să depăşească

invizibila limită de decență pe care în mod spontan și-o impuseseră în felul lor de viață. Și ce minunat era cînd tata își trecea cu dragoste mîna-i de uriaș prin părul meu ciufulit!

— Cum merge cu școala, mineraşule? mă întreba el. Învață, învață, prietene, ca să nu te înghită mina ca pe tatăl tău...

Mi-a trebuit foarte mult timp pînă să înțeleg ce însemna „să te înghită mina". Cum putea mina să înghită un om atît de voinic, cu umerii largi și cu brațele puternice ca două ciocane? Cînd îmi vorbea tata, dindărătul mustăților lui impresionante, mă simțeam mititel, neînsemnat. Îmi plăcea să-i simt mîna puternică jucîndu-se în părul meu zburlit; îi simțeam parcă energia clocotind, ca și cum forța vie din brațele tatei s-ar fi transmis prin nenumăratele fire negre ale părului meu.

Cînd stătea de vorbă cu prietenii în legătură cu treburile casei, despre mama spunea întotdeauna „soția", iar dacă venea vorba despre mine, spunea „feciorul meu".

— Credeam că mi-am frînt șira spinării. Așa i-am zis soției. Dar soția se pricepe mai bine decît mine la treburi de felul ăsta. „Nu, Pedro, mi-a spus, nu e fractură. Ai să vezi." În orice caz, eu mă resemnasem. Îmi părea rău doar pentru fecior, că avea să rămînă fără educație...

Tata povestea despre accidentul pe care-l avusese în mină. Se prăvălise peste el un stîlp de armătură, care trebuia să susțină o galerie de curînd deschisă. L-au dus la spital: au încercat să-l anestezieze sau să-i dea un calmant, ca să-i potolească durerea.

— Nu-i nimic, a zis tata. Dați-mi un pahar cu rachiu, și o să stau liniștit.

Vestea că yankeii aveau de gînd să desființeze buncărele din mină s-a răspîndit în tot orașul. Au adus-o oamenii care ieșiseră din primul schimb. Aceștia au spus-o nevestelor, care n-au întîrziat s-o comenteze cu vecinele.

Completînd recipisele pentru bagaje celor ce coborau din trenul de persoane, *don* Clodomiro, șeful

gării, înflorea știrea cu noi amănunte, astfel încît, în gura lui, aceasta li se părea oamenilor tot atît de adevărată ca și cum ar fi aflat-o chiar de la directorul general al societății :

— Se spune că n-o să mai fie nevoie de buncăre în nici o galerie. O să rămînă pe dinafară vreo opt sute de mineri. Iar dacă n-au să mai fie buncăre, se termină și cu vagonetele. Vagonetarilor o să le dea preavizul, și dumnezeu cu mila...

— Nu mai spune, *don* Clodomiro. De unde știi ?

— A fost un *mister* mai adineauri pe aici și mi-a spus...

— Stăm rău ! Asta-i o adevărată nenorocire !

În prăvălia lui Passalaqua, unde oamenii își făceau tîrguielile zilnice, agitația crescuse la maximum :

— Un chil de zahăr și un pachet de fidea...

— Numai atît ?

— Păi, ce să ne îndatorăm mai mult ? Săptămîna viitoare ne dau preavizul...

— Nu mai spune...

— Ei, nu mai spune ! Parcă dumneata nu știi tot așa de bine ca și noi ce-i așteaptă pe vagonetari...

— Chiar așa. Că bine ne-au mai aranjat. Acum iar o să mergem la Ranchagua să tragem mîța de coadă.

Sewell, marea așezare suspendată pe creasta munților, cu străzile tăiate în trepte, trăia sub amenințarea avalanșelor de zăpadă, a tragediilor din galerii și a știrilor despre eventuale „reduceri". Populația se obișnuise cu ritmul monoton al acestei vieți, care se desfășura conform regulamentului companiei, fără altă distracție decît filmul nord-american care rula aici cîteva zile pe săptămînă. Oamenii cădeau într-un fel de amorțeală, din care erau smulși pe neașteptate de moartea vreunuia dintre ei, semn că nenorocirea dădea tîrcoale printre stînci, sau de perspectiva închiderii minelor, care-i făcea să-și dea seama că nici unul dintre ei nu putea afirma că existența îi e asigurată la Sewell pînă la sfîrșitul zilelor sale.

Simţiră că de data asta era ceva grav ; pe uşile sediului sindicatului apărură îndată anunţuri care chemau oamenii la adunare :

Astă-seară la ora şapte şedinţă extraordinară. Se vor discuta probleme importante.

N-am să pot uita niciodată seara aceea, cînd a avut loc adunarea sindicatului pentru a discuta problema vagonetarilor şi a celor de la buncăre. Ea a marcat începutul frămîntărilor şi al luptelor ce le-am trăit pe drumul făuririi propriului meu destin. Era în iunie. Zăpada apăruse de timpuriu pe crestele munţilor şi pe acoperişurile barăcilor. Un cer opac acoperea oraşul mai tot timpul zilei, şi noaptea se furişa devreme pe drumurile întortocheate tăiate în munte. Ningea de două zile. Treptele străzilor şi casele se îmbrăcaseră în alb ; cînd apărea soarele, oamenii erau orbiţi de strălucirea lui. Copiii se grăbeau să se joace cu bulgări de zăpadă, iar echipele speciale ale serviciului administrativ deschideau pîrtie prin locurile troienite. Nu exista pentru mine bucurie mai mare decît sfîrşitul ninsorii şi ivirea soarelui ; atunci noi, copiii, ne făceam săniuţe din bucăţile de tablă care zăceau părăsite prin preajma atelierelor. Urcam apoi pe coasta muntelui, căutînd locuri potrivite pentru săniuş ; alegeam povîrnişurile cele mai abrupte şi ne luam vînt cu mare tărăboi, rîzînd şi ţipînd, pînă ce ne răsturnam în zăpadă, spre hazul celor mari, care priveau de la ferestre joaca noastră fericită.

Era întuneric de-a binelea, pe la şase seara, cînd au intrat la noi în casă Mauricio Corrales şi încă doi bărbaţi pe care nu-i mai văzusem. L-au salutat respectuos pe tata, cu o uşoară aplecare a capului, iar mamei, pe care o vedeau destul de des, i-au strîns călduros mîna.

— Luaţi loc, îi pofti cordial tata. Nu am altceva să vă ofer decît o ceaşcă de ceai...

— O gură de rachiu ne-ar prinde mai bine pe frigul ăsta, rîse Mauricio Corrales, frecîndu-şi mîinile. Toată seara am umblat să le amintim oamenilor să nu lipsească de la adunarea sindicatului şi pînă la urmă ne-a răzbit frigul.

— Îmi pare rău, zise mama, dar ultima sticlă de *pisco*[1] de care am făcut rost ați băut-o tot voi. După cum știți, jandarmii păzesc cu străşnicie. Nu te lasă să aduci nici măcar apă de colonie... Mama aşează ceainicul pe plită, aţîţă focul şi mai adăugă vreo cîteva linguriţe de ceai.

Cu venirea oaspeţilor abia mai încăpeam în odăiţa care ne servea de bucătărie şi sufragerie. Locuinţele din blocul nr. 501, unde stăteam noi, erau destinate muncitorilor căsătoriţi. Ca şi celelalte apartamente din Sewell, şi al nostru avea două camere : una în care se intra direct de pe coridor, servind de bucătărie şi sufragerie, şi dormitorul, unde mama aranjase cu gust patul ei şi al tatei alături de pătuţul meu, astfel încît mai rămăsese şi puţin loc de trecut. Mai erau acolo şi cîteva rafturi, înţesate cu rufe şi unelte de muncă. Într-un colţ atîrnau, învelite într-o pînză, ca să le apere de praf, hainele de sărbătoare ale tatei, aşteptînd un concediu sau vreo călătorie neprevăzută : un pantalon şi o haină de culoare neagră, o vestă cu nenumărate butoniere, prin care trecea mîndru lanţul de aur al ceasului, împodobit cu două medalii reprezentînd figuri ciudate — ceas moştenit, după cum spunea el, din tată în fiu. Deasupra, închisă într-o pungă de hîrtie, stătea — tovarăş nedespărţit — pălăria de paie şi, alături, brîul roşu pe care tata şi-l strîngea peste centura de piele.

— Va să zică, aveţi adunare astă-seară ?

— Da, Pedro, răspunse Mauricio. Trebuie să discutăm despre pericolul concedierilor, în legătură cu noul sistem de exploatare. Sindicatul trebuie să mobilizeze oamenii la luptă.

Mama servi ceaiul, aducîndu-ne şi cîteva felii groase de chec. Era un chec minunat, făcut de ea.

— Cred că te avem de partea sindicatului, Pedro. Nici nu ştii cîtă nevoie avem de ajutorul tău !

Tata sorbi lung ceaiul, cu zgomotul bine cunoscut pe care-mi plăcea întotdeauna să-l ascult. Îşi şterse

[1] Rachiu fabricat la Pisco, în Perú.

apoi mustățile cu dosul palmei, în dreapta și-n stînga, și în cele din urmă răspunse :

— Ascultă, Mauricio. Nu-mi vorbi de sindicatul tău. Ți-am mai spus de atîtea ori că nu vreau să am nimic de-a face cu el. Sînt în stare să lucrez cu brațele mele. Știu, de asemenea, ca orice bărbat, să-mi apăr drepturile. Nu, Mauricio, să nu te bizui pe mine...

Tata și Mauricio se rezemară cu coatele pe masă, ca și cum s-ar fi pregătit de o lungă discuție. De altfel, întotdeauna se întîmpla așa cînd ne vizita Corrales. Erau prieteni vechi. Veniseră împreună la mină din același loc, Quinta de Tilcoco, un sat din provincia O'Higgins. Tata a început să lucreze imediat în mină, îndeplinind diferite munci mărunte, în timp ce Corrales a intrat la secția mecanică. Acum era strungar în atelierul mecanic și toți îl lăudau pentru măiestria cu care mînuia strungul. Ar fi ajuns în scurt timp să ocupe un post foarte bine plătit, dacă, din cauza activității sale sindicale, șefii nu l-ar fi ținut în loc de fiecare dată cînd se făceau avansări.

— Nu-i nimic, obișnuia să spună Corrales. Mă țin ei lipit de strung, dar conștiința nu mi-o pot împiedica să meargă cu pași uriași înainte.

Cititor neobosit, uimea pe toată lumea cu bagajul său imens de cunoștințe. Uneori ne întîlneam pe stradă și ne salutam, ca și cum am fi fost de-o seamă.

— Ce mai faci, Pedro Segundo ? Am să trec mai tîrziu să te văd, și o să stăm mai mult de vorbă.

De fapt, convorbirile noastre se reduceau la povestirile lui Corrales, care depăna amintiri din copilăria lui petrecută la țară. Vorba îi era presărată cu expresii hazlii și cuvinte pitorești, pe care le introducea anume, ca să ne facă să rîdem. În cele din urmă devenea serios, puțin trist, și parcă vedeam o umbră mohorîtă așternîndu-se peste ochii săi negri :

— Am început să muncesc de la zece ani, Pedrito. Și viața țăranului e grea. E adevărat că la țară e soare și aer curat, nu ca aici, unde nu avem parte decît de umezeală și de aerul viciat din coșurile fabricii chimice și ale morilor, dar și țăranii sînt exploatați pînă

la sînge şi nu se aleg aproape cu nimic. Noi, minerii, trebuie să ajutăm ţărănimea. S-ar putea ca într-o zi...

În ochii lui vedeam iar aprinzîndu-se o flacără neliniştită. Începea atunci să vorbească despre vremea cînd lucrase la salpetru, unde l-a cunoscut pe Luis Emilio Recabarren [1], şi din povestirea sa se desprindeau aievea imaginile vremurilor cumplite pe care le trăiseră muncitorii din Nord. Ne vorbea ceasuri întregi. De multe ori am adormit în braţele lui Mauricio Corrales, pierdut în noianul de nume şi întîmplări ce se depănau de pe buzele lui.

— A adormit Pedrito, şoptea el, încercînd să se ridice ca să mă ducă în pat.

— Nu, nu, nu ! Mai povesteşte ceva, *don* Mauricio.

Tata încuviinţa rîzînd, şi mai rămîneam cîteva minute într-o luptă tragică între somn şi fantezie, între vis şi realitate.

În seara aceea, Mauricio îi vorbi tatei cu hotărîre:

— Sîntem prieteni de cînd ne ştim, şi de aceea fac apel acum la tine, Pedro. Eşti respectat de toţi oamenii din mină. E adevărat că n-ai intrat în sindicat, dar i-ai înfruntat cu tărie pe venetici. Toţi minerii au o mare admiraţie faţă de tine. Ei ştiu că eşti un om, în adevăratul înţeles al cuvîntului. Dacă nu vrei să lucrezi în organizaţie, eu îţi respect punctul de vedere. Dar acuma e altceva, şi te rog ca un vechi prieten...

Căscasem ochii mari. Fiecare vorbă a lui Mauricio îmi pătrundea în inimă, ca un bulgăraş alb de zăpadă, care se rostogolea şi mi se răspîndea în sînge. Situaţia apărea limpede. Sindicatul fusese înfiinţat de puţin timp şi mulţi muncitori stăteau încă deoparte, ba uneori, ceea ce era mai grav, făceau jocul administraţiei, care căuta să semene discordie.

---

[1] *Luis Emilio Recabarren* (1876—1924) — fruntaş al mişcării muncitoreşti din America Latină, unul dintre întemeietorii Partidului Comunist din Argentina (1918) şi din Chile (1922). A luat parte activă la mişcarea muncitorească din Chile. După congresul din 1919 al Federaţiei Muncitorilor din Chile, e ales preşedinte şi luptă pentru afilierea la Internaţionala Sindicatelor Roşii, realizată în 1921.

— Ca să putem preîntîmpina concedierea personalului, argumenta cu ardoare Corrales, avem un singur mijloc : unitatea şi numai unitatea. Mai cu seamă în mină. Dacă toată mina face grevă, sîntem salvaţi şi cîştigăm lupta. Nu contează dacă vor lucra cei de la Moara Udă sau cei de la Moara Uscată. Chiar şi Topitoria poate să lucreze, dacă vrea. Toată suprafaţa. Dar mina, nu. Trebuie să oprim mina. Iată de ce prezenţa ta astă seară la sindicat e atît de necesară...

Tata făcea cocoloaşe de pîine între degetele sale groase şi puternice. Pe neaşteptate, îşi întinse braţul şi îmi dădu cu degetul peste buza de jos : rămăsesem cu gura căscată ascultîndu-l pe Corrales. Toţi rîseră.

— Îţi place, minerasule ?...

Cei ce veniseră cu Mauricio au vorbit cam la fel. Atribuiau mare importanţă sprijinului tatei, pentru a putea uni întreaga mină într-o acţiune colectivă împotriva măsurilor pe care urma să le anunţe compania.

Ardeam de dorinţa ca tata să accepte ce-i cereau oamenii aceia. Întotdeauna fusesem curios să ştiu ce se întîmpla în clădirea sindicatului, căreia îi dădusem tîrcoale într-o seară cînd era adunare, fără a prinde însă mai mult decît vreo cîteva fraze întretăiate. Colegii mei de şcoală îmi povestiseră despre certuri cumplite care se iscau în mijlocul discuţiei, încît unii ameninţau chiar să se ia la bătaie, pînă cînd se ridica vocea liniştită a lui Mauricio Corrales, care îi chema la ordine şi la înţelegere.

După o oră de discuţie, tata se ridică în picioare. Îşi îndoi şi dezdoi pe rînd genunchii, încercînd să-şi dezmorţească articulaţiile şi, ca de obicei, îşi trecu mîna prin părul meu zburlit. Simţeam că avea să-şi rostească hotărîrea. În ceea ce mă priveşte, mă temeam de un răspuns negativ, căci îmi dădeam seama, în ciuda vîrstei mele fragede, că tata avea o voinţă neclintită. Şi, ca şi cum seara aceea ar fi fost destinată să-mi aducă surprize după surprize, mă întrebă :

— Ce-ai face tu, minerasule ?

N-am reuşit să-mi pun ordine în gînduri, ca să le exprim în cuvinte potrivite. Repede, fără a ezita, am exclamat cu mîinile întinse a rugăminte :

— Dacă mă laşi... viu cu tine!

— Haidem... zise tata.

Inimile noastre tresăriră de bucurie. Mauricio Corrales şi tovarăşii săi mă sărutară cu privirea. Afară, zăpada se aşternuse peste tot.

Întîmplările pe care le povestesc acum s-au petrecut cu mulţi ani în urmă, şi s-ar putea să nu mai ţin minte toate amănuntele. Pe lîngă asta, ziua în care am asistat la adunarea sindicatului mi-a rămas în minte învăluită în atîtea emoţii tulburătoare, încît, cu toată străduania mea de a o fixa în timp aşa cum se cuvine, nu găsesc cuvinte să redau, măcar cu aproximaţie, tot ce am simţit. Îmi aduc aminte că localul, înţesat de muncitori, devenise un adevărat furnicar. M-am aşezat împreună cu tata, undeva cam pe la mijloc. Mai întîi a vorbit preşedintele, Obdulio Contuliano, muncitor la atelierele mecanice, arătînd de ce a fost convocată adunarea:

— Compania, tovarăşi, vrea să ne provoace...

Apoi explică cum stăteau lucrurile cu muncitorii de la buncăre şi cu vagonetarii.

Au vorbit mulţi. Toţi începeau spunînd: „Tovarăşi, cred că n-o s-o putem scoate la capăt cu aceşti *gringos*[1] decît printr-o grevă...“ „...Tovarăşi...“, „...Tovarăşi...“. Cuvîntul acesta îmi zbîrnîia în ureche ca un bondar.

Veni în sfîrşit rîndul lui Mauricio Corrales. Ne întoarserăm privirile spre el, şi Corrales începu să vorbească cu liniştea sa de totdeauna, expunîndu-şi cu claritate ideile. Totul trebuia făcut cu calm, dar cu multă energie. Şi arătă apoi că introducerea noului sistem de muncă în mină ar însemna concedierea a sute şi sute de muncitori, ceea ce ar duce la o mizerie şi mai cruntă, iar arama, bogăţia noastră naţională, şi-o vor însuşi în continuare tot monopoliştii nord-americani.

— Trebuie să facem o grevă generală, propuse el la urmă, să vadă compania că sîntem uniţi. Dacă nu

[1] *Gringo* — denumire dată iniţial tuturor străinilor, iar apoi cu preferinţă englezilor şi nord-americanilor.

vom fi în stare să dovedim că putem lăsa mina părăsită, ca un animal mort, mai bine să ne dăm legaţi pe mîinile străinilor.

Un murmur de aprobare străbătu sala.

— Eu sînt pentru grevă, strigă unul, dacă sînt şi ceilalţi.

Am observat că oamenii se uitau la tata. Mai întîi unul din apropiere, apoi altul, şi altul, pînă cînd jumătate din cei de faţă se întoarseră spre el şi-l priveau. Fără să ceară cuvîntul, tata se ridică în picioare. Rămase nemişcat privind spre estrada unde se afla comitetul. Se făcu deodată linişte. De pe scaunul meu, mă uitam în sus la el. Inima încetase să-mi bată, făcîndu-se din ce în ce mai mică. Îi vedeam mustăţile groase, clipirea ochilor limpezi, părul pieptănat într-o parte şi periat cu grijă. Cum în sală era cald, îşi scosese mantaua de ploaie, şi aşa, cu haina descheiată, sub care i se vedea bluza de stofă groasă, părea mai voinic. Braţele atletice ridicară încet pălăria pînă la înălţimea pieptului.

— Tăticule, îmi scăpă de pe buze fără să-mi dau seama. El mă auzi. Ţinînd pălăria într-o mînă, pe cealaltă o lăsă în jos şi şi-o puse pe creştetul meu zburlit. Apoi îşi îndreptă ochii către masa comitetului :

— Eu sînt alături de voi. Tot ce hotărîţi...

Numai atît a spus, dar cuvintele lui au însemnat foarte mult pentru mine şi pentru Mauricio Corrales, care în seara aceea părea mai puţin cărunt, poate din cauza bucuriei imense pe care i-o făcuse tata. Tot atunci a fost aleasă şi delegaţia însărcinată să ducă memoriul de revendicări directorului companiei, care, anunţat că se ţine o adunare sindicală, aştepta în biroul său.

Nu mult după ce ne înapoiaserăm acasă, tocmai ne beam cafeaua pregătită de mama, cînd sosi vestea victoriei răsunătoare obţinute de sindicat. În faţa atitudinii ferme a muncitorilor, direcţiunea hotărîse să amîne pentru o ocazie mai favorabilă scoaterea buncărelor şi a vagonetelor din galeriile minei.

— Ştii, tăticule, aş vrea să te întreb ceva, le-am întrerupt eu conversaţia.

— Ce anume ?

— Ce înseamnă „tovarăş" ?

Tata împinse scaunul la o parte, apoi trase perdeluţa care acoperea uşa dormitorului, intră pe jumătate dincolo şi îmi spuse :

— E timpul să te duci la culcare.

Apoi, întorcîndu-se, se aşeză lîngă mine şi îmi întinse mîna sa uriaşă, în care degetele mele mici se pierdură cu totul.

— Noapte bună, tovarăşe. Şi-mi zîmbi.

Atunci am înţeles. Era ca şi cum în clipa aceea amîndoi am fi păşit din nou în viaţă.

CAPITOLUL II

Aş vrea să vă vorbesc despre copilăria mea. Întotdeauna m-a ispitit gîndul de a povesti pe îndelete de anii trăiţi în Sewell, înainte de a fi ajuns la vîrsta cînd am început să lucrez în întreprinderile companiei. Mi se părea că aş putea să spun lucrurile cele mai frumoase, să zugrăvesc copilăria mea ca pe o ţară de cristal, senină şi luminoasă, unde fericirea se află în orice colţ. Acum, însă, aş dori să vă vorbesc despre zilele şi orele petrecute în mină înainte de a deveni bărbat. Toţi povestesc cu căldură întîmplări din copilărie, scriind lungi capitole pline de o nemărginită simpatie pentru cei mici.

Într-o seară, tata a făcut rost de *pisco* şi rachiu de la un contrabandist. *Pisco*-ul era în sticle, dar rachiul a fost adus, ca de obicei, într-o cameră de automobil. Nu ştiu cu ce ingrediente necbişnuite fusese preparat, dar mirosea a tutun. Din cînd în cînd, ca să uite de mizeriile vieţii de toate zilele, tata bea — sfidîndu-i pe poliţişti şi pe paznicii companiei — cîte un pic de alcool obţinut de la vreun *pisquero* care, pe cărările

neumblate ale muntelui, reușea să ocolească vigilența legii.

Îmbătîndu-se, tata avu proasta idee să-mi ofere un pahar.

— Bea, minerașule ! m-a îmbiat el aproape poruncitor. Bea, ca să știi și tu ce pot bea aici chilienii. Mai tîrziu, cînd o să avem poftă de *whisky,* o să ne ducem la yankei.

Așa glumea el întotdeauna cînd bea. Voia să spună că patronii yankei erau liberi să aducă oricît *whisky* doreau, fără să le pese de rigorile prohibiției.

Am luat paharul pe care mi-l întindea și l-am băut pînă la jumătate. Niciodată în viața mea n-am băut ceva mai rău. După un sfert de oră, capul a început să mi se învîrtească și am simțit o nevoie imperioasă de a vomita. Îmi amintesc vag de chipul mamei, care îmi ținea capul în mîini, în vreme ce eu, cu spinarea încovoiată și zguduit de niște spasme cumplite, icneam din răsputeri deasupra vasului de noapte din dormitor. Și ce blînde și mîngîietoare erau mîinile mamei, pe care le simțeam pe frunte, pe ceafă, pe urechi ! Era ca o frunză de eucalipt care se întindea spre mine cu dragoste, chiar în clipa cînd furioase uragane amenințau să-mi fărîme trupul în bucăți.

Au trebuit să treacă mulți ani, în care am cunoscut necuprinsul mării și al cîmpiilor din țara mea, pînă să pot înțelege copilăria așa cum e zugrăvită în cărțile cu povești, unde copiii cresc făcînd fel de fel de strengării, se pierd prin pășuni, aleargă pe sub portocalii încărcați de roade aurii, sau contemplă zi de zi oceanul, visînd să se facă marinari.

O calitate a tatălui meu a fost aceea că el căuta, pe cît era cu putință, să ocrotească lumea nevinovăției mele copilărești, neîngăduind să-mi fie spulberată înainte de vreme, așa cum se întîmpla cu alți copii din așezarea noastră.

— Da, tinere tovarăș. E ora de culcare. Și-mi punea pe umăr mîna lui uriașă, conducîndu-mă pînă la pătutul meu.

Nu-și îngăduia niciodată să se dezbrace înaintea mea, și începea să se schimbe, pentru a se culca numai

după ce se încredința că dormeam profund. La fel făcea și mama.

În apartamentul 1546 din blocul 400 s-a născut un copil a cărui mamă n-a putut fi dusă la timp la spital. Acolo stătea familia lui Augusto Hinojosa. Ca și noi, nu aveau decît o bucătărie-sufragerie și o cameră de dormit. Augusto a văzut nestingherit cum i-a venit pe lume frățiorul, iar apoi povestea cele văzute copiilor din oraș, cu o nerușinare care te uimea. Așa erau copiii din Sewell, crescuți în promiscuitate, înăspriți de viața la munte și de climă, porniți de timpuriu pe căile durerii și ale greutăților, fără ca cineva să se îngrijească să le păstreze un crîmpei de frumusețe proprie copilăriei, de care să-și poată aminti cînd vor fi mari.

Niciodată nu voi putea să-i mulțumesc îndeajuns acestui muncitor voinic ce mi-a fost tată, pentru îndîrjirea cu care s-a luptat întotdeauna, în ciuda împrejurărilor vitrege, ca să ne asigure o viață decentă, veghind să nu fie încălcate obiceiurile și să nu fiu nevoit să cunosc prea de timpuriu chipul aspru al vieții.

Dar existența noastră se desfășura într-o așezare unde timpul era măsurat de ceasornicele vătafilor nord-americani, ale jandarmilor și ale poliției Serviciului de ordine. Nu vedeam frunzișul copacilor decît duminica, atunci cînd coboram pînă la Coya ; jocul cu cercul era pentru noi ceva neobișnuit, despre care știam doar din auzite, de la cei ce veneau de la Rancagua ; de obicei ne jucam cu bile, dar micul teren plan pe care ni-l lăsa muntele în spatele școlii nu era locul cel mai potrivit. Eram copiii străzilor în trepte, pe care le urcam și le coboram cu o sprinteneală uimitoare ; în timpul iernii treaba asta constituia un adevărat sport, care ne ajuta să gonim frigul ce ne înțepenea degetele picioarelor.

În fiecare după-amiază, la ora patru, trecea chiar pe lîngă blocul nostru trenul de persoane de la Rancagua. Dimineața, la unsprezece, pornea din Sewell trenul cu cei care plecau în concediu, sau pe care com-

pania îi dădea afară din diferite motive. Cel mai mult ne plăcea să-l privim cînd urca şuierînd printre blocuri. Îşi anunţa intrarea în Sewell de la staţia Las Juntas, unde începea şirul de blocuri, şi urca cu greu, pufăind la curbe, biciuindu-şi flancurile cu limbi de foc. Trecea cu coşul fumegînd, fără să se oprească o clipă, zguduind întreg orăşelul. Iarnă, linia ferată devenea alunecoasă. Echipe speciale aruncau zăpada de pe şine, iar nisiparii, stînd pe tenderul locomotivei, presărau nisipul cu grijă, pentru ca roţile, în lupta lor teribilă cu înălţimea, să nu patineze.

Personalul trenului rămînea peste noapte în Sewell şi cobora abia a doua zi. Tata era prieten cu mecanicul Juan Rojas, căruia minerii îi spuneau *Păr-de-arici,* din cauza unui smoc de păr scurt şi aspru ce-i ieşea de sub şapca albastră. Pe la amiază, fără să ne fi înţeles de mai înainte, mă întîlneam cu tata la balustrada blocului, în faţa camerelor noastre, pentru a saluta trecerea trenului.

— A plecat personaluuuuul ! strigam eu uneori, cînd tata sau mama lipseau de acasă, lucru care se întîmpla destul de rar, căci la ora aceea tata, întors din schimbul de dimineaţă, îşi termina prînzul.

La ferestruica locomotivei apărea o faţă negricioasă şi asudată. Era Rojas, care ridica mîna în semn de salut. Tata îi răspundea :

— La revedere, *Ariciule !*

Asta era tot. Uneori, seara, *Păr-de-arici* venea pe la noi cu o sticlă de *pisco,* pe care reuşise s-o ascundă în nisipul din locomotivă, şi o bea cu tata în tăcere, depănînd amintiri din vremea cînd lucraseră împreună prin alte locuri.

Cînd tata avea musafiri, eu rămîneam multă vreme treaz în patul meu. Auzeam glasurile celor ce vorbeau în bucătăria-sufragerie, le ghiceam gesturile. Stăteam pe întuneric, urmărind cum lumina becului din sufragerie se filtra prin perdeaua de la uşă. De cele mai multe ori musafirii erau cam aceiaşi : Mauricio Corrales, Juan Rojas, Jacinto Coliboro, Enesíforo González, Rudolfo Palma. Din cîte auzeam în acele seri, înainte

de a adormi, ajunsesem să le cunosc viețile și să știu de ce veniseră la mină, începînd aici o nouă viață.

Îmi plăcea îndeosebi cum vorbea Juan Rojas, cel numit *Păr-de-arici,* și nu mai puțin Jacinto Coliboro, care venise la Sewell din insula Chiloé. Coliboro avea un fel aparte de a vorbi, iar tata se purta cu el deosebit de cald, căutînd, parcă, să-i mai ușureze dorul de rude și prieteni. Niciodată n-am visat că m-am prefăcut într-un prinț fermecat, dar adesea, în somn, am trăit neprețuita bucurie de a mă vedea mecanic pe locomotiva lui Juan Rojas, biruind furtunile Anzilor într-o bătălie sălbatică cu vîntul, zăpada și înălțimile.

CAPITOLUL III

Nu-mi amintesc să fi săvîrșit vreo faptă care să-mi chinuiască multă vreme conștiința. Poate că nu vorbeam prea cuviincios cînd scăpam de supravegherea celor mari, dar asta era o urmare a contactului cu oamenii din mină. Noi, copiii, le auzeam convorbirile și uneori chiar ne opream să stăm de vorbă cu ei, fie pe stradă, fie la prăvălie cînd făceam tîrguieli, fie acasă cînd veneau musafiri.

Într-o după-amiază, pe cînd ne jucam pe micul nostru teren improvizat acoperit cu zăpadă, am împins mai tare decît era nevoie săniuța unui băiețaș, coleg de școală cu mine. Săniuța a luat-o la vale și s-a prăvălit în fundul unui șanț, unde zăpada a înghițit-o. A fost nevoie să chemăm echipa specială a serviciului administrativ ca să-l scoată pe bietul băiat. Își fracturase glezna, așa că au trebuit să-l ducă imediat la spital.

Să mai spun ce spaimă am tras? Tata mi-a dat cîteva după ceafă și am fost trimis, plîngînd, la culcare. Am adormit imediat, deși inima-mi bătea să se spargă și nici vorbăria veselă a lui Jacinto Coliboro,

pe care-l auzeam ca prin vis, n-a reuşit să mă scoată din profunda amorţeală care pusese stăpînire pe mine.

Altă dată, eu şi încă vreo trei copii ne-am vorbit să mergem la lecţia de catehism pe care o ţinea parohul la capelă. Ştiam că preotul petrecea zile întregi la clubul funcţionarilor companiei jucînd cărţi. Oamenii povesteau despre el că atunci cînd i se terminau banii se ridica de la masă, spunînd :

— Aşteptaţi, aşteptaţi-mă niţel. Mă duc la un botez şi vin degrabă înapoi.

Întorcîndu-se de la botez cu bani, îşi încerca mai departe norocul. După ce pierdea totul, ieşea iarăşi de la club :

— Aşteptaţi, aşteptaţi-mă niţel. La ora asta am o cununie. Mă întorc îndată...

De la cununie se întorcea iarăşi cu bani. Şi tot aşa mereu.

Cînd am venit în ziua aceea la catehism, ne-a pus o sumedenie de întrebări. Părintele era un om gras, buhăit, cu vinişoare roşii în obraji. Din cînd în cînd respira adînc, atît de tare încît auzeam aerul şuierîndu-i în piept. De fiecare dată îşi sugea cu zgomot o anumită măsea din partea dreaptă, care pentru el păstra, probabil, cine ştie ce gust tainic, căci tot timpul cît am stat acolo n-a lăsat-o o clipă în pace.

Relaţiile noastre cu preotul s-au terminat într-un chip brusc şi neaşteptat. Nici nu ne-am putut da seama ce l-a făcut deodată să-şi iasă din fire, să-şi ridice ameninţător braţele, pentru ca apoi să se lovească peste pîntec şi, tot sugîndu-şi zgomotos măseaua, să ne azvîrle în ghionţi pe uşă afară.

Iată cum s-a întîmplat.

Veniserăm la catehism vreo treizeci de copii. Părintele întreba pe fiecare :

— Dacă dumnezeu o să-ţi dea viaţă şi sănătate, ce vrei să te faci cînd o să fii mare ?

— Marinar... zise unul.

— Tîmplar... răspunse altul.

Ajungînd la mine, părintele respiră adînc, şi sugîndu-şi măseaua, mă întrebă zîmbind :

— Tu ce-ai vrea să fii ?

I-am tras un cot prietenului meu și am răspuns ridicînd glasul :

— As de treflă !

Cu aceasta catehismul a luat sfîrșit ! Preotul ne-a reclamat la serviciul administrativ că sîntem niște derbedei, și domnul Glasinovici a venit la noi acasă, să stea de vorbă cu tata despre purtarea mea. Tata l-a ascultat cu multă seriozitate, stînd încruntat, ca și cum ar fi cugetat profund la cele întîmplate. Dar cînd vizitatorul a plecat, s-a întors spre mine și mi-a spus :

— Să nu mai faci ! A luat apoi cana de apă de pe toaletă și, golind-o în lighean, a izbucnit în rîs — cel mai răsunător hohot de rîs pe care l-am auzit vreodată.

Altă dată am săvîrșit cu adevărat o faptă rea : conștient că făceam un lucru nepermis, am deschis o scrisoare a lui Jacinto Coliboro.

— Du-mi scrisoarea asta la poștă, Següita, m-a rugat el într-o dimineață.

Întîrziase la lucru. Eu mă îndreptam spre școală, zgribulit de ger. Scrisoarea mi-a aprins deodată fantezia. Îmi evoca toate imaginile care mi se perindaseră de cînd îl tot auzeam vorbind pe Jacinto despre canalele din sud, despre insule, despre navigatorii din Chiloé, despre cumătrul Manquelepe și despre logodnica care-l aștepta să se întoarcă. Cîte lucruri minunate n-ar fi putut scrie Jacinto Coliboro ! Lupta dintre curiozitate și corectitudine n-a durat prea mult. Am deschis plicul cu grijă, ca să nu-l stric și să-l pot închide pe urmă la loc. Apoi, așezat pe o treaptă a scării care ducea la poștă, am început să citesc slovele mari, așternute de mîna lui Jacinto.

Nu sînt sigur că memoria mă va ajuta să reproduc conținutul scrisorii, cuvînt cu cuvînt. În tot cazul, Jacinto scria cam următoarele :

Dragă cumetre,

Poate n-ai să mă crezi, dar adevărul e că mă simt mulțumit prin aceste locuri. Cîștig bine, cheltuiesc puțin, așa că fac și ceva economii pentru scopul pe

care-l ştii. Am plecat din Dalcahue visînd să-mi măresc bucăţica de pămînt pe care mi-au lăsat-o părinţii, şi gîndul ăsta mă însufleţeşte mereu. Nu tăgăduiesc că aici viaţa e aspră. Oamenii n-au văzut niciodată marea şi au un fel de a fi foarte diferit de al nostru. Peste tot, oriunde te-ai uita, numai munţi. Iarna, zăpada acoperă oraşul şi crestele munţilor. Despre mina unde lucrez ce să-ţi mai spun? Acolo nu vezi nici cer, nici munţi, nici zăpadă. E numai noapte neagră, luminată de lanterne şi de reţeaua electrică ce se ramifică prin tuneluri. Dar să ştii că m-am obişnuit.

Greu a fost la început. Ce mai face Delmira Cárdenas? Pămîntul şi Delmira îmi dau tăria să-mi urmez soarta. Cînd am luat barca din Dalcahue ca să plec la Angelmó, mărturisesc că am simţit o ciudată strîngere de inimă. N-aş putea spune dacă era teamă, părere de rău, sau altceva cu neputinţă de explicat. Dar cînd am ajuns în Puerto Montt m-am simţit mai hotărît, şi strîngerea de inimă a dispărut. Cred că bucuria de a avea prilejul să-mi cunosc ţara m-a ajutat şi mi-a dat curaj să fac faţă celor ce aveau să vie. Dumneata nu ştii, cumetre Manquelepe, cum este pe aici prin nord. Sînt oraşe noi, care nu seamănă cu ale noastre: s-ar părea că pînă şi păşunile şi vitele care pasc sînt altfel; dar cel mai uimitor este că mulţi oameni de pe aici vorbesc şi gîndesc ca şi cum n-ar fi auzit niciodată de Chiloé. Dacă poţi, ar fi bine să dai o raită prin Chile, cumetre, căci ţara este întinsă şi pretutindeni ai multe de văzut.

E greu să te înţelegi cu americanii de la mină. Aici, în Sewell, toţi şefii sînt gringos, *din Statele Unite. Vorbesc foarte puţin sau aproape de loc spaniola. Pe cei nou veniţi, minerii îi învaţă să spună măscări. Unul a învăţat să spună porcăria cea mai urîtă pe care o ştiu chilienii şi o repeta de fiecare dată cînd se afla în oraş, prin casele unde era poftit, pînă cînd, în cele din urmă, i-au explicat ce înseamnă. Eu sînt acum miner la înaintare. La început m-au pus la o treabă mai simplă: culegeam probe de mineral din toate locurile unde urmau să dinamiteze, ca să deschidă noi abataje. În scurt timp am învăţat să lucrez la perfo-*

rator, o mașină lunguiață cu un sfredel la capăt, care găurește stînca pentru a se putea vîrî dinamita. Ce m-am mai chinuit! Blestematul de perforator tremura ca un animal întărîtat și mă zguduia pe dinăuntru, de era să-mi rupă coastele. Împreună cu mine lucrează și don *Floro Alcántara, la buncăr: o gaură mare, ca o cutie uriașă pe unde cade minereul brut în vagonete. N-am să-ți explic mai mult, cumetre, pentru că treaba asta e foarte complicată, și pînă la urmă o să ne încurcăm amîndoi. De fapt,* don *Floro e din Doñihue, un sat de pe aici de lîngă mină. Lucrează în mină de vreo douăzeci de ani, și se pare că i s-au vătămat plămînii. La ieșirea din schimb îl aud întotdeauna bombănind: „Ce mi-o fi trebuind mie să stau vîrît în porcăria asta?" Se uită la mine și mă întreabă: „Ai fost vreodată prin Doñihue, prietene Coliboro?" Cînd dau din cap că nu, el adaugă: „Este o cîmpie foarte frumoasă, cu vii, portocali, lanuri de grîu, cît vezi cu ochii. Și eu, nătărăul, stau vîrît în mină, îndurînd ocări de la* gringos *și înghițind praf. Ai mai văzut așa ceva?" Într-o dimineață, am îndrăznit să-i spun: „Dar dumneata, prietene Floro, ai fost vreodată prin Chiloé?" De atunci mi se pare că am devenit prieteni și mai buni. El îmi vorbește despre Doñihue, Peumo, Las Capras, pe unde a hoinărit în tinerețe, iar eu îi povestesc întîmplări din Dalcahue, Quemchi, Quellón. Cel mai mult i-a plăcut lui* don *Floro cînd i-am povestit despre călătoria pe care am făcut-o noi doi cu barca pînă la Angelmó, de ne-a prins furtuna lîngă Calbuco. Îți amintești, cumetre? Vîntul mugea ca un taur furios, și părea că pînza o să se rupă la fiecare izbitură a valurilor. Chiar și acum îmi amintesc cu admirație de îndemînarea dumitale în mînuirea cîrmei. Cînd vîntul bătea dintr-o parte, dumneata îl lăsai să treacă, ușurel, cu o mișcare a cîrmei. Cînd se năpustea din cealaltă parte, dumneata îți rîdeai din nou de el. Am vorbit mult cu* don *Floro despre dumneata, cumetre! El spune că a cunoscut la muncile din mină mulți oameni din Chiloé; veneau tăcuți,*

puneau banii deoparte și se întorceau pe meleagurile lor. De-aș avea norocul să mă întorc și eu!

În sfîrșit, cumetre, vreau să-ți spun că o duc bine. Munca e grea, dar cum nu prea beau și nu mă trage inima să mă duc la Rancagua, unde minerii, după cum se spune, merg să se distreze în niște case vesele, unde uită de singurătate, îmi rămîn ceva bani. O singură dată, într-o seară, mi s-a întîmplat să pun gura pe niște pisco *dres cu tutun, pe care tovarășii mei de bloc l-au cumpărat de la un contrabandist venit prin munți, căci aici, cumetre, este oprit să vinzi și să consumi alcool. Dacă ai ști cu ce durere de cap m-am trezit a doua zi! Îmi duhnea pe gură și pe nas. Niciodată n-o să mai fac una ca asta!*

Așadar, cumetre, dacă te hotărăști, vino pe la noi. Chile e o țară întinsă. Ți-o spun eu, care mă aflu acum în zona centrală, cum i se spune aici. Gîndește-te că mai sus de noi, înspre nord, se întinde încă pe atîta cît e partea din sud. Ce spui de asta? Nu uita să-i transmiți Delmirei că mă gîndesc într-una la ea.

Te îmbrățișează cumătrul dumitale,

Jacinto Coliboro

CAPITOLUL IV

Mi se părea că cineva mă trage cu o iuțeală fantastică din fundul unei prăpăstii ; tata mă zgîlțîi cu putere, ca să mă deștepte :

— Hai, ai dormit destul. Trenul a început să fluiere.

M-am îmbrăcat în grabă și am alergat la spălătorul comun, ca să-mi dau cu puțină apă pe față. Cînd m-am întors, pe masă mă aștepta o ceașcă de cafea fierbinte, cîteva felii de pîine și o bucată de brînză negricioasă, cu un gust ciudat, care se găsea de vînzare la

cooperativa din Sewell. Am băut cafeaua în grabă, căci locomotiva fluiera într-una, anunțîndu-i pe pasageri că trenul *golfiștilor* pleca spre Coya în cîteva minute.

Mama luă costumul negru de sărbătoare al tatei, care atîrna în colțul său, și începu să-l perie cu grijă : culegea scamele albe care se lipiseră pe revere, îi ștergea mînecile, frecîndu-le cu o cîrpă muiată în benzină, și netezea pantalonii, pentru a îndepărta micile cute ivite pe lîngă genunchi.

— Îți pui vesta, nu-i așa ? întrebă ea, în timp ce cosea la loc un nasture care se slăbise.

— Nu. Azi o să fie cald.. Mi-am pus o flanelă pe dedesubt, răspunse tata și începu să-și îmbrace hainele de sărbătoare.

— Nu uita, Pedro, că serile sînt reci.

Mama îi dădu brîul roșu, cu care tata își înfășura mijlocul puternic, și se apucă să-i perie cu grijă pălăria de fetru.

Mama se îngrijea permanent de tot ce avea vreo legătură cu persoana tatei : hrana, îmbrăcămintea, sănătatea lui. Ea singură spăla rufele și n-ar fi lăsat pentru nimic în lume ca cineva străin s-o înlocuiască în treburile casei. Trebăluise fără odihnă încă din ajun, pregătind toate cele necesare pentru călătoria noastră la Coya. A cumpărat de la cooperativă o găină din acelea care se aduc gata tăiate de la Rancagua, a fiert ouă, a făcut niște plăcinte cu carne și, adăugînd și alte merinde, a umplut un coș de provizii pentru toată ziua.

— N-are rost să cheltuim bani cu mîncarea la Coya. Acolo te costă cît ochii din cap, se apără ea, cînd tata fu de părere că poate nu era cazul să luăm cu noi mîncare de acasă.

N-aș vrea să înțelegeți din aceasta că mama era exagerat de econoamă. Ea nu controla cu strășnicie pe ce cheltuia tata banii, cum făceau atîtea alte femei cu bărbații lor, dar avea o noțiune foarte precisă în privința cheltuielilor pe care și le poate îngădui o familie modestă de muncitori. Mărturisesc că n-am fost niciodată nevoit să recurg la lacrimi și rugăminți dis-

perate atunci cînd aveam nevoie de ceva bani pentru cărți sau ca să merg la cinematograf, unde mă desfătam cu aventurile neverosimile ale lui Tom Mix [1]. Dar, de fiecare dată cînd îmi dădea bani, nu uita să-mi spună :

— Nu te obișnui, Següita, să cheltuiești fără rost, căci banii se cîștigă cu multă trudă.

De altfel, mama avea dreptate să pregătească merinde, căci duminica se îndreptau spre Coya sute de oameni din orășelele miniere. Veneau să respire aerul curat al pădurilor și, pe lîngă aceasta, fiind în zona neprohibită, găseau vin din abundență. Patronii celor cîteva restaurante și ospătării din Coya profitau de faptul că aici era aproape singurul loc de odihnă pentru mineri și cereau prețuri exorbitante. Coya era unul din cele trei orășele principale ale companiei, situate în munți. În cel mai mare, Sewell, se găseau minele de cupru, morile, fabrica chimică, atelierele mecanice și serviciul de construcții. Cu doisprezeee kilometri mai jos se afla Caletones, unde trenul electric ducea la topit minereul concentrat. Hornul gigantic al topitoriei, care umplea de fum valea dintre munți pînă la Sewell, putea fi văzut din depărtare pe o rază de treizeci de kilometri. În sfîrșit, mai la vale venea Coya, înconjurată de verdele pășunilor și frunzișul copacilor — un dar de neprețuit pentru ochii minerilor condamnați la veșnica beznă a galeriilor și la plumburiul pietros al munților. Acest orășel avea o importanță deosebită, căci aici, pe rîul Cachapoal, își ridicase compania hidrocentrala, care alimenta cu energie toate întreprinderile sale, inclusiv secțiunile și birourile din Rancagua.

Trenul *golfiștilor* mergea numai duminica. Pleca la șapte dimineața din Sewell și se întorcea la șase seara. Această denumire îi venea de la faptul că îi ducea pe nord-americani la Coya să joace golf pe terenul amenajat acolo de companie pentru distracția oamenilor plătiți în dolari. Acestora li se alăturau și cîțiva chilieni care adoptaseră obiceiurile yankee și

[1] Popular actor de cinema, american.

nu se despărțeau o clipă de sacul cu bastoane de golf și de guma de mestecat. În tren vorbeau într-un jargon pe care nu-l înțelegeau nici străinii, nici *don* Pancho Pino, șeful trenului, un chilian get-beget, care avea mult de furcă cu acești entuziaști ai golfului, mai cu seamă la întoarcere, cînd *whisky*-ul consumat li se urca la cap.

— Permisul dv. ...

— *Yes, sir. Here.*

— Cum vă numiți ?

— Ouuu... scrie pe permis. *Mister* Chacana.

În Coya erau de fapt două așezări. Una aparținea companiei și era cunoscută sub numele de „Orășelul american". Acolo puteai intra mergînd pe podul arcuit peste rîu, dar bineînțeles numai dacă aveai permisul care-ți dădea dreptul să treci de cabina paznicului. De cealaltă parte se afla așezarea Errázuriz, „Orășelul chilian", aflat sub jurisdicția municipalității din Machalí, unde erau în vigoare regulamentele și legile țării. Aici se întîlneau cei sosiți din Sewell ca să se bucure în voie de tot ce le oferea zona neprohibită. Errázuriz era format dintr-o stradă lungă, din care se ramificau două sau trei ulicioare cu case vechi și dărăpănate. Unele dintre aceste case, deși nu aveau firmă sau alte semne distinctive, erau foarte bine cunoscute de vizitatori. Pe unii îi atrăgea aici vinul ametitor ce curgea din belșug ; pe alții — amintirea mîinilor de femeie, care, cu zdrăngănitul vesel al ghitarelor, goneau într-o clipită amorțeala unei săptămîni întregi de singurătate.

Împreună cu noi au venit Mauricio Corrales și Jacinto Coliboro, pe care tata nu-i uita niciodată în clipele sale de destindere. O dată trecută mahmureala cu care rămăsesem din somnul brusc întrerupt, am început să gust din plin plăcerea călătoriei. Nu se întîmpla prea des să venim la Coya. Mama era întotdeauna împotriva acestor excursii, temîndu-se ca nu cumva tata, întrecîndu-se cu băutura, să pățească ceva. Am mai spus că tata era un om deosebit, dar pe lîngă marile lui calități, avea și cîteva slăbiciuni,

între care și aceea că, în anumite împrejurări, bea fără măsură. Nu spun că tata s-ar fi îmbătat în fiecare săptămînă, nici vorbă de așa ceva. Știa să se stăpînească ; dar erau împrejurări cînd coarda subțire a autocontrolului se rupea, și atunci alcoolul făcea din el cu totul alt om. Nu obișnuia să bea în neștire, zile de-a rîndul, ca alții. Chiar atunci cînd bea o noapte întreagă, dimineața următoare se trezea întotdeauna proaspăt, cu poftă de muncă, cu privirea blîndă și cu o înfățișare umilă, ca și cum cu fiecare privire i-ar fi cerut iertare mamei pentru ceea ce făcuse. Mama nu spunea nimic, dar noi știam semnificația tăcerilor în care se retrăgea, în timp ce pregătea gustarea pentru tata ; erau de fapt mustrări amare pentru purtarea lui.

În vagon ne-am așezat la un loc cu Corrales și Coliboro. Trenul sprinten, neavînd de urcat, alerga ușor pe calea ferată îngustă. După ce a trecut de gara Las Juntas, am început să privesc casele în care se zăreau bărbați și femei pregătindu-se să ia micul dejun. Cînd n-am mai avut în fața ochilor decît monotonia peisajului muntos, am început să ascult cu atenție ce vorbeau cei mari. Mauricio Corrales insista asupra unui subiect la care în ultima vreme revenea tot mai des în discuțiile cu tata :

— Ar fi timpul, Pedro, să intri definitiv în sindicat. Ai putea să faci lucruri mari în organizație. Avem nevoie de oameni serioși, care să dea exemplu...

Tata zîmbi.

— Ai să mă bați la cap atîta, încît parcă văd că într-o bună zi am să-ți fac pe voie, Mauro. Dar nu ! Lasă-mă în pace. Dacă patronii nu mai au nevoie de munca mea, n-au decît ; am să plec și gata. Cîtă vreme am două brațe...

— Nu, Pedro, nu e vorba numai de tine. Gîndește-te că sindicatul apără mii de oameni, împreună cu familiile lor. Știu că ești voinic și că poți să răzbești oriunde te-ai duce, dar fiecare dintre noi e o părticică a întregii clase, a clasei muncitoare, care, pentru a învinge, are nevoie de unitatea membrilor ei. S-ar putea ca într-o

zi să ai de învins atîtea greutăţi încît tu, cu toată puterea şi curajul tău, să n-o poţi scoate la capăt fără solidaritatea tovarăşilor. Clasa muncitoare are mulţi duşmani, duşmani puternici. De aceea, şi noi trebuie să devenim puternici. Iar ca să devenim puternici, cea mai bună cale este să ne unim.

Tata privea pe fereastră spre munţii înzăpeziţi şi clătina din cap, ca şi cum ar fi vrut să dea de înţeles că nu mai vrea să revină la acest subiect. Corrales adăugă un ultim argument :

— Trebuie să întărim autoritatea sindicatului nostru. Am şi învins o dată în problema vagonetarilor şi a muncitorilor de la buncăre. Trebuie să consolidăm acest prim succes, să fim siguri că sindicatul are de partea sa toţi muncitorii şi că nu mai trebuie să se teamă de nici o primejdie.

Pe neaşteptate, intră în vorbă Coliboro. Zîmbea, ca şi cum ar fi făcut o descoperire :

— Eu, *don* Pedrito, am şi început să lucrez activ în sindicat. Tovarăşul Corrales m-a pus în comisia de asistenţă socială şi fac tot ce pot ca să ne ajutăm între noi. E o muncă interesantă şi-mi place foarte mult. Înainte îmi pierdeam vremea acasă jucînd cărţi. Acum mă duc la sindicat, şi sînt foarte mulţumit.

Coliboro era mărunt de statură, cu părul negru şi tuns în aşa fel, încît îi cădea pe frunte un fel de moţ. Nu-şi pierduse acel fel de a vorbi care, după cum am aflat mai tîrziu, era specific locuitorilor din sudul ţării. La fiecare vorbă, ochii săi negri şi rotunzi îi jucau vioi în cap. Deodată am tresărit, căutînd pe cît puteam să-mi ascund emoţia, cînd Coliboro continuă :

— Mai deunăzi i-am scris cumătrului meu Manquelepe şi i-am spus cum o ducem prin locurile astea. Cred că şi el o să vină în curînd pe aici. E un bărbat mai tînăr ca mine şi o să ne fie de mult folos...

Conştiinţa începu din nou să mă mustre cînd îl auzii pe Coliboro vorbind despre scrisoarea pe care o cunoşteam tot atît de bine ca şi el. Mi-aş fi dat o parte din viaţă ca să şterg acea greşeală, care mi se părea tot mai gravă pe măsură ce-mi dădeam mai bine

seama ce făcusem. Cred totuşi că n-am fost ceea ce se cheamă un copil rău. Am făcut desigur pozne, dar poznele mele n-au pricinuit nimănui vreun rău foarte mare, dacă lăsăm la o parte accidentul de la săniuş, cînd colegul meu şi-a fracturat glezna. Conştiinţa mea era gata oricînd să tresară şi să mă mustre pentru orice faptă rea, ba uneori mă căiam chiar înainte de a o săvîrşi. Convingerea că nu aveam apucături rele îmi este întărită şi de faptul că n-am furat niciodată de la mama nici măcar o monedă măruntă, din cele pe care i le lăsa tata pentru coşniţă, şi nici n-am simţit un astfel de imbold, cu toate că ocaziile n-au lipsit.

Coliboro continuă :

— Dac-ai şti dumneata, tovarăşe Corrales, ce om cumsecade e cumătrul meu Manquelepe. Mi-e dor de el la fel de mult ca şi de Delmira. Poate că la anul mă însor şi am s-o aduc aici...

Jacinto o privi pe mama cu ochii umezi :

— De-ai cunoaşte-o pe Delmira mea, *señora* María. Am crescut împreună în Dalcahue...

Parc-ar fi cerşit o mîngîiere de la mama, pentru ca, peste distanţa ce-i despărţea, să i-o transmită Delmirei. De ce oare în acea clipă vorbele lui Jacinto m-au făcut să mă simt atît de nenorocit ? Am apucat-o pe mama de mînă şi m-am lipit strîns de dînsa, în vreme ce Coliboro continua să vorbească despre Dalcahue şi Delmira Cárdenas. Ne vorbi astfel despre logodnica sa multă vreme, pînă ce am ajuns la staţia Colón, de unde se făcea o mică ramificaţie spre topitoria din Caletones.

Aici locomotiva părăsi un timp garnitura şi mai aduse o jumătate de duzină de platforme încărcate cu bare masive de cupru.

— Iată în ce se preface munca noastră, Següita, îmi explică Coliboro.

Corrales adăugă :

— Acum se duc la Rancagua, apoi în portul San Antonio, iar de acolo — unde poruncesc americanii. Pe noi asta nu ne mai priveşte. Minele se află în Chile, muncitorii care robotesc în ele sînt chilieni,

cimitirele unde se odihnesc minerii morți de silicoză sînt tot chiliene, dar ce se întîmplă cu cuprul nostru nu ne privește...

Locomotiva își reluă locul în fruntea garniturii, la care se adăugaseră acum platformele de cupru ; șuieră prelung și o porni spre Coya, trăgîndu-și încărcătura de metal și de pasageri. Am ajuns la gara următoare — Barahona — și Corrales tot mai era absorbit într-o explicație aridă asupra însemnătății cuprului pentru Chile, temă care pe mine nu mă interesa de loc și din care nu înțelegeam nimic.

— Ei, americanii, fixează prețul la cupru cum le convine lor, desigur, spunea Mauricio gesticulînd mînios. Doar ei controlează piața mondială, așa încît fac tot ce vor. Nouă ne plătesc doar un impozit minim, care depinde de prețul cuprului pe piață. Dar cine știe ce profituri obțin de pe urma cuprului acționarii ? Nimeni în Chile nu știe asta, nici măcar guvernul. Iar nouă, minerilor, ne reduc salariile, și, după ce ne pun la munci istovitoare, dispun de noi cum vor, dîndu-ne mai departe de lucru sau nu, după bunul lor plac.

Mauricio își strînse fruntea în palme și-și sprijini coatele pe genunchi.

— Cînd o să devenim oare stăpîni pe cuprul nostru ?! exclamă el.

Am avut noroc de vreme frumoasă. Era o zi cu un soare puternic, strălucitor. Cum sosirăm în Coya, verdele copacilor ne ieși în întîmpinare, iar susurul rîului din apropiere ne ajunse limpede la ureche. Eram însetați de aer curat, de verdeață. Aici puteam să ne mișcăm în voie, departe de privirile polițiștilor de la mină. Mama nu ne lăsă să ne înfundăm în vreun local, ci propuse — și Corrales o sprijini — să ieșim din Errázuriz și să ne oprim într-o poiană de lîngă mica plajă a rîului. Așa și făcurăm. La umbra unui grup de copaci am întins îndată cîteva pînze de cort. Coliboro plecă să cumpere ceva din Errázuriz. Întoarcerea lui fu întîmpinată de bărbați cu exclamații de bucurie. Se vedea de departe că nu după mîncare plecase, ci după vin. Jacinto aducea o damigeană pîntecoasă, a cărei greutate îl silea să meargă încovoiat.

— Nu e cam prea mare pentru noi ? întrebă mama, nemulțumită.

— Nu, draga mea, sări cu gura tata, care, pe cît se părea, avea în ziua aceea un chef grozav să dea pe gît cîteva pahare bune de vin. Auzi colo, că-i mare ! Ține seama că sîntem trei bărbați în toată firea, plus dumneata și tovarășul, care, de bună seamă, o să vrea și el să știe cum e vinul chilian. Adevărat, prietene ? întrebă el întorcîndu-se spre mine, în timp ce un rîs molipsitor îi zguduia trupul robust și plin de sănătate.

Mîncarăm pe săturate. Tata era foarte vesel, rîdea cu gura pînă la urechi de vorbele pline de tîlc ale lui Coliboro și glumea într-una pe seama lui Corrales și a preocupării lui de fiecare clipă pentru organizația sindicală. După fiecare hohot de rîs urma o dușcă zdravănă din vinul adus de Jacinto. Vinul era degustat pe îndelete, mai întîi cu ochii, apoi cu buzele, cu cerul gurii, cu limba. Băutorii căutau să nu piardă nimic din savoarea licoarei roșii.

— Gata, Pedro, nu întrece măsura, îl sfătuia mama. Gîndește-te că avem un drum lung pînă acasă și că mîine trebuie să mergi la lucru...

— Nu-ți mai face griji, măcar astăzi, bătrînico. Mîine va fi altă zi, îi răspundea tata, mîngîind-o pe obraz și continuînd să rîdă și să bată din palme ca un copil. Veselia lui ne molipsi pe toți.

După prînz, tata se întinse pe iarbă, sprijinindu-și capul pe o pernă improvizată de mama, și după cîteva clipe adormi buștean. Am stat multă vreme și l-am privit. Îmi plăcea să mă uit la el. Era un om viguros, cu mușchi puternici, și, cînd dormea, pieptul i se ridica și cobora, răsuflînd din greu ca locomotiva lui *Păr-de-arici*. Mă simțeam în siguranță cu un astfel de tată. Poate că pe atunci nu mi-ar fi fost ușor să explic în ce consta acea siguranță, dar îmi amintesc foarte bine că nu-mi era teamă de nimic, nici măcar de privirea încruntată a paznicilor, cînd aveam în minte imaginea tatălui meu, cu mișcările sale ferme, hotărîte.

Cred că și mama împărtășea aceleași simțăminte, în așa măsură, încît pentru ea nu exista nimic mai sfînt

decît cuvîntul soţului ei şi nici altă datorie decît aceea de a-i face viaţa fericită, ferindu-l de orice neplăceri. În timp ce tata dormea radiind forţă şi siguranţă prin toţi porii, ea se aşeză la căpătîiul lui, îşi desfăcu părul lung, pe care-l purta strîns într-un coc, şi începu să-l pieptene. Nu se grăbea. Mişcările ei domoale parcă ar fi vrut să îmblînzească privelişte din jur, s-o supună voinţei sale, pentru ca nici măcar o frunză, căzută din plopii sub care stăteam, să nu tulbure somnul soţului ei. Am stat aşa şi i-am privit multă vreme, pe cînd Jacinto şi Corrales s-au aşezat pe malul rîului, cu picioarele în apă.

Cînd vorbesc despre statura masivă a tatei, mă gîndesc la ea, la mama, care a păşit mereu alături de soţul ei. Nu-i ajungea tatei nici pînă la umăr, iar pe chipul ei nu era nimic care să exprime forţă şi dîrzenie. Dar, stînd mereu în apropierea ei, ajungeai să înţelegi că femeia aceasta avea ceva deosebit, o forţă greu de redat în cuvinte, şi, de bună seamă, aceasta e cauza pentru care acum, cînd vorbesc despre amîndoi, îi văd aproape de aceeaşi statură şi înfruntînd cu acelaşi curaj bucuriile şi necazurile.

Cînd tata se deşteptă, ne duserăm cu toţii la rîu. Ce bucurie pentru mine să privesc cum aceşti trei bărbaţi în toată firea, cu pantalonii suflecaţi pînă la genunchi, se jucau şi se stropeau cu apă, ca şi cum dintr-o dată ar fi redevenit copii. A fost o zi minunată. Soarele strălucea deasupra rîului şi, din cînd în cînd, o adiere uşoară se juca printre frunzele tremurătoare ale plopilor. În zare, se desluşea limpede, conturîndu-se pe azurul cristalin, silueta impunătoare a Anzilor, cînd plumburii, cînd albăstrui, iar pe alocuri înveşmîntaţi în straie sclipitoare de zăpadă, care încă nu apucase să se topească.

Într-un tîrziu ne înapoiarăm la gară. Nimeni nu şi-ar fi putut închipui că toată veselia călătoriei se va transforma pe neaşteptate într-o cumplită tristeţe şi nelinişte. Trenul se îndrepta spre Sewell, plin de oamenii care se bucuraseră de odihnă în mijlocul naturii fermecătoare. Aproape de Colón, se urcă în tren o brigadă de control a bagajelor, formată din poli-

ţişti şi paznici ai companiei. Misiunea lor era să vegheze ca nu cumva vreunul dintre mineri să aducă alcool în orăşel. În acest scop, deschideau orice pachet sau valiză care le cădea sub ochi, fără să le pese de indignarea proprietarilor. Controlînd vagon după vagon, paznicii au ajuns şi la al nostru, primul de lîngă locomotivă. Ca şi mai înainte, tata era bine dispus, rîdea, făcea glume pe seama încăpăţînării cu care Corrales căuta să-i atragă pe toţi în sindicat şi, din cînd în cînd, ca un tînăr îndrăgostit, îi dădea mamei sărutări furişe pe frunte, şoptind cuvinte tandre, care păreau comice pe buzele unui om atît de serios de obicei.

— Nu ţi se pare, Mauro, că am cea mai bună soţie din lume? Ce-aş fi eu fără ea? O iubesc la nebunie şi pentru ea aş fi în stare de orice...

Mama stătea serioasă şi se uita mereu la mine, căutînd, pe de-o parte, să ghicească ce gîndeam în acele clipe, iar pe de alta să-i dea a înţelege tatei că astfel de vorbe erau cam nelalocul lor în prezenţa mea.

Un paznic apucă unul dintre pachetele în care mama pusese farfuriile şi paharele folosite de noi în excursie.

— Al cui e pachetul ăsta?

— Al meu! răspunse mama, ridicînd glasul.

Paznicul se apucă fără nici o jenă să-l desfacă.

— Hei! Ia seama, amice. Cere voie mai întîi.

Braţul viguros al tatei se aşează pe mîna paznicului.

— N-am de cerut voie nimănui, răspunse acesta şi vru să desfacă mai departe pachetul, dar fu nevoit să renunţe cînd un brînci al tatei îl azvîrli peste banchetă.

— Cu mine n-o să vă meargă, neobrăzaţilor! Nu am vin, şi nu permit să-mi cotrobăiţi în bagaje fără voia mea...

Poliţiştii şi paznicii tăbărîră asupra tatei, care însă îi ţinu la distanţă măcar că erau cinci, împărţind la pumni în dreapta şi-n stînga şi protestînd în gura mare împotriva samavolniciei administraţiei. Corrales şi mama încercau să-l liniştească, ca să împiedice scandalul ce începuse să ia proporţii. Din alte vagoane sosiră numeroşi tovarăşi de muncă de-ai tatei, solidarizîndu-se cu el.

— Ei fac întotdeauna abuz de putere...

— Ai dreptate, *don* Pedro ; nu te lăsa călcat în picioare...

— Pînă cînd o să răbdăm...

Eu observam totul înspăimîntat. Cum aş mai fi vrut să sar de gîtul tatei, să-l sărut pe obraz şi să plîng amarnic, cu căpşorul lipit de fruntea lui. Mi se părea că-l pîndeşte un pericol de moarte şi că sîntem înconjuraţi de căpcăuni, care o să ne vîre pe toţi în nişte peşteri întunecoase, de unde nu vom putea ieşi niciodată. Am izbucnit în plîns. Mama mă luă de mînă. Între timp, poliţiştii, văzînd că nu pot înfrînge voinţa tatei, bătură în retragere.

— O să vedem noi cînd o să ajungem la Sewell, îl ameninţă şeful grupului de control.

Tata îşi trecu batista pe frunte, ştergîndu-se de sudoare.

— La Sewell, sau oriunde veţi vrea, răspunse el furios, aranjîndu-şi brîul.

Într-adevăr, pe peronul gării la Sewell lupta reîncepu. Poliţiştii, care primiseră întăriri, tăbărîră cu toţii asupra tatei.

— O să vedem acum dacă ne dai sau nu vinul pe care l-ai adus ! strigă şeful grupului de poliţişti. Tata respinse primul atac, aruncînd în lături doi sau trei paznici, care încercaseră să-l apuce de braţe, dar numărul poliţiştilor devenea copleşitor. În ciuda tuturor eforturilor, nu reuşeau să-l înfrîngă pe omul acesta care îşi apăra cu îndîrjire demnitatea. Toată lumea din gară privea cu încordare lupta. Eu izbucnii din nou în plîns, iar mama, fără să se îndepărteze de tata şi urmărind cu neliniştе ceea ce se petrecea, mă strînse lîngă ea. Atunci se întîmplă un lucru îngrozitor, pe care mi-l amintesc atît de limpede, de parcă s-ar fi petrecut abia de curînd : unul din paznici puse mîna pe un drug gros de fier cu care îl izbi puternic, în cap, pe tata. Sîngele ţîşni şiroaie, prelingîndu-i-se pe gît, pe haine, pe braţe, stropind şi rochia mamei. În urma acestei lovituri, împotrivirea tatei slăbi, şi în scurt timp fu imobilizat. Încetai să mai plîng. Putea oare plînsul să ex-

prime starea mea sufletească ? Niciodată nu mi s-a mai întîmplat să trăiesc o emoţie ca aceea ce m-a cuprins atunci, în gara din Sewell, cînd sîngele tatei a înroşit parcă întregul orăşel al minerilor. Era un roşu limpede, arzător, de care te dureau ochii, un roşu cum n-am mai văzut de atunci.

Tata a fost dus la comisariat. Sîngele îi curgea şiroaie din rană. Mama mergea cu cîţiva paşi mai în urmă, ţinîndu-mă strîns de mînă. Nu spunea nimic : avea sprîncenele încruntate şi ochii ei aruncau fulgere. Lîngă noi mergeau Corrales şi Jacinto, la fel de tăcuţi. Aş fi vrut să aud o vorbă din partea lor, ca să mă conving că existau aievea şi că eram treaz. Ce groaznic e totul, dragul meu tată ! Ce mult aş vrea să te sărut, tovarăşe tată !

L-au ţinut o oră întreagă la comisariat. L-au interogat şi au ascultat raportul poliţiştilor, umilindu-l şi bătîndu-şi joc de el. Mama urmărea scena uitîndu-se pe fereastră, şi privirile ei parcă voiau să-i insufle tatei mîndrie şi tenacitate. Un poliţist se apropie şi o întrebă dacă nu vrea să intre şi să ia loc.

— Nu, pentru nimic în lume, răspunse mama. De la poliţie nu primesc nici măcar un scaun.

Ne-am dus apoi la spital. Tata era însoţit de doi poliţişti ; continua să fie sub pază. La poarta spitalului i se muiară picioarele şi căzu fără cunoştinţă : pierderea de sînge fusese foarte mare. Îl duserăm înăuntru, unde fu culcat imediat într-un pat. După un timp, medicul ieşi şi ne informă :

— Comoţie cerebrală. Are nevoie de repaos. Va trebui să-i facem o transfuzie de sînge...

Veniră tovarăşii de la sindicat — întreaga conducere. Toţi, fără excepţie, se oferiră să dea sînge. Se făcuse noapte şi tata zăcea tot fără cunoştinţă. Parcă încremeniserăm cu toţii acolo, pe coridorul din spate al spitalului, de unde se vedeau printr-un geamlîc blocurile înalte din apropiere şi, dincolo de ele, munţii. Au trecut aşa ceasuri întregi : mama şedea tăcută, încruntată, cu privirea aspră. Din cînd în cînd, o vedeam muşcîndu-şi buzele. Toţi păşeau în vîrful pi-

cioarelor, fie că nu voiau să tulbure somnul greu al tatei, fie că erau impresionați de tăcerea mamei.

Începu să ningă. Zăpada cădea moale pe geamuri, își așternea încet fulgii albi pe scări, pe acoperișurile caselor. Ningea peste orășel și peste tăcerea mamei. Deodată tresări, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva :

— Doamne, nu te-ai culcat încă, Segundo ? ! Coliboro, vrei să fii atît de bun și să-l duci pe Segundo acasă să se culce ? Eu vin mai tîrziu...

Cînd am privit-o înainte de a ieși din spital, mama recăzuse în mutenia ei încremenită ; numai privirea îi strălucea ca tăișul unei lame de oțel.

Continua să ningă încetișor. Măicuța mea sărmană și adorată ! Cîtă tăcere !

— Nu te teme, Següita, mă liniștea Jacinto. Tăticul tău e foarte puternic ; în curînd o să se facă bine...

Coliboro a dat dovadă în seara aceea de o duioșie pe care încă nu i-o cunoșteam. Mă luă de braț cu atîta blîndețe, încît degetele sale mari, în loc să mă strîngă, mă mîngîiară ușurel tot timpul cît am coborît pe scări, am cotit prin diferite uliți și am străbătut curțile dintre blocuri.

— Așa e viața omului simplu, Següita. Dar nu-i nimic. Totul se termină cu bine. Odată, în sud, aproape de Chonchi, s-a iscat o bătaie atît de mare în urma unui ospăț, încît a trebuit să vină poliția. Au fost o mulțime de răniți, femei care plîngeau, arestați — de toate. Dar, în cele din urmă, răniții s-au vindecat, arestații au fost puși în libertate și totul a fost uitat. Înțelegi, Següita ? Trebuie să fim tari...

Nu voi uita niciodată sufletul nobil al lui Jacinto Coliboro, care căuta atunci cu atîta duioșie să-mi alunge din minte cumplitele momente prin care trecusem. Numele meu e Pedro Segundo, și aproape toți îmi spuneau Segundo. Coliboro însă începuse să mă numească Següita. În seara aceea, îi dădea într-una cu Següita încoace, Següita încolo. Acum toți îmi spun așa, și ar fi de ajuns și atîta ca să nu-l uit pe omul acela minunat din Chiloé, care mi-a mîngîiat copilăria cu bunătatea și fantezia lui nesecată.

Am ajuns acasă într-o tăcere deplină. Jacinto mă ajută să mă dezbrac şi, după ce m-am vîrît în aşternut, se aşează pe patul părinţilor mei.

— Grozav am mai petrecut ! Dar nu te amărî. În curînd o să coborîm din nou la Coya, să sărbătorim însănătoşirea tăticului tău. Se apropie căldurile verii, şi atunci — în apă, răţoilor ! Ce bine are să fie la rîu !

Eu priveam în tavan, număram petele de igrasie, făuream în sinea mea diferite figuri din umbre. Pe atunci aveam obiceiul să umblu numărînd pînă la nouă, considerat număr norocos. Dacă începeam să urc scările, număram neapărat nouă trepte şi mă opream o clipă, ca să mi se îndeplinească dorinţele cele mai arzătoare. Tot pe atunci hotărîsem că ultimul pas pe o scară trebuie să-l fac neapărat cu piciorul stîng. Dacă se întîmpla să ajung cu dreptul pe ultima treaptă, era semn rău. Astfel, pe nesimţite, ajunsesem să ştiu dinainte, cu o precizie uimitoare, cu ce picior trebuia să încep să urc o scară pentru ca pe ultima treaptă să calc cu piciorul stîng.

Acum, stînd în pat, număram petele de pe tavan şi căutam să fac grupuri de cîte nouă, numărînd pe degete, mai înainte ca Jacinto să termine cîte o frază.

— Vor fi frumoase...

„Una... două... trei..."

— ...partidele de fotbal de duminică...

„...patru... cinci... şase..."

Numerele îmi defilau prin gînd într-o înşiruire nesfîrşită ; dar deodată totul căpăta culoarea roşie a sîngelui tatei. Mi se părea că întreaga mea copilărie s-a transformat pe neaşteptate într-o întindere fără sfîrşit, cu copaci şi păşuni roşii, unde razele unui soare sîngeriu arunca o lumină roşiatică peste capetele oamenilor.

— Ştii, Següita, n-o să uit niciodată cum am pornit-o pe apă, într-o seară de crăciun, cu cumătru-meu Manquelepe. „Hai să mergem, ne-am spus noi, drept înainte, la Curaco de Vélez, să aducem ceva vînat şi

niscai spirt cu care să facem un *punch* bun pentru crăciun". Am cam întîrziat pe drum, şi — Doamne sfinte ! — ne-a prins un vînt nemaipomenit. Degeaba am ridicat noi pînzele şi am încercat să potrivim direcţia. Am mers la voia întîmplării o bună bucată de vreme. Să nu-ţi închipui, Següita, că era furtună — nici vorbă de aşa ceva. Era pur şi simplu un vînt ciudat. Parcă nici nu-l simţeam ; vedeam doar cum umflase pînzele, mai-mai să le rupă. Barca părea că nici nu se mişcă, dar într-o clipită se îndepărtă de coastă, încît nu se mai vedea nici urmă de pămînt sau de lumini. „De data asta, cumetre, să ştii c-am păţit-o", i-am zis eu. Dar cumătru-meu nu răspundea nimic. Mă privea doar cu nişte ochi neobişnuit de mari. Şi, pe neaşteptate, ce să vezi ! Vine înspre noi un vapor foarte ciudat, cu lumini de toate culorile, care urcau şi coborau pe bordaj, pe la pupă, pe la pră, pe deasupra catargelor. Grozav mai era vaporul acela luminat ! Am rămas cu gurile căscate. Deodată, văd urcîndu-se pe catargul cel mai înalt un omuleţ mititel-mititel, dar cu ce agilitate se căţăra ! Era îmbrăcat ca Moş Crăciun, cu un sac pe umăr. Ochii îi străluceau, şi pe gură îi ieşea un şuvoi de lumină, ca şi cum ar fi înghiţit o lampă aprinsă. „Doamne, iartă-mă, strig eu, păi corabia asta e chiar *Caleuche,* cumetre Manquelepe ! Dar ce caută oare bătrînul ăsta între pînze ?"...

Prieten drag şi minunat ! Rămase mult timp lîngă mine, scornind tot felul de poveşti despre noaptea de crăciun şi despre *Caleuche.* Eu m-am lăsat furat de somn şi, din imobilitatea patului, m-am pomenit pe nesimţite legănat de valuri, pe o corabie cu care pluteam împreună cu Jacinto Coliboro. Navigam pe marea nemărginită, scrutînd orizontul cu nişte ocheane mari. Mergeam în căutarea tatei, ca să-l scoatem dintr-o temniţă întunecoasă.

Cîteva zile tata se zbătu între viaţă şi moarte, apoi începu să se înzdrăvenească. Îşi recăpăta repede forţele, mulţumită transfuziilor de sînge de la tovarăşii

săi. Înainte de a fi eliberat definitiv din arestul poliției, a trebuit să apară înaintea judecătorului.

— Hai cu mine, tovarășe, îmi spuse, mîngîindu-mă pe cap cu mîna lui grea, care devenise din nou protectoare, ca de obicei. S-ar putea să am nevoie de ajutorul tău... dacă o fi să rămîn aici.

Judecătorul din Sewell nu avea competința să se ocupe de cazuri grave. N-am înțeles niciodată ce înseamnă în limbajul juriștilor competință și incompetință, așa încît nu am putut înțelege ce rol avea în administrarea justiției magistratul din orășelul nostru. Muncitorii știau doar că cine era condamnat pentru încălcarea legii prohibiției își pierdea iremediabil slujba, căci domnul judecător comunica sentințele șefului serviciului administrativ.

— Uite ce, se adresă el tatei, căutînd să vorbească pe un ton cordial. N-am să te condamn pentru ultrajul adus autorităților, avînd în vedere că nu s-a găsit alcool la dumneata și pentru că *mister* Withers mi-a spus că ești un muncitor de mîna-întîi...

— Și cu rana cum rămîne?... Și cu zilele cît am zăcut în spital?

Judecătorul se juca cu un creion învîrtindu-l între degete. În cele din urmă spuse :

— Îți dau un sfat prietenesc : pleacă liniștit acasă și mîine du-te la lucru. Legile astea referitoare la zona prohibită sînt foarte drastice. Nimeni n-are dreptul să le încalce, și autoritățile sînt datoare să împiedice intrarea alcoolului în oraș. Fii mulțumit că ai scăpat cu atît. E un sfat prietenesc.

Ne-am îndreptat spre ieșire. Eram în prag cînd sună telefonul de pe biroul judecătorului.

— Da, da, eu sînt, spunea magistratul. Cu mine vorbiți... la aparat. Cu multă plăcere, *mister* Withers. Da, negreșit! Astă seară, la ora nouă. Voi veni cu soția. Nu, nu, n-aveți nici o grijă. Voi fi împreună cu soția, la nouă fix. Parcă mi-ați spus că aveți ***whisky***, nu? Așadar, nu trebuie să aduc eu...

CAPITOLUL V

După incidentul acela care era să-l coste viaţa pe tata, s-au scurs cîţiva ani cenuşii, monotoni. Mi-e greu să reconstitui din memorie date şi evenimente care să-mi marcheze creşterea, căci niciodată nu mi-a venit în minte să ţin jurnal sau să păstrez obiecte care mi-ar fi putut aminti de faptele mai importante ale copilăriei. Ca şi altă dată, la noi în casă veneau o mulţime de oameni, să stea de vorbă la o ceaşcă de cafea sau în jurul unei sticle de *pisco*, procurată de la vreun contrabandist sau adusă de mecanicul *Păr-de-arici* în cine ştie ce ungher al locomotivei. Tata fusese cît pe ce să părăsească mina, indignat de felul cum se terminase incidentul din tren şi de samavolnicia poliţiei, dar vorbele împăciuitoare ale mamei îl liniştiră, şi mina începu să joace din nou un rol important în viaţa lui.

— Nu, Pedro, nu e bine să pleci aşa, deodată, şi fără siguranţa zilei de mîine. Se vorbeşte mereu de reduceri de personal. Gîndeşte-te bine. Dacă ei aruncă oamenii în stradă, toţi vor pleca la Rancagua, şi acolo n-o să se găsească de lucru pentru toţi. Potoleşte-te...

Nu după mult timp, tata ceda stăruinţelor lui Mauricio Corrales şi intră în sindicat. Începu să ia parte activă la adunări şi, curînd după aceea, în casa noastră se aprinseră discuţii pasionate în legătură cu problemele ce-i frămîntau pe muncitori.

Eu treceam dintr-o clasă în alta fără să mă poticnesc, dar nici nu străluceam în mod deosebit. Dascălul nostru, domnul Arenas, care mă desemnase monitor încă din clasa întîi. a continuat să ne înveţe carte în tot cursul elementar. Ne obişnuisem cu glasul său blînd şi cu felul lui de a fi. Domnul Arenas era un om uscăţiv, numai oase, negricios şi cu părul vîlvoi. Nu mai ieşise de ani de zile din orăşelul nostru minier. Venise la Sewell atras de îndemnizaţia pe care statul o acorda învăţătorilor din centrele miniere. După cît se pare, soarta îl legase solid de blocurile din Sewell.

Se căsători, avu copii, își întemeie un cămin, strîmt ca toate celelalte din Sewell, și rămase acolo pentru totdeauna, integrîndu-se în viața orășelului. După ore, trecea pe acasă în fugă, să vadă ce s-a mai întîmplat, și pleca îndată la club. Nimic nu-i era mai familiar ca jocul de cărți : îi cunoștea toate secretele, își ghicea adversarul dintr-o privire, îi prevedea jocul. Jocul de cărți și domino-ul erau pasiunile lui.

Ne vorbea adesea despre istoria țării noastre, despre vremurile luptei pentru independență, despre caracterul variat al climei, faunei și florei din diferite regiuni. Tot ce ne spunea domnul Arenas ni se părea străin, venit parcă de pe alte planete. Studiam istoria patriei ca și cum ar fi fost istoria unei țări străine.

— Cînd o să vă intre o dată în cap că părintele patriei este Bernardo O'Higgins ! se înfuria domnul Arenas, ridicîndu-și mîinile spre cer, ori de cîte ori vreunul dintre noi răspundea anapoda la întrebările în legătură cu eroul luptei pentru independența țării noastre.

Recitam mecanic :

Sus, în pom, pe creangă
mărul rumen șade.
Dau în el cu piatra,
și să-l vezi cum cade.

sau

Cuibul bietei păsărele
unde-l duci, băiat hain ?

Aveam o idee foarte vagă despre copaci și păsări, ca despre ceva văzut extrem de rar : doar cu prilejul duminicilor petrecute la Coya, sau cînd coboram la Rancagua, în timpul concediilor tatei. Cît de ciudate ni se păreau atunci priveliștile fără munți și străzile pe care nu era nevoie să urci și să cobori într-una ! Dar, cu timpul, cel mai mult au început să ne uimească povestirile despre mare. Domnul Arenas devenea de nerecunoscut cînd ne istorisea bătălii navale sau

cînd vorbea despre oraşe aşezate pe ţărmul oceanului. Cînd oare vom vedea şi noi marea? Cum o fi acea întindere de apă nesfîrşită? Ani de-a rîndul am tot recitat poezii învăţate de la domnul Arenas. În ele era vorba de păsări, de cuiburi, de primăvară, de flori, dar pentru noi toate astea erau vorbe goale, nu căpătau un contur concret şi păleau repede în conştiinţa noastră, aşa cum pălea tot mai mult, an de an, chipul învăţătorului. Cînd ne întorceam din vacanţă, vedeam de fiecare dată că domnul Arenas e tot mai slab, de parcă şi-ar fi pierdut toată vlaga la cărţi.

Duminica după-amiază, cel mai adesea ne duceam să privim meciul de fotbal. Compania construise un teren de fotbal pe un loc drept, acoperit cu pietricele ascuţite, în care bieţii jucători se zgîriau rău, cînd aveau ghinionul să cadă. Spectatorii şedeau pe nişte bănci de piatră, săpate în stîncile care se înălţau chiar la marginea terenului. Tata şi cu mine eram suporterii echipei *Abraham Lincoln,* formată din muncitori de la mină. O altă echipă era *Mina independentă,* formată din controlori, maiştri şi supraveghetori. Cei de la atelierele mecanice de la suprafaţă formau echipa *Democraţia,* care fusese de mai multe ori campioană, în timp ce funcţionarii de la biroul de norme erau constituiţi în echipa *Anzii sportivi.* Muncitorii vorbeau despre ei cu dispreţ, numindu-i „drojdia societăţii", şi îi ţineau la distanţă. În discuţiile noastre, Florencio Alcántara ţinea întotdeauna cu echipa *Eléctrico Cordillera,* formată din muncitorii electricieni.

Piscurile stîncoase erau martorii tăcuţi ai meciurilor pasionante ce se desfăşurau acolo, în timp ce fumul furnalului gigant din Caletones se ridica în înălţimi, pentru a se furişa apoi pe nesimţite în plămînii publicului şi ai jucătorilor. Multe clipe de bucurie şi dezamăgire am trăit atunci pe terenul plin de pietre.

Pe vremea aceea, în inima mea fremătîndă începură să-şi găsească ecou toate durerile muncitorilor mineri.

Cred că aveam vreo doisprezece ani cînd, cu uimire, am descoperit în orăşelul nostru o fiinţă micuţă, blîndă, tăcută, care trecea neobservată, părînd că nimănui nu-i păsa de ea. O chema Cristina. Am trăit mulţi ani alături, întîlnindu-ne în fiecare dimineaţă, în drum spre şcoală sau după-amiezele, cînd mergeam să ne jucăm în piaţeta pustie, înghesuită între o puzderie de prăvălii şi curtea gării. Pe acest mic petec de pămînt se încercase fără succes să se plantează cîţiva arbori, care fuseseră stropiţi cu stăruinţă din ordinul domnului Morgan, un englez care-l înlocuise pe Glasinovici în postul de şef al serviciului administrativ. Domnul Morgan cerea subalternilor săi să se poarte cît mai respectuos cu toată lumea, fapt care trezi uimirea tuturor, în locurile acelea unde vorbele şi gesturile oamenilor căpătaseră asprimea stîncilor severe ale Anzilor. În cele din urmă, copacii din piaţetă se uscară, iar pe de altă parte domnul Morgan fu destituit de conducerea companiei. Cei care-şi petreceau orele de odihnă pe băncile puse în faţa magazinelor din ordinul englezului (pentru ca muncitorii să poată asculta muzica retransmisă la difuzoare), l-au văzut plecînd cu boccelele în mînă, asemenea unui simplu muncitor concediat pentru că vreun supraveghetor — străjer zelos al disciplinei şi dulău păzitor al intereselor patronilor — îl notase rău în condica minei.

Acolo, în piaţeta Morgan (numele englezului n-a fost uitat), o văzusem desigur de multe ori pe Cristina, fără a-i remarca însă prezenţa. Nu avea nimic deosebit prin care să ne atragă atenţia. Noi, băieţii, am fi putut enumera toate persoanele pe care le cunoşteam în Sewell, fără a uita pe nimeni, şi n-am fi băgat de seamă că n-am pomenit-o pe Cristina. În ziua cînd, în sfîrşit, am observat-o, codiţele ei castanii aveau, cred, vreo nouă ani. O poreclisem *Coculeţ*, căci avea întotdeauna codiţele strînse coc. De altfel, după cum spunea chiar ea, nu-şi tăiase părul niciodată. Cît timp am stat oare aşa, privind de sus, de la fereastră la

Coculeț ? Cerule ! Cum a fost cu putință să fim atît de răi ? De ani de zile o luam în rîs și o necăjeam pe Cristina.

— Uitați-vă, vine *Coculeț* !

— Să-i scărmănăm cocul ! N-o să se plîngă nimănui...

Și o sîcîiam, pînă ne plictiseam, iar ea, răbdătoare, se străduia să-și aranjeze părul, netezindu-și fundele prinse la capetele codițelor, înainte de a le împleti în coc. S-ar putea ca o anumită persoană să citească aceste pagini. O rog să mă ierte. Nu am pretenția că aș fi scriitor și, dacă în momentul cînd m-am apucat să scriu această carte am ținut la o cronologie strictă a faptelor și capitolelor, făurind noi personaje cînd mi s-au părut justificate și necesare, acum, vorbind despre Cristina, mă lepăd fără ezitare de toate vechile mele pretenții și mă așez să scriu despre ea cu inima deschisă, liber de orice îngrădire sau prejudecată literară. Am vorbit despre o mulțime de oameni care mi-au umplut copilăria ; de fiecare dată mi se părea că a sosit momentul să spun cîteva cuvinte și despre Cristina, dar continuam să tac. Biata fetiță ! Chiar și azi, cînd sînt om în toată firea și cînd în viața noastră au survenit atîtea fapte importante, sînt mereu nedrept cu ea.

Cum aș putea însă să vorbesc din nou despre Mauricio Corrales și să-i înfățișez viața fără să pomenesc de Cristina ? Trebuie să mărturisesc că scriind aceste rînduri am ochii umezi, iar în piept îmi simt inima strînsă ca într-un clește. Dar nu mă mir că în acest moment obrajii îmi sînt scăldați de lacrimi. Cînd am văzut-o cu adevărat pentru prima oară pe Cristina, plîngeam amîndoi.

Da, Cristina plîngea într-una de ceasuri întregi, și plînsul ei îmi sfîșia inima. Niciodată nu mai văzusem pe cineva plîngînd cu atîta durere, ca dînsa în seara aceea. Ne aflam amîndoi lîngă străduța ce ducea din centrul orășelului spre blocul 405, care fusese îngropat sub o avalanșă de zăpadă. Acolo locuia Mauricio Corrales. Echipele de salvare lucrau într-una de patruzeci și opt de ore, fără întrerupere, încercînd să

vină în ajutorul celor ce fuseseră surprinşi de avalanşă. Primii sosiră muncitorii trimişi de serviciul administrativ ; apoi sindicatul aduse o echipă de voluntari, care, împărţindu-se în grupuri, se avîntară de îndată, cu abnegaţie, în lupta pentru salvarea vieţii tovarăşilor lor.

Trecînd pe lîngă noi, muncitorii o mîngîiau pe Cristina pe obraz, dar ea plîngea într-una. Plecasem de acasă cu voia mamei, ca să privesc locul catastrofei. M-am oprit întîmplător lîngă Cristina, ca de obicei, fără a-i remarca prezenţa. Dar suspinele ei îmi pătrunseră în suflet, în sînge şi în inimă. Am privit-o. Era pieptănată cu grijă. Cele două cozi împletite într-un coc erau legate cu fundiţe albastre. Ochii ei căprui priveau ţintă într-un singur punct. Cum de nu observasem mai înainte culoarea lor? În mijlocul bărbiei avea o gropiţă gingaşă, care dădea chipului ei un aer mereu zîmbitor. Chiar în clipa aceea îmi amintii că făcea gropiţe şi în obraji, iar cele două aluniţe, ca două stele singuratice pe care le avea la stînga şi la dreapta năsucului, se mişcau neobosite în sus şi în jos cînd rîdea. Cristina purta un paltonaş cafeniu, cam ponosit, al cărui guler mare de blană — se vedea de departe — împodobise mai înainte multe alte paltoane. Fetiţa plîngea, plîngea într-una, cu sughiţuri.

— N-ai batistă, Cristina? am întrebat-o. Era prima dată cînd îi spuneam pe nume, dar de atunci nu i-am mai spus niciodată altfel.

— Nu, n-am, răspunse ea cu glasul întretăiat.

Am scos batista mea şi i-am dat-o. De ce aveam mereu batista boţită, murdară? Pînă atunci nu băgasem de seamă că batista mea era într-un asemenea hal de murdărie. Dar Cristina a luat-o fără a observa nimic, şi-a suflat nasul, apoi a vîrît-o în buzunarul paltonului. Cred că urechile mi s-au făcut tot atît de roşii, pe cît de neagră îmi era batista. Nu ştiu dacă de ruşine sau poate din dorinţa de a alunga tristeţea ce mi-o producea plînsul Cristinei, fapt este că spre propria mea surprindere m-am apropiat de ea şi am început să-i vorbesc. Cuvintele îmi erau stîngace, cam

fără șir, dar mă străduiam să le rostesc pe un ton cît mai blînd :

— Nu te teme. O să-l scoată îndată pe *don* Mauricio. Lucrează și tata ; e în fruntea voluntarilor.

Am luat-o de mînă și degetele noastre s-au împletit. Ale ei erau calde încă de lacrimile pe care și le șterse mai înainte cu mînuțele. Încet-încet, plînsul i se potoli. Între timp se lăsase seara, estompînd siluetele celor ce luptau din răsputeri împotriva nenorocirii abătute asupra orășelului.

Stăteam amîndoi cu ochii înlăcrămați, ținîndu-ne strîns de mînă.

Îmi amintesc cum tata, observînd vîrtejurile de vînt care măturau crestele înzăpezite din fața blocului nostru, spusese :

— Se pare c-o să avem o iarnă straşnică. Cine știe, poate c-o să fie spre binele nostru, căci compania se plînge întotdeauna cînd nu e zăpadă. Dacă n-au apă destulă pentru uzina electrică, scade producția, și iată un bun pretext pentru concedieri...

Tata nu se înșelase. În anul acela iarna a fost într-adevăr tare grea și viscoloasă. Abia terminau echipele să cureţe străzile și terasamentul de cale ferată, că se și dezlănțuia o nouă viforniță, copleșind orășelul cu avalanșe de zăpadă și de bolovani, care închideau drumul trenului, și aduceau în sufletul oamenilor teamă și neliniște. Dacă în timpul iernilor aspre compania putea să-și mărească producția și să lucreze cu toată capacitatea, tot atunci creștea și numărul accidentelor tragice, care puneau adesea la grea încercare pe muncitorii de la mina *El Teniente* și întregul popor chilian.

Era cam la mijlocul lunii august. Soarele strălucea peste întinderea nesfîrșită de zăpadă rămasă de la ultimul viscol. Albeața omătului făcea să te doară ochii. Muntele ascunsese orășelul în mantia sa albă. Privind din depărtare, nu mai puteai desluși Sewell-ul printre povîrnișurile, văgăunile și stîncile care își pierduseră înfățișarea semeață și culoarea violetă sau fumurie, dispărînd în uriașa cascadă de zăpadă. Pe

fondul crestelor imaculate, cerul era neînchipuit de albastru. Cînd, deodată, pe la cinci după-amiază, nori groşi şi întunecaţi se iviră dinspre răsărit şi, îngrămădindu-se, acumulînd forţe pe măsură ce înaintau, izbutiră să se întindă ca o mantie cenuşie peste întregul Sewell. Totul se întîmplă atît de repede, încît nimeni nu-şi dădu seama cum, după cîteva răbufneli de vînt, deasupra străzilor în trepte începură să cadă din nou fulgi mari de zăpadă, care se topeau de îndată ce atingeau pămîntul. Cu timpul ninsoarea se înteţi. Acum fulgii albi nu se mai topeau cînd ajungeau jos, ci puneau stăpînire pe terenurile curăţate, sau se adăugau grămezilor făcute de oameni de-a lungul străzilor.

A nins toată noaptea şi ziua următoare : o ninsoare necruţătoare şi neobosită. Dacă priveai spre Rancagua, vedeai orizontul foarte aproape, încărcat de nori grei şi plumburii, plini de prevestiri rele. Spre munţi perspectiva era aceeaşi, neîngăduind nici o nădejde că ninsoarea se va termina în curînd. După o zi de ninsoare, circulaţia trenurilor s-a oprit. Seara a venit la noi *Păr-de-arici* şi ne-a explicat :

— Pe linie au căzut avalanşe. E periculos să cobori. S-a întrerupt circulaţia trenurilor şi drezinelor. Trebuie să curăţim linia, căci altfel rămînem fără alimente. Mîine vom coborî pînă la Copado cu plugul de zăpadă, ca să vedem dacă putem trece. Ai mai pomenit vreodată pe aici o asemenea viforniţă, *don* Pedro ?

Tata îşi încreţi fruntea, străduindu-se să-şi adune amintirile, apoi, trecîndu-şi dosul palmei peste buze, răspunse :

— Într-adevăr, de cînd lucrez aici, la mină, nu-mi amintesc să fi nins vreodată cu atîta îndîrjire. Am prevăzut eu că iarna asta o să fie grea, dar chiar aşa n-aş fi crezut. Azi-dimineaţă, pînă să ajungem la Punta de Rieles ca să intrăm în schimb, ne-a ieşit sufletul. Troienele de zăpadă se înălţau ca nişte ziduri ori încotro priveam.

Cele aflate de la mecanicul Rojas despre plugul de zăpadă ne-au făcut pe noi, copiii, ca a doua zi dimi-

neață să ne strecurăm printre paznici pînă la gara Las Juntas. Eram curioși să vedem cum se va desfășura lupta fără seamăn dintre locomotiva lui *Păr-de-arici,* cu plugul ei ascuțit, și zăpada care acoperise în întregime șinele nesfîrșite ale căii ferate. Așteptările noastre n-au fost înșelate. Așezați în mod strategic pe niște înălțimi din apropierea gării, am putut vedea eforturile titanice ale locomotivei, care înfigea în troienele de zăpadă vîrful ascuțit al plugului său de oțel.

Rojas și fochistul se suiră pe scara locomotivei. Pe porțiunea curățată din apropierea gării, făcură cîteva manevre, probabil ca să încerce funcționarea nisiparniților și să-și ia avîntul necesar. Apoi locomotiva se îndreptă spre zăpadă. Plugul fu înghițit îndată de masa aceea albă. Ne ajunse limpede la urechi scrîșnetul roților care patinau pe oțelul lunecos al șinelor, în timp ce locomotiva sub presiune, cu cazanul încins la maximum, mugea ca un balaur care aruncă foc pe nări. Cu cîtă admirație priveam la mecanic și la fochist, îmbujorați cum erau de dogoarea cazanului și purtînd ochelari de protecție împotriva zăpezii. Pînă la urmă însă, încercarea s-a dovedit zadarnică, și locomotiva cu plug a trebuit să fie adusă înapoi. Oamenii coborîră. Umerii lor încovoiați exprimau parcă obida învinșilor, care își recunosc neputința în fața unui inamic atît de puternic. Mecanicul și fochistul dispărură în mulțimea oamenilor din echipele de salvare, care curățau terenul de lîngă gară.

În următoarele trei zile n-a sosit nici un tren de la Rancagua. Eram izolați de restul țării și nu primeam vești din Rancagua decît prin telefon.

Dormeam adînc, cînd, în toiul nopții, am fost treziți de niște bătăi puternice în ușă. Tata deschise. Era Jacinto Coliboro.

— *Don* Pedro, pentru Dumnezeu ! *Don* Pedro, dacă ai ști ce s-a întîmplat ! Ce nenorocire, *don* Pedro, ce nenorocire !...

De emoție, Coliboro nu reușea să explice ce anume se întîmplase.

— Liniştește-te, Jacinto, omule, îl bătu pe umăr tata, care înţelesese îndată că era vorba de ceva foarte grav.

— *Don* Pedro, o avalanşă uriaşă a căzut lîngă cartierul american. A acoperit toate blocurile care sînt în vale. După cum ştii, *don* Pedro, la 405 stă *don* Mauricio Corrales. A rămas sub zăpadă. Sînt multe familii îngropate acolo, *don* Pedro...

Tata se întoarse în odaie. Se vedea că e foarte îngrijorat. Îşi luă hainele şi se îmbrăcă în grabă.

— La naiba, zise el, clătinînd din cap. Adineauri am auzit un zgomot ciudat, înăbuşit, care mi s-a părut cunoscut. Am simţit ca un cuţit în inimă. Trebuie să fi fost avalanşa. Rămîneţi liniştiţi aici. Dacă am nevoie de ceva, o să trimit pe Jacinto sau pe Floro Alcántara.

Noaptea aceea nu s-a mai întors acasă.

Mauricio Corrales se căsătorise cu o femeie din La Rinconada de Doñihue. Avea ochii verzi şi părul blond, ca majoritatea femeilor de prin locurile acelea. Curînd după nuntă viaţa deveni tot mai grea, iar posibilitatea de a găsi de lucru dispăru ca prin farmec. Din povestirile tatei am aflat că Mauricio şi soţia lui colindaseră din loc în loc, tot căutînd de lucru prin centrele industriale pînă ajunseră în portul San Antonio. Dar lui Mauricio totul îi ieşea prost. Atunci, nemaiputînd suporta să vadă mereu o umbră de reproş în ochii limpezi ai soţiei sale, se hotărî să-şi înfrunte cu îndrăzneală soarta:

— Mergem în nord. S-ar putea să ne fie mai bine la salpetru...

Ca să-şi plătească drumul pentru el şi pentru soţia sa, Mauricio se angajă ca matroz pe un vas care transporta fructe din Chile în Ecuador. Debarcară la Iquique. Reprezentantul întreprinderii *Alianza* situată în mijlocul pampei din Tarapacá, angaja muncitori şi dăduse un anunţ într-un ziar din Iquique. Mauricio se prezentă, şi trei zile mai tîrziu se aflau la lucru în întreprinderea de salpetru.

Iată deci izvorul povestirilor minunate cu care Mauricio ne desfăta seara, după cină. *Alianza, Prosperidad, Rica Ventura, Iris, Cantón Agua Santa...* — toate aceste nume rostite de buzele lui Mauricio Corrales îmi înflăcărau imaginația. Oare cum o fi arătînd cîmpul de salpetru?

— E întins, întins, de parcă marea s-ar fi revărsat și ar fi devenit albă, explica Mauricio.

— Dar marea cu ce seamănă?

— Marea e largă, largă și necuprinsă, ca și cum cerul s-ar fi lăsat pe pămînt...

Jacinto Coliboro îmi vorbea despre canalele din sud, înflorindu-și povestirile cu apariții neașteptate ale faimosului *Caleuche* sau cu aventurile oamenilor de acolo care treceau granița argentiniană; Mauricio povestea despre marea din nord, despre pampă, despre salpetru, despre oameni extraordinari, ca Luis Emilio Recabarren, cu care se împrietenise la *Alianza*. Pe care din doi trebuia să-l iubesc mai mult, pe Mauricio sau pe Jacinto? Toată viața le voi purta recunoștință amîndurora, pentru povestirile cu care mi-au fermecat copilăria petrecută în condițiile aspre ale așezării dintre munți. Uneori Jacinto îl îndemna pe Mauricio să povestească:

— Ia spune, *don* Mauricio. Cum a fost cu chiloianul[1] Oyarzo?

Mauricio rîdea cu poftă. În clipele acelea, de pe chipul lui dispărea umbra de amărăciune pe care i-o provoca amintirea vieții sale în nordul țării.

— A, prietene Jacinto. Cu chiloianul Oyarzo să vezi cum a fost...

Coliboro își umfla pieptul și răsufla adînc, scrutîndu-ne privirile, ca să se convingă că noi toți ascultăm cu atenție povestirea despre compatriotul său. Astfel începeau întotdeauna pentru Jacinto Coliboro clipele cele mai plăcute din viața lui.

Și Mauricio Corrales începea să povestească despre Oyarzo, cam în felul următor:

---

[1] Locuitor din insula Chiloé.

Chiloianul Oyarzo venea din Curaco de Vélez, departamentul Quinchao, arhipelagul Chiloé. În Laguna Sur, situată în pampa din Terapacá, se simțea ca și cum el și salpetrul ar fi fost frați buni. S-a prezentat la biroul companiei, în Iquique :

— Aș vrea să lucrez în pampă...

— De unde ești ?

— Din Chiloé...

Era o bună recomandație, oamenii din arhipelag fiind foarte prețuiți în pampă. Fără vorbe de prisos se înhămau la orice fel de muncă și tot fără multă vorbă, cînd erau concediați, își luau bocceaua și se întorceau în sud. Nu s-a pomenit niciodată ca vreun chiloian să facă greutăți companiei. Oyarzo își luă foaia de angajare, prin care se mărea cu încă unul numărul muncitorilor la salpetru ; în așteptarea trenului care avea să-l ducă pînă la locul de muncă, porni să hoinărească prin Iquique. Privea cu ochii mari la clădirile ciudate din acel oraș străin, însuflețit de spiritul tradițiilor eroice din trecut și al revoltelor proletare. Cînd se sătură să tot hoinărească pe străzi, se întoarse la țărm și rămase îndelung în fața mării.

Cînd oare va mai vedea el marea ? În copilărie îi plăcea să stea lîngă țărm și să privească acel du-te-vino al valurilor albastre, închipuindu-și niște cai înspumați ce tropăiau, cu coamele în vînt, pe crestele valurilor care se spărgeau printre alge și scoici moarte. De fapt, marea care scălda insulele natale nu avea vastitatea măreață a oceanului ce se afla acum în fața lui. Întinderea nemărginită dispărea dincolo de linia orizontului care ascundea lumi necunoscute. Nu va uita niciodată cum odinioară, navigînd de la Curaco de Vélez spre Calbuco, a nimerit deodată în furtună. Golful Reloncavi fu acoperit de valuri furioase, ridicate de vîntul ce se stîrnise pe neașteptate dinspre munți.

— Ține-te bine, fiule, i-a zis atunci tatăl său. Aici nu-i de glumă.

Dar el a scăpat din această încercare. Timpul l-a transformat într-un bun navigator, iar experiența l-a

ajutat să capete atîta îndemînare în mînuirea pînzelor, încît nici o furtună, oricît de neprevăzută ar fi fost, tot n-ar fi putut să-l surprindă nepregătit. Pînă cînd, într-o bună zi, s-a certat cu tatăl său şi, nevrînd să mai rămînă sub tutela lui, s-a hotărît să pornească spre nordul ţării.

— Îmi ajunge, plec. Sînt chilian şi vreau să-mi cunosc patria. Chiloé nu este decît o părticică din ţara noastră...

S-a îmbarcat clandestin pe un vas chilian ancorat în portul Corral, unde ajunsese călătorind cu ce se nimerise. Pe bord a muncit doar atît cît a fost necesar ca să-şi plătească drumul pînă la Iquique. Ajuns aici, în şirul amintirilor lui îşi face loc deodată o gălăgie infernală:

— Trăiască greva! Toată pampa în grevă!

Niciodată nu mai văzuse ceva asemănător. Fu uimit îndeosebi de înverşunarea cu care strigau bărbaţii şi femeile ce treceau pe lîngă el. Mulţi aveau trăsături asemănătoare cu cele ale consătenilor săi. Se uita la steaguri, la femei, la copii. Se uita şi zîmbea.

— Intră în rînduri, tovarăşe... Nu rămîne în urmă!

Intră în coloană, fără să ştie nici el de ce şi nici în ce scop. De atunci, chiloianul Oyarzo, pe unde a mai fost, în orice întreprindere a lucrat, s-a aflat mereu în mijlocul luptei sociale. Debarcă la Laguna Sur, ca să îndeplinească munca pentru care se angajase, la pescării. Pe lîngă curiozitatea faţă de tot ce întîlnea nou, acum îl atrăgeau şi alte lucruri în sindicat: ansamblul muzical şi în general orice formă de activitate care-i permitea să-şi manifeste sentimentul de solidaritate de clasă. Cînd vorbea, parcă îşi smulgea cuvintele din cele mai adînci unghere ale fiinţei sale. Fără să se sfătuiască cu nimeni, ştia întotdeauna ce să spună şi găsea cuvintele cele mai potrivite. Se urca la tribună şi vorbea despre întîlnirea sa cu manifestaţia din Iquique, despre călătoria sa ca pasager fără bilet, despre copilăria petrecută în Curaco de Vélez:

— Sînt din Chiloé, tovarăşi. M-am născut pe malul mării. Canalele aproape că intrau pînă în casă. Îm-

preună cu mama, adunam *navajuelas* [1], pe care le afumam pentru iarnă. Poate n-o să mă credeți, dar odată am navigat împreună cu bătrînul aproape o săptămînă; înnoptam prin golfuri. Puțin a lipsit să ne înecăm lîngă Penas...

Vorbea apoi despre munca sindicală, și iar revenea la amintiri din copilărie, povestea despre Chiloé și despre mare. Auditoriul, alcătuit din oameni cu obrazul ars de soare și tăbăcit de vîntul uscat al pampei, era subjugat de vorbele simple ale chiloianului. Adesea, cînd își termina cuvîntarea, femeile îl rugau:

— Povestește, mai povestește-ne ceva, *don* Chilote. Ia spune, cum e cu vasul-fantomă care apare noaptea pe canale?

Și Oyarzo lua din nou cuvîntul. Oriunde ar fi lucrat, glasul lui răsuna peste tot, povestind despre marea cea necuprinsă, despre pînzele fîlfîitoare, despre vegetația luxuriantă a ostroavelor. Vorbea despre dreptatea socială ca și cum ar fi trebuit căutată în fundul apelor.

Odată, la Iquique, cu ocazia unei adunări, poliția interveni și un glonte rătăcit îi lăsă un semn pe frunte. Mult timp glasul lui nu se mai auzi pe la întreprinderile din pampa din Tarapacá. Amintirea sa păstra ceva din răcoarea canalelor, din puritatea cristalină a apelor de acolo, din aerul proaspăt al pădurilor din Chiloé. Despre Iquique nu spunea nimic; cristalul apelor se fărîmița. Dar la adunările de la sindicat oamenii îl îndemnau să vorbească despre trecutul său din sud:

— Hai, *don* Chilote, nu face pe tăcutul. Mai spune-ne ceva despre meleagurile natale.

— Odată, cînd ne-a prins o furtună lîngă Curaco de Vélez...

Multă vreme, amintirea chiloianului Oyarzo a fost ca un braț de mare întins spre pampă.

Recunosc că mulți ar putea să mă critice pentru faptul că, atunci cînd vorbesc despre Jacinto Coliboro sau despre Mauricio Corrales, mă las ușor pradă

[1] Un fel de moluște, de forma unei lame de cuțit.

divagațiilor poetice. E adevărat. Dar cum aș putea să n-o fac, cînd îmi amintesc cum povesteau acele întîmplări fantastice din peregrinările lor prin întreaga țară, pe care o cutreieraseră în lung și-n lat ? Peisajele zugrăvite de ei se puteau asemui doar cu povestirile pe care ni le spunea domnul Arenas despre luptele de independență și despre războiul din Pacific. Pe atunci, încă nu bănuiam nimic despre speranțele nostalgice ale lui Jacinto, care visa să se întoarcă odată și-odată în parohia din Dalcahue și să se însoare cu Delmira Cárdenas, și nici nu-mi trecea prin capul meu de copil că unda de tristețe ce-i umbrea uneori chipul lui Mauricio Corrales era rezultatul unei vieți grele, eroice, închinată unui ideal, care, în fond, era pilonul întregii sale vieți.

Ajunsesem un băiețandru și cunoșteam destul de bine viața, cînd am izbutit să înțeleg în sfîrșit, în toată măreția lui, eroismul de care dăduse dovadă Mauricio Corrales la întreprinderea *Alianza*. De atunci am început să-l iubesc nu numai pentru frumusețea povestirilor lui și pentru brațele sale iubitoare, care m-au legănat adesea înainte de a mă cufunda în lumea viselor. Am început să simt pentru el o admirație pe care pînă atunci n-o avusesem decît pentru tata. Am înțeles de ce are părul cărunt, i-am prețuit vorbele pline de învățăminte, iar mult mai tîrziu, cînd eu însumi participam de mult la lupta sindicală, m-am simțit mîndru, ca muncitor, că am un tovarăș de clasă cu asemenea însușiri morale ca ale lui.

Pentru Mauricio și soția lui, dragostea a căpătat un sens nou pe vremea cînd el lucra în întreprinderea *Flor de Chile*. Într-o seară, cînd s-a întors de la lucru, soția l-a vestit că în curînd va avea un copil. Lucrurile păreau, în sfîrșit, să meargă mai bine, și sperau că situația materială a căminului lor proletar va deveni mai stabilă.

— Vreau un băiat, mărturisi ea.

— Mie mi-ar plăcea să fie fată și să aibă ochii tăi limpezi. O fetiță din La Rinconada de Doñihue, născută în pampă. Rezultatul va fi, desigur, bun...

Cînd s-a apropiat ziua naşterii, au anunţat micul spital pe care compania îl înfiinţase în incinta întreprinderii.

— Va trebui s-o aduci aici din timp, i-a spus medicul lui Mauricio. Nu dăm asistenţă la domiciliu femeilor care nasc. Aşa prevede regulamentul.

Atît mai lipsea! Cum să trăiască despărţiţi, cînd ştiau că naşterea copilului era atît de apropiată? Nu, nici vorbă. Vor aştepta împreună pînă în ultima clipă. Dar, deodată, cu mult mai devreme decît prevăzuseră, au început durerile. Mauricio trimise un băiat din vecini pînă la spital.

— Să vină doctorul imediat. Copilul e gata-gata să se nască...

Femeia respira din greu. Gemetele ei îi sfîşiau inima lui Mauricio.

— Mai e puţin, scumpa mea. Linişteşte-te. Îndată soseşte medicul cu moaşa...

Fruntea ei se acoperi încet-încet cu picături cristaline de sudoare.

— Ah, Mauricio, n-o mai duc pînă atunci, zise ea luînd mîna soţului ei.

— Prostuţo. În cîteva minute ai să te simţi bine, şi cu copilul lîngă tine...

Medicul trimise vorbă: „V-am avertizat. Asta se întîmplă pentru că nu m-aţi ascultat. Am să caut să vin repede..."

Dar tot nu venea. Mauricio fuma ţigară după ţigară, deschidea uşa şi scruta întunericul ce învăluia orăşelul adormit, încercînd să vadă dacă nu se zăreşte maşina medicului. Copilul se născu înainte de venirea acestuia. Mauricio îi tăie cordonul ombilical, căutînd să umble cît mai uşurel cu mîinile sale aspre. Mînia surdă, provocată de întîrzierea medicului, se amesteca în sufletul lui cu durerea sfîşietoare pe care i-o produceau gemetele soţiei. Pe chipul lui Mauricio apăru o expresie de profundă tristeţe, de parcă veşnicia ar fi apăsat asupră-i cu întreaga sa povară.

Nu-şi putea da seama cît timp durase aşteptarea aceea încordată. Fapt este că atunci cînd veni medicul

tăcerea ce se înstăpînise în casă era tulburată doar de ţipetele copilului nou-născut.

Medicul scoase stetoscopul, îl lipi de pieptul femeii şi declară :

— Avea inima slabă. N-a putut rezista la naştere. Îmi pare foarte rău...

Mauricio se îndreptă maşinal spre uşă, aruncă mucul ultimei ţigări şi rămase încremenit, cu privirea aţintită în noapte, simţind cum pampa, cu luptele şi tragediile ei, îi umple întreaga fiinţă, făcînd să-i fiarbă nebuneşte sîngele în vine.

În pampă, şi mai tîrziu în Sewell, tovarăşii i-au îngrijit fetiţa, ajutîndu-l s-o crească. Muncitorii o aduceau adesea pe Cristina în casele lor, iar nevestele lor îi arătau aceeaşi duioşie ca şi copiilor lor. Fetiţa avea patru ani cînd Mauricio a sosit la mina *El Teniente*. Fu cazat într-un bloc de burlaci, în timp ce mititica stătea luni întregi prin casele tovarăşilor. Mucoasă mică ! Cum de o ignorasem atîţia ani ? Ea era pentru noi *Coculeţ* şi nimic mai mult. Dar acum era lîngă mine, şi ne ţineam strîns de mînă ; îi descoperisem culoarea exactă a ochilor, precum şi cele două aluniţe de pe obraji.

— Ţi-e frig ? o întrebai eu cu duioşie.

— Nu, răspunse ea tremurînd.

Ne era cald, aşa cum şedeam unul lîngă altul.

Echipele munceau de două zile fără răgaz. Tata, cu încuviinţarea întreprinderii, lipsea de la mină şi fusese însărcinat cu conducerea voluntarilor trimişi de sindicat. Muncea fără preget, dînd dovadă de o energie inepuizabilă. Din cînd în cînd venea şi mama, aducîndu-i de-ale gurii şi cîte un termos cu cafea. Tata le înghiţea în grabă. Sub mîinile lui şi ale tovarăşilor săi, troienele de zăpadă începură să-şi dea la iveală tainele lor teribile.

— Uite aici o mînăăă ! se auzea glasul cîte unuia dintre muncitori.

Alergau cu toţii, dînd la o parte zăpada şi lemnăria, pînă cînd dezgropau corpul. Uneori erau oameni încă

în viață, cărora le dădeau primele ajutoare ; cel mai adesea însă era prea tîrziu. Zeci de morți — bărbați, femei și copii — fuseseră deja îngropați. Și mai erau mulți nedescoperiți. Mauricio Corrales nu fusese nici el găsit.

Din sectorul în care locuia Corrales nu apăruse încă nimeni. Asta putea însemna două lucruri : fie că pieriseră cu toții, fie că locuința rezistase sub greutatea zăpezii, protejîndu-i pe cei dinăuntru. În acest din urmă caz, era nevoie de eforturi cît mai grabnice, căci fiecare minut putea fi hotărîtor. Glasul tatei răsuna pretutindeni puternic, tunător, îmbărbătîndu-i pe oameni, dînd indicații.

Era pe înserat. Inimile noastre ale tuturor, mari și mici, zvîcniră să ne spargă pieptul cînd tata exclamă cu glasul lui puternic :

— Aici scrîșnește ceva ! Se pare că am dat de niște ziduri...

Oamenii începură să înlăture zăpada într-un ritm de necrezut, fără să-și cruțe puterile. Într-adevăr, lemnăria cîtorva încăperi rezistase la greutatea zăpezii și se menținea cu greu în picioare. Din casă începură să fie scoși oameni aproape neînsuflețiți, care își pierduseră orice speranță de salvare. Li se dădeau îndată îngrijiri medicale. Prietenii și rudele îi îmbrățișau. Aproape ultimul apăru capul albit al lui Mauricio Corrales. Degetele Cristinei îmi strînseră puternic mîna.

— Tăticul meu, Següita ! strigă ea și izbucni în plîns.

Atunci am fost martorul unei scene ce mi-a servit de multe ori ca exemplu în viață, arătîndu-mi felul cum trebuia să mă port și să lupt alături de tovarășii mei : fără stridențe sau falsă paradă. Mauricio Corrales respiră adînc, și înaintă cîțiva pași spre tata, care îl aștepta cu brațele deschise. Tata era într-o manta impermeabilă, cu cizmele ude pînă sus și cu lopata în mînă. Se apropiară unul de altul în tăcere și se strînseră îndelung în brațe, liniștiți în aparență, asemenea

fulgilor de zăpadă care mai cădeau încet. Rămaseră așa o bună bucată de vreme.

M-am întors spre Cristina și am mustrat-o:

— De ce plîngi? Acum nu mai ai de ce...

Dar și eu plîngeam.

CAPITOLUL VII

După ce calea ferată fu degajată, trei zile în șir trenurile transportară la Rancagua trupurile celor morți. Atelierele de tîmplărie lăsară la o parte orice altă treabă, ocupîndu-se numai cu confecționarea sicrielor. Noi am coborît în Rancagua printre primii, căci tata a ținut să asiste la înmormîntarea tovarășilor lui de muncă. Trenul cu care am călătorit se compunea dintr-o duzină de vagoane de marfă, pline cu coșciuge, la care fuseseră adăugate cîteva vagoane de pasageri. În gara Colón, locomotiva plecă să aducă vagoanele cu bare de cupru, care tocmai sosiseră de la topitoria din Caletones. Și așa am intrat în gara Rancagua: mai întîi vagoanele-platformă cu bare de cupru, apoi cele de marfă încărcate cu cadavre și, închizînd lungul șir, vagoanele de clasa a treia și întîia, destinate rudelor și prietenilor victimelor.

Orașul aflase toate amănuntele tragediei și pe fețele oamenilor se citea consternarea. Vorbeau în șoaptă, pentru a-și economisi forțele de care aveau nevoie ca să poată suporta scenele sfîșietoare ce aveau loc în gară cînd apăreau rudele victimelor, venite de departe. Mulți nu știau sigur cine dintre ai lor a pierit: tatăl sau fratele. Alergau la birourile companiei, nădăjduind că s-a făcut vreo greșeală și că ai lor au scăpat. Dar realitatea le năruia într-o clipă speranțele; lovitura neașteptată îi făcea să izbucnească în plînsete și blesteme.

Întreprinderea de pompe funebre nu pridídea să transporte sicriele cu dricurile sale. A fost nevoie să se apeleze la maşinile pompierilor, ale municipalităţii şi ale persoanelor particulare, pentru a transporta morţii de la gară la cimitir. Coloanele de maşini şi oameni erau nesfîrşite. În urma fiecărui vehicul păşea mulţimea îndurerată a rudelor. Cei mai mulţi erau oameni de la ţară: femei cu şaluri pe umeri, bărbaţi şi copii cu *poncho*[1]-uri vechi şi ponosite, atîrnîndu-le în zdrenţe pe la subsuori. Cu siguranţă că vestea nenorocirii îi găsise pe ogoare, pregătind pămîntul pentru semănat, sau în fumul gros al colibelor. Fiecare s-a gîndit de îndată la fiul sau fratele ce plecase la Sewell, atras de banii făgăduiţi de nord-americani la minele de cupru. Îngrijorarea îi adusese la Rancagua şi acum păşeau clătinîndu-se, plîngînd şi fără a înţelege altceva decît că fiinţa iubită era acolo, nemişcată în grămada de cadavre. Plecase să cîştige bani şi îşi găsise moartea.

Împreună cu părinţii mei şi cu Florencio Alcántara, mergeam în urma unei maşini de pompieri. În maşină se aflau corpurile neînsufleţite a doi tovarăşi de muncă de-ai tatei, precum şi trei ţărani din La Rinconada de Doñihue, rude îndepărtate ale lui Alcántara.

— Copilandrii ăştia, zise încetişor Florencio, nu aveau nevoie să vină la mină. Aveau un petec de pămînt, pe care îl lucrau bine şi care îi hrănea. Dar i-a atras mirajul minei. Cu cei care n-au ce mînca e altceva, pe aceia îi mai poţi înţelege cînd vin să-şi încerce norocul la mină; dar copiii ăştia... Cîtă durere pentru cumătrul meu Raúl!

În fruntea cortegiului funebru din după-amiaza aceea păşea preşedintele republicii, sosit anume din Santiago, guvernatorul provinciei, miniştri şi o seamă de reprezentanţi ai autorităţilor locale. La cimitir, ministrul de interne şi un reprezentant al companiei au rostit cuvîntări. Amîndoi au vorbit despre catastrofă

[1] Îmbrăcăminte populară din America de Sud, formată dintr-o bucată de pînză dreptunghiulară, cu o deschizătură pentru cap; se poartă peste piept şi spate.

ca despre o întîmplare nefericită. Noi eram obosiți și n-am dat atenție la ceea ce se spunea, decît atunci cînd se urcă la tribună Mauricio Corrales ca să-și ia rămas bun în numele sindicatului de la cei morți. Capul îmi zumzăia ca un stup de albine ; în el se învălmășeau miresmele florilor, plînsetele femeilor și îmbulzeala mulțimii care căuta să se apropie cît mai mult de locul unde se aflau sicriele și oratorii.

Mauricio vorbi despre soarta grea a muncitorilor, arătînd că întreaga clasă muncitoare formează o armată călită în lupta împotriva indiferenței patronilor și a vitregiei naturii. „Întotdeauna noi sîntem cei care dăm luptele și suferim înfrîngerile. Izbînzile ca și dividendele intră însă în buzunare străine". Arătă apoi că, dacă s-ar lua toate măsurile pentru securitatea muncitorilor, nu s-ar mai întîmpla astfel de tragedii, care iau adesea proporțiile unor catastrofe naționale. Corrales vorbi mult timp, cu o demnitate calmă. Țăranii îl ascultau cu interes, dar președintele republicii, guvernatorul provinciei și reprezentantul companiei se tot suceau nervoși încoace și încolo, consultîndu-și într-una ceasurile.

Ultimul vorbi primarul orașului, un bărbat gras, pleșuv, cu fața oacheșă. Purta multe inele pe degete, iar la cravată o piatră care îți lua ochii.

— Eu deplîng mai mult decît oricine cele întîmplate, căci provin din clasa muncitoare, începu el. Dar nu se cade să punem totul pe seama companiei sau a guvernului. Sîntem un popor împotriva căruia nenorocirea s-a abătut cu înverșunare...

Primarul vorbi o bună bucată de vreme, și în fiecare frază ne pomenea de faptul că a fost și el muncitor. Tata îl privea încruntat, cu buzele strînse, într-o atitudine aproape sfidătoare. În șoaptă, dar nu destul de încet încît să nu-l auzim și noi, cei care eram în apropiere, tata îi spuse la ureche lui Florencio Alcántara :

— Pe individul ăsta îl cunosc încă din '919. Era pe atunci membru în Consiliul Central al Federației Muncitorești din Chile. Și-a trădat tovarășii, iar americanii, ca răsplată, i-au dat ca sarcină să recruteze

muncitori. Acum l-au făcut primar. Aştia-s oamenii care fac cel mai mult rău clasei muncitoare...

După aceea ne îndreptarăm spre hotelul Maipo, al cărui patron, maestrul Quintanilla, conducătorul unei mici orchestre care cînta la serbările din oraş, era vechi prieten cu tata. Pe drum, bărbaţii stăruiră să intre într-o cîrciumă. Comandară cîteva căni de *chacoli* [1], la care Alcántara adăugă cîteva felii de portocală.

— Astea or să ne ajute să uităm durerea, explică *don* Florencio.

Consumaseră trei căni, cînd mama se ridică şi zise hotărît:

— Gata, să mergem! Se face tîrziu.

— Dar, draga mea, protestă tata, n-avem nimic de făcut. De ce să ne grăbim?

Mama luase însă una dintre acele hotărîri pe care nimic nu le putea zdruncina:

— N-are importanţă! Nu vreau să vă îmbătaţi aici. Dacă vreţi să mai beţi, luaţi ceva la hotel. Dumneata ştii, Pedro, că lucrurile acestea nu-mi plac...

Spunînd aceasta, îşi aranjă părul, apoi îşi scuturâ cu mîna îmbrăcămintea sa de culoare închisă şi de o croială foarte sobră, şi se îndreptă spre uşă. Tata aruncă cîteva hîrtii pe masă şi, salutîndu-l din cap pe Alcántara, ieşi supus în urma mamei.

De multe ori mă întrebam ce impresie voi avea şi ce voi face sau voi spune cînd o să am prilejul să mă aflu în faţa oceanului. Văzusem atîtea poze în revistele pe care ni le arăta domnul Arenas la şcoală, sau în cele pe care le luam de la mica bibliotecă a sindicatului, încît ajunsesem să am despre mare o idee confuză şi contradictorie. Tot ce spuneam despre ea era influenţat de impresia pe care mi-o formasem despre apele ei, despre valuri, despre furtuni, despre stînci. Erau băieţi în Sewell care numai cînd au ajuns bărbaţi în toată firea au cunoscut marea, iar tata povestea cazul unui fiu de-al lui Manuel Machuca, fost conducător la tramvaiul electric, care a coborît pentru prima dată

[1] Vin alb, acrişor.

la Rancagua abia cînd a fost chemat la militărie. Obișnuit să gonească pe treptele din Sewell, mergea pe străzi îndoindu-și exagerat genunchii.

Și iată că tata, a doua zi după funeralii, anunță o veste extraordinară:

— Cum ne mai rămîn încă patru zile libere, mîine mergem să dăm o raită pe la San Antonio.

Nu-mi venea să cred că-mi fusese hărăzită deodată o fericire atît de mare.

— Și eu?

— Desigur, tovarășe. E vremea să cunoști și tu marea noastră chiliană...

Spre San Antonio mergea un tren care se numea *cuprarul*. Pleca la cinci dimineața din Rancagua, ducînd platformele de cupru care coborau din Caletones. La întoarcere, transporta cisternele cu petrol pentru topitoria de minereu. Ne-am trezit în zori. Mama pregăti termosuri cu cafea și Alcántara aduse de la niște prieteni două duzini de plăcinte delicioase, pe care le consumarăm înainte de a ajunge la capătul călătoriei.

Mi-e greu să spun cu precizie ce am simțit cînd am văzut prima oară marea. Cînd trenul ajunse la San Antonio, eu dormeam adînc. După puțin timp, ne plimbam pe străzile orașului. Și, pe neașteptate, îmi apăru înaintea ochilor acea întindere albastră nesfîrșită. Era o zi cu soare puternic, pătrunzător, care purifica priveliștea și toate lucrurile înconjurătoare. De uimire, mi se tăie respirația. Tata rîse și își trecu mîna prin ciuful meu.

— Multă apă s-a mai adunat aici, nu-i așa, tovarășe?

Am intrat în port. La danele companiei nord-americane vreo două-trei vapoare tocmai încărcau cupru. Ceva mai departe, un petrolier, prevăzut cu tot felul de țevi și robinete, deșerta lichidul negru adus din străinătate. Am umblat multă vreme prin port, observînd totul, întrebînd, comentînd orice lucru care ni se părea interesant. Tata se bucura ca un copil cînd avea prilejul să-mi explice cu gesturi largi rostul fiecăreia dintre mașinile care lucrau lîngă chei sau pe vase.

— Asta e cuprul extras de noi, tovărășelule. Vapoarele îl duc în străinătate, și dus rămîne! Macaraua aceea descarcă mărfuri de pe un vas care a intrat în port chiar azi-dimineață. Vine din Statele Unite. Acolo, unde-i grilajul acela, am lucrat un timp împreună cu Mauricio Corrales. Sînt magaziile lui Martínez și Pereira, o societate de transport ale cărei vase fac curse în nordul țării și în străinătate.

În cele din urmă, ne propuse:

— Acum, haideți la hotel, să ne odihnim puțin, și apoi o să facem cîteva vizite pe la prieteni.

Făcurăm întocmai. Pe drumul spre Cartagena locuia *don* Froilán Aceituno, pe care tata dorea foarte mult să-l vadă. Cînd am ajuns, *don* Froilán ne întîmpină zîmbind vesel pe sub mustățile sale lungi. Tata ne prezentă:

— Soția mea...

Mama întinse cu grație mîna și apoi se așeză liniștită într-un colț, căutînd să treacă neobservată.

— Fiul meu...

Am dat și eu mîna.

— Un tovarăș de la mină...

Cînd Florencio Alcántara întinse mîna, mîneca hainei se ridică mult deasupra încheieturii. Haina îi rămăsese strîmtă, dar *don* Floro căuta s-o poarte în așa fel, încît să nu se observe. La întoarcere, intrarăm într-o ospătărie unde comandarăm pește prăjit. Tata bău multe pahare, pomenind mereu despre catastrofa cu avalanșa de zăpadă și cerînd din nou vin, ca să scape de amintirile apăsătoare. Apoi ne continuarăm vizitele pe la vechii prieteni ai tatei. Cum drumurile pe care le aveam de făcut erau lungi, îl auzii adresîndu-se mamei:

— Știi ce, María, dacă vrei, du-te cu băiatul la hotel. Eu pot să merg doar cu *don* Floro. De ce să te obosești și dumneata atîta?

— Nu, nu, protestă mama, mergem cu toții. Mie-mi plac vizitele astea.

Apoi îi explică lui Alcántara:

— Nu mă supăr dacă Pedro se îmbată uneori. Nu-i nimic, să-și răcorească și el sufletul din cînd în cînd.

Mă doare însă dacă o face de față cu oameni care-l cunosc. De aceea nu i-am dat voie la Rancagua. Venise acolo pentru funeralii toată lumea de la mină. Nu. Orice, dar asta nu.

În ziua aceea am cutreierat orășelul în lung și-n lat. Peste tot pe unde-am fost, ne-au ospătat cu pește prăjit. Părinții mei mergeau înainte. Mama îl conducea pe tata, aproape imperceptibil, cu umerii și cu brațul, pentru ca trecătorii să nu bage de seamă că el își cam pierduse siguranța pașilor. În urma lor, Florencio Alcántara mergea alături de mine, încercînd să lege o conversație care mi se părea fără nici o noimă.

— Frumoasă e marea, Següita. Îți face poftă să vii mereu pe aici. M-am plictisit de mină. Sughița atît de des, încît începui să mă tem că o să i se facă rău. Dar chipul său ascuțit, ascuns sub o pălărie cu borurile strîmbe, nu exprima suferință; ochii lui rîdeau. Fără îndoială că vinul îl făcea atît de vesel pe *don* Floro. Nu rîdea numai cu ochii, ci și cu nasul, cu obrajii.

— N-ai să mă crezi, Següita, dar întotdeauna mi-a plăcut marea. Eu sînt om al cîmpiei, urăsc mina. Portul îmi place mai mult ca orice pe lume... *Don* Floro rîdea voios într-una, întrerupt doar de sughițuri.

Am umblat astfel toată după-amiaza, fără să ne pese de oboseală. Tata și *don* Floro deveneau din ce în ce mai vorbăreți de pe urma vinului băut la fiecare vizită. Pentru mine totul era nou și captivant. Mergeam pe stradă, dădeam colțul și deodată pierdeam portul din ochi; mai făceam cîțiva pași și iată că din nou apăreau în fața noastră vapoarele acelea mari, cu coșurile și catargele lor înalte, auzeam din nou țipetele păsărilor și simțeam boarea înviorătoare a brizei sărate. Mi se părea că valurile alergau spre noi, pentru a ne înzeci puterile.

La hotel ne-am întors aproape pe înnoptate. Datorită ochiului atent al mamei, care știa cu atîta tact să-l ferească pe tata de orice încurcături, nu s-a întîmplat în ziua aceea nimic neplăcut. Am rămas cu toții mulțumiți. Alcántara rostea vorbe neînțelese, presărate cu sughițul lui îndărătnic, iar tata, gesticulînd larg cu mîinile, explica unui interlocutor invizibil că el, cînd

e beat, se supune numai soţiei, „pentru că ştie că ea nu greşeşte niciodată". Spunînd acestea, o cuprindea pe mama de umeri, strîngînd-o drăgăstos la piept.

Marea şi numai marea a fost în stare să ne aline durerea chinuitoare pe care ne-o lăsase catastrofa din Sewell. Iar eu am îndrăgit pentru totdeauna pescăruşii.

CAPITOLUL VIII

Acum tata se ducea des pe la sindicat. La început se mulţumea să asculte cu atenţie cuvîntările, iar după terminarea adunării întreba despre lucrurile care i se păreau nelămurite. La plecare, se alătura cîte unui grup care continua să comenteze cele discutate. Alteori se retrăgea fără să spună un cuvînt. Ajuns acasă, stătea multă vreme de vorbă cu mama despre ceea ce auzise la adunare. O dată ceru şi el cuvîntul şi îşi dezvoltă punctul de vedere clar şi cu multă uşurinţă. Tocmai se întîmplase să fiu şi eu acolo, fără ca el să ştie. M-am simţit nespus de mîndru şi fericit văzînd cu cît respect ascultau minerii cuvîntarea lui.

— Principalul pentru noi este să fim strîns uniţi în jurul conducerii sindicatului. Nu vom cîştiga nimic, dacă vom fi dezbinaţi, dacă nu vom avea încredere unii în alţii, dacă ne vom lăsa demoralizaţi. Avem lucruri serioase de rezolvat, şi duşmanii cu care trebuie să luptăm sînt atît de puternici, încît nu ne putem îngădui să pierdem vremea zadarnic certîndu-ne între noi.

Cei de faţă îl ascultau satisfăcuţi. Mie îmi erau cunoscute aceste cuvinte ; le mai auzisem din gura lui Mauricio Corrales. Dar asta nu avea prea mare importanţă. Principalul era că tatăl meu ceruse cuvîntul la şedinţă şi vorbise fără să şovăie sau să-şi piardă

cumpătul. A fost pentru mine o mare bucurie. La fel de bucuros era, fără îndoială, Mauricio Corrales, care îl privea uimit pe tata, de fiecare dată cînd cerea cuvîntul pentru a susține propunerile făcute de conducerea sindicatului.

Tata nu lua parte la toate adunările. Dar cînd îl ruga Corrales, venea negreșit. Era vădit că părerile vechiului său prieten exercitau o mare influență asupra lui. Acum nu-și mai ascundea mulțumirea pe care i-o producea activitatea în organizație. Bucuria îi clocotea în piept cînd vedea cum în sindicat se întărea disciplina și creștea conștiința rolului ce revenea unității în apărarea intereselor muncitorilor mineri.

În ceea ce privește relațiile mele cu Cristina, trebuie să spun că de la întîmplarea cu avalanșa de zăpadă am devenit pentru ea un fel de frate mai mare. Cel puțin așa mi se părea. Aveam grijă de ea, căutînd să-i îndeplinesc orice dorință, o linișteam spunîndu-i vorbe mîngîietoare atunci cînd colegii mei de școală o necăjeau și îi luam apărarea cînd aceștia întreceau măsura. Odată am avut un incident neplăcut cu Ramón Armijo, un băiat mai mare și mai puternic decît mine, pe care noi îl numeam Armijo Burtosul. Obiceiul de a profita de avantajele staturii și forței sale fizice nu mi-l făcea de loc simpatic. Într-o recreație, pe cînd treceam pe lîngă un grup de băieți, Burtosul, care se afla printre ei, strigă :

— Faceți loc pentru iubitul lui *Coculeț*...

Spunînd acestea, se apropie de mine și îmi făcu o plecăciune adîncă, așa cum văzuserăm prin filme că fac curtenii în fața regilor. Mărturisesc că nu m-a supărat atît răutatea cu care Armijo își bătea joc de mine și nici hohotele de rîs ale celorlalți copii, cît aluzia jignitoare la adresa Cristinei. Am mai spus că una din dovezile mele de respect față de dînsa a fost că am uitat cu totul de porecla pe care i-o dăduserăm. Așadar, cînd l-am auzit pe Armijo scoțînd-o din nou la iveală cu atîta nerușinare, mi-am ieșit din fire. Roșu de mînie, i-am răspuns :

— Burtos nenorocit ! Cînd ți-oi da vreo cîteva...

Armijo izbucni într-un hohot de rîs ascuţit, arătîndu-mă cu degetul ca pe un biet căţel care îndrăznea să înfrunte un elefant. Stătea aşa, hlizindu-se şi cu degetul întins, cînd i-am tras un pumn zdravăn în ochiul drept. Armijo se schimbă la faţă. Îmi aruncă o privire teribilă şi se năpusti asupra mea ca un taur furios. Cu greu am reuşit să nu fiu trîntit, agăţîndu-mă de braţele lui şi punîndu-i capul în piept. Atras de larma copiilor, sosi domnul Arenas, care ne dojeni aspru pentru purtarea noastră.

În clasă, un coleg se apropie de mine şi îmi spuse în mare taină:

— A zis Armijo Burtosul că te aşteaptă după ore la *Cancha del Cobre*...

Cancha del Cobre era un magazin pe care compania îl dăduse în concesiune unui grec. Între acest magazin şi un bloc de cinci etaje numit *Puerto Nuevo* rămînea o fîşie de teren pe care se afla o linie de garaj pentru descărcarea vagoanelor de marfă ale grecului. Întregul loc căpătase numele de *Cancha del Cobre*. Acolo l-am aşteptat pe Armijo, însoţit de cîţiva băieţi care doreau din toată inima ca eu să găsesc în fiinţa-mi firavă puteri miraculoase pentru a-l pedepsi pe acest vrăjmaş insolent. Cristina se apropie de mine la ieşirea din şcoală:

— Nu, nu trebuie, Següita. De ce te iei după el? Doar n-ai să te baţi pentru mine...

Cuvintele Cristinei avură un efect tocmai contrar celui scontat. Aflînd că ea ştie cauza conflictului nostru, am simţit un nou imbold să mă bat cu Armijo. Mă simţeam gata de orice faptă de vitejie, ca să se ştie o dată pentru totdeauna că nu mai admiteam să se aducă nici o ofensă acestei fetiţe, care, după părerea mea, merita doar laude şi atenţii.

Acum pot vorbi deschis: cînd Ramón Armijo îşi scoase haina şi văzurăm cu toţii ce braţe vînjoase are, un fior de ghieaţă îmi trecu prin tot corpul, de la ceafă pînă-n călcîie. Dar totul se petrecu atît de repede, încît cavalerul protector al onoarei domniţei sale nu apucă să-şi piardă tot curajul. Armijo se repezi asupra mea, la fel cum făcuse şi în curtea şcolii. Vreo

cîţiva pumni îmi trecură vîjîind pe deasupra capului. Se dădu apoi o clipă îndărăt, probabil ca să-şi orienteze mai bine loviturile sau să culeagă aplauze. Eu îmi pierdusem orice idee despre ceea ce ar fi trebuit să fac. Pe băieţii care şedeau roată în jurul nostru, încurajîndu-ne, nici nu-i mai vedeam. Cînd a doua avalanşă de lovituri se abătu asupra mea, m-am încleştat instinctiv de corpul lui Armijo. Atunci, adversarul meu îmi dădu o lovitură de jos în sus, care mă nimeri drept în gură. Sîngele îmi ţîşni din buze, pătîndu-mi cămaşa. Armijo se dădu din nou înapoi şi se năpusti iar, dezlănţuind asupra mea o ploaie de lovituri. Una din ele, înainte de a reuşi să mă încleştez iarăşi de corpul adversarului, mă nimeri în ochi, făcîndu-mă să pierd cu desăvîrşire noţiunea timpului.

Nu încăpea îndoială că eram obiectul unei chelfăneli cumplite. Dar nu mă dădeam bătut. Şi iată că, în timp ce ochii mei nu mai vedeau decît un cer plin de stele, iar în urechi îmi cînta parcă o orchestră ciudată formată din mii de instrumente, pe neaşteptate mi se păru că disting glasul lui Florencio Alcántara, care mă sfătuise cîndva :

— Ascultă, Següita. Cînd capeţi o chelfăneală zdravănă şi nu mai eşti în stare de nimic altceva, încearcă lovitura asta...

Îl văzui atît de limpede pe *don* Floro Alcántara arătîndu-mi cum trebuia să dau acea lovitură, încît atunci cînd grăsunul Armijo se aruncă din nou asupra mea, hotărît să mă dea gata, îmi adunai toate puterile care-mi mai rămăseseră şi-i dădui o teribilă lovitură de picior mai jos de centură.

Armijo o luă la goană înspăimîntat.

— Aoleu ! strigă el ca ieşit din minţi. Aoleu, m-a omorît ! Făcea cîţiva paşi şi se îndoia din şale, ţinîndu-se cu mîinile de pîntece. Astfel l-am văzut dispărînd după colţ în vreme ce porneam spre casă, înconjurat de colegi, care comentau victoria mea neaşteptată şi făceau tot felul de presupuneri în privinţa felului cum mă va primi mama cînd voi apărea cu gura tumefiată, cu ochii învineţiţi şi cu cămaşa stropită de sînge pînă şi pe spate.

Mama mă ascultă în tăcere. Îi povestii totul cum a fost, fără să omit sau să adaug ceva.

— Bine, spuse ea. Nu-ţi mai freca gura cu mîinile. Am să-ţi pun nişte comprese. Cînd vine taică-tău, să-i povesteşti totul, la fel cum mi-ai povestit mie. Nu uita.

Seara au venit la noi prietenii, ca de obicei. Coliboro rîdea cu gura pînă la urechi, povestind ce se vorbea despre mine şi Armijo prin orăşel. A venit şi tatăl lui Ramón Armijo. Era supărat şi părea că aşteaptă ca tata să-i ceară scuze. Dar tata îi răspunse tăios :

— Ascultă. Cea mai bună soluţie ar fi să-i punem pe copii să se mai bată o dată. Dacă nu-ţi convine, o aranjăm între noi.

Tatăl lui Armijo schiţă un zîmbet, ca şi cum ar fi vrut să dea de înţeles că incidentul e încheiat, şi se retrase. Mai tîrziu veni Mauricio Corrales cu Cristina. Pe cînd cei mari comentau noutăţile zilei, ea, pricina conflictului, intră încetişor în odaia unde mă aflam, gata să adorm sleit de puteri, şi se apropie de pat.

— Següita...

Doar atîta zise şi îndată fugi.

În vis, se făcea că Jacinto Coliboro îmi împrumutase corabia *Caleuche*, ca s-o plimb pe Cristina.

CAPITOLUL IX

De multe ori m-am gîndit că durerea morală, la fel ca şi cea fizică, are diverse caracteristici, se prezintă învăluită în nuanţe diferite şi produce în suflet senzaţii neaşteptate. Astfel, de pildă, durerea care ne-a copleşit în urma catastrofei cu avalanşa de zăpadă ne apăsa pe toţi deopotrivă, ca aripile unei gigantice păsări negre, care se coborîse asupra orăşelului, acoperindu-ne cu o amără-

ciune ce ni se părea tot atît de neînțeleasă ca și prezența tăcută a munților. Cine știe dacă Anzii nu adăpostesc în văi îndepărtate viitoarele avalanșe de pietre și zăpadă, gata în orice moment să vină la Sewell și să reînvie durerea, cînd aceasta se va mai fi vindecat cu trecerea timpului. O durere cumplită, dar de alt fel, am cunoscut atunci cînd polițiștii l-au atacat pe tata în gara din Sewell, spărgîndu-i capul ; era o durere amestecată cu o furie sălbatică, impetuoasă, de nereținut, ca o lavă care amenință să izbucnească pentru a distruge orice obstacol ar întîlni în cale. Inima mi s-a strîns de durere și atunci cînd am lăsat-o pe mama la spital, la căpătîiul tatei, veghindu-i somnul fără să știe dacă soțul ei va scăpa cu viață ; dar atunci suferința mea era învăluită de duioșie, de admirație ; cît de fericit aș fi fost s-o copleșesc cu mîngîieri, pentru a-i alina durerea pe care o trăia în clipele acelea !

Toate aceste gînduri îmi vin în minte cînd îmi amintesc de Jacinto Coliboro și de plecarea lui de la mină. Mîhnirea pe care ne-a produs-o nenorocirea bunului Jacinto nu o pot compara cu nici o altă suferință pe care am trăit-o vreodată. Tot astfel, nu găsesc nimic cu care să compar ceea ce am simțit eu în urma unei vizite pe care am făcut-o împreună cu Cristina acasă la *miss* Cursi, în cartierul american — o mică odisee, despre care au aflat îndată tata și Mauricio Corrales. De data aceasta, durerii i s-a adăugat rușinea, dorința ca pămîntul să se deschidă în fața mea și să mă înghită, atunci cînd mă întîlneam cu persoanele care aflaseră întîmplarea și, mai ales, cu Cristina.

Miss Cursi era în slujbă la *mister* Jiggins, șeful sectorului de spălare și sortare a minereului. Soția lui, o americancă ridicolă, vorbea răstit și fuma țigări aromate din niște țigarete foarte lungi. Adevăratul nume al lui *miss* Cursi[1] era Naranjo, Juana Naranjo, dar oamenii din orășel nu o numeau altfel decît *miss* Cursi,

[1] *Cursi* se spune despre o persoană căreia îi place să pozeze, să imite pe alții.

din pricina tendinței de a-și imita stăpînii. Ca și doamna Jiggins, vorbea aproape strigînd, umbla legănîndu-se într-un mod ciudat și purta pantofi americani cu o formă extravagantă. La magazinul unde-și făcea cumpărăturile zilnice, folosea neapărat și cuvinte englezești. Ce-i drept, e drept: *miss* Cursi era foarte harnică. Știa să gătească admirabil și ținea într-o ordine și o curățenie desăvîrșită casa și rufăria acestei familii de *gringos*. În schimb, era bine plătită și i se dădea voie să facă totul în casă așa cum poftea. Totuși chilienii din Sewell nu renunțau la tot felul de glume pe seama ei.

Pe atunci aveam vreo cincisprezece ani și urmam niște cursuri de tîmplărie la școala de meserii.

— Cred că a venit vremea să deprinzi meșteșugul lemnăriei, tovărășelule, îmi spusese tata, și mă înscrisese fără întîrziere la școala de meserii, unde puteam învăța să mînuiesc dalta, rindeaua și fierăstrăul. Pentru fete, școala avea o secție de croitorie și broderie, sub conducerea unor profesoare tinere, care absolviseră de curînd școala normală. Acestea veneau la Sewell fără prea mult entuziasm, dar în cele din urmă se obișnuiau și rămîneau aici, sperînd în taină să-și găsească un soț printre numeroșii bărbați holtei, copleșiți de supravegherea strictă a serviciului administrativ, care nu veghea numai asupra „regimului sec", ci și asupra moralității minerilor, neîngăduind amorul liber și urmările lui. La această școală învăța și Cristina. Ea locuia în casa lui Armando Peñaloza, șef de schimb la secția controlului tehnic. Soția lui, Inés del Canto, care în tinerețe fusese o conducătoare activă a funcționarelor de la birourile companiei, era bună prietenă cu *miss* Cursi. Cristina și cu mine o cunoscuserăm pe menajera soților Jiggins prin Inés. Ne-am împrietenit repede, mai ales după ce, în lipsa stăpînilor, ne-a invitat în casa unde lucra și ne-a ospătat cu prăjituri și ciocolată, copleșindu-ne cu atenții. Vizitele noastre deveniră tot mai dese. Venind la ea într-o după-amiază, după plecarea soților Jiggins la Rancagua, de unde se întorceau de obicei cu valizele

pline de *whisky, miss* Cursi ne anunţă că se duce să facă cumpărăturile pentru a doua zi.

— Dar asta nu înseamnă nicidecum că trebuie să plecaţi, ne explică ea, gesticulînd ciudat cu mîinile şi cu umerii. Nu, nu, dimpotrivă, rămîneţi aici, şi să aveţi grijă de casă. Eu mă întorc îndată. Dacă vreţi să beţi ceai, iată aici totul pregătit; dacă vă trebuie ceva din frigider, apăsaţi aici, şi se deschide. Iar cînd o să vă plictisiţi înăuntru, puteţi ieşi să vă daţi în leagăn...

Aşadar, am rămas stăpîni pe casa soţilor Jiggins. Am băut cîteva ceşti de ceai, am dat drumul la radio, am explorat plini de curiozitate dormitoarele americanilor, iar la urmă, cînd ne-am săturat de toate acestea, am ieşit în grădiniţă. Din fîşia de teren pe care izbutise s-o fure muntelui, compania dăduse cîte un astfel de colţişor fiecăruia dintre şefi, pentru locuinţe. *Miss* Cursi instalase în grădină hamacuri, un leagăn şi cîteva scaune acoperite cu pînză. Cristina îşi exprimă dorinţa să se dea în leagăn. Se urcă deci pe scăunel şi, ţinîndu-se de frînghii, îşi făcu vînt, legănîndu-se înainte şi înapoi. Se părea că muntele din spate îi dă o forţă uriaşă datorită căreia devenea pentru el o nimica toată să zboare într-o clipită pînă pe culmile ce se ridicau în faţă. În timpul unui asemenea zbor nebun, vîntul ridică rochia Cristinei, şi eu, întîmplător, i-am zărit o clipă picioarele. Ce-am simţit atunci? Aş putea să explic multe lucruri neobişnuite care mi s-au întîmplat în viaţă, dar senzaţia ce m-a cuprins în clipa cînd am zărit picioarele Cristinei — cu forme destul de dezvoltate, ca la toate fetele din orăşel, datorită exerciţiului zilnic al scărilor — n-aş fi în stare s-o descriu nici chiar dacă aş stăpîni întreaga bogăţie a limbii, nu numai cele cîteva firimituri agonisite de mine în anii din urmă, cu preţul unei munci grele şi stăruitoare.

Oare începeau să-şi arate efectul asupra mea filmele cu scene de dragoste văzute la cinematograful din Sewell? Nu-i exclus să fi fost şi asta. Sau poate că discuţiile cu colegii de şcoală îmi stîrniseră interesul pentru lucrurile despre care pînă atunci aveam

doar o vagă intuiție? Aș minți dacă aș spune că mai înainte mă apropiasem de vreo fată pentru altceva decît ca să pălăvrăgim despre lucrurile cele mai banale. Totuși, mă cuprindea o tulburare inexplicabilă și mă simțeam intimidat cînd se întîmpla ca vreo fată de vîrsta mea să mă privească mai stăruitor ca de obicei sau dacă manifesta față de mine acea degajare specială ce apare nefirească în convorbirile dintre oameni care nu au nici secrete, nici intenții ascunse. De data aceasta însă, mă aflam în prezența unui fapt real și concret : în fața mea pluteau prin aer picioarele Cristinei. Zburau dinspre munte spre valea din partea opusă. Se apropiau și iar se îndepărtau. Eu le priveam pe furiș și îndată mă încruntam, încercînd să alung noianul de senzații necunoscute și tulburătoare de care fusesem cuprins ; dar nu mă puteam abține mult și iarăși priveam pe furiș, descoperind noi amănunte care înainte îmi scăpaseră.

Cînd Cristina se dădu jos din leagăn, i-am propus :

— Hai să ne dăm acum împreună. Vrei ?

Ea consimți și se așeză pe genunchii mei. Leagănul porni, făcînd-o să se țină de corzi, în timp ce brațele mele o cuprinseră de mijloc. Apoi îmi apropiai obrazul lipindu-l de urechea ei și, ascultînd de un impuls inexplicabil și irezistibil, mi-am pus mîinile pe coapsele ei, strîngîndu-le cu putere, sub pretext că aș putea cădea. Jocul acesta continuă o bună bucată de vreme ; cînd ne-am oprit, eu am născocit altele noi, care să-mi permită s-o prind de mîini, s-o strîng la piept, să-i cuprind din nou coapsele. Am pus în practică tot ce văzusem prin filme și tot ce îmi dicta un spiriduș șiret și totodată naiv, care îmi pătrunsese în inimă. Spun șiret și naiv, pentru că, deși o forță obscură, care scăpa controlului meu, mă împingea la aceste acte ce nu se împăcau cu purtarea mea anterioară față de Cristina, nu e mai puțin adevărat că de fapt le făceam fără nici un rost conștient. Totul însă luă sfîrșit cînd *miss* Cursi apăru pe neașteptate la portiță și ne surprinse în ultimul joc născocit de imaginația mea înfierbîntată. Acest joc îmi permitea s-o țin mult timp pe Cristina strîns îmbrățișată. Se

pare că menajera soților Jiggins, în ciuda aerelor ei afectate, de „străină", a sezisat pe dată sensul purtării mele. Privirea pe care mi-a aruncat-o era atît de semnificativă, încît mi-am dat seama imediat ce nori amenințători se adună de-asupra capului meu.

Într-adevăr, *miss* Cursi îi povesti *doñei* Inés del Canto ceea ce văzuse. Inés o întrebă pe Cristina, iar prietena mea istorisi cu de-amănuntul „jocurile" noastre, fără a bănui că e supusă unui interogator și fără a-i trece prin minte ce mă aștepta pe mine. Apoi *doña* Inés îl informă pe Mauricio Corrales. Eu nu m-am dus direct acasă, ci m-am oprit să privesc la o partidă de popice între echipele din Sewell și Caletones, astfel că am ajuns tocmai la ora mesei. Tata stătea de vorbă cu Corrales. Văzîndu-mă, amîndoi tăcură, și tăcerea lor mă făcu să-mi aud bătăile inimii. Cînd să pășesc în dormitor, am căpătat prima palmă din partea mîinii uriașe care de atîtea ori îmi netezise cu dragoste părul rebel. După a doua palmă, m-am aruncat pe pat cu fața în jos și am izbucnit în plîns.

— Nu plînge acuma, tinere, de vreme ce te-ai apucat să faci pe bărbatul. Toate la timpul lor. Și cînd vrei să-ți faci de cap, să te gîndești întotdeauna bine dinainte cu cine...

Cînd tata se supăra pe mine cu adevărat, nu mi se adresa cu obișnuitul „minerașule" sau „tovărășelule". Faptul că-mi spusese „tinere" m-a durut mai mult decît palmele lui. Am plîns amar, pînă cînd, în cele din urmă am adormit, copleșit de durere și rușine. Îmi era rușine mai cu seamă de mine însumi și de Cristina, pe care vreo douăzeci de zile am evitat s-o întîlnesc.

De fapt, nu aveam de gînd să mă opresc asupra acestei întîmplări. Voiam să scriu despre cumplita durere pe care am trăit-o cu prilejul plecării lui Jacinto Coliboro de la mină și despre tragicele împrejurări care au precedat-o. Bunul nostru prieten intrase atît de mult în viața familiei, încît îi împărtășeam cu toții durerile și bucuriile. Știam, bunăoară, că-i și scrisese Delmirei și că stabilise data plecării la Dalcahue, în vederea înțelegerii cu familia ei și a pregătirii celor

de cuviință pentru căsătorie. Urma să hotărască împreună cu ei dacă după nuntă să se întoarcă la Sewell, sau dacă cu banii pe care îi strînsese, să mai cumpere o bucată de pămînt adăogînd-o la ceea ce posedau. Cînd îl vedeam pe Coliboro fericit, știam negreșit că primise o scrisoare de la logodnică.

— Delmira îmi scrie că totul e pregătit pentru cînd voi sosi eu. Chiar și preotul Ampuero din Achao a promis că va veni la nuntă. Nici n-am de făcut cine știe ce drum lung! Ocolești doar o insulă și ai și ajuns la Achao sau la Dalcahue...

Coliboro se schimbase mult lucrînd la mină. Urmînd exemplul consăteanului său, chiloianul Oyarzo, pe care îl cunoștea din spusele lui Mauricio Corrales, începuse să activeze cu mult entuziasm în sindicat. De îndată ce avea o clipă liberă, alerga acolo într-un suflet, gata să îndeplinească orice sarcini. Ca președinte al comisiei de asistență socială trebuia să viziteze casele tovarășilor care aveau nevoie de vreun ajutor; ducea cărți, reviste și alimente muncitorilor internați în spital sau însoțea la Rancagua, la înmormîntare, familia cîte unui muncitor care murise în orășelul minier. Blîndețea simplă a lui Jacinto, căldura lui sufletească ajutau chiar și văduvelor zdrobite de durere să suporte mai ușor tragedia ce se abătuse asupra lor.

— Ascultă, *don* Jacinto. De ce comisia nu trimite un delegat la înmormîntarea lui Ruperto Moya, cel care a murit în accidentul de la Planta de Acidos?

— Ce să mai întrunim comisia pentru atîta lucru? Mă duc chiar eu. Te rog, numai, altă dată să nu-mi mai spui *don* Jacinto. Eu sînt pentru toată lumea tovarășul Jacinto.

Apoi, la prima adunare generală a sindicatului, vreun frate sau tatăl mortului cerea cuvîntul, relevînd atitudinea plină de atenție a lui Jacinto:

— Vreau să mulțumesc, tovarăși, președintelui comisiei de asistență, tovarășului Jacinto...

Oamenii îl priveau pe Jacinto cu un zîmbet cald, ce dovedea o nemărginită simpatie. Lui Coliboro îi năvălea sîngele în obraji la gîndul că, poate, se re-

peta cu el istoria consăteanului său Oyarzo, spre gloria arhipelagului Chiloé și a îndepărtatului cătun Dalcahue.

La mină, Jacinto nu era decît un „număr", ca toți ceilalți. Îi dădeau fișa, o perforau la biroul de norme, și apoi șeful nivelului își punea semnătura la rubrica indicînd ziua. Astfel contabilitatea afla, bunăoară, că 2054 lucrase cele opt ore ale schimbului ; la aceasta se adăugau calificativele contramaistrului. Jacinto îndeplinise, rînd pe rînd, o mulțime de munci. Începuse prin a fi vagonetar, trecuse apoi la haveză, după cîteva luni la buncăr și, în cele din urmă, deveni miner calificat, post în care mînuia lopata, tîrnăcopul și perforatorul cu îndemînarea și precizia unui vechi miner. Dar nu era pe deplin mulțumit. Din primul moment îl fascinase trenul electric, și nu avu liniște pînă ce nu reuși, datorită unor mici presiuni din partea conducerii sindicatului precum și purtării sale ireproșabile în interiorul minei, să fie transferat la trenul electric.

Cînd Jacinto veni să ne povestească despre numirea sa la *Teniente 5*, era nespus de bucuros. Îmi repeta într-una tot ceea ce reușise să afle despre noua sa muncă.

— Ascultă, Següita ! Imaginează-ți : stai liniștit pe locomotivă, atent la schimbările de macaz pe care trebuie să le faci pe linie. Cînd garnitura ajunge la o oprire din interiorul tunelului, trebuie să alergi în grabă la ghereta telefonului : „Alo, dispecer : aici numărul cincisprezece, cu zece vagoane pe ramificația Punta de Rieles". Atunci dispecerul de trenuri îți spune : „Dă-i drumul mai departe, spre buncăre, cu atenție". Acest „cu atenție" înseamnă că trebuie să ții ochii bine deschiși, ca să nu te ciocnești cu trenul din față...

Lui Jacinto îi străluceau ochii, cînd îmi povestea despre noua lui muncă. Îmi vorbea ca și cum eu ar fi trebuit să lucrez în locul lui. Astfel am început să cunosc în cele mai mici amănunte operațiile care se îndeplineau la *Teniente 5*, primul nivel al minei. Pe

acolo treceau trenurile încărcate cu minereu brut și cele care îi transportau pe muncitori pînă la „colivia" ce îi împrăștia pe la diferitele niveluri ale acestei cetăți gigantice săpate în interiorul muntelui. Mi-l închipuiam aievea pe Jacinto: iată-l sărind fulgerător de pe locomotivă să schimbe macazul și apoi alergînd la telefon ca să ceară instrucțiuni pentru continuarea drumului. Mi-l imaginam alergînd printre flăcările lămpilor cu acetilenă, iar în jurul lui zăream sonerii de alarmă, reflexe de pe vizierele metalice, picături de apă care se strecurau prin pereții tunelurilor. Vorbele lui Coliboro mi-au deschis pentru prima dată poarta acelei lumi ciudate, tulburătoare, care se agită în interiorul minei și care, cu timpul, m-a înghițit și pe mine, ca pe toți cei ce ajung în ea.

Fie că Jacinto a zăbovit prea mult în manevra de schimbare, cînd a ajuns la punctul pînă unde i se dăduse calea liberă, fie că s-a poticnit de vreo scurtătură de lemn pierdută de cine știe ce miner, care, ieșind din schimb, își adunase pentru focul de la bucătărie niște resturi de stîlpi vechi, fapt este că mecanicul opri mașina brusc, în clipa cînd răcnetul sălbatic al lui Coliboro răsună în tunel ca o explozie de dinamită. Oamenii au alergat, au adus o targă și l-au transportat la spital cu toată graba pe care o permitea starea lui jalnică: locomotiva îi strivise picioarele. Mica procesiune străbătu orășelul, lăsînd în urmă amintirea unor gemete și a unor bandaje însîngerate.

Am alergat îndată la spital, cu inima strînsă. Tata veni și el, învoindu-se din schimb, să se intereseze de starea prietenului nostru. Abia către seară am aflat cu precizie ce se întîmplase.

— Roata locomotivei i-a fărîmat oasele piciorului drept, ne-a spus infirmiera de serviciu. Mîine îl vor amputa ceva mai sus de genunchi.

Cînd Coliboro se trezi din narcoză, am intrat să-l vedem. Mormăia niște cuvinte fără șir, ceva despre locurile sale natale. Așa cum ne ceruse medicul, ne-am abținut să-i vorbim; îl priveam numai de la distanță. El se uită la noi îndelung și în cele din urmă ne recunoscu.

— Uitați-vă, numai, *señora* María, ce-a putut să mi se întîmple! N-aș fi crezut niciodată că blestemata asta de locomotivă o să mă trîntească la pămînt.

Privind spre mine, adăugă:

— E de ajuns să căști gura o clipă, că ai și rămas fără cap...

A doua zi de dimineață, Jacinto mă rugă:

— Adu un creion și hîrtie, Següita. Vreau să-mi scrii o scrisoare către Delmira.

După ce am adus tot ce trebuia, el începu să-mi dicteze:

„Pe aici totul e bine. E drept că am avut un mic necaz în noua mea slujbă, dar acum a trecut. Dumneata știi, Delmira, că noi, cei din Chiloé, avem oasele tari. Îmi simt acum picioarele mai sprintene ca oricînd. Aș fi în stare să alerg într-un suflet pînă în Chiloé, ca să te strîng în brațe..."

Mi s-a părut că visez. Am ridicat capul. Pe cine voia Jacinto să înșele cu aceste cuvinte — pe Delmira, sau pe el însuși? Dar expresia chipului său era aceeași de întotdeauna: sinceră, lucidă, optimistă. Doamne! Jacinto nu știa, pesemne, că-i amputaseră piciorul! Am simțit o durere ascuțită între coaste, iar mîna începu un dans ciudat deasupra hîrtiei, refuzînd să scrie. Jacinto continua să dicteze:

„Cînd o să mă fac bine de tot, vin pe acolo. Mi se pare că am trăit destul de unul singur, fără mîngîierea unei femei. Te rog, Delmira, dacă îl vezi pe cumătrul Manquelepe, să-i povestești că am avut un accident, dar nu a fost nimic grav. Am să vin în curînd și o să-ți povestesc de-a fir-a-păr despre lucrurile de pe-aici..."

Nu-mi mai amintesc cîtă vreme m-am chinuit umblînd cu scrisoarea lui Jacinto în buzunar. Ce n-aș fi dat să-l pot scuti pe Coliboro de clipele cumplite prin care avea să treacă aflînd că i s-a amputat piciorul! Sufeream mai cu seamă cînd mă gîndeam cum va primi Delmira vestea că logodnicul ei mult așteptat rămăsese olog. Eram atît de îndurerat, încît m-am hotărît, în fine, să-i povestesc totul tatei și să-i citesc

scrisoarea lui Jacinto. Ne aflam pe trepte. Tata se întunecă la faţă şi ridică ochii spre cer, apoi clătină din cap şi zise :

— Viaţa e afurisit de grea, tovărăşelule ! Nu, să nu trimiţi scrisoarea. Lucrurile au să se lămurească pînă la urmă într-un fel, dar scrisoarea nu trebuie s-o trimiţi. De ce să-i grăbeşti suferinţa acestei femei, care este, desigur, la fel de bună ca şi bietul Jacinto ?

Bucuria pieri din casa noastră, şi locul ei îl luă tristeţea ; gustul ei amar îl simţeam cu fiecare îmbucătură de pîine, vorbele ne rămîneau în gît, pe ochi aveam parcă un zăbranic, şi inima ni se strîngea dureros. Despre orice am fi început să discutăm, de îndată aduceam vorba despre Coliboro. Simţeam că mama se gîndea la tragedia lui Coliboro ca şi cum toate acestea mi s-ar fi întîmplat mie, prin cine ştie ce locuri străine.

— Bietele mame, suspina ea, toată viaţa trebuie să sufere pentru copii, chiar şi atunci cînd se fac mari.

Tata mă privea ţintă, ca şi cum ar fi vrut să mă întrebe dacă înţeleg ce se petrece în sufletul mamei.

În sfîrşit, cînd am sosit la spital, într-una din zilele următoare, un funcţionar de la biroul de statistică ne-a spus :

— A aflat totul. Mîine îi vor pune un picior de lemn...

Am simţit în inimă o durere insuportabilă, ca şi cum mi s-ar fi smuls pansamentul lipit pe o rană necicatrizată. Ne-am apropiat de patul prietenului nostru, dar el nici nu ne privi. Ştia că am venit, dar nu-şi desprinse ochii din tavan. Un ceas întreg am stat lîngă patul său, însă privirea îi rămase aţintită în sus, departe, absentă. Nici noi n-am rostit nici un cuvînt. Doar mama îi luă o mînă şi o ţinu multă vreme între ale ei, mîngîindu-i blînd degetele. Cînd ne-am ridicat să plecăm, el şopti, abia auzit :

— Ai pus scrisoarea, Següita ?

— Da, Jacinto.

— Ah !

Şi recăzu în muţenia lui.

Aproape o lună i-a trebuit lui Jacinto ca să se deprindă cu piciorul de lemn. Mergea sprijinindu-se într-un baston și era foarte demoralizat. Cînd l-am văzut întîia oară purtînd proteză, nu l-am recunoscut: ochii lui își pierduseră strălucirea, trăsăturile îi erau supte, și în întreaga lui ființă nu întrezăreai nici o licărire de speranță. Nimic din Coliboro cel pe care-l știam. Părea o întruchipare a dezolării, ca un pămînt pustiit de arșiță.

Compania îi plăti o indemnizație de trei mii de pesos pentru accident și îi fixă data cînd trebuia să părăsească mina, ca „inapt de muncă".

Trecusem prin multe nenorociri și îndurasem multe suferințe, dar nici una nu fusese atît de copleșitoare ca aceea pe care ne-a provocat-o nenorocirea lui Jacinto. Era o durere ascuțită, pătrunzătoare. Aș putea-o asemui cu aceea a unei răni profunde, provocate de lama îngustă a unui stilet. Îl iubeam pe Jacinto ca și cînd ar fi făcut parte din familia noastră. Prin el am aflat despre Delmira Cárdenas, logodnica sa mult dorită, despre cumătrul Manquelepe, expresie fidelă a lealității, despre Luciano Oyarzún, „Chanito", cum îi spunea Coliboro, care plecase din Diañ, de lîngă Dalcahue, ca să-și caute norocul la Santiago. despre Eduardo Lobo, politician și magnat al industriei lemnului, despre preotul Germán Castro, care conducea o parohie întemeiată cu trei sute de ani în urmă. Ne gîndeam acum la toți prietenii lui, și durerea fiecăruia din ei era și a noastră.

Jacinto ne declară că vrea să plece la Dalcahue fără să-și anunțe rudele. „Voi sosi pe neașteptate", spunea el. Mama îl pregăti de drum. Îi spălă rufele și i le călcă, îi cîrpi ciorapii, îi repară pantalonii cei vechi. Mauricio Corrales și Florencio Alcántara îl informară în privința trenurilor și legăturilor pe care le avea spre sud ; tovarășii de la sindicat făcură pentru el colectă, oferindu-i un prețios dar de nuntă și o importantă sumă de bani. Coliboro mulțumea tuturor, privindu-i cu niște ochi stinși, și lovea cu bastonul în piciorul de lemn, ca și cînd ar fi vrut să arate

din ce cauză sufletul său era ca o ghitară cu coardele rupte.

L-am petrecut cu toţii la gară. Tata îi ducea enorma valiză de lemn, pe care i-o făcuseră cu multă dragoste tovarăşii de la tîmplărie. Mama aşeză pe banca din vagon un pachet legat cu grijă, care conţinea pateuri, prăjituri, ouă tari, şuncă şi mere. Ne-am luat un cald rămas bun şi, în timp ce trenul cobora încet în zigzag printre blocuri, magazii şi ateliere, am alergat la noi acasă, pentru ca de acolo să ne luăm bun rămas pentru ultima dată. Eram acolo toţi: tata — care îşi luase atunci ziua de odihnă anume ca să-l poată conduce pe Coliboro — mama, Corrales, Cristina şi eu. Jacinto, ştiind că-l aşteptam să treacă, ieşi pe platforma vagonului. Mişcaţi pînă la lacrimi, am ridicat batistele şi, în tăcere, le-am fluturat în vînt. Jacinto îşi scoase şi el batista şi începu s-o agite cu disperare, ca şi cum şi-ar fi recăpătat forţa şi energia din zilele sale bune. Trenul dispăru după o cotitură şi apăru apoi din nou. Jacinto continua să ne trimită caldul său salut de adio, de parcă ar fi vrut să se agaţe de vremea trăită, de orăşelul minier de care se îndepărta.

Eu stăteam între mama şi tata, ţinîndu-i de mînă. Deodată, parcă ne-a străbătut un curent electric, cînd mama îşi duse batista la ochi şi şopti:

— Copilul meu...

CAPITOLUL X

— Hai la magazinul *Mina,* îi spusei eu Cristinei, cînd soarele începu să coboare încet dincolo de munţi, în valea dinspre Rancagua.

— Hai. N-am nimic de făcut...

Urcarăm cu pas sprinten treptele centrale ale oraşului spre enormul magazin unde se vindeau mărfuri

de băcănie, legume, carne, țesături și încălțăminte. Concesiunea acestui comerț era foarte rîvnită de negustori, dar, fără îndoială, nu era ușor de obținut. Puținii care au reușit s-o capete au plecat milionari din Sewell și fără prea multă trudă, deoarece nimeni nu controla nici cantitatea, nici prețurile, nici calitatea mărfurilor. Mama cumpăra de acolo carnea, iar eu, cu dragă inimă, dădeam o fugă pînă la magazin ca s-o scutesc de efortul de a urca atîtea scări. Magazinul *Mina* se afla tocmai lîngă Punta de Rieles, de unde plecau trenurile electrice către interiorul minei.

— Îți place seara asta?

— Da, e plăcut.

În ceasul acela al înserării era ceva înălțător, care ne îndemna la proiecte mărețe și parcă ne transforma în niște ființe cu totul noi, pline de energie și optimism, făcîndu-ne să ne simțim departe de orășelul în care trăiam. În munți se mai zăreau ici-colo pete de culoare, unele albăstrui, altele plumburii, dar soarele în asfințit acoperea totul, încet-încet, cu o diafană patină aurie. Pînă și fumul topitoriei din Caletones și emanațiile acide ale morii de minereu și ale fabricii chimice, de care era îmbibat aerul, parcă își pierdeau puțin din puterea lor corosivă sub înrîurirea binefăcătoare a acestei seri minunate.

— Mai ești supărată pe mine?...

— N-am fost niciodată.

— Ba da. Ai fost.

— Cînd?

— Atunci... cînd cu *miss* Cursi.

— A! E atît timp de atunci. Am și uitat.

Într-adevăr, timpul zbura atît de repede, că nici nu reușeai să bagi de seamă. Trecuseră luni de zile, ba chiar ani întregi pe nesimțite. Luam ca puncte de reper unele întîmplări sau persoane care lăsaseră urme în existența noastră. „Au trecut trei ani de la catastrofă"... „În curînd vor fi doi ani de cînd a plecat Jacinto. Mai ții minte cum bocănea cu piciorul lui de lemn?"... „Sînt de aproape zece ani la mină", constata Florencio Alcántara. Anii treceau, și mîna nevă-

zută a timpului ne schimba înfățișarea potrivit cu vîrsta pe care o aveam fiecare: tatei îi apăruseră cîteva cute sub ochi, în părul mamei se înmulțeau firele argintii, brațele mele deveneau mai puternice și musculoase, iar picioarele și bustul Cristinei arătau limpede că fetița pentru care înghițisem pumnii lui Ramón Armijo era acum o adolescentă care făgăduia să devină o fată foarte frumoasă.

— Ce mult mi-ar plăcea să vizitez meleagurile lui Jacinto Coliboro!

— Într-o bună zi ai să le vizitezi, mă asigura ea. Dacă nu te vei angaja să lucrezi la mină cînd o să împlinești vîrsta, s-ar putea să ai prilejul să cunoști multe locuri noi.

— Mi-ar plăcea să călătoresc. Tocmai citesc „Doi hoinari în jurul lumii". Ce carte minunată! Umbli pe mări depărtate, cu nume enigmatice, prin orașe și sate situate în cine știe ce părți ale planetei... Dacă aș putea să mă duc pe acolo! Sau, mai bine, de ce să nu mergem amîndoi? Îți dai seama? Am putea scrie o carte pe care am numi-o „Călătoriile Cristinei și ale lui Segua".

— Ha, ha, ha! Ar fi interesant. Cum tocmai sînt gata să termin cursul de croitorie, aș putea să-mi instalez un atelier în Africa. Ce amuzant ar fi să-i învățăm pe negrii din pădurile virgine să se îmbrace după moda noastră!

— Și ce mobilă grozavă i-aș lucra eu șeicului pe care o să-l întîlnim în Orientul Mijlociu! Dar mai întîi el va trebui să-mi dăruiască turbanul și pipa lui. Nici nu știi tu de cîte ori m-am visat cocoțat pe o cămilă sau pe un cal arab din cei focoși, fumînd din pipă și purtînd pe cap un turban alb!

Tot vorbind astfel, am ajuns la magazinul *Mina*, am cumpărat tot ce trebuia și am pornit înapoi, oprindu-ne din cînd în cînd pe drum. Totul ne atrăgea atenția: ba o sfadă între copii, ba niște fleacuri dintr-o vitrină, ba niște fotografii montate în rame mari, a căror menire era de a-i hotărî pe mineri și pe soțiile lor să se fotografieze și să-și pună pe perete o amin-

tire de familie. Cristina era pieptănată lins, cu cărare la mijloc și cu două cocuri, așezate de fiecare parte a capului ; în ochii ei căprui apăreau reflexe albe, verzi, albastre — acestea erau culorile rochiei sale, pe al cărei fond alb erau imprimate fel de fel de păsări și animale marine. Mi s-a părut că acestea se mișcă, dar, de fapt, cînd am privit cu mai multă atenție figurile zugrăvite, trupul zvelt al Cristinei, în rochia ușoară pe care o purta, începu să-mi joace pe dinaintea ochilor. Am părăsit deci încercarea de a descifra desenele de pe rochie și m-am lăsat în voia unei dulci ameteli, care îmi stimula nu știu ce dorință nedefinită. Aș fi vrut să vorbesc mai curajos cu Cristina și ca această convorbire să nu se mai sfîrșească.

— Îl cunoști pe *mister* Ashbrook ?

— Nu, numai din auzite. E șeful tatălui tău, nu-i așa ?

— Da, întocmai. E un *gringo* ciudat. Îi place să discute cu muncitorii. Cu tata stă mult de vorbă. Din cîte povestește tata, am înțeles că *mister* Ashbrook s-a cam săturat de mină. E un bărbat tînăr, cu multe aspirații. Regretă viața de la țară. Părinții lui aveau o plantație de pomi fructiferi undeva în Statele Unite, nu știu bine unde, dar criza i-a ruinat. Înainte de a veni aici, a lucrat și prin alte țări și, după cît se spune, povestește lucruri minunate întîmplate acolo. Mi-ar plăcea să stau de vorbă cu el. Nici n-aș fi crezut că poate să existe un asemenea *gringo*.

— Trebuie să fie interesant în Statele Unite. Nu-i așa, Segua ?

— Da, de bună seamă. Un lucru nu pricep : ce se întîmplă acolo cu negrii. În loc să trăiască laolaltă cu ei în bună înțelegere, albii conduc totul, iar pentru negri se pare că n-au rămas decît orchestrele de jaz. Dar, fiindcă veni vorba de jaz, nu vii la balul dat de clubul sportiv Molino ?

— Nu, tata încă nu-mi dă voie.

— Nici eu n-am fost niciodată la bal : vreau să cer voie de-acasă. Ce-i drept, încă nu știu să dansez, dar

cred că *shimmy* nu-i greu. Mergi mereu înainte și faci pașii cum vrei.

Cînd am trecut prin fața cinematografului, soarele asfințise și felinarele din orășel luminau treptele. Se auzi clopoțelul din sală anunțînd începerea spectacolului.

— Intrăm puțin ? Mama are nevoie de carnea asta abia mîine dimineață ; n-o să se supere dacă întîrziem. Am auzit că filmul e bun.

— Hai să intrăm. Cred că nici pe mine n-o să mă certe, dacă o să vin puțin mai tîrziu.

Cristina rîse privindu-mă în ochi, și am intrat amîndoi fericiți la cinema, singurul loc de distracție pe care ni-l putea oferi orășelul la ora aceea.

În film era vorba de o iubire neobișnuită, dramatică, plină de scene romantice și jurăminte de credință veșnică. Urma un episod în care cei doi îndrăgostiți se sărutau cu disperare, înaintea unei iminente despărțiri. Au fost cîteva sărutări foarte lungi. Fără să-mi dau seama, mîna mea se apropie de mîna Cristinei, și un deget al meu atinse degetul ei cel mic. Ea nu și-l retrase. I-am apăsat apoi degetul, și mîna ei rămase pe loc, nemișcată. Atunci i-am mîngîiat degetele. Cînd cei doi de pe ecran terminară sărutul și se despărțiră, eu o țineam strîns de mînă pe Cristina, și inima mi se zbătea în piept cu o încîntare cu totul nouă.

Am ieșit de la cinema fără să vorbim. Pachetul cu carne se desfăcuse de tot, hîrtia se umezise, iar eu mă străduiam fără succes să-l leg la loc. La fel de zadarnice erau și încercările mele de a rupe tăcerea în care mă cufundasem. Am coborît mai multe scări de piatră și am străbătut tunelul care trecea pe sub calea ferată, întîlnindu-ne cu mai mulți cunoscuți cu care ne-am salutat. De la tunel am luat-o pe drumul care, trecînd pe lîngă clădirea unde se afla spălătoria companiei, ducea spre locuințele noastre. Pentru a ajunge la ele, trebuia să trecem pe lîngă o casă mică, cu două etaje, ocupată de șefii atelierelor mecanice de la suprafață. Puteam scurta drumul apucînd-o pe o ulicioară spre care nu dădea nici o fereastră, la marginea de nord a

așezării, spre munte. Îndrăgostiții se abăteau pe acolo adesea, căutînd să evite ochiul indiscret al poliției. Am trecut pachetul cu carne în mîna dreaptă și cu stînga am apucat-o de cot pe Cristina. Ea se opri și mă privi. Nu știu dacă am reușit să ne vedem unul pe celălalt. Ne-am sărutat pe buze, de parcă am fi așteptat toată viața clipa aceea. A fost un sărut plin de duioșie, fără nimic trivial. Prin semiîntunericul care ne înconjura nu puteam să-i văd fața, dar simțeam lîngă buzele mele gropițele ei din obraji și din bărbie. Fetița mea dragă și minunată ! Scriu despre viața noastră, iar amintirea frăgezimii buzelor tale face să-mi pară lupta mai ușoară și mă liniștește în ceasurile de neliniște !

M-am întors acasă fericit, zîmbitor, vorbind despre cîte-n lună și în stele. Pachetul de carne nici nu mai era pachet, căci hîrtia dispăruse cu totul, dar acum asta nu avea nici o importanță. Sufletul îmi era plin de bucurie. Buna mea dispoziție găsea motive de încîntare în fiecare colțișor, în cuvintele tatei, și crescu o dată cu venirea lui *Păr-de-arici,* care adusese o sticlă de coniac.

Simțeam, alături de scumpa mea Cristina, cum viața — ca o pasăre oarbă ce-ți nimerește-n fereastră bătînd din aripi — a năvălit pe neașteptate în șiragul zilelor noastre.

CAPITOLUL XI

Evocînd în minte fiecare din actele ce au caracterizat existența tatălui meu, trebuie să recunosc că ele n-au fost întotdeauna ireproșabile, dar în general, tata s-a dovedit un cap de familie model, plin de tact și chibzuială. Nu a fost un reprezentant remarcabil al clasei muncitoare și nici nu a năzuit vreodată să impună cuiva punctul său de vedere. A

luptat însă întotdeauna pentru ceea ce i se părea că e drept şi s-a dăruit cu totul cauzei comune. Cu îndemînarea unui artist care a descoperit că forţa artei sale rezidă în naturaleţe, el a modelat căminul nostru şi, cu aceeaşi lipsă de ostentaţie, m-a îndemnat să fac paşii de care era nevoie pentru a parcurge drumul spre completa mea dezvoltare. Cînd trebuie să iau apărarea clasei muncitoare împotriva celor care îi atribuie tot felul de vicii şi balasturi, mă gîndesc la tata, şi viaţa lui îmi apare ca cea mai elocventă ilustrare a simţului de răspundere, atît de propriu muncitorilor. De curînd, un individ provenit din clasa muncitoare, dar care a dezertat punîndu-se în slujba companiei, spunea într-un discurs public : „Mă opun la desfiinţarea prohibiţiei în mină, pentru că îmi cunosc clasa". Acest renegat voia să insinueze că toţi minerii sînt nişte beţivi incapabili să reziste tentaţiei alcoolului, sub imperiul căruia nu s-ar putea abţine de la injurii şi excese.

Îmi amintesc că tata, îmbătîndu-se, nu uita niciodată de îndatoririle ce-i reveneau. Niciodată n-a lipsit de la lucru ca urmare a vreunei petreceri. Iar dacă se întîmpla cumva să întreacă măsura şi prietenii continuau să-i toarne în pahar, atunci apărea mama şi, cu privirea ei grăitoare îi amintea pe dată care îi erau îndatoririle.

Cu timpul, între tata şi mine s-a statornicit o caldă prietenie. Mă trata ca pe un om matur, cu care se poate sta de vorbă despre lucruri importante sau despre teme care nu se dezbat de obicei în faţa copiilor. Se sfătuia cu mine cînd se ivea cîte o problemă măruntă, dar nu pentru că n-ar fi fost în stare s-o rezolve singur, ci pentru a mă face astfel să am sentimentul că însemn ceva în familie. Cînd a fost necesar să-mi explice anumite amănunte în legătură cu problema sexuală, n-a umblat cu ocolişuri. Într-o bună zi, pe neaşteptate, aduse vorba direct despre un lucru care, după cît se părea, nu-i era indiferent.

— Bag de seamă că prietenia ta cu Cristina este destul de strînsă !

Puteam oare să am secrete faţă de tovarăşul meu mai vîrstnic, care ştia atît de bine să-mi dovedească prietenia şi dragostea? I-am povestit totul. I-am declarat chiar că dragostea mea pentru Cristina era atît de mare, încît abia aşteptam să împlinesc vîrsta necesară pentru a mă angaja la companie, ca să mă pot căsători cu ea, dacă el nu avea nimic împotrivă. Începu să rîdă. Îmi puse pe creştet mîna sa mare, aşa cum făcea cînd eram copil, apoi mă bătu uşor cu palma peste obraji:

— E bine să fii îndrăgostit aşa cum eşti tu. Dragostea curată este frumoasă. Îi face pe oameni mai buni. Şi eu am fost la fel şi a trebuit să lupt cu multe pentru a mă putea căsători cu mama ta. De unde am găsit atîta putere? Dragostea mă făcea puternic. Dar tu eşti sigur că o iubeşti?

— O iubesc încă de pe cînd eram copii. Acum, cînd se întîmplă ca ea să plece cu *don* Mauricio la Rancagua sau cînd plecăm noi fără ei, mă simt ca pierdut.

— Bagă însă de seamă, tovărăşelule. Respect-o. E fiica unui bun prieten de-al meu, şi *don* Mauricio e un om foarte serios. Să nu uiţi cît de mult a suferit el pentru fiica lui, care a crescut fără mamă. Pentru nimic în lume să nu-i pricinuieşti dumneata alte suferinţe.

Tata mi se adresa cu „dumneata", pentru a sublinia încrederea pe care mi-o acorda.

— Cred că n-ai încă destulă experienţă de viaţă, spuse el ca încheiere, dar dacă dragostea dumitale va rezista la trecerea timpului, atunci o să vedem noi cum aranjăm lucrurile.

Îmi mai lipsea încă ceva pentru a cunoaşte pe deplin caracterul tatălui meu. Convorbirea noastră avusese loc în preajma unor zile foarte grele pentru noi. Scurt timp după aceea a început o nouă etapă în existenţa noastră, care ne-a lovit fără cruţare şi a pus la încercare rezervele de energie ale părinţilor mei. Cu permisiunea guvernului, compania începu să concedieze din personal, invocînd scăderea preţului la cupru şi scăderea posibilităţilor de desfacere, ceea ce atrăgea

după sine scăderea producției. Mauricio Corrales explica la sindicat:

— Astea sînt pretexte. Prețul cuprului nu are nici o importanță pentru ei, căci compania de aici este o anexă a altora, care se ocupă cu exploatarea unor noi întreprinderi sau cu prelucrarea cuprului.

Explicația era insuficientă. Mulți nu înțelegeau despre ce era vorba. Pentru majoritatea muncitorilor era limpede un lucru: îi pîndea șomajul. Amenințarea concedierii atîrna deasupra capului lor, și așteptau în orice clipă să le vină de la ghișeul serviciului administrativ înștiințarea fatală.

Într-o seară, după cină, tata se scuză față de prietenii care se aflau la noi în vizită și, după ce aceștia plecară, îmi spuse:

— Să așteptăm ca mama să termine de spălat farfuriile. Trebuie să vorbesc ceva cu voi.

Ardeam de curiozitate. Pentru prima dată eram și eu invitat la o asemenea convorbire și mă gîndeam că tata voia să spună ceva în legătură cu mine. De multe ori eram uimit de subtilitatea cu care știa el să-mi atragă atenția asupra unor aspecte ale vieții pe care singur nu le-aș fi observat niciodată. După ce mama își termină treburile, ne așezarăm în jurul mesei. Ca întotdeauna în cazurile întrucîtva dificile, tata se scărpină la ceafă, își trecu dosul palmei peste buze, apoi începu să înțepe mușamaua cu o furculiță care rămăsese uitată pe masă.

— Azi dimineață am stat mai mult de vorbă cu *mister* Ashbrook, șeful nivelului din mină. E un șef cumsecade. Se pare că îl roade ceva și că vrea să plece din Chile. Stăm de vorbă adesea. Voia să-mi spună ceva, dar îi venea greu. Mă lua tot pe ocolite. Mi-a povestit despre viața lui. S-a născut într-un stat care se numește Luisiana. Părinții lui erau fermieri. Aveau o mică plantație de pomi fructiferi, din care trăiau. La un moment dat, au avut nevoie de niște mașini agricole pentru nu știu ce culturi. S-au dus într-un oraș din apropiere și au luat un împrumut de la o bancă. Nici n-au băgat bine de seamă, că ziua scadenței a și sosit, dar recolta fusese proastă. Și iată că

într-o dimineață bătrînul Ashbrook s-a dus cu fiul său la oraș, ca să încerce pentru ultima dată să obțină o amînare. Ca răspuns la această cerere, li s-a comunicat data cînd proprietatea lor va fi vîndută la licitație. Cînd au ieșit în stradă, erau cît pe ce să fie răsturnați la pămînt de o mulțime de oameni care urmăreau pe un negru. Acolo, sub ochii tuturor, negrul a fost linșat. Copilul a rămas îngrozit de priveliștea negrului spînzurat de un copac și cu limba atîrnîndu-i din gură. De atunci, spunea Ashbrook, nu poate uita banca din Luisiana și nici imaginea negrului spînzurat. Viața acestei familii a fost foarte grea. În cele din urmă, fiul a reușit să devină inginer de mine. A stat mai întîi în Panamá, de acolo a plecat la minele Patos, în Columbia, apoi a fost la Cerro Pasco, în Perú, la Cataví, în Bolivia, și în cele din urmă a ajuns în Chile. Va pleca și de aici în curînd. În Statele Unite îl așteaptă mama și alte rude, care trăiesc din ceea ce le trimite el în fiecare lună.

Mă instalasem cu coatele pe mușama. Îmi plăceau numele de localități și de țări pe care le înșirase tata. „Tovarășul meu, tata, știe mult mai multe lucruri decît ne închipuiam noi", m-am gîndit eu. Dar apoi mi l-am imaginat și pe negrul linșat din îndepărtata Luisiana, și ochii mei începură să-și caute refugiu în obrazul mamei. Ea ședea tăcută, fără a-și lua ochii de la tata. Sînt sigur că ghicise tot ce voia el să spună și că ar fi putut continua ea povestirea tatei.

Tata continuă:

— „Crede-mă, Albiña, mi-a spus *mister* Ashbrook, eu îndeplinesc doar ordinele patronilor, iar pentru ei nu contează decît numărul tonelor de minereu care se deșartă în buncărele de la mori. Ei spun despre dumneata că ești un muncitor bun, capabil, dar cuvîntările dumitale la adunările sindicatului exercită prea multă influență. Patronii nu vor ca dumneata să te mai duci pe la sindicat. Foaia dumitale de concediere este la mine, dar dacă semnezi un document secret prin care te obligi să faci ceea ce dorește compania, foaia de concediere va fi aruncată la coș. Ce părere ai?"

Cînd tata termină de vorbit, furculița pe care o mînuiau mîinile lui făcuse niște găuri în mușama. Își ridică apoi ochii spre noi.

— Am să vă spun îndată părerea mea, zise. Cred că nu trebuie să-mi pun semnătura pe o astfel de hîrtie. Voi ce credeți ?

Mama se ridică în picioare, surîzînd. Îl bătu cu mîna pe umăr și, ca și cum ar fi fost vorba de ceva fără prea mare însemnătate, spuse :

— Scoate-ți haina albastră, bătrîne...

Voiam să spun și eu ceva, dar m-am răzgîndit și am rămas tăcut, privind la tata, cu ochii rîzători. Mîndria mea, în clipa aceea, era mai tare decît orice cuvinte.

PARTEA A DOUA

Ziua cînd am plecat din Sewell, după ce tata a fost concediat de la mină, a rămas ca o dată memorabilă în existența mea. Cred că și pentru părinții mei a fost la fel. Mama și-a luat în tăcere taiorul ei bleumarin și s-a îmbrăcat ca și cum ar fi trebuit să facem o plimbare la Coya. Nici o stridență, nici un gest care să exprime obida despărțirii fortuite de modul de viață cu care ne obișnuisem în anii petrecuți aici, nici o privire care să trădeze îngrijorare pentru ceea ce va aduce viitorul. Mama scoase cu grijă de la locul lor obișnuit costumul negru al tatei, pălăria și brîul roșu, și le așeză pe spătarul unui scaun. Tata le luă de acolo liniștit și se îmbrăcă și el, ca și cum urma să ne petrecem ziua pe malul rîului, la Coya.

Acum, cînd a trecut atîta timp de atunci, îmi dau foarte bine seama că liniștea imperturbabilă a mamei se explica prin atitudinea aparte pe care o avea față de soțul ei. Tot ce făcea țintea doar un singur lucru: să nu-i complice viața și să nu-i sporească grijile. În acele momente, toate forțele mamei și toată atenția ei erau concentrate și urmăreau ca pînă și cel mai mic gest să exprime nepăsarea absolută pentru trecut și încredere totală în viitor. Iar tata simțea că obișnuitul lui curaj de a înfrunta greutățile și vitregiile soartei găsea un sprijin, un izvor de noi forțe în soția lui.

La gară au venit să ne petreacă toți tovarășii tatei care izbutiseră să se învoiască de la lucru. Le-am strîns mîinile lui Mauricio Coralles, lui Florencio Alcántara, iar *Păr-de-arici* apăru la fereastra locomotivei și, în semn de salut, agită un ghem de cîlți. Cei

care ştiuseră că nu vor putea veni la gară se adunaseră la noi acasă în seara din ajun.

Ultimele ceasuri petrecute atunci în Sewell mi s-au părut asemănătoare cu momentele de adio înainte de a pleca la război. Toţi ne înconjurau cu respect, dragoste şi admiraţie. Nu rămăsese nici un muncitor care să nu ştie că tata era nevoit să părăsească mina pentru că refuzase să renunţe la activitatea sindicală şi dispreţuise recompensele făgăduite de companie.

Profitînd de faptul că în acea ultimă seară casa noastră era plină de prieteni, iar Mauricio Corrales şi cu tata discutau cu însufleţire, golind pe îndelete cîteva sticle de *pisco* pe care le adusese maşinistul Rojas, eu şi Cristina am plecat pe furiş şi ne-am adăpostit de privirile indiscrete în locul unde ne întîlneam de obicei. I-am luat mîinile cu o timiditate pe care n-o mai încercasem de mult şi care acum îmi revenise şi mai puternică. Amîndoi tremuram. Trecu o bună bucată de vreme, în care eu o ţinui de mijloc, lipită de mine. Fără să spun nici un cuvînt, îmi apăsam bărbia pe fruntea ei, sărutînd-o. Apoi, luîndu-i capul în mîini, am privit-o în ochii umezi.

— La Rancagua ai să mă uiţi, Segua...

— Nu, nu. Ce-ţi trece prin gînd?...

— Ba da. Ceva îmi spune că ai să mă uiţi.

Am muşcat-o de buza de jos :

— Prostuţa mea. Ce vorbe îngrozitoare! am protestat eu, fără a-mi desprinde buzele de gura ei.

Ne sărutam şi sufeream cumplit.

Una din mîinile mele începuse să-i coboare pe coapsă, în jos, pe deasupra rochiei, cînd deodată mi-am adus aminte de avertismentul sever al tatei şi m-am oprit. Dar nici cuvintele tatei, nici respectul fără margini pe care-l nutream faţă de Mauricio Corrales nu puteau să-mi aline focul mistuitor ce mă ardea pe dinăuntru ; simţeam mai puternic ca oricînd apropierea tulburătoare a sînilor Cristinei şi a pulpelor ei bine modelate, vedeam expresia de supunere şi de suferinţă din ochii ei. Doream să fac ca această despărţire să nu

poată fi uitată, s-o fac pe Cristina să se gîndească mereu la mine după ce voi părăsi orăşelul. Am îmbrăţişat-o cu putere, aproape înfigîndu-mi degetele în spatele ei:

— Iubita mea, *Coculeţul* meu drag...

Şi mîinile mele îi cuprinseseră strîns umerii, cum îşi prinde păianjenul prada.

— *Coculeţ* scump... Tu cu siguranţă că ai să mă uiţi...

— Niciodată, Següita. Ştii prea bine...

— Da, ştiu că ai să mă uiţi...

— Nu, nu, Següita...

Susţineam cu încăpăţînare că ea mă va da uitării. Cristina căuta disperată să-mi demonstreze că nu mă va uita, chiar dacă între noi se va aşterne distanţa şi timpul. De fapt, eram zdrobit. O iubeam pe Cristina şi aş fi posedat-o chiar acolo, pe loc, dacă în mine nu ar fi prins rădăcini sfaturile tatei şi concepţia sa simplă şi convingătoare despre camaraderie şi respectul faţă de om. O furtună nespus de puternică bîntuia în sufletul meu; n-aş putea spune dacă era dorinţa de a o face să fie a mea pînă la capăt sau durerea de a mă despărţi de ea, căci nu puteam şti cîtă vreme va trebui să trăim despărţiţi şi să ne vedem numai atunci cînd părinţii noştri se vor întîlni în Rancagua. M-am pomenit deodată că-i despleteam o cosiţă şi în acelaşi timp că îmi scoteam briceagul din buzunar.

— Ce faci, Segua? mă întrebă ea înspăimîntată.

— Nu te teme, iubito. Vreau doar să iau cu mine o părticică din fiinţa ta.

I-am tăiat vîrful cosiţei şi l-am ascuns în buzunarul cămăşii. Şi parcă într-o clipă toată neliniştea mi s-a potolit. Am luat-o de braţ:

— Hai să mergem, dragostea mea. S-ar putea să ne caute.

Ne-am întors ţinîndu-ne de mînă. Abia aproape de casă ne-am despărţit, ca să nu fim văzuţi împreună.

Foarte greu ne-a fost în dimineaţa plecării, cînd a trebuit să ne despărţim de locurile dragi. Echipa serviciului administrativ a ambalat puţinul mobilier pe

care îl aveam și, ca un roi de lăcuste, a lăsat locuința goală, ducînd totul la gară. Privind în urma muncitorilor care se îndreptau cu lucrurile noastre spre vagonul de marfă ce aștepta la rampa de încărcare, am simțit că mi se rupe sufletul și am avut sentimentul că îngropam în dimineața aceea o bună parte din viață, cu bucuriile și durerile ei, cu iluziile și speranțele ei. Am privit chipul tatei. Își pusese pălăria și tocmai îi întindea mamei șalul ei negru de lînă ca să-și acopere capul. Vremea era rece, iar dinspre răsărit, de peste munți, veneau niște nori groși și plumburii, vestitori de viforniță.

— Acoperă-te, îi zise el. Știi doar că în tren e foarte frig cînd începe să ningă.

Iar mama — în ea se trezise parcă deodată o energie neobișnuită — avea o mulțime de treburi ; să așeze pachetele, să scuture cîteva scame de pe reverul tatei, să calce niște batiste...

— Nu te îngriji de mine, Pedro. Eu sînt gata. Dacă vrei, mergem pe jos.

Mă privi, controlînd pentru ultima dată dacă totul e în ordine :

— Aranjează-ți șapca, Segua. Parcă ai fi un pierdevară...

Mama îmi îndreptă cozorocul și îmi așeză șapca mai bine pe cap, băgîndu-mi dedesubt niște șuvițe de păr rebele.

Ieșirăm în tăcere. Tata puse lacătul la ușă. Privi cîteva clipe cheia care atîția ani îl însoțise la lucru, stînd la locul ei în buzunar, apoi, încredințînd-o funcționarului de la administrație, care aștepta în fața ușii, se întoarse spre noi :

— Să mergem. Acum totul e în ordine.

Am pornit pe străduța care ducea spre gară.

— Aveai dreptate dumneata, Pedro. Se face tare frig.

Spunînd acestea, mama își puse pe cap șalul de lînă. Tata și cu mine o luarăm de braț și ne strînserăm unii într-alții.

La Rancagua ne-am instalat la o rudă a tatălui meu, pe strada Maruri, aproape de staţia de cale ferată aparţinînd minei *El Teniente*. Îmi amintesc de diferitele versiuni, auzite de mine de atîtea ori, în privinţa originii acestei denumiri, care cuprindea aşezările, muncitorii, funcţionarii (atît chilieni cît şi yankei), birourile, topitoriile, atelierele de la suprafaţă, buncărele, havezele şi magaziile alcătuind un organism invizibil dar puternic, ale cărui braţe se întind din Chile pînă în Statele Unite. Acest organism, care face să tremure guvernul nostru şi apasă greu asupra economiei naţionale, este cunoscut sub numele de *El Teniente*. Cel mai adesea, denumirea lui e pusă în legătură cu un ofiţer regalist de pe vremea războiului de independenţă din secolul trecut. Înfrînt de mai multe ori de trupele patrioţilor, el căută să-şi piardă urma ascunzîndu-se în munţi ca să scape de închisoare şi de răzbunarea creolilor. În fuga sa disperată, locotenentul a dat peste zăcămîntul de minereu de cupru. Cu timpul, s-a dezvoltat aici această mină — una din cele mai mari din lume. Mai întîi au început s-o exploateze chilienii, dar după puţină vreme, temîndu-se că rezervele minei se vor epuiza şi, mai ales, din lipsă de capital, au vîndut mina pe un preţ de nimic nord-americanilor.

Nu ştiu de ce, *El Teniente* i-a atras pe oameni întotdeauna ca un magnet. Bunăoară, Florencio Alcántara, omul îndrăgostit de cîmpie şi de mare, niciodată nu-şi putea explica ce forţă misterioasă îl atrăsese la mină.

— Iubesc foarte mult soarele. Îmi place să rătăcesc pe dealurile înverzite. Cînd eşti la tine acasă, parcă şi cu sărăcia te-ai putea împăca. Acolo toate sînt dragi inimii tale. Pe cînd aici, la mină, nici viaţa ce-o trăieşti parcă nu-i a ta. Şi totuşi, orice-ai face, ceva te împinge drept încoace. Îţi aduci aminte de băieţii care au murit sufocaţi de fum cînd cu catastrofa ? Cei mai mulţi dintre ei aveau acasă bucata

lor de pămînt, dar le intrase în cap să vină la mină. Şi să fi văzut cum au pierit ! Ştii, la Pencahue, lîngă San Vicente de Tagua-Tagua, nu există familie care să nu aibă pe cineva la mină. Nu ştiu ce naiba are mina asta de ne atrage pe toţi.

Poate că prin această atracţie a minei se putea explica şi încăpăţînarea cu care tata, după sosirea noastră la Rancagua, a căutat locuinţă tot pe lîngă gara minieră. O zi întreagă am căutat în cartierul acela vreo două-trei odăi în care să ne putem instala mai mult sau mai puţin comod. A fost în zadar. Toate casele erau ocupate de depozite de băuturi sau de muncitori de la diferite ateliere ale companiei ; în altele erau stabilimente la ale căror uşi şedeau femei ofilite, boite şi provocatoare, aşteptînd sosirea trenului minier, cu încărcătura lui de oameni însetaţi de vin, de sunetul chitarelor, şi de femei. Obosit de atîta alergătură fără rezultat, tata luă o hotărîre pe care încercase s-o evite cu orice preţ :

— Ei bine, va trebui să acceptăm oferta „Cimotiei"...

„Cimotia" era o vară a mamei tatălui meu, adică vara bunicii mele. Locuia pe Maruri, aproape de birourile companiei. Două lucruri mi s-au părut întotdeauna enigmatice la această femeie : întîi, ce nevoie avea de o casă atît de mare, cu atîtea odăi, şi, în al doilea rînd, de ce avea mustăţi. Ruda tatălui meu era înaltă, grasă, purta ghete înalte, pînă mai sus de gleznă, terminate cu vîrfuri ascuţite care se înfigeau cu înverşunare în posteriorul anumitor vizitatori desfrînaţi ce se strecurau în zori spre ieşire, tulburînd somnul locatarilor.

— Ascultă, nepoate, îi spuse ea tatei, vă instalaţi aici şi gata. La ce bun să te tot învîrţi încoace şi încolo, ca un apucat ? Deocamdată o să-mi plăteşti cît poţi. Iar cînd o să ţi se ivească o slujbă mai acătării, atunci o să mai stăm de vorbă. Ce părere ai ?

Tata consimţi dînd din cap, fără să spună o vorbă. Întreaga sa fiinţă era la pîndă, presimţind neplăceri şi complicaţii, şi de aceea sonda terenul cu prudenţă, ca să nu cadă în vreo capcană.

— Da, da. Să n-ai nici o grijă, mătușă. De îndată ce vom găsi o casă care să ne convină, plecăm. Nu vrem să te incomodăm.

Am așezat, tăcuți, prin colțurile celor două odăițe întunecoase, mobilele aduse din Sewell. Ce ciudate mi se păreau acum masa noastră de bucătărie, mașina de cusut a mamei, paturile cu tăblii înalte, așezate altfel decît fusesem obișnuit să le văd de cînd mă știam! Mama, prin nu știu ce minune, reuși să dea o înfățișare plăcută acelor încăperi reci și neprietenoase. Atenția îți era atrasă numai de niște urme de fum pe pereți, rămase de la lumînările care văzuseră desfătările de amor ale cine știe cîtor perechi pătimașe, sau poate agonia unui miner bolnav de silicoză, venit să locuiască în acele încăperi întunecate, de unde avea să se mute apoi într-o altă lume.

Într-una din primele zile ale șederii noastre la Rancagua, într-o dimineață, tata veni acasă cu un dar:

— Ia te uită, María, ce ți-am adus. O să-ți prindă bine.

Trebuie să spun că, desigur, cu timpul, durerea, bucuriile, nedreptățile și dezamăgirile pe care le-am încercat au făcut să se schimbe multe în concepția mea despre lume, despre purtarea oamenilor și despre destinul lor. Dar, deși s-a scurs atîta amar de vreme și s-au întîmplat de atunci atîtea evenimente însemnate, n-am să uit totuși niciodată clipa aceea, cînd tata a desfăcut cu grijă pachetul pe care-l ținea în brațe și i-a oferit mamei un buchet de flori: trandafiri, crini, mușcate — de toate nuanțele! Mîinile muncite ale tatei poate că nu erau obișnuite să țină astfel de buchete, și nici gesturile lui nu erau prea degajate cînd i-a oferit mamei acele flori gingașe. Stătea în pragul ușii înalt, puternic, iar ochii îi străluceau de bucurie văzînd mulțumirea pe chipul mamei.

— De ce ai făcut asta, Pedro? Doar știi că trebuie să economisim fiecare bănuț?

Tata se dezvinovăți.

— N-avea nici o grijă. Acest buchet ni l-a dăruit Manuel Silva, un fost miner care acum vinde fructe

şi flori în piaţă. Stăteam cu el de vorbă despre dumneata şi îi spuneam că noua noastră casă e tare întunecoasă. „Soţiei, desigur, nu poate să-i placă locuinţa pe care o avem acum", i-am spus eu. Atunci, Manuel mi-a făcut acest buchet. „Du-i aceste flori, mi-a spus el. Poate că ele vor face să fie mai plăcut în casă". Asta-i tot.

În mîinile mamei, florile parcă se făcură mai multe şi mai frumoase. Puse în cîteva vaze de sticlă, dintre care unele nu mai fuseseră de mult folosite, au însufleţit într-adevăr locuinţa noastră. Camerele reci şi triste căpătară deodată o altă înfăţişare, umplîndu-se de căldură. Şi poate din pricina asta nu ni se păru o nenorocire prea mare vestea pe care ne-o aduse tata.

— Am fost în cartierul unde se construiesc locuinţe. Nu mai era nevoie de oameni. La căile ferate şi la turnătoria *Aliste* mi s-a răspuns la fel...

CAPITOLUL XIV

Florile, firește, s-au ofilit curînd. Frigul şi întunericul, alungate pentru scurt timp din preajma noastră, căutau să-şi ia revanşa pentru vremelnica lor expulzare. Banii economisiţi de mama la Sewell şi suma obţinută din vînzarea diferitelor lucruri de care nu era nevoie în noua locuinţă se topeau văzînd cu ochii. Desigur, dorinţa cea mai fierbinte a tatei era să găsească o muncă cinstită, oricare ar fi fost, ca să poată opri înrăutăţirea continuă a situaţiei noastre materiale. A luat în antrepriză construcţia unor mici magazii la moara *San Pedro,* dar totul n-a durat decît două luni; de altfel, plata era atît de mică, încît n-ar fi acceptat-o decît cineva aflat în pragul înfometării. Invitat apoi de meşterul Barrera, dogarul, tata a lucrat împreună cu el la confecţio-

narea de butoaie, vedre şi poloboace pentru cramele unor spanioli, situate în apropiere de Rancagua. Spaniolii plăteau bine şi, cînd treaba a fost gata, meşterul Barrera şi tata au primit o sumă bunişoară ; în plus, podgorenii le-au dat şi cîteva damigene cu cel mai bun vin din pivniţele lor.

Meşterul Barrera îi explică tatei :

— Spaniolii sînt mulţumiţi de sezonul ăsta. Preţurile la vin au crescut, aşa că se prevăd venituri frumoase de pe urma recoltei. Mai ales vinul roşu se vinde foarte scump. Viile de pe-aici au multe soiuri bune de struguri roşii, aşa că îţi poţi da seama şi dumneata ce de bani vor cîştiga.

De la darul făcut tatei de podgoreni a început şi răcirea relaţiilor cu „Cimotia". Văzînd damigenele pe care le adusese tata şi arzînd de curiozitate să ştie ce facem, veni pe furiş la uşa noastră şi, după ce ascultă un timp, îşi vîrî nasul :

— Nepoate, hei, nepoate, dacă-ţi prisoseşte puţin vin, te rog să mi-l vinzi mie. În oraş e tare scump ; pentru cîţiva litri trebuie să-ţi dai şi ochii din cap.

Răspunsul fu tăios :

— Ascultă, *doña* Zoila, eu nu sînt negustor de vin. Dacă vrei, ţi-l dăruiesc tot, dar cu condiţia să nu fie consumat aici, în casă...

Prin acest răspuns, tata dăduse glas nemulţumirii şi bănuielilor pe care ni le stîrneau venirile şi plecările unor persoane dubioase, care se strecurau, seara, în diferite încăperi ale casei. Am uitat să spun că „Cimotia" se numea Zoila Cancino de Armijo, văduva lui Armijo, cum spunea ea. Armijo, funcţionar municipal ieşit la pensie, se pare că a fost al treilea soţ al *doñei* Zoila. Primul fusese un oarecare Landaeta, pensionar de la căile ferate, care a murit la puţin timp după căsătorie, iar al doilea — Francisco Oñate, tot pensionar. Lucrase la nu ştiu care serviciu fiscal, ca să-şi sfîrşească zilele în braţele viguroase ale „Cimotiei". Cu alte cuvinte, această femeie neobişnuită se specializase în cucerirea pensionarilor, deşi pensiile de văduvă nu-i dădeau mai pu-

ţină bătaie de cap decît musafirii nocturni care, pare-se, veneau la dînsa după rachiu. Am auzit-o odată pe *doña* Zoila spunîndu-i mamei :

— Of, *doña* María, nici nu ştii ce suferinţă este cînd pierzi un soţ. Eu l-am regretat mult pe Landaeta. Îşi petrecea toată ziua îngrijind găinile. Pasiunea lui era un cocoş alb, pe care l-a cumpărat în tîrg la Donihue. Toată dragostea şi-o pusese în acest cocoş. Cu puţin înainte de a muri, pe cînd zăcea cu ochii pe jumătate închişi, mi-a şoptit : „Zoila, te rog să nu-l părăseşti pe cocoşul cel alb". Se părea că acestea sînt ultimele lui cuvinte, dar pe neaşteptate, ca urmărit de o idee, adăugă : „Nu, mai bine să-mi puneţi cocoşul în sicriu. Am de făcut o călătorie foarte lungă, aşa că vreau să mă însoţească cocoşul meu preferat".

Cînd i se întîmpla să vorbească mai mult, *doña* Zoila îşi trecea din cînd în cînd limba peste mustăţi. Tăcu puţin, apoi urmă :

— Pensia lui Landaeta am obţinut-o destul de uşor ; la fel a fost cu cea a lui Oñate. Am avut noroc. Am prezentat hîrtiile şi totul a mers ca pe roate. Pentru Oñate mi-au plătit o pensie bună : of, era atît de gras bietul Oñate ! Dar pensia lui Armijo încă n-am putut s-o scot. Şi cît m-am zbătut ! N-ai cumva dumneata, *señora* María, vreun prieten influent care ar putea să mă ajute ?

Ciudată femeie, *doña* Zoila ! Tata ne-a povestit că o cunoscuse odată, cu prilejul unei călătorii la Rancagua. Ea veni la hotelul *Maipo,* unde trăseseră Corrales şi tata. Îndată după ce au fost prezentaţi, descoperi că era ceva rudă cu tata :

— Bine, domnule, dar sînt verişoară de gradul doi cu *doña* Eduvigis, mama dumitale ! exclamă ea. Sîntem cimotii, sîntem cimotii, ha, ha, ha !

Iată de ce tata şi prietenii săi au poreclit-o „Cimotia", şi aşa i-a rămas numele.

— La drept vorbind, nu sînt prea sigur că femeia asta ar avea vreo legătură cu familia mea, ne spuse odată tata. Am trăit aproape toată viaţa departe de

ai mei, așa că nu prea știu nici eu de unde mi se mai pot ivi niște rubedenii...

O trăsătură distinctivă a tatălui meu era că luptase întotdeauna singur împotriva greutăților vieții. Nimeni nu știa dacă mai are și alte rude decît soția sa, iar el n-a pomenit niciodată de neamurile sale.

Damigenele dăruite de spanioli au fost cauza pentru care tata și-a pierdut și ultima rămășiță de respect față de *doña* Zoila. Din acel moment a început să se gîndească la necesitatea de a ne muta cît mai curînd din casa aceea. Odată, sfătuindu-se cu mama, spuse:

— Bănuiesc că femeia asta vinde alcool pe sub mînă. Perechile de îndrăgostiți cărora le închiriază camere consumă și băuturi. Nu-mi plac de loc treburile de felul ăsta...

Tata nu știa nimic despre ceea ce auzisem eu de la cîțiva băieți din cartier cu care mă împrietenisem. Lucho Carrasco, fiul unui negustor, ne spusese, bunăoară, că *doña* Zoila trăia acum cu un fost polițist din Donihue, ieșit la pensie. Se pare că noul ibovnic al „Cimotiei" cunoștea, de pe vremea cînd lucra la poliție, toate metodele cu ajutorul cărora contrabandiștii introduceau alcool în zona prohibită a minei. Cînd a trebuit să părăsească serviciul, s-a folosit de experiența căpătată și a început să învîrtă niște afaceri foarte bănoase, deși cam riscante, devenind intermediar în negoțul ilicit de rachiu. Această băutură se producea din abundență în toată regiunea, de la Donihue pînă la Cerrillos de Lo de Cuevas și în porțiunea dintre Rancagua și Coltauco.

— Femeia asta, spunea Lucho Carrasco, împușcă doi iepuri deodată: pe de o parte, devine nevasta lui *don* Narciso, fostul polițist, în vederea pensiei de văduvă pe care o va încasa cînd el va da ortul popii; pe de altă parte, profită de priceperea lui în negoțul clandestin cu rachiu. La fiecare două zile aduce cîte o damigeană cu rachiu din Donihue. O parte o consumă „vizitatorii" casei, iar restul se vinde în sticle sau în ploști de cauciuc minerilor care se încumetă să înfrunte vigilența paznicilor de la mină...

In primul moment am rămas uluiți. Nu știam de ce să ne mirăm mai tare: de stăruitoarea înclinație a „Cimotiei" pentru pensionari, vădind totodată o nemaipomenită pricepere în materie financiară, sau de îndrăzneala acestei femei, care făcea negustorie cu alcool fără a se teme nici de controlul jandarmilor, nici de grosolănia clienților, care, după ce se amețeau cu vin prin barurile din oraș, veneau la dînsa după rachiu.

Damigenele cu vinul căpătat de la spanioli tata le împărți prietenilor săi, păstrînd doar una pentru întîlnirea cu Mauricio Corrales, care urma să sosească în curînd la Rancagua. Eu așteptam cu mare nerăbdare această vizită. De cînd plecasem de la mină îmi fusese într-una dor de Cristina. Îi trimiteam scrisoare după scrisoare la Sewell, la post-restant. Scriam cu litere înflorite, mîndru de progresele mele caligrafice, și foloseam cuvinte neobișnuite, adesea chiar neînțelese de mine, pe care le prindeam din conversațiile celor din jur. Firește, doream să-i transmit Cristinei, prin scris, pasiunea arzătoare care izbucnise în mine, stimulată și de distanța care ne despărțea. „Dragostea vieții mele", „Cristina mea", „Pistruiată mică și scumpă" — așa începeau scrisorile mele, pe care le încheiam cu cele mai impresionante declarații de dragoste. Cartierul în care locuiam mi se părea nespus de murdar, iar strada noastră o imensă mocirlă. Vedeam totul în culorile cele mai sumbre, căci dorul de Cristina nu-mi dădea pace. Depănîndu-mi amintirile din lunga perioadă de timp petrecută în casa aceea, constat că nu mi-a rămas decît o imagine a durerii, dacă se poate admite că durerea ar avea o înfățișare. Singurele clipe luminoase pentru mine erau atunci cînd poștașul îmi aducea cîte o scrisoare de la Cristina. Trebuie să spun că nici ea nu se lăsa mai prejos și, în toate scrisorile, îmi vorbea despre iubirea înfocată ce mi-o purta. „Cînd trenul a plecat cu voi, am simțit dorința de a alerga după el, ca să ajung la tine", îmi scria. Sau: „Zăpada se cerne tăcută și parcă mă-ndeamnă să-mi amintesc mereu de tine". Iar eu

îi răspundeam : „Şuviţa pe care am tăiat-o din părul tău îmi încălzeşte inima". Şi încheiam : „Cînd ai să fii soţia mea, vei înţelege că te iubesc ca un nebun, *Coculeţul* meu adorat".

De îndată ce ne-am mutat la Rancagua, părinţii m-au înscris la şcoală, ca să nu întrerup cursurile. Pe atunci eram în clasa a şasea. Tata socotea că ar trebui să las şcoala pedagogică şi să mă apuc de tîmplărie. Dar, întrucît nu puteam alege decît între a nu face nimic şi a urma cursurile şcolii pedagogice, a fost preferată a doua alternativă. M-am pomenit astfel în pepiniera educativă condusă de învăţătorul Tello, un bătrînel foarte stimat şi iubit, prin mîinile căruia trecuseră numeroase generaţii de fii de muncitori. Mai tîrziu, ca om matur, de cîte ori îl întîlneam, îl salutam cu dragoste şi recunoştinţă. Despre şcoala noastră oamenii vorbeau numind-o *Universitatea Tello,* iar noi, cînd eram întrebaţi unde învăţăm, răspundeam : „La *Universitatea Tello*".

Acolo, la şcoala nr. 3, a fost pusă pentru prima oară la încercare dragostea mea pentru Cristina. O parte a elevilor din clasa a şasea au fost daţi în seama unei profesoare care terminase abia de curînd şcoala normală. Domnul Tello intră în clasă şi îi spuse cu glas tare profesorului nostru, domnul Ortega : „Aş vrea să împărţim clasa a şasea. O parte va rămîne cu dumneata, iar cealaltă va trece la domnişoara Victoria Urzua. Te rog ca pe cei mai buni să-i dai domnişoarei Urzua."

Profesorul nostru, însă, a profitat de acest prilej pentru a se descotorosi de elevii cei mai neastîmpăraţi. Aşa s-a făcut că a doua zi a trebuit să învăţăm în altă clasă, fiind trecuţi sub autoritatea domnişoarei Victoria. În noul grup, împreună cu mine, se aflau Mono Pizarro, Tulin Vasconcellos, Pancho Crespo şi Cholo Olarán. Toţi locuiau în cartier cu mine, şi purtarea lor nu fusese niciodată prea lăudată de profesor. Cum ne-a apărut prima dată domnişoara Victoria? Nu era înaltă, dar nici mărunţică ; avea nişte ochi de o culoare nedefinită, nici verzi, nici negri.

Trăsăturile chipului său erau destul de șterse. Nu era frumoasă, fără a fi însă nici urîtă. Ne-a cucerit din prima clipă glasul ei de un timbru foarte plăcut. De cum a intrat în clasă, după ce ne-a salutat călduros, a început să ne povestească despre venirea ei în oraș, împărtășindu-ne cîteva impresii cu privire la munca pe care o începea. Ne-a vorbit apoi despre familia ei, pe care o lăsase într-un sat din sud — cred că la Mulchén — și despre cîte trebuie să îndure un om care începe să-și cîștige singur existența. Cînd vorbea, cuvintele ei parcă ar fi fost adresate cuiva de departe, treceau pe deasupra capetelor noastre și se pierdeau în depărtare. La plecare, Mono Pizarro îmi zise :

— Ascultă, să ne lăsăm de șotii la orele domnișoarei Victoria. Cred că are un suflet foarte bun...

— Da, așa mi se pare și mie. Domnul Ortega a făcut o măgărie trecîndu-i ei pe toți neastîmpărații.

— Hai să încercăm să fim cuminți. Ce pierdem ?

Mono Pizarro era de nerecunoscut. Făcu totul ca să ne convingă de necesitatea de a ne schimba purtarea.

Și, peste noapte, purtarea noastră deveni exemplară. Domnișoara Victoria ne trezea în suflet sentimente noi. Ne explica lecțiile ca și cum am fi stat de vorbă la noi acasă, despre lucruri importante atît pentru ea, cît și pentru noi. Acum, chiar și pe stradă, după ore, cînd ne întîlneam bunăoară pe Maruri colț cu Unión Americana, seara, înainte de cină, nu mai stîrneam hărmălaia de altădată. De multe ori, în întîlnirile noastre surveneau lungi momente de tăcere, și, cînd reluam vorba, era rostit îndată numele noii profesoare. Amintirea ei, ca un ac nevăzut, ne unea cu firele unui romantism sublim. Fiecare dintre noi o urmărisem la plecarea de la școală, ca să aflăm unde locuiește și cum arată la ea acasă, în clipa cînd încetează de a mai fi diriginta clasei a șasea de la școala nr. 3.

Primind o scrisoare de la Cristina, am lăsat-o să zacă cîteva zile printre caiete, fără a mă învrednici să-i răspund. Se petrecea cu mine ceva ciudat : o dată

cu sosirea domnișoarei Victoria, în inima mea imaginea Cristinei începu să tremure ca un chip oglindit în apa unui lac după ce ai aruncat o piatră. Undele produse de căderea acestei pietre creșteau pe măsură ce glasul profesoarei ne mîngîia auzul.

Dar toate acestea au durat exact zece zile. Într-o după-amiază am avut un meci de fotbal cu școala nr. 1. Jocul s-a prelungit pînă seara tîrziu. Părinții îmi dădeau oarecare libertate și nu-mi cereau să vin acasă la o anumită oră. Îmi acordau această încredere, pentru a-mi dezvolta spiritul de independență. De fapt, însă, niciodată nu-mi surîdea ideea de a sosi acasă tîrziu, căci ar fi trebuit să mă expun observațiilor scurte, dar tăioase, cu care mă întîmpina tata cînd „nu răspundeam ca un bărbat la încrederea acordată de cei mari". În ziua aceea, plecasem de acasă la ora două. Ca să scurtez drumul, am luat-o prin parcul Alameda, pe unde puteam merge oricît de repede, fără să mă împiedic de trecători. Ici-colo, cîte o pereche de îndrăgostiți căuta să profite de complicitatea nopții și a copacilor, ca să-și dea frîu liber sentimentelor. Deodată, am avut o dezamăgire cumplită: pe o bancă, îmbrățișați, i-am recunoscut pe profesoara mea și pe domnul Ortega. Convorbirea lor era întreruptă de hohote de rîs și de sărutări care se auzeau distinct în liniștea din jur. Mai înainte ca eu să mă fi depărtat îndeajuns, se ridicară și porniră îmbrățișați. Domnul Ortega își petrecu o mînă pe după mijlocul domnișoarei Victoria, iar cu cealaltă o ținea de braț. La fiecare cîțiva pași, o trăgea spre el și o săruta lung pe buze. Rîzînd încîntați de acest joc, se pierdură în întuneric.

Dar asta n-a fost tot. În dimineața următoare, în clasă, cînd domnișoara Victoria scăpă jos o carte, am izbucnit în rîs. Atunci ea se apropie de mine și, fără a ține seamă de statura mea voinică și de faptul că eram o clasă de băieți destul de mari, mă trase în mod sălbatic de păr. Mi s-a părut că domnul Ortega i-a luat toată blîndețea. Și domnișoara Victoria se prăbuși din sufletul meu.

„Cum am putut s-o uit pe Cristina mea pentru o astfel de femeie!"

Ajuns acasă, i-am scris Cristinei o lungă epistolă. Mi se părea că acum forța iubirii mele, care clocotea ca un vulcan cînd rosteam numai numele iubitei mele, se însutise. „Dragostea mea, viața mea, iartă-mă că am întîrziat atîta cu răspunsul"... „De ce oare te ador pe zi ce trece tot mai mult?"... „Îți jur că în curînd va veni ziua cînd ne vom căsători..."

Din acea primă epocă a șederii noastre la Rancagua — opacă, întunecoasă, deprimantă, ca mocirlele de pe strada unde locuiam, al căror luciu negru se frîngea sub roțile trăsurilor — mi-a rămas amintirea *doñei* Zoila și a pensionarilor ei, a domnului Ortega și a comportării lui perfide față de profesoara noastră, a lui Mono Pizarro și a altor prieteni de-ai mei din cartier. Mi-a rămas, de asemenea, amintirea crizei care ne amenința cu groaznicul său cortegiu de nenorociri și lipsuri. Acea perioadă mi-a îmbogățit experiența și mi-a dat prilej să cunosc și să împărtășesc mai bine grijile și năzuințele oamenilor din clasa căreia îi aparțin.

CAPITOLUL XV

Cristina n-a venit cu *don* Mauricio. Ne-am dus cu toții să-i așteptăm la gară. Tata luă din cui costumul negru de sărbătoare și se gătì ca în zilele lui bune. Mama nu-și îmbrăcă taiorul albastru, ci a preferat să meargă în rochia sa obișnuită pe care o curăță cu grijă. Se preocupa de toate amănuntele, ca să aibă, ca întotdeauna, o ținută demnă cînd îl va întîmpina pe oaspete. Dar văd că am început să povestesc despre părinți, iar despre mine nu spun nimic, ca și cum ziua aceea n-ar fi fost una din cele mai triste pe care le-am trăit. Îmi înșir amintirile grăbit, fără a intra în amănunte, deși ceea ce s-a petrecut

atunci, în după-amiaza aceea, are pentru mine o deosebită însemnătate. Procedeul mi se pare acum cu totul nejustificat. Voi căuta, deci, să repar această lacună.

Zilele care au precedat sosirea lui *don* Mauricio le-am petrecut numărînd minutele. De cîte ori nu mi-am înfăţişat în minte cum mă voi întîlni cu Cristina pe peronul gării ! Nici o efuziune în faţa celor mari ; trebuia să ne ascundem cît mai bine sentimentele pînă cînd aveam să rămînem numai noi doi. Iar asta se va întîmpla — mă gîndeam eu — seara, cînd tata, Corrales şi cei cîţiva prieteni de-ai tatei care vor veni la noi se vor lua cu vorba. Atunci Cristina şi cu mine vom ieşi să ne plimbăm pe străzile din apropiere. Ar fi bine dacă am lua-o pe la staţia căii ferate orăşeneşti, iar de acolo am merge de-a lungul şinelor spre sud, desigur nu prea departe, ca să nu riscăm să fim atacaţi de niscaiva banditi. Am coborî spre rîu şi am asculta susurul apei, cum se amestecă în colocviul vîntului cu plopii înşiraţi ca soldaţii, într-o aliniere perfectă, de-a lungul căii ferate, gata parcă să dea onorul trenurilor. Am păşi, eu şi Cristina, pe terasamentul liniei ce duce spre locul în care se sfîrşeşte continentul, la Puerto Montt, unde şinele se întrerup la ţărmul strîmtorii şi reapar pe insula Chiloé, pentru a uni Ancud cu Castro. I-aş spune : „Ştii, Cristina, ce-ar fi să mergem în sud cînd ne vom căsători ?“ „Dar tu, Segua, cunoşti bine sudul ?“ „Nu chiar atît de bine, însă o oarecare idee despre acele locuri tot am“. Şi mi-aş aminti povestirile lui Jacinto Coliboro, pe care le-aş adăuga la cunoştinţele mele, aşa că aş putea vorbi multă vreme, şi încă cu prestanţă, despre legendele arhipelagului Chiloé, despre întinderile nemărginite ale Patagoniei şi despre ţinuturile situate dincolo de strîmtoarea Magellan. Totul ar merge strună, numai de nu i-ar veni în gînd Cristinei să mă întrebe şi despre lucruri pe care nu le ştiu. În orice caz, în momentul cînd întrebările ei m-ar pune în încurcătură, i-aş trece braţul pe după mijloc, aş apuca-o de o mînă şi, făcînd-o să se răsucească pe călcîie, aş săruta-o zdravăn pe buze. Doar nu degeaba studiasem această metodă la domnul Ortega, cînd o

aplicase făcîndu-i curte domnişoarei Victoria. Pentru o lecţie atît de savantă s-ar fi cuvenit chiar să-i mulţumesc fostului meu profesor.

În ziua sosirii lui Corrales, cerul era de dimineaţă acoperit de nori. Toamna se apropia, friguroasă, şi nu ne făgăduia nimic bun. Ploile fără sfîrşit transformau străzile mahalalei noastre într-o mocirlă de nestrăbătut. Acele ploi monotone de toamnă aveau în ele ceva nespus de trist. Acum abia îmi dau seama că starea mea de spirit era pricinuită de fapt de dorul Cristinei şi de lupta surdă a părinţilor mei împotriva mizeriei, luptă în care, pe nesimţite, mă încadram şi eu. Toate acestea mă făceau să blestem ploaia ce potopea strada Maruri. Umezeala ei mi se strecura în suflet, îmi rănea inima şi pătrundea nemiloasă prin tălpile ghetelor mele vechi, ale căror găuri mama încerca în zadar să le astupe cu branţuri de carton gros. Dar şi acestea în cîteva zile erau complet muiate.

Pe la trei fără un sfert, cînd auzirăm sirena locomotivei vestind apropierea trenului de la mină, ne îndreptarăm grăbiţi spre gară. Un vînt puternic ne biciuia obrajii. Din cînd în cînd se întrerupea, şi atunci, ca la o comandă, ne împroşcau rafale de ploaie. În clipa cînd acestea se opreau, vîntul reîncepea să bată cu şi mai multă furie, de parcă acţiunea celor două forţe ar fi fost coordonată. Inima îmi bătea într-un chip ciudat; eram pradă unui simţămînt greu de definit. Parcă mă apăsa ceva pe suflet. Să fi fost oare vîntul sau ploaia aceea blestemată? Sau poate bucuria fără margini a întîlnirii iminente cu Cristina?

Trenul intră în gară cu scrîşnete stridente şi zgomot de tampoane. Frînele pneumatice care acţionau din plin, încetinind treptat viteza garniturii, făceau ca vagoanele să se lovească unele de altele. De la ferestruica locomotivei ne salută braţul amicului nostru *Păr-de-arici*. Deşi Rojas se întîlnea zilnic cu tata, ne saluta plin de bucurie de fiecare dată cînd ne vedea. Trenul se opri la peron. Îl văzurăm de îndată pe Mauricio Corrales sărind de pe platforma unui vagon de clasa a treia, cu o sprinteneală neaşteptată şi parcă

puţin nepotrivită cu părul său albit acum aproape complet.

— Dragul meu prieten...

— Mauricio...

— María, ce mult mă bucur că te văd !

Şi întorcîndu-se spre mine :

— Salutare, tovărăşelule... — şi mă bătu pe umăr.

Apoi se întoarse spre mama, îi cuprinse umerii şi rămase cîteva clipe astfel, privind-o în ochi. După aceea îl îmbrăţişă pe tata, cu chipul luminat de zîmbetul lui larg. Atunci n-am fost atent la scena asta, dar acum, după atîţia ani, reconstituind în minte fiecare fracţiune de secundă a acelei întîlniri, văd limpede semnificaţia zîmbetului plin de sinceră bucurie al celor doi bărbaţi. Îmi dau seama că fiecare gest al lui Corrales exprima admiraţia lui faţă de dîrzenia dovedită de tata, mai întîi faţă de companie şi apoi faţă de greutăţile vieţii. Cred că *don* Mauricio exprima sentimentele tuturor minerilor, cărora tata le dăduse un exemplu de tărie invincibilă.

Acum, după atîţia ani de zile, pot vorbi cu seninătate despre zîmbetele largi şi sincere şi despre privirile limpezi pe care le-au schimbat cei doi vechi prieteni întîlnindu-se pe peronul gării. Dar atunci eu stăteam lîngă mama, năucit, cu imaginaţia paralizată şi fără a îndrăzni să întreb nimic. Privirile îmi alergau de la platforma vagonului la Mauricio, apoi se întorceau iar la vagon. Mai aveam o licărire de speranţă — cine ştie, poate Cristina a rămas cumva în urmă — şi o căutam într-una. Cînd m-am convins că nu venise, am pierdut noţiunea timpului şi a lucrurilor. Am revenit la realitate doar atunci cînd am simţit că cineva mă împinge uşor cu cotul : era tata, care mă conducea spre ieşire. În cele din urmă se apropie de mine mama şi îmi şopti duios la ureche, căci ea înţelesese foarte bine ce se petrecea în sufletul meu :

— Trebuie lăsat timpul să-şi spună cuvîntul, fiule...

Cu prilejul sosirii lui Mauricio Corrales s-au adunat la noi acasă Manuel Silva, vînzătorul de fructe şi

flori, birjarul Lizardo Cáceres, pe care tata îl cunoscuse la San Antonio, și Gumercindo Carranza, un bătrîn croitor despre care știam numai că fusese de mai multe ori exilat și bătut de poliție, fiind bănuit că ar fi revoluționar. În ziua aceea mama făcu minuni de inventivitate, gătind o masă excelentă, pe niște grătare făcute de Alamiro Ocámica, fost lăcătuș la Sewell, la atelierele căilor ferate. Fiind rău bolnav de reumatism, acesta se mutase la Rancagua și deschisese un atelier de lăcătușerie și tinichigerie. Mama aranjă lucrurile din dormitor în așa fel, încît odaia părea că de cînd lumea nu mai servise pentru altceva decît ca sufragerie.

Se înțelege, la început subiectul discuțiilor l-au constituit gazdele:

— Nici nu-ți poți imagina, Pedro, spunea Corrales, ce mult a crescut respectul muncitorilor pentru dumneata. Păcat că a trebuit să pleci tocmai cînd începusem să lucrăm atît de bine în sindicat. În orice caz, exemplul dumitale valorează mai mult decît o sută de cuvîntări la întruniri.

Manuel Silva spuse și el:

— În piață vin adesea neveste de mineri să cumpere fructe de la mine, și mai vorbim despre mină. Ele spun că sînt hotărîți să lupte pentru drepturile lor și că unitatea este din zi în zi mai strînsă. În sfîrșit, ceea ce s-a petrecut cu dumneata, *don* Pedro, se pare că a reușit să-i convingă pe mineri că numai sindicatul este salvarea lor. De fapt, și nouă, lucrul care ne lipsea cel mai mult era sindicatul. Știți că eu am lucrat vreo douăzeci de ani la mină. Cînd a trebuit să plec pentru că mă îmbolnăvisem, n-am obținut nici pensie, nici indemnizație, nimic. Ca să mă pot aranja în piață, a trebuit să apelez la rude și la prieteni. Acum însă, după cîte îmi dau seama, se poate duce o luptă organizată, prin care să se obțină cîte ceva pentru mineri.

— Da, dar asta n-a fost ușor, remarcă Corrales. Ne-am trudit mult pînă ce oamenii au început să vadă în sindicat arma lor de apărare și de luptă. Ei se spe-

rie de orice dificultate, şi apoi e greu să le recîştigi încrederea.

Croitorul Carranza îşi drese glasul, pregătindu-se să vorbească. Curiozitatea mea crescu.

— E clar ! exclamă el. Capitalismul se foloseşte de guverne ca să înfricoşeze clasa muncitoare. Poliţia, închisoarea, exilul — toate sînt în slujba patronilor : dacă muncitorii cer condiţii mai bune de muncă, sînt concediaţi ! Dacă cer salarii mai mari, la închisoare cu ei, că-s revoluţionari ! Iar dacă se adună la un miting, ca să discute despre revendicări, se găsesc îndată ciomege pentru aceşti răzvrătiţi care tulbură ordinea publică ! De-aţi vedea ce de semne mi-au lăsat pe corp domnii aceştia amabili de la poliţie !

Tata îl întrebă :

— Ai luptat mult dumneata ?

Carranza îşi umflă pieptul cu mîndrie şi răspunse :

— Poate că n-ai să mă crezi, *don* Pedro. Nu-mi amintesc să fi trăit vreun an liniştit. Poate doar în copilărie. Pe *don* Mauricio l-am cunoscut încă pe cînd lucram în nord. Ne-am întîlnit în treacăt, la exploatările de salpetru *Flor de Chile*. Venisem acolo cu Luis Emilio Recabarren, ca să-i lămurim pe muncitori asupra necesităţii organizării. Poliţia ne urmărea. *Don* Mauricio lucra acolo... (Carranza îl bătu pe umeri pe Corrale.) Ascultă, *don* Mauricio, atunci ai făcut dumneata cunoştinţă cu Luis Emilio ? Îmi vorbea mereu de dumneata. Spunea că i-a făcut o impresie foarte bună calmul cu care ascultai şi vorbeai. După aceea, împrejurările m-au despărţit de Recabarren şi am venit în zona centrală. Aici am fost cuprins de vîrtejul luptelor politice. Vă aduceţi aminte ? Ieşeam pe străzi şi strigam : A-le-ssan-dri ! A-le-ssan-dri ![1] Pe

[1] Candidat al Uniunii Liberale (uniunea partidelor burgheze anglofile) la alegerile prezidenţiale din 1920, Arturo Alessandri a prezentat un program burghezo-democratic (despărţirea bisericii de stat, egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul, protecţia muncii etc.), care i-au asigurat sprijinul micii burghezii şi a unei părţi a clasei muncitoare. Ales preşedinte, nu şi-a ţinut promisiunile, susţinînd interesele companiilor engleze din Chile şi totodată înlesnind pătrunderea capitalului nord-american în ţară.

vremea aceea să vorbeşti despre León era o erezie. Poliţia nu-şi cruţa bastoanele de cauciuc, iar partizanii lui Barros Borgoño ne împroşcau cu pietre şi gloanţe.

— Dar dumneata eşti de profesie croitor, nu-i aşa?

— Da. Am învăţat meseria la o croitorie din Iquique, pe cînd mai eram încă un băieţandru. Apoi m-a cuprins febra luptei sociale şi m-am lăsat de meserie. Dar cîteodată, sfătuit de Luis Emilio, mai deschideam pe undeva un atelier de croitorie, în scopuri de camuflaj. După victoria lui Alessandri, am rămas în Rancagua. O vreme chiar am lucrat la o croitorie de lux, pe strada Independencia: făceam costume pentru filfizonii de acolo. Cu timpul am reluat legătura cu Luis Emilio. În scrisorile sale, îmi explica sensul evenimentelor ce aveau loc şi, atrăgîndu-mi părinteşte atenţia asupra greşelilor în care căzusem de la despărţirea noastră, îmi explica legătura dintre politica chiliană şi descompunerea inevitabilă a burgheziei şi a capitalismului. Vă amintiţi cum după cîţiva ani Alessandri a ajuns din nou preşedintele republicii, de astă dată cu sprijinul celor de dreapta? Ei bine, m-am săturat. Să nu mai aud de el! Nici de Grove, nici de Dávila[1]; după mine, aceşti „mesia" de ultimă oră nu rezolvă nici o problemă.

— Asta aşa e, întări Corrales. Nu vedeţi cum poporul chilian e silit mereu să îndure criză după criză? Acum iarăşi se aşteaptă o scădere a preţurilor la cupru. A şi scăzut cu doi sau trei centavos la livră[2]. Iar după asta, cu siguranţă că va urma o nouă reducere de personal.

— Cum, încă una?

— Bineînţeles. Cine poate şti la ce va duce asta! Din nenorocire, deocamdată poporul nu prea poate să facă mare lucru. Dreapta se menţine ferm la putere,

---

[1] Grove — colonel reacţionar, prim-ministru în timpul „Republicii Socialiste" din 1932, prin care se căuta stăvilirea valului revoluţionar al maselor. Dávila — agent al imperialismului S.U.A., a încercat să instituie o dictatură de tip fascist, pentru ieşirea din criză.

[2] Măsură de greutate echivalentă cu 460 grame.

așa încît clasa muncitoare trebuie să lupte în condiții grele.

Tata asculta cu sprîncenele încruntate, întorcînd capul cînd într-o parte, cînd într-alta, spre cel ce vorbea. În cele din urmă, se hotărî să-și spună părerea.

— De fapt, eu mi-am dat seama că oamenii sînt fricoși. Negustorii se plîng în dreapta și în stînga că vînzările scad. Eu caut de nu știu cîte luni să găsesc de lucru ceva stabil : nimeni nu construiește, nimeni nu se încumetă să întreprindă ceva important. La naiba ! Se pare că toți se tem de ceva teribil care se apropie : un cutremur, un incendiu... Habar n-am !

Întorcîndu-se spre mama, zise :

— María, ce-ar fi să pui ceainicul pe foc ! Nu ne-ar strica o cafea caldă. S-a făcut cam frig.

Apoi continuă :

— Președintele republicii pune toate dificultățile pe seama situației internaționale, dar măcelarul din strada Peyla zice că la tîrg nu se mai pot cumpăra vite, pentru că fermierii nu aduc de loc sau, în cel mai bun caz, aduc doar niște juncani numai pielea și oasele. Cine poate înțelege de ce ?

Am fost uimit să-l aud pe tata vorbind în felul acesta. Dădea din mîini, se apleca, își schimba locul pe scaun, totul cu o naturalețe pe care nu i-o cunoșteam. Sînt sigur că mama încerca aceeași surpriză plăcută. În timp ce așeza cărbunii în sobă, ea asculta cu încordare, ca să nu piardă nici o vorbă din ceea ce spunea soțul ei.

— Da, *don* Pedro. Banii cu care înainte puteam cumpăra doi saci cu nutreț acum abia ajung pentru unul.

Vorbise Lizardo Cáceres, birjarul.

— Să hrănești doi cai nu e lucru ușor. Municipalitatea a urcat taxa pentru autorizațiile de birjar, dar tarifele pentru transportul pasagerilor au rămas aceleași. De-ai ști ce înseamnă să te cerți cu toți bețivii care nu vor să plătească ! Pînă la urmă m-am hotărît să scot un cal de la trăsură : acum merg numai cu unul.

Mama rîse :

— Într-adevăr, îmi face rău să-ţi văd trăsura trasă de un singur cal. Cine o vede îşi dă seama îndată prin ce vremuri de criză trecem şi cît de strîmtorat trebuie să fie birjarul.

Toţi îşi întoarseră privirile zîmbind spre mama şi dădură aprobator din cap. Dar ea nu vorbi mai mult, căutînd să nu stînjenească discuţiile importante ale bărbaţilor.

Croitorul Carranza interveni din nou:

— Umblă zvonuri despre război. Ziarele sînt pline de titluri referitoare la isprăvile lui Hitler şi Mussolini. Armamente, revanşă, anexiune, masacre în Africa. Ziarele pe care le deschizi dimineaţa miros mai mult a praf de puşcă decît a cerneală de tipar...

— Desigur, zise Corrales, cînd capitaliştii încep să se sufoce în condiţiile propriului lor regim, ei finanţează un nou război. În felul acesta distrag atenţia lumii şi asigură profituri mari negustorilor de arme: să nu uitaţi că în războiul trecut americanii aveau investite capitaluri în fabricile de armament din Germania, iar germanii în fabricile de muniţii din ţările inamice...

În clipa aceea, uşa care dădea în curte scîrţîi uşor. Cu toţii am întors capetele într-acolo. În cameră intră un personaj ciudat: era un om în vîrstă, cu mustăţi lungi şi albe; avea pe el un *poncho* ros de lînă, de sub care se vedeau izmenele. Înfăţişarea necunoscutului ne-a uimit. Îl priveam stupefiaţi şi totodată amuzaţi.

— Nu-i cumva pe aici Zoila? Am lăsat-o în odaie şi acum n-o mai găsesc... zise el făcînd ochii mari.

Indignat, tata sări de pe scaun ca aruncat de nişte arcuri.

— Dumneata cine eşti, de intri aşa?! tună el.

— N-ai de ce să te superi.

Noul venit ridică poalele *poncho*-ului, şi văzurăm că ţinea în mînă o sticlă cu un lichid cristalin.

— Eu sînt Narciso Rojas, poliţist în retragere, om al ordinei. Eram aici, alături, cu Zoilita, şi deodată am vrut să-i demonstrez că ultima damigeană de rachiu pe care am adus-o este cea mai bună din toate.

M-am ridicat și m-am dus să caut sticluța asta. Cînd m-am întors, Zoilita nu mai era în pat...

Și încheie cu glas mieros:

— E ceva rău în asta, că o caut?

— Asta-i culmea! tună din nou tata. Atîta nerușinare mă scoate din sărite!

Apucîndu-l pe Narciso Rojas de capetele *poncho*-ului, tata îl azvîrli în mijlocul curții. Omul căzu rostogolindu-se, cu un zgomot de sticlă spartă, acompaniat de țipetele *doñei* Zoila, care, în cămașă de noapte, alergase în ajutorul noului ei logodnic:

— Nacho, pentru Dumnezeu! Nacho, pentru Dumnezeu! striga ea.

O bună bucată de vreme se vorbi numai despre incidentul cu noul pensionar al *doñei* Zoila. Prietenii tatei glumeau și rîdeau căutînd să-l facă să-și uite supărarea și să considere cele petrecute drept niște fleacuri fără importanță. Totuși, tata fu foarte supărat cîtva timp și păru să uite de această întîmplare abia în seara cînd Manuel Silva, parcă-l văd, scoase din buzunar ceasul său masiv și, privindu-l, propuse:

— Ce-ar fi să mergem la circ? S-a instalat o șandrama în fața secției de poliție. Circul Fisher mi se pare că-i zice...

— Mie mi-ar plăcea, răspunse mama. Ce spui, Pedro?

— Da, și mie, fu răspunsul lui.

Bine dispuși, am început să ne pregătim pentru spectacolul din seara aceea. Și chiar în dimineața următoare ne-am mutat în altă locuință.

CAPITOLUL XVI

Ne-am instalat într-o casă de pe strada Ibieta, o ulicioară întunecoasă și plină de noroaie. Trăiau acolo tot felul de oameni sărmani, de la micul negustor ambulant și spălătoreasa pe care o

vedeam adesea aşteptîndu-şi rîndul lîngă unica cişmea din curte, de unde luau apă toţi locatarii, şi pînă la prostituata de cea mai joasă condiţie, care-i acosta pe burlacii din camerele de la capătul coridorului. Dar de ce aş continua trista istorisire a acelor zile negre pentru noi ? Căci nu-mi pot aminti decît de zile încărcate de probleme chinuitoare şi de presentimente sumbre, fără nici o rază de nădejde cu privire la un grabnic sfîrşit al crizei. Timpul acela însă m-a ajutat să apreciez cum se cuvine tăria morală a părinţilor mei. Mama nu lăsa niciodată să se simtă amărăciunea ce-i apăsa sufletul ; în ochii ei apărea uneori o expresie de îngrijorare numai ca o reflectare a neliniştii surprinse uneori pe chipul tatei. Nu se plîngea niciodată de situaţia grea în care ne aflam, şi nici n-am auzit-o rostind vreo vorbă din care să reiasă că regreta hotărîrea de a pleca din Sewell. Dimpotrivă, ea repeta, de cîte ori se ivea prilejul, că tata n-ar fi putut face nimic mai bun decît să respingă propunerea companiei. Tata, la rîndul său, se străduia s-o cruţe de orice supărare. Mizeria ne bătea la uşă ; a găsi o muncă stabilă şi cu un salariu cît de cît acceptabil se dovedea cu neputinţă ; ziarele prevedeau cele mai sumbre perspective pentru întreaga ţară şi îndeosebi pentru oamenii muncii. Dar pentru tata toate acestea ar fi putut să nu aibă nici o importanţă, dacă n-ar fi fost neliniştit din cauza mamei, pe care dorea s-o scutească de orice griji şi neplăceri.

Cred că un bun aliat al tatei a fost sergentul de carabinieri Serapio Godoy, care locuia într-o odaie vecină cu ale noastre. În casa aceea intrau adesea femei desfrînate, gălăgioase, căutîndu-şi amanţii şi, dacă aceasta se întîmplă noaptea, toţi locatarii se trezeau. Tata şi cu mine ne dădeam seama ce jignitoare erau aceste scene pentru mama, a cărei viaţă fusese fără prihană şi care însemnase întotdeauna pentru tata un sprijin moral. Cu toate acestea, ea nu se plîngea niciodată. Tata însă încrunta din sprîncene, iar privirea lui pătrunzătoare parcă ardea de mînie. Dar în cele din urmă apărea sergentul Godoy, cîteodată

numai în izmene, şi cu vreo două-trei vorbe rostite pe un ton amenințător restabilea ordinea şi liniştea. Dacă aceasta se întîmpla noaptea, ne vîram din nou în pat şi rămîneam liniştiţi, fără a scoate o vorbă. Îmi dădeam seama că părinţii sînt adînciţi în gînduri. Apoi, pe nesimţite, somnul îmi închidea pleoapele. Dar tata şi mama de multe ori întîmpinau treji răsăritul, şi primele raze cristaline ale soarelui îi găseau cu ochii deschişi şi neliniştiţi.

Alături de noi s-a mutat şi birjarul Lizardo Cáceres. Greutăţile materiale care îl siliseră să renunţe la unul din cai continuau să-l urmărească necruţătoare. După un lanţ întreg de nenorociri, birjarului îi muri soţia. Atunci îşi vîndu casa şi puţinele mobile pe care le avea şi se înghesui într-o odăiţă. Trăsura şi calul le lăsa peste noapte la nişte prieteni, care aveau o casă cu o curte mai mare în Centenario, o suburbie îndepărtată. În zilele ploioase, Lizardo se întorcea acasă ud pînă la piele, cu apa curgîndu-i şiroaie de pe haină şi de pe borurile pălăriei. Mama ieşea să-l întîmpine şi îl poftea să bea o ceaşcă de cafea caldă:

— Mulţumesc, *señora* María. Viaţa asta singuratică nu i-aş dori-o nimănui.

Apoi se aşeza lîngă sobă şi vorbea cu tata despre ultimele ştiri şi despre situaţia generală din ţară.

— Pentru birjari e mai greu ca oricînd, spuse el odată. Mă bate gîndul uneori să vînd trăsura şi calul şi să plec în nord. Nutreţul nu numai că-i scump, dar nici nu-l găseşti. Este unul, Manuel Riquelme, care acaparează tot fînul şi apoi îl vinde cu cît vrea el. I se permite orice, fiindcă la alegeri cu banii lui se cumpără alegătorii. Cît o să mai dureze asta?

— Faci rău că gîndeşti aşa, zise cu seninătate tata. Eu, bunăoară, o zi am de lucru şi alta nu. Iar atunci cînd capăt ceva de lucru, să nu crezi că e pe placul meu. Dar, la naiba, nu mă las înfrînt, nu mă las pradă disperării. Doar asta n-o să dureze veşnic. Uite, şi tovărăşelul meu a intrat să lucreze în atelierul *La Frontera*. Nu contează că deocamdată e pus doar să dea

scînduri la rindea. Principalul e că el cîştigă cîţiva pesos şi se învaţă cu mirosul lemnăriei.

Într-adevăr, cînd am terminat clasa a şasea, ai mei au hotărît să mă retragă de la şcoală, şi am intrat în atelierul spaniolului Fernández, ca să învăţ tîmplăria. Astfel i-am pierdut din vedere pe Mono Pizarro şi pe ceilalţi camarazi ai mei de la Şcoala nr. 3. Mai tîrziu am aflat că Pizzaro fusese dat afară din şcoală pentru nu ştiu ce şotie pe seama domnului Tello.

Intrînd însă la atelier, am avut prilejul să cunosc mai bine pe un alt fost coleg, cu care făcusem împreună clasa a şasea, un băiat căruia nu-i prea dădusem atenţie pe cînd eram la şcoală : Genaro Reveco, al cărui tată lucra la ferma Trapiche, de lîngă Rancagua. Genaro a continuat să meargă la şcoală încă mult timp după retragerea mea. Se întorcea de la cursuri tocmai la ora cînd plecam şi eu de la atelier. Ne întîlneam în drum spre casă. Uneori venea la noi şi bea o ceaşcă de ceai, aşezîndu-se lîngă sobă. Dacă Lizardo Cáceres era acasă, îl reţineam mai mult pe Genaro, iar apoi îl conduceam cu trăsura prietenului nostru. Fiecare dintre plimbările astea cu trăsura era pentru noi toţi o adevărată sărbătoare. Pînă şi tata părea să uite de griji văzînd ce bucuroşi eram în timp ce *don* Lizardo, pocnind din bici, gonea cu noi prin oraş.

În cele din urmă, l-am îndrăgit mult pe Genaro şi îl socoteam un membru al familiei. El era contrariul lui Mono Pizarro. Purta pantaloni strîmţi şi scurţi pînă la jumătatea pulpei, o hăinuţă scurtă şi sandale. Cînd ploua îşi punea pe umeri un *poncho* vechi şi ponosit, iar peste părul ce îi cădea pe urechi purta o pălărie rotundă şi atît de mică, încît parcă plutea pe valurile părului său rebel. În felul său de a fi, ca şi în tot ce spunea şi chiar în intonaţia glasului se simţea omul de la ţară. Genaro era un păsărar pasionat. Poate că tocmai pentru asta îl admiram cel mai mult. Avea în el ceva copilăresc şi naiv pentru care îl invidiam. Cînd vorbea despre păsări, timiditatea îi dispărea într-o clipă, gesturile îi deveneau sigure, iar ochii săi mici

căpătau o strălucire neobişnuită. De la el am aflat multe lucruri interesante despre porumbei, despre turturele şi prepelițe. Am aflat că potîrnichea era foarte căutată de vînători şi că *loica*[1] anunța zorii însîngerați ai zilei atunci cînd se aşeza pe garduri. Şi ce frumos vorbea Genaro despre sturz, despre *diuca*[2], despre sticlete şi despre fluierar, o pasăre cafenie cu pieptul alb, care înşală pe oameni cu fluieratul ei.

— Dacă vrei să vezi de aproape o *chirigua*[3], trebuie să te vîri în porumbişte... Ele se aşază pe vîrfurile înalte ale tulpinilor.

Genaro se pricepea la păsări ca un profesor. Îmi ținea adevărate prelegeri despre pasărea balerină şi despre runrún, o păsărică neagră cu pete albe pe partea de deasupra aripilor.

— Sturzii sînt niște păsări leneşe, îi explica el mamei, care îl asculta fermecată. Nici măcar cuib nu-şi dau osteneala să-şi facă. Îşi pun ouăle în cuiburile de diucă, iar acestea au grijă apoi să le scoată puii...

De ce consacru atîta spațiu amintirii lui Genaro? Fiindcă acest băiat simplu şi poate nebăgat în seamă de mulți a ştiut să aducă puțină bucurie în căminul nostru într-o vreme cînd criza ne umplea de neliniște. Ascultînd povestirile lui Genaro despre hoinărelile sale pe cîmp în căutare de păsări, parcă le auzeam trilurile în fundul inimilor noastre şi cuprindeam într-o privire întinderile împădurite unde se pierdea Genaro după-amieze întregi, printre eucalipți şi nuci, fermecat de acea lume minunată căreia numai el îi cunoştea toate tainele.

— Să vedeți, *don* Pedro. Odată am meşterit o cursă de sticleți. Doream grozav să prind şi eu măcar unul. Toată după-amiaza am aşteptat să-mi cadă vreun sticlete în cursă. Deodată, paf! — capcana se închide.

---

[1] *Loica* — pasăre din Chile, ceva mai mare ca un graur, cu care se aseamănă.

[2] *Diuca* — pasăre de culoare cenuşie, cu o dungă albă pe pîntec.

[3] *Chirigua* — păsărică de culoare măslinie pe spate, cu pieptul galben şi aripile negre.

Dau fuga şi, cînd colo, un *diucón*[1]. O după-amiază pierdută !

Tata rîdea. Şi ca să-i facă plăcere lui Genaro, întreba într-o doară :

— Tu ştii în ce anotimp se înmulţesc prepeliţele prin aceste locuri ?

Lui atîta-i trebuia. Simţindu-se ascultat de părinţii mei, îşi dădea la iveală tot bagajul de cunoştinţe despre prepeliţe. În cele din urmă, eram trimis să văd dacă *don* Lizardo era acasă. Genaro era dus cu trăsura la fermă, unde explicam tatălui său de ce i-a întîrziat băiatul în oraş.

Tata nu era omul care să ceară bani cu împrumut de la prieteni. Prefera să meargă la muntele de pietate, unde, lăsînd amanet un obiect oarecare, primea întotdeauna o sumă jalnică — mult mai puţin decît valoarea obiectului — dar care ne permitea să ne continuăm lupta eroică împotriva sărăciei. Acest musafir nepoftit, ca un personaj invizibil, intra acum în odăile noastre şi lua cu el, unul cîte unul, lucrurile la care ţineau cel mai mult părinţii mei. Dispăruseră tacîmurile — linguri, furculiţe şi cuţite — cumpărate cu primul salariu pe care îl primise tata la *El Teniente,* apoi serviciul de ceai pe care mama îl punea pe masă cu mîndrie cînd veneau musafiri. Ni-l adusese Mauricio Corrales, cînd făcuse o călătorie la Penco. *Don* Mauricio se întorsese tocmai de ziua mamei, căreia darul îi făcuse multă bucurie. După serviciul de ceai al lui Corrales, au luat acelaşi drum două feţe de masă minunat brodate, un dar al lui Jacinto Coliboro de Anul Nou. Feţele de masă fuseseră brodate de elevele şcolii profesionale din Sewell, şi Jacinto a avut mult de furcă pînă a convins-o pe directoare să i le vîndă. Fiecare lucru din casa noastră avea pentru noi valoarea unei relicve legate de o anumită dată, de amintirea vreunui eveniment sau de numele unei fiinţe dragi, cum era bunăoară Jacinto

[1] *Diucón* — pasăre asemănătoare cu *diuca,* însă ceva mai mare.

Coliboro, nume care trăiau în inimile noastre. E de prisos să mai spun că aceeași soartă a avut-o și costumul negru al tatei. Abia mult mai tîrziu, după cum am să povestesc mai departe, am înțeles cît de mare a fost durerea îndurată în tăcere de mama cînd a trebuit să dea jos din cui haina de sărbătoare a soțului ei și s-o ducă la casa de amanet. Astfel, ne despărțeam treptat de lucrurile noastre cele mai dragi. Îmbrăcămintea mamei devenea din ce în ce mai simplă, dar era o simplitate aparte, plină de demnitate. La fel se întîmpla cu tata. Altădată de sfîntul Pedro, de sfînta María, de Paște și de Anul Nou, o nemărginită bucurie își făcea loc la masa noastră, cînd aveam în față mîncările pregătite anume de mama și sticlele de vin bun, procurate și aduse la Sewell de către Rojas *Păr-de-arici* prin mijloace știute numai de el. În ultimul timp, însă, aceste sărbători veniră și trecură aproape pe nesimțite, fără a ne aduce altceva decît singurătate și speranțe zadarnice. De ziua tatei sau a mamei ne sculam doar mai devreme ca de obicei și, înainte de a pleca fiecare la treburile lui, ne îmbrățișam cu căldură. Parcă niciodată părinții mei nu m-au îmbrățișat cu atîta dragoste ca atunci. Erau îmbrățișări lungi și fierbinți, ca și cum am fi vrut să transmitem prin ele tot ceea ce ne umplea inima.

— Să fii mereu fericit, Pedro...

— Și dumneata la fel, María...

După ce își urau reciproc sănătate și fericire, îmi adresau vorbe duioase și mă sărutau. Acum înțeleg foarte bine că grija lor de căpetenie era să îmblînzească în ochii mei realitatea pe care o trăiam, spre a mă face să întîmpin viitorul cu un sentiment de încredere, iar nu cu gustul amar al suferinței și al sărăciei, care își făcea tot mai mult loc în casa noastră.

Croitorul Carranza continua să ne țină în curent cu evenimentele internaționale:

— Nemții nu se vor astîmpăra pînă ce nu vor provoca un nou război. Au și înghițit Austria și Cehoslovacia, iar acum au pus ochii pe Polonia. Nu știu cît vor mai putea întinde coarda, căci englezii și francezii declară că vor apăra Polonia cu orice preț. Ca

să fiu sincer, nu prea am încredere în guvernele puterilor capitaliste. Cad la învoială, îşi împart profiturile, iar poporului îi lasă doar foamea şi închisorile. Nu ştiu de ce, dar nu m-ar mira ca paharul să se reverse într-o bună zi.

— Dar noi şi aşa sîntem în război, intervenea Lizardo Cáceras. Ne războim cu criza. Mie, bunăoară, nu mi-a mai rămas decît trăsura şi Malacara, căluţul meu drag. Iar dacă rămîn şi fără el, nu văd cum am să mai găsesc de lucru! Atunci n-o să-mi rămînă altceva de făcut decît să-mi adun catrafusele şi să plec în nord. Celălalt cal l-am vîndut pentru nimica toată, silit de nevoie. La Malacara ţin ca la ochii din cap şi apoi, dacă-l vînd, ce mă fac? Nutreţul se scumpeşte din zi în zi, iar ticălosul acela de Manuel Riquelme l-a acaparat tot. Şi autorităţile stau cu mîinile în sîn.

Ajunul Anului Nou l-am petrecut în linişte. Spre seară, cîteva femei ameţite de băutură au intrat în casă ţipînd şi înjurînd. Îi căutau pe burlacii care locuiau în încăperile din fund. Din fericire, sergentul Godoy tocmai se întorcea de la slujbă, şi lucrurile se liniştiră. După aceea, sergentul veni la noi şi zise:

— În curînd n-o să mai fim siliţi să îndurăm aceste necuviinţe, *señora* María. I-am reclamat proprietăresei, aşa că de mîine vecinii noştri vor trebui să-şi caute altă locuinţă. Destul şi-au făcut de cap. Dacă vor să-şi arunce banii pe fereastră, treaba lor; dar să nu supere pe oamenii liniştiţi şi paşnici...

Dar nici sergentul Godoy nu reuşi să alunge simţămîntul de singurătate care ne cuprindea tot mai mult. Pe înserat, se arătă Genaro Reveco. Ne obişnuisem să-l vedem venind în fugă numai pentru a ne istorisi ceva despre păsări. De data asta aducea o ştire minunată:

— Ascultă, Segua. N-am vrut să-ţi spun pînă acum, dar de cîteva luni cresc pentru tine o pereche de sticleţi. I-am luat de pui. Cum i-am văzut, m-am gîndit: „Aştia sînt pentru Segua. Am să-i dăruiesc de

Anul Nou". Mîine ţi-i aduc. I-am îngrijit împreună cu tata şi bunica. E un dar al nostru al tuturor.

Pentru o clipă, bucuria îmi umplu inima. I-am strîns mîna lui Genaro, iar tata, la fel cum făcea de obicei cu mine, îşi trecu degetele prin părul lui ciufulit :

— Ce băiat bun! Să-i îmbrăţişezi din partea noastră pe bunica şi pe tatăl tău. Iar mîine, dacă apare *don* Lizardo cu trăsura, o să venim să le mulţumim personal...

Prietenia mea cu Genaro i-a apropiat şi pe părinţii noştri. Tatăl lui Genaro, rămînînd văduv, o luase la el pe maică-sa, ca să-l ajute să-şi crească băiatul şi să aibă grijă de casă. Bunica gătea, deretica prin casă şi cîrpea pantalonii şi hăinuţele lui Genaro. Era împovărată de ani, şi ochii ei abia mai aveau putere să vadă cum îi creştea nepoţelul. Era tare îngrijorată să nu i se întîmple ceva rău băiatului, cînd mergea la şcoală la Rancagua, sau să nu se înhăiteze cu cine ştie ce haimanale. Dar cînd a aflat că Genaro venea adesea pe la noi şi cînd ne-a cunoscut mai bine, s-a bucurat mult. Odată, luînd mîinile tatălui meu, a zis :

— *Don* Pedrito (privind spre faţa tatei, ea se uita în sus), nu ştiu cum să-ţi mulţumesc pentru tot ceea ce ai făcut pentru nepoţelul meu. E cam zvăpăiat. Trebuie să fii mereu cu ochii pe el. Te rog mult de tot să ai grijă de el cînd vine pe acolo. Aleargă într-una numai după păsări. Cine ştie, poate că şi el e un soi de păsărică.

Cîtă dragoste pentru nepoţelul ei era în cuvintele bătrînei ! Uneori, mai ales duminica, bunica făcea mîncare de melci. Genaro spunea că e cea mai gustoasă mîncare. Cu o zi înainte, ieşea pe cîmpul din apropiere şi se întorcea cu coşul plin de melci. Bunica îi punea în saramură pînă a doua zi. Apoi, după ce-i curăţa, îi spăla din nou cu apă caldă şi cenuşă. După ce mînca cu poftă melcii gătiţi cu orez, Genaro dispărea. Cutreiera crîngurile de eucalipţi, grădinile şi porumbiştile, cercetînd noile cuiburi clădite de prietenele sale, păsările.

Nu trecu mult şi iată că veni şi Lizardo Cáceres. Coborî de pe capră şi, lăsînd trăsura în stradă, intră la noi să bea o ceaşcă de ceai. Folosirăm prilejul să ne ducă pînă acasă la Genaro. Lizardo consimţi, şi plecarăm îndată. Pe drum, *don* Lizardo ne explică:

— Am să lucrez de acum înainte toată noaptea. Seara cîştigi mai lesne cîţiva pesos. Bineînţeles, nu poţi scăpa de certurile cu clienţii. E foarte greu să-l faci pe un beţiv să-ţi plătească cursa fără să bombăne. Ba că iei prea scump, ba că drumul a fost scurt şi că birjarii cîştigă banii de pomană, ba că nu-i nici o scofală să te plimbi prin oraş cu o astfel de droşcă şi că în viaţa lui n-o să mai ia trăsură, şi cîte şi mai cîte. Îţi vine să-ţi iei lumea-n cap! Cîteodată stai de pomană ceasuri întregi şi nu scoţi nici măcar banii pentru hrana calului. M-am săturat pînă peste urechi de meseria asta. Dacă nu mi-ar fi atît de drag Malacara... Bietul animal suferă cît şi mine. Uite, a ajuns să-i număr coastele... A fost un an fără noroc, nu-i aşa, *don* Pedro?

Tata era cu gîndul departe.

— A... da, răspunse el, revenindu-şi din visare. A fost un an prost. Dar orice rău e spre bine. Cu timpul se vor aranja toate.

Eu şi Genaro eram numai urechi la convorbirea celor mari.

— Ha, ha, ha! Se vor aranja toate. Totdeauna mi se spune aşa, *don* Pedro. Dar mie toate-mi ies pe dos. Mi-a murit soţia, am fost nevoit să vînd un cal, apoi casa. Pe cînd femeia mea era bolnavă, un prieten m-a sfătuit: „Du-te la doctorul Rodríguez, Mamerto Rodríguez. E medicul săracilor. N-are să-ţi ia scump". Dar acest Rodríguez se pricepea la medicină cît mă pricep eu la limba engleză. Aducea nu ştiu de unde nişte pilule pe care trebuia să le plătim în aur. Cred că erau pilule diuretice, dar soţia mea avea pneumonie. A îngrijit-o atît de bine, încît a murit. Iar eu a trebuit să-mi amanetez şi cămaşa de pe mine ca să-l plătesc pe medic.

Tata îl asculta în tăcere. Ne-am întors acasă fără să rostim un cuvînt tot drumul. Anul Nou, care se pregătea să vină în locul celui ce ne chinuise cu atîta cruzime, nu ne făcea prea vorbăreți ; schimbam doar cîte o privire și ne înțelegeam fără cuvinte. Cîțiva oameni trecură grăbiți pe lîngă noi ; niște copii alergau pe caldarîm, țipînd în gura mare. Unul dintre ei aruncă niște pocnitori. Era fiul mai mic al uneia dintre vecinele noastre spălătorese. Femeia ieși în ușă :

— Copil blestemat ! îl certă ea. Crezi că îmi frîng oasele muncind ca să-ți cumpăr pocnitori ? De unde ai luat bani ?

Copilul izbucni în plîns. Femeia trînti ușa, iar copilul rămase afară cu spatele rezemat de perete. Lacrimile îi șiroiau pe obrajii mînjiți, lăsînd dîre albe în urma lor, și zadarnic încercau degetele sale murdare să stăvilească aceste pîrîiașe. Suspinele lui necontenite ne sfîșiau inima de milă. În ziua aceea resimțeam totul mai dureros ca de obicei.

— Sărăcuțul. Cînd o veni taică-său acasă, o să-i tragă o mamă de bătaie, soră cu moartea. Dacă vecinii nu mi-ar lua-o în nume de rău, i-aș da eu bani să-și mai cumpere niște pocnitori.

Mama vorbea înadins cu voce tare, ca s-o auzim, tata și cu mine, din cealaltă cameră, unde ședeam în așteptarea cinei.

— Copilul ăsta mi-a amintit de Ernestito. Mai ții minte, Pedro ? Plîngea într-una, fără să se potolească. Ai fi zis că are o durere imensă, care nu se va termina niciodată. Din orice, izbucnea într-un plîns istovitor pînă rămînea fără suflare. Parcă își presimțea moartea prematură.

Mama oftă din adînc.

— Ernestito a fost fratele tău, Següita. A murit înainte de venirea ta pe lume. Acum ar fi fost un om în toată firea. Să nu crezi că astea de acum sînt timpurile cele mai grele pe care le-am trăit. Nu, nici gînd de așa ceva. Văd că mă privești cu uimire. Ai dreptate, nu ți-am vorbit niciodată despre Ernestito. Nu-i așa, Pedro ? Da, Ernestito a fost primul nostru

copil. Erau vremuri grele. Ne-am căsătorit împotriva voinței tatălui meu. Noi aveam o mică proprietate în La Rinconada de Idahue. Acolo toți sînt mici proprietari. Tata avea idei ciudate. Îți amintești, Pedro? „Fiicele mele nu se vor căsători niciodată cu vreun venetic, spunea el. Cel ce vrea să intre în familia noastră trebuie să fie din Idahue, să-l cunoaștem cu toții. Altfel, cine știe dacă n-o fi vreun bandit." De aceea nu l-a iubit niciodată pe Pedro. Eu aveam pe atunci șaptesprezece ani. Și m-am hotărît să mă căsătoresc cu tatăl tău fără să-mi pese de urmări. Pedro vorbea puțin; poate de aceea îmi inspira atîta încredere. Aveam o încredere oarbă în el. Știam că avea să-și țină cuvîntul să mă ia în căsătorie. Dar Pedro nu voia să grăbească lucrurile. „Mai bine să așteptăm, María, să se convingă tatăl tău că nu sînt un bandit. La nevoie, vom aștepta să împlinești douăzeci și unu de ani și atunci ne vom prezenta la judecătorul din Rancagua, să ne căsătorim legal, fără să mai avem nevoie de consimțămîntul părinților." Pînă la majoratul meu, Pedro s-a hotărît să plece în nord și să găsească ceva mai bun de lucru. Zicea că vrea să-și facă o situație, pentru ca familia mea să nu-l privească cu dispreț. „Mă tem, Pedro, că dumneata ai să mă uiți acolo pe unde te vei duce". „Nu, María, cum poți să gîndești astfel? Dacă te părăsesc acum, o fac numai ca să-ți clădesc fericirea viitoare", mi-a răspuns el. Au trecut cinci ani. Într-o zi am primit o scrisoare, doar cu cîteva rînduri. „Mă aștepți, María?" mă întreba el de la San Antonio. I-am răspuns îndată: „Da, Pedro, te-am așteptat tot timpul". A venit. Dar tata tot se încăpățîna să nu ne dea binecuvîntarea. Am fost nevoiți să facem așa cum ne vorbisem. Sosind la Rancagua, am făcut cununia civilă. „E de ajuns, a zis Pedro. La biserică n-avem de ce merge: sîntem oameni serioși și răspundem de ceea ce facem. Ne iubim și sîntem siguri că vom fi fericiți. Nu-i așa, María?" Eu i-am răspuns că da, și se pare că viața pe care am trăit-o împreună dovedește că n-am greșit. Apoi ne-am mutat la San Antonio, unde

lucra Pedro. Şi pe atunci vremurile erau grele. Salariile scădeau, de lucru nu era uşor să găseşti. S-a născut Ernestito. Nu ne păsa de lipsuri: eram împreună, aveam copilul. Deodată Ernestito s-a îmbolnăvit. Nimeni nu ştia ce are. Ne-am înglodat în datorii, dar l-am dus la Santiago, să-l arătăm la tot felul de medici, şi am cumpărat toate medicamentele ce i s-au prescris. A venit însă un moment cînd n-am mai avut cu ce cumpăra medicamente. Nu mai aveam nimic de făcut decît să plîngem. Copilul a murit. Au fost nişte vremuri îngrozitoare. Îţi aminteşti, Pedro? Dumneata ai spus atunci: „Nu trebuie să disperăm. După furtună, vine întotdeauna vreme bună". Dar eu ştiam că moartea copilului te-a îndurerat la fel de mult ca şi pe mine. Prin grele vremuri am trecut, Pedro!

— Aşa e, răspunse tata. Ceea ce îţi povesteşte mama te va face să înţelegi, tovărăşele, cît de mult te iubim. În viaţă ai parte şi de dureri, şi de bucurii. Trebuie să te obişnuieşti cu toate.

Pe măsură ce se apropia miezul nopţii, fluierăturile trenurilor şi sirenele fabricilor deveneau tot mai pătrunzătoare. Spălătoreasa de alături încuie uşa camerei şi, luîndu-şi de mînă copilul care plîngea, zise:

— Hai să-l căutăm pe taică-tău, că altfel o să-şi bea tot salariul pe săptămîna asta...

Niciodată nu mi se întîmplase s-o aud pe mama vorbind atît de mult. Mi se pare că am mai spus că nu era vorbăreaţă. Amîndoi părinţii mei erau oameni tăcuţi şi îşi exprimau sentimentele în cît mai puţine cuvinte. Mai tîrziu, cînd am devenit om în toată firea, am înţeles că în seara aceea ei şi-au călcat obiceiul şi mi-au vorbit despre viaţa lor din nevoia de a da glas la tot ce adunaseră în suflet şi totodată pentru a mă face să uit de tristeţea care mă copleşea.

Sergentul Godoy întrebă de afară, cu glas tare:

— *Don* Pedro, nu vrei să facem cîţiva paşi?

— Îmi pare rău, vecine, dar nu pot, răspunse tata. Azi nu prea am chef de plimbare. Mîine trebuie să ne sculăm mai devreme.

— Bine, atunci îţi doresc un An Nou fericit. La fel *señorei* şi fiului dumitale...

— La fel îţi dorim şi dumitale, domnule sergent. Petrecere frumoasă!

În timp ce ne dezbrăcam, tata continuă:

— Am suferit mult, e adevărat; totuşi am fost fericiţi. Nu-i rău, Segua, să cunoşti viaţa părinţilor tăi. Uneori mă tem să nu-ţi pierzi curajul. Şi pentru soţia mea sufăr, dar María s-a obişnuit să împartă cu mine toate necazurile. Tu însă eşti încă un învăţăcel în toate astea... După ce se dezbrăcă, tata se vîrî în aşternut. Eu uitasem de Anul Nou, de plînsul copilului spălătoresei şi de sticleţii pe care mi-i făgăduise Genaro Reveco.

Am stins lumina.

— Înţelegi, Segua, se auzi din nou glasul tatei, pînă acum nu ştiai nimic cu privire la viaţa noastră. Mama a făcut bine că ţi-a povestit despre trecut. În felul ăsta afli de unde vii şi încotro te îndrepţi. Pentru noi, oamenii simpli, lumea în care trăim e foarte strîmtă. Dar această lume e plină de greutăţi, de foamete şi lipsuri. Trebuie să-ţi călesti inima, ca să poţi trece peste toate. Mă asculţi, Segua?

— Da, tată. Mi s-a dus somnul. Te ascult cu atenţie.

— Bine. Atunci am să-ţi povestesc cîte ceva din tinereţea mea. În felul ăsta vom deveni şi mai buni prieteni. Ai ceva împotrivă, María?

Mama încuviinţă.

Spălătoreasa se întoarse trăgîndu-şi după ea bărbatul. Omul se poticnea într-una şi zvîrlea cuvinte grosolane soţiei şi copilului. Femeia îl mustra indignată:

— Poftim, a băut banii! Din ce-o să trăim toată săptămîna? Nu-mi mai dă pe datorie nici băcanul, nici zarzavagiul. N-ai pic de ruşine, şi nici de judecată! Şi la fel şi copilul ăsta, nerusinat ca şi taică-său, îmi fură bani ca să-şi cumpere pocnitori. Să-ţi ieşi din minţi şi mai multe nu!

De îndată ce glasurile vecinilor se pierdură îndărătul uşii odăii lor, eu am pornit-o cu mintea spre Cáhuil, un cătun din provincia Colchagua, unde şi-a început viaţa Pedro Albiña.

Acasă erau cinci fraţi: trei băieţi şi două fete. Aveau un biet petic de pămînt. Cum marea era aproape, lucrau cu toţii şi la saline. De fapt, familia era legată mai mult de mare decît de ogor. Numai bunicul meu lucra şi la cîmp, şi la saline, şi mai ieşea şi cu barca pe mare, la pescuit. Cît au locuit cu tatăl lor, Juan Alberto, José Manuel şi Pedro l-au ajutat. Dar Juan Alberto a fost împuşcat la Pichilemu, luîndu-se la harţă cu moşierii din regiune. Cearta se iscase de la dreptul de folosire a apei unui canal de irigaţie care, după cum afirma Juan, aparţinea familiei Albiña. Rudele s-au dus la Pichilemu, au luat trupul celui ucis şi l-au îngropat în cimitir. Autorităţile judiciare au declarat că fusese vorba de legitimă apărare, şi nimeni n-a cerut să se reia cazul. José Manuel a ieşit într-o dimineaţă la pescuit, şi, la întoarcere, un curent l-a izbit de dig. L-au scos cu craniul sfărîmat. A fost îngropat lîngă ţărm. Atunci tatăl meu şi-a spus că, la urma urmei, Cáhuil nu înseamnă lumea întreagă. Iar cînd a venit vremea serviciului militar, pe care l-a făcut la San Fernando, a profitat de prilej pentru a se angaja la lucru în oraş. Cînd, după ce-a fost lăsat la vatră, a început să lucreze într-o fabrică, bunicul i-a spus: „Are să-ţi pară rău. Noi sîntem oameni ai mării şi ai cîmpului, şi aici ni-e dat să ne lăsăm oasele". „Tocmai asta vreau", i-a răspuns tata. A plecat mai întîi la Talca, apoi s-a întors la San Fernando. Împreună cu cîţiva foşti tovarăşi de regiment, s-a apucat să facă negoţ de vite. Au cumpărat nişte tăuraşi şi s-au dus să-i vîndă la tîrgul din Idahue. Pentru tata afacerea a ieşit prost; el şi-a pierdut partea, în vreme ce prietenii lui, care se pricepeau la negustorie, au cîştigat bani buni. În schimb, însă, cu prilejul călătoriei la Idahue, a cunoscut-o pe mama.

Într-o zi a primit o telegramă care îi anunța moartea tatălui său, pe care nu-l mai văzuse de mulți ani. Își luă costumul negru și plecă la Cáhuil, la înmormîntare. După un timp a murit și bunica. Cînd a aflat, tata și-a îmbrăcat din nou hainele de duminică și a pornit-o la drum. Și tot așa îi îngropă, rînd pe rînd, pe toți ai săi. Cei din Cáhuil l-au văzut venind de cîte ori a fost nevoie să arunce un pumn de țărînă peste coșciugul unei rude și îngrijindu-se de odihna de veci a celor din familia sa ce se stingeau între mare și ogor. Nepoții îl așteptau de fiecare dată nerăbdători, căci, la plecare, el băga în buzunarul fiecăruia din ei cîțiva bănuți. Cînd își îngropă ultima soră, tata înțelese că din acea clipă Cáhuil și-a pierdut pentru el orice însemnătate. Așadar, a încetat să se mai intereseze de ce se întîmplă pe acolo precum și de rudele sale îndepărtate, care se mai aflau, poate, printre cei vii. Dar moartea lui Ernesto, primul său fiu, l-a zguduit. Își dădu seama că această pierdere îl rănise mult mai dureros decît moartea rudelor. Durerea pentru moartea copilului pătrunsese mult mai adînc în inima lui. Dar tot atunci, privind în ochii senini ai mamei, a înțeles că se căsătorise cu o femeie extraordinară. Amîndoi simțeau că unirea lor era cu totul deosebită. Se înțelegeau doar din priviri, își pricepeau unul altuia fiecare gînd. Și soarta nu i-a mai lovit atît de aspru, bătînd în retragere în fața unirii și înțelegerii lor fără cuvinte sau gesturi de prisos.

Sirena pompierilor răsună în tot orașul, anunțînd că anul vechi se sfîrșise. Tata se sculă din pat, se duse la mama și o îmbrățișă cu putere.

— Să fii fericită, María...

— Și dumneata la fel, Pedro...

Apoi ne îmbrățișarăm toți trei.

Mama aprinse lumina și zise:

— Oricum, n-o să putem adormi cu hărmălaia asta de pe stradă. Mai bine să bem o ceașcă de ceai...

— Ce părere ai, tinere tovarăș? mă întrebă tata.

— De acord, tată, răspunsei eu.

Și am izbucnit în rîs cu toții.

CAPITOLUL XVII

A venit primăvara : pe ramurile pomilor se iviră muguri verzi, iar în cuvintele şi personalitatea lui Genaro Reveco apăru ceva nou, glasul lui căpătă o tonalitate mai profundă. Dar primăvara se sfîrşi mai înainte ca noi să fi băgat de seamă, deşi ni se părea că timpul trece exasperant de încet, fără a aduce vreo rezolvare frămîntărilor noastre. În realitate, viaţa îşi urma cursul firesc ; numai că noi nu ne dădeam seama fiind absorbiţi de grijile zilnice. A urmat o vară înăbuşitoare. Umblam în cămaşă, descheiaţi la guler, şi în fiecare clipă ne ştergeam de sudoare. Uneori, cînd aşteptam tăcuţi venirea serii, copleşiţi de prevestiri rele, zăduful era unicul subiect al convorbirilor noastre: „Azi a fost mai cald ca oricînd". „Vara asta e mult mai rea ca cea de anul trecut". „Îţi aduci aminte? Nu îndrăzneam să ieşim pe stradă de teama insolaţiei!" Vecina noastră, spălătoreasa, trăia zile de modestă fericire : rufele reuşeau să se usuce în cîteva ore. Seara, le strîngea bucuroasă de pe frînghie, fredonînd frînturi de cîntece învăţate, pesemne, în tinereţe. Glasul ei se auzea pînă tîrziu, umplînd toată casa, pînă ce venea bărbatu-său, beat-mort. Atunci veselia şi cîntecele se sfărîmau deodată, ca o oglindă fragilă lovită cu un pietroi. Tot pe neaşteptate ne părăsi şi vara, căci toamna, care dăduse tîrcoale pe aproape, începu să ciocănească în micile noastre ferestre cu degetele ei aurii. Frunzele şi vîntul se învolburau cu îndrăzneală în uşile noastre, iar spălătoreasa, presimţind o nenorocire, alerga în curte să strîngă de pe frînghie sumedenia de rufe care fîlfîiau ca nişte drapele, deşi dimineaţa, cînd le întinsese la uscat, era senin şi i se părea că soarele va străluci nestingherit în înaltul cerului. Apoi veni şi iarna. Îşi arătă mai întîi colţii la poarta casei, apoi ne zugrăvi geamurile cu flori de gheaţă şi, în cele din urmă, intrînd în odăi, se aşeză ca un cîine în faţa sobei. Croitorul Carranza îşi freca

mîinile şi sufla în ele ca să şi le încălzească, blagoslovindu-i pe capitalişti cu tot felul de epitete şi numindu-i „adevăraţii complici ai iernii întru persecutarea muncitorilor". Îşi încheia de obicei tiradele întrebîndu-se: „Ce-i aşteaptă oare pe săracii care n-au nici măcar un acoperămînt deasupra capului?"

În anul ce a urmat, tocmai cînd începea o nouă primăvară, şi-a pierdut minţile Lizardo Cáceres.

Într-o zi, cînd Genaro a întîrziat la noi, mama l-a rugat pe Lizardo să-l ducă acasă cu trăsura. Lizardo, ca de obicei, a acceptat bucuros, dar ne-a cerut să plecăm fără întîrziere, deoarece se angajase să facă în seara aceea cîteva drumuri cu nişte clienţi pe care trebuia să-i ducă în cartiere îndepărtate. Mama ne lăsă să plecăm fără tata, care încă nu se întorsese acasă.

— N-aveţi nici o grijă, *señora* María, glumi Lizardo. Cu mine băieţandrii ăştia vor merge pe drumul cel drept. N-aveţi nici o grijă. O să ne întoarcem fără să se întîmple nimic rău.

Fericiţi, am pornit la drum. Lizardo, suit pe capră, ca de obicei, îl îndemna pe istovitul Malacara cu vorbe blînde şi pocnind încet din bici. Din cînd în cînd se întorcea spre noi să ne spună cîte o vorbă despre vreme, despre amărăciunile lui zilnice, despre clienţii pe care îi transportase în ziua aceea. Plimbarea asta îl bucura sincer, ca şi cum cei doi pasageri din fundul trăsurii i-ar fi adus cine ştie ce cîştig neobişnuit. Vorbeam atît despre cîmpii şi păsări, temă în care Genaro era inepuizabil, cît şi despre criză şi consecinţele ei. Eu îndreptam discuţia spre activitatea mea, vrînd să mă fălesc cu cele învăţate despre maşini şi lemnărie. Asta îi dădu lui Genaro prilejul să ne povestească despre primele lui experienţe în agricultură: fusese retras de curînd de la şcoală şi îl ajuta pe tatăl său la munca cîmpului. Ne uimiseră muşchii lui Genaro care se întăriseră pe neobservate, dar cel mai mult ne mira faptul că păsările, după cît se părea, zburaseră din viaţa lui, făcînd loc altei

pasiuni, despre care aflam acum pentru prima dată din cele ce povestea :

— Arăm cîteva pogoane, le semănăm şi le grebläm. Lucrăm o bucată de pămînt pe care proprietarul ne-a dat-o în dijmă. Tata s-a hotărît să pună porumb. Dacă nu ne va lipsi apa, cred că vom avea o recoltă bună. Bunica a şi aprins un mănunchi întreg de lumînări la icoana Sfintei Fecioare...

Cele povestite de Genaro ne interesau mult pe Lizardo şi pe mine, care eram cu totul profani în ale agriculturii. Genaro ne explica ce multă îngrijire cere porumbul, cînd anume trebuie vînturat grîul şi la ce preţ se vindea călinica. În cele din urmă, ne amuză povestindu-ne ce i se întîmplase mai de mult la vie. Era tocmai vremea culesului. Genaro şi tatăl său, împreună cu vecinii lor, lăsară deoparte alte treburi şi veniră să dea o mînă de ajutor la vie. Tăiau de pe coarde ciorchinii grei, trecînd printre nesfîrşitele şiruri de araci... Deodată, în povestirea lui Genaro apăru un personaj nou, care stătuse pînă atunci undeva printre butoaiele şi vedrele din cramă sau îndărătul grămezilor de borhot, aşteptînd parcă un semn al lui Genaro ca să apară la momentul potrivit. Trebuie să remarc că, deşi plimbarea cu trăsura din seara aceea nu ne predispunea nici la reflecţii profunde, şi nici la o analiză prea serioasă a simţămintelor noastre, care deveniseră mai puternice o dată cu venirea primăverii pline de soare şi verdeaţă, totuşi povestirea lui Genaro ne-a făcut să ne dăm seama că încîntătorul nostru păsărar începuse să se plimbe pe poteci unde ramurile ascundeau cu totul altceva decît cuiburi de păsări.

— O cheamă Tencha, ne explică Genaro. Am crescut la aceeaşi fermă. În timpul culesului viei, ea, surorile şi mama ei ajutau la pregătitul mîncării pentru oameni. De obicei mîncam lîngă cramă, la o masă lungă din scînduri negeluite. Atunci însă, Tencha ne aduse de mîncare fiecăruia în parte. „Mănînci puţin, Genaro", îmi spuse. Punîndu-mi strachina în faţă, îşi vîrî braţul printre umărul vecinului şi al meu, lipindu-şi

ca din greşală pieptul de spatele meu. Apoi veni iar: „Cum o să capeţi puteri, omule, dacă nu mănînci mai nimic?". Şi îmi mai aduse o porţie, sprijinindu-şi iarăşi pieptul de mine. Şi tot aşa în fiecare zi, pînă s-a terminat culesul...

— Şi dumneata ai stat cu mîinile în sîn? întrebă Lizardo, întorcîndu-se spre noi şi făcîndu-mi cu ochiul.

— Aşteaptă, *don* Lizardo. Nu te grăbi.

Birjarul pocni din bici şi se adresă calului:

— Ce crezi, Malacara, la ce se gîndeşte acum păsărarul nostru?

Genaro îşi continuă povestirea fără să ia în seamă vorbele lui Cáceres.

— ...Nu de mult am întîlnit-o pe drum, departe de casă, şi am stat oleacă de vorbă. Spunea că primăvara asta e tare frumoasă, că albinele pot găsi o mulţime de flori şi că ar dori să plece într-o zi departe, dincolo de munţi, fiindcă s-a plictisit să tot stea mereu în acelaşi loc. Eu tăceam, dar îmi făcusem un plan...

— Ai auzit, Malacara?

— ...Deodată, ceva mă pişcă pe pleoapă. Am sărit în sus de durere. Tencha zise că trebuie să fi fost o albină. Se apropie să vadă mai bine şi începu să-mi scoată acul, apăsîndu-şi sînii în pieptul meu. „Da, chiar aşa cum ţi-am spus, a fost o albină". Îşi scutură mîna, ca să cadă acul ce i se lipise de deget, şi se întoarse iar spre mine. „Trebuie să fii cu mai multă băgare de seamă cu albinele astea", îmi zise ea examinîndu-mi pleoapa. Şi iar mă împunse cu sînii, de data asta mai tare ca oricînd. Atunci am apucat-o de mijloc. „Tencha, haidem în porumbişte", i-am propus eu. Ea izbucni în rîs, depărtîndu-se de mine. Atunci am dat s-o iau de braţ, dar ea fugi spre casă, strigîndu-mi peste umăr: „Deocamdată nu-mi place porumbul!" De atunci n-am mai văzut-o, dar am eu planurile mele...

— Ce zici, Malacara? La naiba, oare pentru asta o fi semănînd oamenii porumb? Birjarul se întoarse spre noi:

— Ascultă, Segua, mi se pare că prietenului nostru a început să-i cînte altă păsărică. Nu-i aşa?

— Se pare că așa e, am răspuns eu și am început să rîdem din toată inima, în timp ce Genaro rămase serios și repetă :

— N-am mai văzut-o de atunci, dar am eu planurile mele...

Nenorocirea s-a întîmplat la înapoiere. Lizardo mă invită să mă sui lîngă el pe capră, și plimbarea căpătă astfel un farmec nou.

— Știi, *don* Lizardo ? Lucrurile se văd de aici cu totul altfel. De la înălțimea asta poți să vezi și ce se întîmplă dincolo de ziduri.

— Așa este. De aici nu-mi scapă nimic din tot ce se întîmplă la o bună distanță împrejur. Și totuși nu ți-aș dori o astfel de muncă, Segua. Acum e frumos că nu-i frig. E într-adevăr o plăcere să mergi așa, la înălțime, de parcă ai atinge cerul. De iarnă, însă, nici nu vreau să-mi aduc aminte. Poți să ai două șaluri de lînă, și tot nu sînt de ajuns ca să te apere de frig. Iar toamna, cînd se pornesc ploile, nu-ți mai ajută nici o manta din lume ; tot te pătrunde umezeala pînă la oase.

— Dar trebuie să recunoști că e mult mai plăcut să lucrezi pe cont propriu.

— Așa e, nu tăgăduiesc, uneori e mai bine să-ți fii singur stăpîn. Dar și atunci bățul are două capete : poate să iasă bine, dar poate să iasă și prost. Pentru mine a ieșit prost. Eu am îndrăgit caii : sînt ai mei, și cu ei îmi cîștig pîinea. Crezi că n-am suferit cînd criza m-a silit să-l vînd pe tovarășul lui Malacara ? Nu-i doresc nici celui mai mare dușman al meu amărăciunea pe care am încercat-o în dimineața aceea, cînd m-am dus la tîrg să-mi vînd calul. Licitatorul, *don* Sergio Drago, pe care de bună seamă că-l cunoști...

— Din auzite...

— ...Ei bine, *don* Sergio se uită cu dispreț la animal. „Nu, *don* Sergio, i-am zis eu, află că te înșeli. Căluțul ăsta e foarte rezistent la muncă. Cine l-o cumpăra o să facă o afacere bună". El rîse. Parcă

nici nu lua în seamă vorbele mele. Mi-a dat pentru cal te miri ce şi mai nimic. La dracu! Două dureri mari am avut de suferit în viaţa mea: cînd mi-am vîndut calul şi cînd mi-a murit nevasta.

— Da, mi-a spus mama că ai suferit mult. Dar ia spune, *don* Lizardo, soţia dumitale era din Coltauco?

— Da, dintr-un loc numit Parral de Purén.

— A! De aceea mama o cunoştea mai dinainte.

— Da... Şi am rămas dator vîndut. Noroc că *don* Dionisio Valenzuela n-a vrut să-mi ia bani cînd am început să vin cu reţetele la el. Îl cunoşti pe *don* Dionisio, care are farmacie în centru?

— Cum să nu? Doar acolo mă duc întotdeauna cînd ai mei au nevoie de ceva. Am auzit că e un om foarte cumsecade...

— Aşa e. E un om care-i respectă pe cei săraci. Nu seamănă de loc cu doctoraşul Rodríguez, care m-a jupuit în aşa hal, încît aproape că m-a băgat în mormînt o dată cu nevasta. Cel mai rău e însă că lipsurile nu se mai termină. Mă întreb într-una: pînă cînd o să ţină tot aşa? Criza nu se mai isprăveşte, clienţii sînt strînşi la pungă, iar primarul urcă mereu taxele la permisele pentru trăsuri. Zău dacă se mai poate trăi! Ei, Segua, cum aş vrea să am tăria tatălui tău, ca să rezist la toate necazurile ca şi cum ar fi floare la ureche.

— Să nu crezi asta, *don* Lizardo. Şi tata suferă. Numai că el ştie să-şi ascundă amărăciunea, ca nimeni să n-o vadă.

— M-am gîndit eu la asta. Ce-i drept e drept, eu trăncănesc cam mult. Îmi place să vorbesc şi pace. Mă crezi? Cînd nu duc în trăsură pasageri necunoscuţi, nu mă sfiesc: vorbesc cu calul cu glas tare. „Mă auzi, Malacara?", zic eu. Şi bietul animal îşi mişcă urechile, răspunzîndu-mi că da, mă aude. „Treburile noastre merg prost, Malacara. Nutreţul e scump; clienţii plătesc puţin. E o viaţă de cîine". Sărmanul Malacara din zi în zi e tot mai slab, ca şi mine, şi totuşi munceşte din răsputeri.

Şi Lizardo Cáceres atinse uşor cu biciul crupa calului. Mi s-a părut că în felul acesta voia să-i arăte lui Malacara toată dragostea şi recunoştinţa de care-i era plină inima. Calul îşi mişcă urechile şi dădu din coadă, izbind-o de hulube, fericit de această mîngîiere care, străbătînd şfichiul de piele şi codirişca, venea chiar din mîna stăpînului său, vibrînd de nelinişti şi de speranţe.

Nu mi-am dat bine seama ce s-a întîmplat după aceea : să fi fost din cauza neatenţiei lui Malacara, tulburat de vorbele şi mîngîierea lui *don* Lizardo, sau din cauza umbrelor înserării, care ascundeau hîrtoapele drumului, dar dintr-o dată am simţit o izbitură bruscă şi am căzut cu faţa în jos. Lizardo sări într-o parte, bănuind pesemne ce se întîmplase. Am sărit şi eu după el, şi alergarăm amîndoi spre Malacara. Bietul animal zăcea cu picioarele din faţă într-un mic şanţ, peste care fuseseră puse, ca să-l astupe, vreo trei sau patru trunchiuri subţiri de eucalipt, fără să fi fost îmbinate cum trebuie. Se adunară cîţiva curioşi care ne ajutară să desprindem picioarele animalului din capcana în care căzuse. Treaba se dovedi destul de grea. Lizardo îşi făcea curaj :

— Poate că Malacara n-are nimic. Ce ghinion! Asta ne mai lipsea!

Apoi, întorcîndu-se spre un bărbat care ţinea hamurile :

— Iată cum se îngrijeşte municipalitatea de drumuri. Aşa le face pe toate. Bine că au grijă să scumpească taxa la permise...

După ce am reuşit să îndepărtăm trunchiurile de eucalipţi fără să rănim picioarele animalului, acesta căzu greoi de-a curmezişul drumului şi rămase nemişcat. Părea că viaţa îi părăsise trupul şi se concentrase toată în ochii aceia enormi, în a căror privire imobilă se citea o oboseală atît de profundă, încît oricine ar fi văzut-o şi-ar fi înfăţişat involuntar anii de muncă grea, peste puteri, care precedaseră accidentul, drumurile bătute de atîtea ori în nopţi de vară sau pe gerurile iernilor, nenumăratele leghe străbătute în tot

acest timp de copitele bietului animal. Înserarea se lăsase deplin, dar ochii calului sfîşiau umbrele, şi privirea lor, aţintită într-un punct nevăzut, ne făcea să ne dăm seama limpede că a sosit sfîrşitul vieţii lui chinuite.

Lizardo mîngîie capul şi fruntea animalului :

— Malacara, copilul meu. Asta ne mai lipsea...

Apoi se lăsă în genunchi :

— Malacara, copilul meu...

Şi, suspinînd, murmură :

— Nu mă auzi ? Ţi-am pregătit o traistă de fîn proaspăt. Ai să vezi, e cel mai bun din cîte-ai mîncat vreodată. Am făcut rost de nutreţ bun. Nu, nu e fînul pe care l-am cumpărat de la Riquelme. Nu, ăsta e foarte bun. Malacara, copilul meu. Astă seară ai să fii mulţumit...

Mulţimea de oameni care ne înconjura crescu. Eu eram complet zăpăcit şi nu reuşeam decît să-l bat pe umăr pe *don* Lizardo, încercînd zadarnic să-l îmbărbătez. Nimeni n-ar fi putut înţelege mai bine ca mine, care-l auzisem vorbind despre căluţul lui toată ziua, ce tragedie cumplită trăia birjarul în clipele acelea. Iată de ce toate încercările mele de a-i alina durerea mi se păreau absurde, naive şi mărunte în faţa suferinţei care-i sfîşia inima. Suspinele lui disperate ne copleşeau pe toţi cei adunaţi acolo.

Unul dintre cei de faţă, pesemne prieten cu Cáceres, judecînd după tonul cu care-i vorbea, se apropie de noi :

— Sînt eu, Ruperto. Tot aşa mi s-a întîmplat şi mie odată. Îţi aminteşti ? Ascultă-mă pe mine, *don* Lizardo, calul şi-a fracturat picioarele...

Băgînd de seamă că Lizardo nu-i dădea atenţie, Ruperto ridică din umeri şi se întoarse spre mine :

— Aşa-i viaţa birjarului, prietene. Şi eu aveam o trăsură, dar criza m-a ruinat. Şi, colac peste pupăză, a trebuit să împuşc doi cai în urma unor accidente ca ăsta.

Apoi, întorcîndu-se spre Lizardo, stărui :

— Ascultă-mă pe mine, prietene Cáceres, va trebui să sacrifici animalul. N-ai încotro...

La auzul acestui sfat Lizardo tresări ca şi cum i-ar fi înfipt cineva un cuţit în inimă :

— Să-l sacrific, zici ?

— Da, prietene. Mai bine s-o faci imediat, pînă nu vin poliţiştii să-l ia ca hrană pentru cîinii de la comisariat. Trage-i dumneata un glonte între urechi. O să moară îndată. Ai să vezi.

— I-auzi ce-i trece prin minte, Malacara ! Asta ne mai lipsea. Îmi cere să te ucid, Malacara, copilul meu !

Acum aproape striga :

— Ce ştiu ei despre noi ? Cînd am vîndut celălalt cal, am crezut că n-am să mai pot lucra, dar mi-ai rămas tu, şi ne-am tîrît amîndoi mai departe. Apoi mi s-a îmbolnăvit nevasta, şi ne-am dus să aducem doctorul. Iar cînd a murit, noi doi, nedespărţiţi, ne-am dus la pompele funebre după sicriu. Ţii minte, Malacara ? Dar ce ştiu ei despre toate astea !

Omul care se numea Ruperto se apropie din nou.

— Ascultă-mă pe mine, prietene Cáceres, poliţia are să vină dintr-o clipă în alta. Ia mai bine revolverul ăsta.

Lizardo se ridică puţin, ca şi cum şi-ar fi venit în fire, şi luă arma ce i se oferea. Acum i se adresă lui Malacara cu glas mai potolit :

— Să te arunce la cîini ! Dar cum le poate trece prin minte una ca asta ! Ce uşor le vine să-mi spună : ucide-l. Malacara, copilul meu, ei nu ştiu nimic despre noi !

Ceva mai departe zăcea trăsura — părăsită, cu hulubele sfărîmate, ca nişte braţe frînte. Nimeni n-o lua în seamă. Ca şi Malacara, trăsura ocupase un loc important în viaţa lui Lizardo Cáceres. Fusese o vreme cînd echipajul strălucea, proaspăt şi vopsit, iar roţile noi alunecau uşor pe străzi fără a-i zdruncina cîtuşi de puţin pe pasageri. Municipalitatea dădea numerele trăsurilor în funcţie de starea şi aspectul lor. Lizardo obţinuse cîndva numărul 1 pentru trăsura sa, atît era de luxoasă. Pe atunci a fost odată angajat pentru o nuntă. Lizardo a împodobit caii cu panglici albe, pe

care le-a întins pînă la rama de fier a caprei, şi a învelit felinarele cu foiţe de culoare albastră, roşie şi galbenă; cînd se aprindeau lumînările din interior, trăsura căpăta un aspect fantastic. L-au ales să-i ducă pe tinerii căsătoriţi. Invitaţii aruncau asupra mirilor boabe de orez, care cădeau peste birjar, peste trăsură şi cai, iar această cinste i se păru lui Lizardo ceva foarte firesc. Ziua aceea de neuitat a însemnat culmea bunăstării lui Lizardo, a mîndriei lui de birjar de lux. Îşi amintea ziua aceea şi pentru că rudele tinerilor căsătoriţi, ca răsplată pentru felul cum s-a prezentat Lizardo cu trăsura, l-au invitat la nuntă, iar el s-a îmbătat ca niciodată în viaţă. Dar vremurile s-au făcut tot mai grele, şi situaţia economică, din ce în ce mai precară, s-a răsfrînt asupra trăsurii şi cailor. Acum vopseaua nu mai lucea în bătaia soarelui, nici roţile nu mai mergeau atît de lin, căci cauciucurile — rupte în nenumărate locuri — nu puteau fi înlocuite, ci doar reparate cu sîrme, iar felinarele, cu geamurile sparte, trebuiau învelite cu hîrtie de ziar, pentru ca vîntul să nu stingă lumînările. Cea mai mică înrăutăţire a stării trăsurii se răsfrîngea dureros în inima lui Cáceres. În cele din urmă, ţara fu cuprinsă de criza economică, şi aceasta se răsfrînse asupra tuturor laturilor vieţii din oraş. Lizardo se văzu silit să vîndă unul din cai. Suferi mult. Privirea i se înceţoşă, iar umerii îi căzură, ca şi cum ar fi îmbătrînit deodată cu cîţiva ani.

Acum trăsura zăcea acolo părăsită, zgîriată, cu felinarele sparte, cu urme vechi de vopsea pe ea, ca întruchiparea unei oboseli fără margini. În zori, razele soarelui de primăvară parcă-i mai puteau da un pic de viaţă, pentru ca oamenii să treacă cu vederea aspectul jalnic de lucru lăsat în părăsire; dar acum, în amurg, în starea în care se afla, şi alături de Lizardo, ale cărui suspine îmi sfîşiau inima, trăsura părea o insulă a disperării, pe care umbra o învăluise pentru a nu o mai părăsi niciodată.

— Malacara, copilul meu, repeta mereu Lizardo, fără să poată lua o hotărîre.

Mai mulți dintre cei adunați în jur începură să stăruie :

— Grăbește-te, prietene, vezi că poliția trebuie să fie pe aproape și îndată o să apară. Atunci are să fie mai rău.

Lizardo se șterse la nas cu manșeta cămășii, puse țeava revolverului între urechile animalului și privi spre cer. Rămase astfel cîteva secunde. O străfulgerare sfîșie întunericul serii, și Malacara încetă de a mai exista. Lizardo se prăbuși la pămînt suspinînd. Întinse o mînă și începu să mîngîie capul animalului, pe locul pe unde intrase glontele. În curînd mîneca hainei i se îmbibă de sînge.

— Malacara, copilul meu... Malacara, copilul meu... Malacara, copilul meu...

Lizardo Cáceres a fost dus la Santiago, la ospiciu, iar Tencha și Genaro își prăznuiră în cele din urmă dragostea în porumbiște. Prietenul meu a ajuns să uite cu desăvîrșire de păsări și de melcii pe care îi gătea bunică-sa.

Într-o bună zi a venit la noi „Cimotia", ca să vorbească cu tata. În primul moment el refuză s-o vadă, dar la urmă cedă insistențelor mamei. *Doña* Zoila spuse că acum nu mai aveam nimic să-i reproșăm, căci se căsătorise cu pensionarul de la poliție, și că singura ei grijă era cum să obțină să i se plătească pensia rămasă de pe urma celuilalt soț. După ce izbuti să-l facă pe tata să admită că nu mai avea nici un motiv să fie supărat pe ea, plecă fericită.

Astfel trecea viața prin casa noastră și pe lîngă ea. Nenorocirea întîmplată lui Lizardo Cáceres ne-a zguduit. Tata a umblat cîtva timp cu chipul întunecat, fără să-și poată ascunde tulburarea. Căci pe lîngă prietenia strînsă, care ne făcea să luăm parte la durerea lui, ne mai lega de Cáceres și altceva : soarta lui ne apărea ca o ilustrare a marșului triumfal al crizei, care amenința să ne zdrobească și pe noi.

Un funcționar al companiei, pe nume Miranda, ne vizita din cînd în cînd, încercînd să-l convingă pe tata

să accepte oferta ce i se făcea de a se întoarce la Sewell.

— Compania are de lucru pentru dumneata în mină, *don* Pedro. Singurul lucru pe care ţi-l cer ei e să nu ai legături cu sindicatul.

Tata îl asculta tăcut. Ca de obicei, privea în ochii mamei, şi îşi comunicau reciproc gîndurile fără a scoate o vorbă.

— Nu, n-am să viu, răspundea el ; n-am să viu atîta timp cît mi se pun condiţii.

Ca un făcut, Miranda alegea întotdeauna momentul cel mai neprielnic pentru reuşita vizitelor sale. Îmi amintesc că odată a venit la noi chiar în seara zilei în care tata m-a trimis să-i amanetez ceasul cu lanţ de aur. Această împrejurare ne tăiase orice poftă de vorbă, dar trebuia totuşi să suportăm prezenţa sîcîitorului musafir.

— Acceptă, *don* Pedro. Să nu crezi că compania o să cedeze vreodată. Pentru ea principalul e să nu îngăduie ca sindicatul să prindă aripi. Mă înţelegi?

Ne privirăm toţi trei : tata, mama şi eu.

— Ascultă, am să-ţi cer o favoare..., zise tata.

— Tot ce doreşti, *don* Pedro ! se repezi Miranda, savurînd dinainte vestea pe care avea s-o ducă şefilor săi.

— Te rog să nu mai vii în casa mea...

Şi, apucîndu-l de braţ, îl duse pînă la uşă.

Anii aceia au fost într-adevăr foarte grei pentru noi. Nici n-aş vrea să mi-i mai amintesc. Aş fi dorit să nu vorbesc despre această etapă a existenţei familiei, dar, pe cît se pare, nu e uşor să ignorez numele acelora care şi-au cîştigat dragostea şi recunoştinţa noastră. Şi abia pomenesc numele vreunuia din ei, că mă şi simt obligat să-l înfăţişez pe îndelete, arătînd împrejurările în care ne-am înfrăţit. Cum aş putea, bunăoară, să-l trec cu vederea pe Lizardo Cáceres şi să nu mă înduioşez amintindu-mi de dialogul său fantastic cu Malacara, cînd de atîtea ori, plimbîndu-ne cu trăsura lui, am uitat de chipul hidos al crizei care ne pîndea chiar şi îndărătul uşii casei noastre? Şi cum aş putea

să-l uit pe Manuel Silva, care-şi arăta, cînd rîdea, dintele de aur şi care n-a vrut niciodată să primească bani de la mama pentru fructele ce ni le aducea de la ghereta sa din piaţa municipală ? Greaua situaţie economică lovea şi în modestul lui negoţ, dar asta nu-l împiedica să ne aducă drept dovadă a solidarităţii sale nişte pungi enorme cu mere, piersici, *paltas* [1] sau portocale. „E doar un fleac cu ajutorul căruia suporţi mai uşor căldura", ne explica dîndu-i mamei aproape cu sila pachetele. Cum să uit simpatia care iradia din toate cuvintele şi gesturile lui ?

Trebuie să recunosc că între timp învăţasem multe în meseria în care lucram. Aş fi putut acum, la nevoie, să vorbesc pe larg despre calităţile lemnului de *raulí* [2], despre avantajele stejarului, să spun la ce se întrebuinţează plopul şi pinul. Dar cunoştinţele dobîndite de mine nu-i puteau da tatei nici un ajutor concret în eforturile pe care le făcea ca să apere de mizerie căminul nostru. Cîştigul meu de la atelier nu numai că nu se mărise, ba chiar, dimpotrivă, patronul a început — cu asentimentul nostru — să ne plătească mai puţin ca înainte. În caz contrariu, aş fi rămas fără slujbă, alăturîndu-mă sutelor de oameni care-şi pierdeau zilele căutînd de lucru şi care erau gata să accepte orice fel de muncă, în orice condiţii.

Viaţa noastră a devenit extrem de grea mai cu seamă după ce economiile ni s-au terminat cu totul. Absorbiţi de griji cum eram, nici n-am mai fi luat în seamă succesiunea anotimpurilor, dacă n-ar fi fost prezenţa prietenilor şi vecinilor noştri, care întruchipau parcă fiecare cîte un anotimp : pentru noi Manuel Silva era vara, cu pungile lui de pere proaspete ; vecina noastră, spălătoreasa care-şi aduna grăbită rufele de pe frînghie, era toamna ; Genaro Reveco era suflul şi glasul primăverii, iar croitorul Carranza, cu înverşunarea lui împotriva „celor bogaţi, care nu ajută pe nimeni, ci

[1] *Palta* — fruct numit şi *aguacate*, asemănător cu o pară mai mare.
[2] *Raulí* — copac care creşte în Chile ; lemnul lui se foloseşte la mobile şi în ornamentaţii arhitectonice.

doar gerului să-i înghețe pe săraci", era crainicul iernii.

Zilele — asemănătoare între ele ca picăturile de apă — se scurgeau cu o încetineală descurajantă. După geruri, urmau căldurile ; după bucurii și speranțe efemere, veneau deziluziile, amărăciunile.

Așa a fost pînă cînd, într-o seară, croitorul Carranza năvăli în casă, cu părul răvășit și gulerul desfăcut, strigînd cu glas tunător :

— *Don* Pedro, *don* Pedro ! Nu ți-am spus eu ? Nu ți-am spus că o să se îngroașe gluma ? Nemții i-au atacat pe polonezi. A izbucnit războiul, *don* Pedro ! Nu ți-am spus eu ? S-a îngroșat gluma !

PARTEA A TREIA

CAPITOLUL XVIII

În curînd am reuşit să ne întoarcem la Sewell. Tata şi-a reluat lucrul în mină. În viaţa noastră s-au petrecut multe evenimente importante, astfel că zilele grele din Rancagua ni s-au şters din memorie, şi amintirea lor aproape că a dispărut în negura vremii. Şederea noastră la Rancagua, unde am luptat vitejeşte cu mizeria, îmi apare acum, după trecerea anilor, ca şi cînd aş privi-o prin obiectivul unui aparat fotografic, care, micşorînd imaginea, estompează amănuntele şi înfăţişează totul într-o perspectivă din ce în ce mai îndepărtată. Mi-ar fi însă cu neputinţă să uit cît de crîncenă a fost lupta tatei, care îşi apăra independenţa eroic dobîndită. Privesc acum această perioadă a vieţii noastre şi cuprind dintr-o ochire totul: suferinţe, regrete, experienţe dramatice, tristeţea îndepărtării de Cristina şi, deodată, oraşul zguduit de vestea noului război mondial, după care a urmat, ca un răcnet, consemnul companiei: „Să fie mărită producţia!". De altfel, tocmai acest consemn i-a permis tatei să se întoarcă la mină fără a fi nevoit să accepte condiţiile companiei.

Mai întîi au plecat la Sewell părinţii mei. Eu împlinisem vîrsta pentru a putea fi primit să lucrez la companie, dar tata nu voia să-mi încep munca la mină în subteran. Socotea că trebuie să lucrez mai întîi într-un sector de la suprafaţă, fiind prea firav şi lipsit de experienţă pentru munci mai grele. De aceea, am mai rămas aproape şase luni în Rancagua, trăind singur, din puţinii bani pe care-i cîştigam la atelier, la care se adăuga un mic ajutor din partea părinţilor. În

cele din urmă, am primit o scrisoare în care tata mă vestea că mă aşteaptă un post la fabrica de spălare şi sortare a minereului. Urma să-mi fac bagajele şi să încep o viaţă nouă, viaţa de sine stătătoare a unui muncitor la companie, locuind la căminul pentru minerii necăsătoriţi şi fiind stăpîn absolut pe banii mei. Dacă toate acestea s-ar fi întîmplat cu cîteva luni mai înainte, mi-ar fi produs o bucurie imensă, de nestăvilit; dar acum împrejurările se schimbaseră mult, şi nu mai doream să mă întorc la Sewell. Cînd am fost chemat la birou şi mi s-a comunicat că îmi sosise foaia de angajare la mină, am simţit un fel de pustiu lăuntric, o cumplită amărăciune, deznădejde, nu mai ştiu nici eu cum să-i spun. Am alergat imediat la *Lampionul chinezesc,* ca să-i spun Adrianei ce mi se întîmplase. Dar, vai, acolo am aflat că fata plecase de dimineaţă cu un grup vesel undeva, afară din oraş, şi nu se ştia cînd se va întoarce. Vestea asta m-a dărîmat de tot.

Trebuie oare să vorbesc despre Adriana ? Cred că da. E drept că nu stăpînesc îndeajuns condeiul şi păcătuiesc adesea prin sinceritäţi exagerate ; dacă aş fi un om mai puţin exaltat şi cu mai multă experienţă literară, aş putea să disimulez faptele neplăcute sau cel puţin să le înfrumuseţez în aşa fel, încît să-mi liniştesc conştiinţa cu explicaţiile mele. Adevărul e că Adriana a ocupat cîtva timp un loc important în viaţa mea şi că de acea perioadă eu nu-mi pot aminti fără să roşesc. Aş fi vrut să trec peste toate astea, dar pe neaşteptate numele Adrianei a apărut pe hîrtie, şi acum va trebui, vrînd-nevrînd, să vorbesc despre ea.

Adriana făcea parte dintre femeile tinere, elegante şi atrăgătoare care aduseseră faima localului *Lampionul chinezesc,* cea mai luxoasă casă de toleranţă din Rancagua. Întotdeauna am evitat să folosesc acest termen — casă de toleranţă — poate dintr-o naivă dorinţă de a nu o întina pe Adriana nici măcar cu gîndul, dar de vreme ce mi-am propus să nu ascund nimic şi să mărturisesc totul ca la spovedanie, mai cu seamă că episodul şi-a pierdut pentru mine orice însemnătate,

e mai bine să spun lucrurilor pe nume. Pe Adriana am cunoscut-o într-o seară, puțin după plecarea părinților mei la Sewell. Rămînînd singur în oraș, reluasem legăturile cu foștii mei colegi de la școala nr. 3, mai ales cu cei ale căror apucături rele puteau să stimuleze în mine dorința de a mă simți, măcar pentru o clipă, bărbat.

De ce am căutat oare tocmai tovărășia lui Mono Pizarro și a altor tineri la fel de stricați și, încetul cu încetul, m-am depărtat de persoanele care prin simpla lor prezență îmi aminteau de sfaturile și recomandările părinților mei? A trecut de atunci atîta amar de vreme, dar și azi mai reflectez uneori la ceea ce s-a întîmplat cu mine în zilele acelea, cînd părinții m-au lăsat singur în Rancagua, căutînd să descifrez sensul celor petrecute. Abia mă întorsesem de la gară (și în urechi îmi mai stăruiau ultimele vorbe ale mamei, rostite în momentul cînd trenul se pusese în mișcare: „Din prima leafă o să-ți trimitem bani ca să scoți costumul tatei de la amanet"), cînd un glas tainic și cu totul necunoscut pînă atunci începu să-mi sugereze lucruri care mai înainte nu-mi trecuseră niciodată prin gînd. Ce-ar fi dacă m-aș întîlni cu Pizarro? Și ce-ar fi să dau o raită pe străzile acelea pe unde n-am fost niciodată? Ba chiar m-am surprins amintindu-mi de femeile acelea gălăgioase care veneau la vecinii noștri burlaci, pînă cînd aceștia au fost evacuați în urma intervenției sergentului Godoy. Unde locuiau femeile de acest fel? De îndată ce părinții mei au plecat la Sewell, pămîntul pe care pînă atunci călcasem cu fermitate începu să-mi fugă de sub picioare. Într-o vreme ajunsesem chiar să cred că tata a făcut o greșeală lăsîndu-mă singur în oraș, fără supraveghere, într-un moment cînd caracterul nu-mi era încă definitiv format. Dar mai tîrziu, cînd am devenit bărbat în toată puterea cuvîntului, am înțeles că tata prevăzuse tot ceea ce trebuia să se întîmple cu mine. Această prevedere era rezultatul înțelepciunii lui naturale, spontane — nu știu cum e mai bine să-i spun — pe care nu

o învățase de la vreun profesor, ci din propria sa viață. Desigur, tata ar fi fost bucuros dacă rezultatul experienței lui ar fi fost de la început altul. Poate că asta era cauza supărării sale cînd ne-am întîlnit din nou. Dar cu timpul mi-am dat seama că lecția primită cînd părinții m-au lăsat în voia mea mi-a fost totuși de folos. Și nu a fost nevoie să le explic purtarea mea după ce am venit acasă, căci vedeam în ochii lor, în ciuda privirilor aspre și a mustrărilor neexprimate, că erau mulțumiți de felul cum se îndeplinise planul trasat de ei în vederea întîlnirii mele decisive cu viața.

După două săptămîni de existență independentă în Rancagua, cînd am rămas de capul meu, îi uitasem pe toți prietenii care ne sprijiniseră în greaua noastră luptă împotriva crizei. Manuel Silva și croitorul Carranza și-au dat seama îndată că se întîmplă cu mine ceva nelalocul său ; cît despre Genaro Reveco, după ce odată, cu prilejul unei vizite a lui în oraș, m-am purtat aspru și grosolan cu el, anume ca să scap de prezența lui, a evitat să se mai întîlnească cu mine. Aceasta se întîmpla într-un moment cînd Genaro a început să mi se pară un băiat prea simplu pentru a fi prietenul meu și incapabil să înțeleagă ampla și îndrăzneața concepție de viață pe care o căpătasem eu.

Într-o seară, Mono Pizarro mi-a propus :

— Hai să bem o bere la Juana Pito...

Juana era o femeie foarte slabă și cu un aer insolent, care ținea un mic local pe strada Carrera Pinto. Deși firma de la intrare anunța că acolo se vînd doar băuturi răcoritoare, de fapt clienții puteau găsi îndărătul tejghelei sticle cu vin, *pisco* sau rachiu, articole care reprezentau sursa celor mai importante venituri înregistrate în condicile Juanei Pito. Patroana barului făcuse parte cîndva din personalul *Lampionului chinezesc.* Reușise să-și capete independența grație ajutorului unui miner generos, dar asta nu însemna că rupsese relațiile cu vechile sale prietene. Aproape în toate după-amiezele, înainte de ora cînd se deschidea *Lampionul chinezesc,* „fetele" dădeau o raită pe la Juana Pito, și clienții

barului aveau prilejul ca, la un păhărel de vin, să stea de vorbă sau să-şi aranjeze o întîlnire cu tinerele prietene ale Juanei.

Mono Pizarro se purta foarte degajat cu patroana localului, tutuind-o şi fălindu-se cu intimitatea dintre ei, pe care o afişa ca pe un trofeu. Eu însă nu dădeam nici o importanţă acestor lucruri, şi poate că relaţiile mele cu Pizarro s-ar fi mărginit la consumarea unei sticle de bere şi aş fi uitat de existenţa Juanei Pito, dacă o glumă a amicului meu n-ar fi abătut asupră-mi o serie de evenimente neaşteptate, care în cele din urmă au încurcat de-a binelea iţele vieţii mele.

— Ascultă, Juana, sînt sigur că pe cînd erai la *Lampionul chinezesc* clienţii nu prea se băteau pentru tine. Minerilor şi fermierilor nu le plac femeile costelive...

Am băgat de seamă că aceste vorbe grosolane nu erau de loc pe placul femeii. Ea izbucni într-un rîs cam forţat :

— Hei, ce ştii tu, puştiule, prea-ţi închipui că eşti bărbat. Veniţi cu mine, vă poftesc pe amîndoi. Sînt la mine în vizită nişte fete care vor fi bucuroase să facă cunoştinţă cu bărbaţi atît de grozavi.

Rîzînd, am intrat în dormitorul Juanei Pito. Ferestrele camerei dădeau într-o curticică unde creşteau cîţiva bambuşi. Acolo am cunoscut-o pe Adriana. Stătea împreună cu cealaltă lîngă o vatră cu jăratec ; şedeau picior peste picior, iar rochiile ridicate puţin deasupra genunchilor lăsau să li se vadă pulpele. Amîndouă erau îmbrăcate elegant. Văzîndu-ne intrînd, schiţară un rîs cam nemulţumit, pufnind dispreţuitor din buze şi suflînd în sus fumul de ţigară.

— V-am adus aceşti băieţi simpatici, le explică Juana Pito. Doresc grozav să cunoască nişte fete frumoase, şi cred că vor fi mulţumiţi dacă am să pun puţin patefonul. Ce părere aveţi ?

Juana le făcu cu ochiul prietenelor ei, care nu obiectară nimic, şi patefonul umplu îndată încăperea cu sunetele unui foxtrot. Am împins de-o parte paturile care ocupau centrul odăii, improvizînd un loc de dans destul de comod pentru puţinele perechi pe care le

puteam alcătui cei de față. Eu am participat bucuros la toate pregătirile, i-am ajutat Juanei să deschidă patefonul, m-am grăbit să iau din mîinile Adrianei vatra de jăratec și am dus-o într-un colț. Făceam totul rapid și spontan, și toate treburile astea m-au ajutat de minune să-mi ascund jalnica stare de tulburare pe care mi-o producea această ambianță cunoscută pînă atunci numai din auzite. O teamă nelămurită mă împingea să fiu tăcut și neobișnuit de serviabil.

Pizarro — care avea toate viciile unui depravat precoce — era și el descumpănit, dar obișnuita lui insolență și amorul său propriu i-au dat curajul să invite la dans pe cea mai înaltă dintre femei. Purta o rochie elegantă, care stătea foarte bine pe corpul ei frumos ; cînd înceta să mai zîmbească, pe fața ei apărea o ușoară umbră de melancolie, accentuată de ochii migdalați. Mono Pizarro, care era mult mai scund decît partenera sa, se lipea strîns de dînsa făcînd pași grotești. Cu părul răvășit, cu pantalonii prea largi, care îi atîrnau la spate ca un sac, părea o paiață.

Stăteam rezemat de un perete privindu-i, cînd o voce necunoscută mă făcu să tresar :

— Dumneata nu dansezi ?

Am acceptat invitația cu sfială. Cînd am reușit în sfîrșit să scot o vorbă, am aflat că numele ei era Adriana. În orice caz, a trecut o bună bucată de timp pînă am reușit să fiu stăpîn pe picioarele mele și în același timp să întrețin o conversație. Adriana era puțin mai mică de statură decît mine și tot atît de bine îmbrăcată ca și Eliana, prietena ei. Avea părul negru și ochii căprui, și corpul ei emana o aromă îmbătătoare care mi-a rămas mult timp în nări. Simțeam mîna ei catifelată după gîtul meu, iar cu cealaltă, în poziția obișnuită a dansului modern, îmi strîngea degetele. Fără îndoială că înfățișarea mea trebuie să fi fost tot atît de deplorabilă ca și a prietenului meu Pizarro.

Femeile schimbau între ele priviri ironice. Juana propuse :

— Cred că o duzină de sticle de bere şi o sticlă de *pisco* vor satisface toate gusturile. Le aduc îndată. Plăteşti tu, Mono, nu-i aşa?

Nu e greu de ghicit că la aceste cuvinte Pizarro a simţit ca un fulger trecîndu-i prin tot corpul.

— Da, da, fireşte. Adu-le, *doña* Juana, răspunse el fîstîcit.

Am mai dansat puţin. Trei sau patru sticle de bere, golite fiecare dintr-o înghiţitură, îmi dezlegară limba şi mă făcură neobişnuit de curajos. I-am spus Adrianei că sînt de la mină şi, cînd ea se interesă cum e munca acolo, am dat o mulţime de explicaţii, de parcă toată viaţa mi-aş fi petrecut-o în galerii. Ea mi-a povestit că venise de la Concepción, că era de şase luni în Rancagua, la *Lampionul chinezesc*, şi că se plictisea rău în timpul zilei, căci în oraş, pur şi simplu, n-ai unde să te duci. Iată de ce venea adesea la barul Juanei Pito, cu care şedea de vorbă despre zilele de altădată de la *Lampionul chinezesc*, pe care ea, Adriana, nu le apucase. Ameţit de bere, mi-a fost uşor să cred că partenera mea asculta captivată ceea ce îi povesteam şi că, la rîndul ei, vorbea cu mine căutînd să-mi placă.

— Ştii unde-i *Lampionul chinezesc?* mă întrebă ea.

— Ştiu. Locuiesc prin apropiere...

— Atunci, treci pe la noi. Ai să-mi povesteşti şi altele despre mină şi despre munţi.

Pizarro, cu ochii sticloşi de băutură, privea îngrozit la masa cu sticlele golite, cînd femeile se hotărîră să plece.

— E timpul să mergem. Patroana se supără cînd întîrziem.

— Da, da, nu-i nevoie să-mi spuneţi, interveni Juana Pito. Duceţi-vă, fetelor! Cavalerii au să vă scuze, iar dacă vor să mai petreacă pot veni la *Lampionul chinezesc*...

Haina, ceasul şi stiloul lui Pizarro, împreună cu cîţiva pesos pe care-i aveam la noi, ne-au permis să plătim consumaţia.

CAPITOLUL XIX

La biroul administrativ al companiei, unde m-am dus să-mi aranjez formele de plecare, mă aştepta o surpriză. După ce-am semnat contractul de muncă, m-am apropiat de ghişeu să-mi iau biletul de tren. Un bărbat scund, brunet, ai cărui ochi vioi priveau totul în jur cu multă curiozitate, mi-o luă înainte:

— Ce mai trebuie să fac? întrebă el.

— Ai contractul gata?

— Da. Tocmai l-am semnat — şi arătă un sul de hîrtii imprimate.

— Cum te numeşti? îl întrebă funcţionarul.

— Nolasco Manquelepe...

Inima îmi tresări. Mintea mi se limpezi, aburii vinului se risipiră, îmi dispăru şi necazul provocat de noaptea petrecută aşteptînd-o zadarnic pe Adriana. În amintirea mea se ivi limpede chipul lui Jacinto Coliboro cu minunatele lui povestiri despre Chiloé, anii copilăriei petrecuţi în Sewell printre nepreţuiţii prieteni ai tatei. Numele pronunţat cu simplitate, aproape cu teamă, de către acest om ce se afla pentru prima dată într-un mediu absolut străin făcu să-mi circule mai iute sîngele în vine şi parcă ciocăni uşor în învelitoarea de sticlă care, de la plecarea tatei, mă izolase de tot ceea ce fusese viaţa mea adevărată.

Mă apropiai de Manquelepe:

— Dumneata esti din Chiloé, nu-i aşa? Din Dalcahue, dacă nu mă înşel?

Nolasco tresări, ca şi cum ar fi fost surprins asupra unei fapte rele.

— Şi dumneata eşti de acolo? mă întrebă, aproape devorîndu-mă cu ochii.

— Nu, nu. Dar l-am cunoscut pe Jacinto Coliboro. Părinţii mei îl iubeau ca pe copilul lor.

— A, păi atunci dumneata eşti, de bună seamă, băiatul lui *don* Pedro Albiña. Cumătrul Jacinto

vorbea mult despre dumneavoastră toți. Nici nu-ți poți da seama ce mult mă bucur că te-am întîlnit. Ce-i drept, te-ai făcut un bărbat în toată legea. Mergi și dumneata la Sewell ?

— Da, vom călători împreună. Eu am locuit cîtva timp în Rancagua, și abia acuma încep să lucrez în mină. Părinții mei mă așteaptă la Sewell.

Nolasco nu-și putea ascunde bucuria.

— Cît de bucuros sînt că te-am întîlnit ! La drept vorbind, aici totul e altfel decît la noi. M-am pierdut de tot.

I-am pus o mînă pe umăr :

— N-avea nici o grijă, prietene Manquelepe. La Sewell mai sînt prieteni de-ai lui Jacinto, care te vor iubi așa cum l-au iubit și pe cumătrul dumitale...

Eram în primele zile ale lui octombrie, și primăvara începea să se arate pe ramurile copacilor, în bobocii trandafirilor și în fluturatul steagurilor arborate cu prilejul aniversării luptei pe care Bernardo O'Higgins [1] a dat-o în piața din Rancagua. Pe cîmp, dincolo de suburbiile ce înconjurau orașul se zărea verdeața proaspătă a semănăturilor, iar piersicii — unii în haina sărbătorească a florilor, alții înveșmîntați în verdele frunzișului — împrumutau zărilor un văl diafan ca o muselină. Mi se părea că sufletul meu a evadat dintr-o temniță ucigătoare pentru nervi și simțăminte. Convorbirea cu Manquelepe și privelișlea liniștitoare ce se desfășura la fereastra vagonului reușiră, pe nesimțite, să-mi mai ușureze povara ce mă apăsa. Curînd, trenul nostru intră în valea rîului Cachapoal, dîndu-ne prilej să rătăcim multă vreme cu privirea peste apele sale, contemplînd cotiturile albiei, care se pierdea și apărea din nou printre plopi și mici crînguri de eucalipți. În depărtare, crestele semețe ale Anzilor parcă ne avertizau că străjile lor de granit supravegheau

[1] *Bernardo O'Higgins* (1778—1850) — cunoscut om politic și general chilian (de origină irlandeză), organizatorul flotei eliberatoare a Perú-lui, participant la bătăliile victorioase de la Chacabuco și Maipú împotriva spaniolilor ; ales conducător al Chile-ului în 1817, s-a retras în 1823.

înaintarea noastră. Culmile ninse, albe-albăstrii, rivalizau în nuanțe cu azurul bolții cerești, și era cu neputință să stabilești dacă aceste văluri se nășteau în văile munților pentru a se înălța în cer, sau, dimpotrivă, veneau din vreun punct invizibil al orizontului, suspendat în spațiu, și coborau ca niște limbi ascuțite printre stînci, povîrnișuri și abisuri.

Lîngă Baños de Cauquenes am izbutit să vedem podurile suspendate care uneau stația de cale ferată cu parcul și hotelul de la izvoarele termale. Minerii se duceau să-și petreacă duminica acolo, ca și la Coya sau Machalí. Cei căsătoriți veneau cu soțiile și copiii, iar burlacii coborau la Cauquenes ca să-și vadă rudele sau să-și găsească o alinare dorințelor de dragoste, îndelung înfrînate. De cîte ori nu fusesem acolo cu Mauricio Corrales, cu Jacinto Coliboro și alți prieteni de-ai tatei! Priveliștea aceasta cunoscută mă făcu să cuget mai profund la mine și la ai mei. Una dintre punțile suspendate îmi rămăsese adînc întipărită în memorie. Cîndva, la capătul ei stătuse tata, și cu brațele sale herculeene, cu mușchii încordați la maximum susținuse cablurile punții, pe care treceam eu. La un moment dat mi s-a părut că sînt gata să cad în rîu, mi s-a pus o ceață înaintea ochilor, și tata parcă dispăru. Dar nu m-am speriat, poate pentru că aveam o încredere oarbă în tot ce făcea el. Îndată l-am văzut din nou susținînd cablurile și strigîndu-mi cu glas tunător să nu-mi fie teamă de nimic, căci voi ajunge cu bine pe malul celălalt.

— Se plătesc salarii bune la mină?

— Cum? A, da, sînt bune. Se spune că vor fi mărite, ca să se mărească și producția.

Glasul lui Manquelepe mă trezise la realitate. Dar imediat m-am cufundat din nou în gînduri. Ziua aceea însorită îmi stimula imaginația, și dacă dimineața, pe cînd mă îndreptam spre birouri, mă chinuiseră gîndurile negre, acum eram bucuros să-mi amintesc de copilărie, mă gîndeam la părinți și căutam să-mi reconstitui în minte cu de-amănuntul vremea petrecută la Rancagua. Dar n-aș vrea să evoc zilele șederii mele în acest oraș cu aceeași stare de spirit ca în ziua

aceea, căci acolo s-a petrecut minunea transformării mele într-un bărbat în toată firea, atunci cînd soarta mi-a pus mîna pe umăr şi m-a împins să păşesc cu paşi tot mai mari şi mai fermi înainte, pe calea ce-mi era hărăzită. Voi încerca, deci, să descriu cu cît mai multă seninătate acest oraş de care sînt legate mai toate evenimentele importante ale vieţii mele, de parcă pe trudnicul meu drum plin de lupte la tot pasul ar fi trebuit neapărat să mă opresc pe străzile lui şi să mă întîlnesc cu locuitorii lui.

Rancagua e un oraş al cărui specific nu ţi se desvăluie dintr-o dată. E un punct de tranzit pentru cei care vin în căutare de lucru la mina *El Teniente* şi totodată un loc de destindere pentru mineri, cărora barurile le oferă cîntec de chitară şi băuturi spirtoase, făcîndu-i să uite lunile de abstinenţă impusă de regulamentul companiei. Rancagua mi-a lăsat un noian de sentimente contradictorii, amestec de bucurie şi amărăciune. Perioada în care am locuit pe strada Maruri şi apoi pe Ibieta corespunde unei etape de mare însemnătate a existenţei mele. Pe atunci trecusem pragul adolescenţei şi începusem să păşesc spre maturitate cu paşi repezi, poate chiar prea repezi din cauza cunoaşterii precoce a vieţii, lucru la care au contribuit într-o bună măsură şi condiţiile în care trăiam. Dezvoltarea mea fizică mergea în pas cu evoluţia mea spirituală. Şi cînd tata a socotit că e momentul să muncesc, pentru a-mi ajuta familia să scape de mizerie, m-am simţit bărbat. Poate că era o înfumurare de băieţandru, dar trebuie să spun că părinţii mei m-au învăţat să lupt pentru existenţă prin exemplul concret al vieţii lor modeste, dar demne ; aceasta a contribuit la formarea mea, şi în momentul cînd am fost nevoit să las şcoala am păşit cu fermitate pe drumul vieţii.

La Rancagua poţi întîlni nu numai mineri, ci şi fermieri. În acest centru al unei provincii în mare parte agricole, pe străzi trec într-una oameni de la ţară, veniţi să cumpere maşini agricole şi seminţe de la magazinele de aici sau din tîrg. Poţi uşor distinge

două lumi cu totul diferite : cea pe care o hrănește muntele cu zăcămintele sale de minereu și cea a cărei viață e legată de recoltă. Atunci cînd banii le sună în buzunare, reprezentanții celor două lumi se întîlnesc în localurile de petrecere. În anii prosperi, sosirea minerilor sau a fermierilor era un adevărat eveniment pe străzile Ibieta, Gamero sau Maruri, unde poți întîlni și azi femei tinere ale căror mîini știu să dezmierde corzile chitarelor și care îți oferă într-un zîmbet fugar cele mai ispititoare făgăduieli de dragoste. Pe vremea aceea, orașul creștea mereu, dornic de progres. Asfaltul gonea pavajul de bolovani spre cartierele periferice, iar pe străzile din centru, unde altădată trăsurile stîrneau cascade de noroi, acum băltoacele erau din ce în ce mai rare. Orașul se înfrumusețea văzînd cu ochii, pînă cînd criza i-a oprit dezvoltarea, curmîndu-i activitatea comercială. Și Rancagua rămase pe loc, ca un sat mare cu veleități de oraș, așteptînd să treacă acel fenomen straniu și inexplicabil, care venise pe neașteptate, rănindu-l chiar în inimă.

Adriana îmi tulbură liniștea, îmi zdruncină voința și îmi răsturnă disciplina care începea să se statornicească în viața mea. Unde-mi era dragostea pentru Cristina ? Cum am putut nesocoti poveţele date de mama în momentul despărțirii, la gară ? Cum am putut uita exemplul părinților ? A fost ca o trombă care s-a abătut asupră-mi, tîrîndu-mă cu ea. A doua zi după ce am cunoscut-o pe Adriana la Juana Pito, m-am dus la *Lampionul chinezesc,* dar n-am izbutit s-o văd ; după cum mi-a spus femeia de la bar, Adriana cobora foarte rar de la etaj în salonul de dans. Eram disperat. Ziua următoare, la căderea serii, eram din nou la *Lampionul chinezesc,* în fața unei halbe cu bere și avînd în buzunar cîteva monede adunate cu greu. Adriana se apropie să stea cîteva clipe cu mine. Am dansat. I-am simțit din nou brațele în jurul gîtului ... apoi dispăru și nu se mai întoarse. Multă vreme am venit în fiecare seară la *Lampionul chinezesc,* nu-

mai ca să simt desfătarea atingerii mîinilor Adrianei şi s-o aud şoptindu-mi la ureche :

— Îmi placi, minerașule...

Era o şoaptă abia auzită, dar nu-mi trebuia mai mult pentru ca a doua zi să caut din nou cu disperare să fac rost de bani ca să am ce cheltui seara.

O dată mi-a spus că mă va aştepta la ea în cameră a doua zi, la ora trei după-amiază. Am lăsat baltă lucrul. Trecînd pe la farmacie, am cumpărat o sticluţă cu apă de colonie, pe care i-am dus-o în dar. Am stat împreună aproape o jumătate de oră. Adriana mă făcu să cred că darul meu a bucurat-o, şi îmi atinse urechea cu buzele.

— Îmi placi, minerașule...

Mi s-a dat aproape fără să se dezbrace. Apoi se ridică şi mă zori, nervoasă :

— Repede ! repede ! Să nu intre cineva şi să te găsească aici. Zicînd acestea, mă împinse afară.

Am continuat să vin seara la *Lampionul chinezesc*. Cîştigul mi se scurgea acum printre degete, mai ales atunci cînd eram nevoit să invit cîţiva prieteni, ca să nu mă simt atît de singur în orele ce se scurgeau chinuitor de greu în aşteptarea Adrianei. Am vîndut ceva din haine, am cheltuit primii bani trimişi de tata pentru chiria camerei şi m-am îndatorat pe la tovarăşii mei de muncă. Pe scurt, „fiecărui sfînt îi eram dator cîte o lumînare", cum spune un proverb al nostru. Adriana făcuse din mine o păpuşă pe care, ca să joace, era de ajuns s-o atingă uşor cu buzele şi s-o strîngă la piept în timpul dansului :

— Îmi placi, minerașule...

Şi pleca îndată de lîngă mine. Iar eu mă apucam din nou să strîng bani pentru seara următoare. După un timp, m-a invitat din nou la ea, la aceeaşi oră. A fost o zi îngrozitoare. Am ajuns tocmai cînd Eliana, prietena intimă a Adrianei, cea pe care o cunoscusem la Juana Pito, încerca să-şi taie vinele cu o lamă de ras. Era îndrăgostită fără speranţă de fiul unui măcelar. Cel puţin aşa spunea la toată lumea :

— Nu ştiu ce m-aş face fără Pancho al meu...

Pancho îi aducea pachete mari cu măruntaie, momiţe şi rinichi de miel. Atunci Eliana invita pe toate „fetele" de la *Lampionul chinezesc,* şi mîncau pe săturate. Era foarte mîndră cînd putea să bată din palme, chemîndu-şi prietenele :

— Fetelor ! Fetelor ! A venit Pancho, facem cinste...

Iar „fetele" ştiau atunci că urmează o gustare delicioasă, preparată din măruntaiele aduse de iubitul Elianei.

Şi totul mergea strună pînă cînd într-o seară cei doi se certară. Pancho nu mai voi să rămînă cu ea. După ce îi trase cîteva palme, plecă trîntind uşile. A doua zi o chemă de dimineaţă la telefon ca să-i spună să se ducă la dracu. Adăugă că de la el n-o să mai vadă măruntaie, pentru că o să aibă grijă să le ducă în altă parte. Eliana plînse cu sughiţuri, refuzînd totuşi să creadă. După amiază, Pancho trecu chiar pe strada lor, cu un pachet sub braţ, şi intră pe uşa unui alt stabiliment, care se afla ceva mai încolo. Eliana înţelese că totul s-a sfîrşit şi izbucni în ţipete isterice. Cînd am sosit cu o nouă sticluţă de colonie cumpărată pentru Adriana, la *Lampionul chinezesc* era mare agitaţie ; „fetele" alergau zăpăcite de colo-colo prin casă, cineva se dusese să cheme medicul...

Eliana fu culcată în pat, i se făcură nişte injecţii calmante, şi totul reintră în normal. Adriana parcă nici nu m-ar fi văzut. Luă la braţ un domn elegant, care vorbea şi gesticula cu multă siguranţă, şi intră cu dînsul în camera ei. Mai tîrziu am aflat că el îi plătea toate cheltuielile şi chiar dădea bani patroanei pentru ca Adriana să nu fie nevoită să coboare în salon cînd n-avea chef. În seara aceea m-am întors acasă cu sticla de colonie intactă. În inimă aveam o rană adîncă, la fel cu aceea pe care şi-o făcuse la mînă Eliana.

N-am mai revăzut-o pe Adriana. Două zile mai tîrziu am primit scrisoarea tatei, prin care mă anunţa că mă aşteaptă lucrul în Sewell. Am încercat s-o văd, dar zadarnic. Seara din ajunul plecării am petrecut-o tot la *Lampionul chinezesc,* ca o fiară la pîndă, nă-

dăjduind că va veni. Dar speranța mea a fost zadarnică. După ce am cheltuit și ultimii bani luați cu împrumut, m-am întors acasă pradă unei cumplite disperări, ca să-mi împachetez puținele lucruri pe care le luam cu mine la Sewell.

Cînd mi-am amintit, pe drum, de întîmplările acelor ultime zile, m-a pus pe gînduri o ciudată coincidență : scrisoarea tatei venise tocmai în momentul cînd ajunsesem în ultimul hal de demoralizare și decădere. Nevăzut, tata se dovedea a fi mereu alături de mine, gata să mă povățuiască și să mă ajute, oricît de departe ar fi fost de fapt ! Cum de apărea el întotdeauna tocmai în clipa cînd era necesar — nici mai devreme, nici mai tîrziu — ca să împiedice lucruri ce erau gata să se întîmple ? Doar nu știa nimic despre nopțile mele pierdute. E adevărat că încetasem să-i mai scriu Cristinei, dar tăcerea mea putea să aibă o mulțime de alte explicații. Mă întorceam mereu cu gîndul la tata, și mă uimea din ce în ce mai mult darul său nemaipomenit de a-mi ghici toate preocupările și calmul cu care știa să rezolve problemele ce mi se păreau insolubile. Reflecțiile mele au luat sfîrșit cînd trenul o porni în zig-zag printre blocurile din Sewell. Iată orășelul de mineri în care-mi petrecusem copilăria, copii strînși ciorchine pe la ferestre, femei făcînd semne de salut pasagerilor din tren. Vedeam zburîndu-mi pe dinainte, de la Las Juntas pînă la Sewell, haltă după haltă : Gancha de Cobre, Planta de Acido, Punta de Rieles, Cancha de Mina. Trenul făcu o curbă, trecu prin fața atelierelor mecanice și se opri la peronul gării din Sewell.

— Băiatul mamei !...

Abia m-am ținut să nu izbucnesc în suspine pe cînd ne îmbrățișam ; m-au oprit ochii ei senini. Pe fața mamei nu se citea mustrarea dar am înțeles că voia să mă facă să simt că era nemulțumită de mine ; nemulțumirea îmi era transmisă prin telegraful invizibil ce ne-a legat întotdeauna pe noi trei.

Tata îmi întinse mîna :

— Cum ai călătorit ?

Apoi adăugă:

— Haidem la administrație, să aflăm în ce bloc vei locui. Și acum, la muncă! Trebuie să-ți plătești datoriile pe care le-ai făcut acolo...

M-am simțit atît de rușinat auzind aceste cuvinte, încît nici măcar n-am izbutit să le explic că o dată cu mine sosise Nolasco Manquelepe.

CAPITOLUL XX

În bloc se vorbea despre război. Fiecare comenta în felul său știrile pe care le citise în ziarele sosite cu trenul. Într-o seară, Bernardo Soto spuse:

— Yankeii nu doresc să intre în război. Le e teamă de nemți. Sau poate că așteaptă ca ceilalți să se distrugă unii pe alții, ca să rămînă ei stăpîni absoluți pe situație.

— Războiul e o afacere bună pentru fabricanții de arme, așa că are să dureze cît timp are să convină intereselor lor.

Cel ce vorbise era Rigoberto Parada, un tînăr cu o înfățișare plăcută, care-și petrecea tot timpul liber citind. Găsea întotdeauna răspunsul potrivit la orice problemă pe care noi n-o puteam pricepe dintr-o dată. Tovarășii de la calea ferată a minei îi propuseseră candidatura la conducerea sindicatului.

— L-ați auzit vreodată, continuă el, pe tovarășul Corrales explicînd problema războaielor? Sînt zguduiri ale sistemului capitalist în descompunere. Va veni ziua cînd popoarele vor impune pacea. Există oare vreo problemă care să nu poată fi soluționată prin mijloace pașnice?

Parada avea o mare admirație pentru Mauricio Corrales. Îi urma sfaturile, asculta cu multă atenție tot ce spunea bătrînul despre luptele clasei muncitoare și se

comporta în sindicat așa cum îl sfătuia acesta. Cînd ne întorceam de la lucru, ascultam explicațiile lui Parada în legătură cu problemele ce-i frămîntau pe muncitori. Analiza mersul ostilităților: de ce Hitler a atacat Polonia; de ce a invadat Cehoslovacia; de ce a trecut prin Olanda și Belgia.

Pomenea nume de oameni și de țări care îmi intrau pe o ureche și ieșeau îndată pe cealaltă. Pe mine nu mă interesa nimic din problemele acelea; le ascultam însă vrînd-nevrînd cînd veneam după-amiază pe la bloc să mă schimb. A fost o perioadă grea. Munceam fără chef; tot ce-i amuza pe tovarășii mei mi se părea plictisitor; pe ai mei îi evitam, de teamă să nu-mi spună ceva neplăcut, și numai arareori mă abăteam pe la ei. De cîte ori îl vedeam pe Mauricio Corrales îndreptîndu-se, ca și mine, spre scara principală a orășelului, făceam un lung ocol ca să-i evit privirea mustrătoare, deși părintească.

Locuiam cu Nolasco Manquelepe în blocul 405, situat lîngă scara principală și aproape peste drum de sindicat. Pe aici treceau la lucru minerii care locuiau lîngă stația Las Juntas precum și cei ce lucrau la Molino Seco. În linie dreaptă cu noi, coborînd înspre valea cunoscută sub numele de Quebrado del Diablo, se afla fabrica de acizi. Din coșurile ei se ridicau într-una trîmbe de fum care făceau aerul din orășel de nerespirat. Trăind la Rancagua, mă dezobișnuisem de acest fum, așa că în primele zile după ce m-am întors simțeam într-una o furnicătură în nas, care apoi a coborît în bronhii, provocîndu-mi o tuse scurtă și seacă, ca un horcăit de animal. Batistele se făceau negre de îndată ce le duceam la nas.

Manquelepe a fost trimis la mină, ca ajutor la haveză. Eu am intrat ca muncitor mecanic la Molino Seco. Șeful meu direct era Clodomiro Armijo, vechi mecanic la mori, concediat ca și tata, iar apoi angajat din nou, cînd s-a mărit producția din cauza războiului.

— Munca asta e grea, Segua, îmi zise el drept salut, în prima dimineață cînd am venit la lucru. Tre-

buie să umbli tot timpul și să supraveghezi pădurea de mașini. Dacă se defectează ceva, sîntem cu toții aici. Cu mine n-ai s-o duci rău, băiatule. Te cunosc de cînd erai atîtica — și arătă cu degetele cît o șchioapă.

Într-adevăr, după cum spunea și Clodomiro, era o pădure de mașini. Întinderi de sute de metri, sub acoperișuri gigantice, erau înțesate de mașini, îndeplinind cîte o funcție anumită în măcinarea minereului brut care era adus cu trenul electric. Fiecare grup de mașini măcina pînă la o anumită mărime minereul care în cele din urmă arăta ca niște granule. În cetatea aceea, avînd drept locuitori mașinile cu duduitul lor neîntrerupt și asurzitor, noi, cei cîțiva oameni, păream niște ființe stranii, care s-au strecurat prin cine știe ce crăpături nevăzute într-o lume unde praful și zgomotul țineau loc de oxigen. Plecam de la lucru cu buzele amare și cu fețele desfigurate de oboseală, iar cămășile noastre pestrițe păreau albe. În blocul 405 locuiau numai burlaci. Acolo ne aștepta dușul, apoi mergeam la cantină, unde devoram veșnic aceeași bucată de carne cu ceapă prăjită și cu ouă. Mama nu o dată îmi propusese:

— Ar trebui să mănînci acasă, Segua. Ai putea pune deoparte banii pe care-i dai pe mîncare...

Refuzam sub diferite pretexte stîngace. Căutam să mă văd cît mai rar cu părinții. Viața mea se desfășura acum între Molino Seco, cămin și cantină. Seara, înainte de a adormi, glumeam pe seama lui Nolasco Manquelepe, al cărui suflet era la fel de simplu și naiv ca al cumătrului său Jacinto Coliboro, sau îl ascultam pe Rigoberto Parada, care ne ținea la curent cu evenimentele și cu activitatea sindicală. Mi se învălmășeau în cap toate: Hitler, Olanda, Goering, Roosevelt, lupta de clasă, revendicări. Totul, totul îmi apărea ca o lume îndepărtată, pe care credeam că nu voi izbuti niciodată s-o înțeleg. Dar glasul lui Manquelepe, răsunînd în penumbra odăii, îmi stîrnea în suflet străfulgerări, smulgîndu-mă din adînca pasivitate în care eram cufundat.

— De n-ar fi fost cumătru-meu Coliboro, nu m-aţi fi văzut aici. L-aţi cunoscut, nu-i aşa, pe cumătru-meu Jacinto? Ei bine, şi eu sînt din Dalcahue. Îmi scria scrisori foarte lungi despre Sewell, apoi s-a întors acasă. În cele din urmă, m-am hotărît să vin şi eu aici.

Îmi aminteam iarăşi de copilărie, de serile cînd stăteam pe genunchii mamei, de mîinile lui Jacinto care mă trezeau dintr-un somn adînc, pentru a-mi continua călătoria pe *El Caleuche,* dar cel mai adesea în faţa ochilor îmi apărea chipul tatei. Tata, tata, tata! Apariţia şi prezenţa lui invizibilă erau uimitoare! Cum aş fi vrut să mă conving definitiv că această prezenţă nu avea nici o importanţă pentru mine! Oare nu locuiam acum la căminul pentru muncitori, ca o persoană independentă şi liberă de orice legături familiale? Dar chiar cînd treceau săptămîni fără să-l văd, el era mereu lîngă mine, îl vedeam cu privirea aţintită asupra mea, cu gîndurile şi simţurile încordate. Tata, tata, tata! Bunul meu tată! Prezenţa lui nevăzută, ca şi povestirile lui Manquelepe, care continuau basmele fantastice ale lui Coliboro, contribuiau în mod pozitiv la formarea personalităţii mele. Acum nu mai aveam nici o îndoială că în momentul cînd m-a întîmpinat în gară era la curent cu tot ceea ce se petrecuse cu mine în Rancagua. Vorba lui era întotdeauna calmă, fie că era tăioasă, fie că era mîngîietoare, în funcţie de starea mea de spirit. Uneori m-a salvat din situaţii grele, alteori s-a ivit tocmai la timp, ca să rîdem împreună de vreun episod amuzant.

CAPITOLUL XXI

Din fericire, chipul Adrianei prinse treptat-treptat să pălească în amintirea mea. Am început să mă simt mai liber, ca şi cum firele care mă legau de Rancagua şi mă împiedicau să mă aco-

modez în Sewell s-ar fi desfăcut încetul cu încetul. Am fost mutat la Molino Mojado ; o nouă pădure de mașini. Aici minereul trecea prin cîteva etape de prelucrare, pînă cînd se transforma într-un fel de pastă plumburie. „Trebuie să facem tot posibilul pentru ca metalul obținut să fie de cea mai bună calitate și să nu se piardă nimic" — l-am auzit într-o zi pe *mister* Lewis, șeful de schimb din secția noastră, vorbind într-o spaniolă stricată. Iată de ce masa aceasta cenușie — uneori mai densă, alteori mai lichidă — trecea de colo-colo, printr-un nesfîrșit șir de mașini. Supunînd-o la nenumărate tratamente, purtam de grijă să nu se piardă nici o particulă de materie primă, care ar fi putut aduce beneficii patronilor.

Într-o zi, în secția noastră a venit Mauricio Corrales, ca reprezentant al conducerii sindicatului, pentru a se informa în unele probleme litigioase ce surveniseră între muncitori și companie. Despre munca mea, îmi spuse în treacăt :

— Asta înseamnă să storci muntele, tinere tovarăș ! Dar pentru noi ce rămîne ? Ei, ce spui ?

Ca răspuns la vorbele sale, m-am mulțumit să zîmbesc. Tot nu pricepeam prea bine munca aceea atît de complicată de la secțiile de concentrare, așa că preferam să nu mă lansez în discuții despre ea. Dar am fost foarte atent la tonul cu care mi se adresase tatăl Cristinei. Uitînd-o pe Adriana și necazurile îndurate la Rancagua, revenisem din nou, aproape pe nesimțite, lîngă ai mei și lîngă vechii lor prieteni. Și, ca o consecință firească, imaginea Cristinei reînviase în inima mea, prinzînd acolo rădăcini tot mai puternice. Mi-o închipuiam intrînd din nou în viața mea, ca altădată, înconjurată de fulgere galbene, culoare cu care am asociat-o întotdeauna pe Cristina. Motivele acestei asocieri le voi explica mai tîrziu, dacă modestul meu talent de scriitor îmi va permite să domin povestirea astfel, încît să pot relata tot ce s-a întîmplat cu mine și cu Cristina și cum inima mea și-a recăpătat din nou voioșia. Deocamdată vreau doar să spun că, pe neașteptate, ea a pus iarăși stăpînire pe gîndu-

rile mele, cu mersul ei uşor, cu părul strîns în cocuri, cîte unul de fiecare parte a capului, şi cu aluniţele de lîngă năsucul ei fin. Cum să încep să vorbesc din nou despre ea? În ce fel să explic purtarea mea? Ultima dată cînd am zărit-o pe treptele din oraş, s-a întors brusc pe călcîie, cu un gest ostentativ de dispreţ. Inima a început să-mi bată cu putere în piept, aproape să mi-l spargă.

Dar tonul prietenesc al lui *don* Mauricio a trezit în mine speranţa că el şi Cristina s-au hotărît să mă ierte.

După ce îşi terminä treburile cu care venise, *don* Mauricio trecu din nou pe lîngă mine. Mi-am dat seama de departe că dorea să-mi mai spună ceva.

— Nu-ţi pierde vremea, băiete. Vino pe la sindicat...

Am simţit inima bătîndu-mi. Acum sindicatul se asocia în mintea mea cu Cristina, şi mi se părea că tovarăşul meu de cameră, Rigoberto Parada, era omul cel mai demn de admirat din lume.

Parada continua să ne vorbească în fiecare seară, comentînd ultimele ştiri în legătură cu războiul. Pomenea nume de oameni şi de locuri pe care nu le mai auzisem pînă atunci: Darlan, Bruxelles, Gamelin, Pétain. Apoi au apărut Timoşenko, Ucraina, Harkov. Leningrad. Informaţiile lui Parada începură să mă intereseze, mai ales cînd ne vorbea despre războiul din Africa, poate şi din cauză că numele şi locurile despre care era vorba îmi aminteau de mulţimea de filme de aventuri pe care le văzusem la cinematografele din Rancagua şi Sewell. El Alamein, Tobruk, Alexandria. Cuvintele lui Parada erau ca nişte săgeţi ascuţite care străpungeau zidul de indiferenţă ce mă despărţea de viaţă.

— Înseamnă că lumea e grozav de mare, comentă odată Nolasco Manquelepe.

— Dumneata poate credeai că Chiloé era toată planeta, glumi cineva.

— Nu rîde, prietene. Omul nu termină niciodată să tot cunoască şi să înveţe. De ce-aş tăgădui! Pînă cînd

cumătrul Coliboro a început să-mi trimită scrisori de pe meleagurile astea, eu credeam că ţara noastră se sfîrşeşte la Angelmó.

— L-am cunoscut şi eu pe *don* Jacinto. Am lucrat împreună la trenul electric. Eram în schimburi diferite cînd i s-a întîmplat nenorocirea. Îţi aminteşti? Aşa e mina, întotdeauna trebuie să te aştepţi din partea ei la o trădare.

Intrase în vorbă Manuel Pontigo, vechi miner în tunele :

— Omul se obişnuieşte cu toate. Umezeala şi silicoza îţi mănîncă plămînii, dar nu-ţi vine să părăseşti galeriile. Iar cînd mina ne ţine bine strînşi, vine lovitura. *Don* Jacinto se obişnuise aici. Odată mi-a spus că doreşte să se căsătorească în Chiloé şi să se întoarcă aici cu soţia lui. Parcă Guillermina o chema, dacă nu mă înşel. Cum îi spunea, Segua ?

— Delmira. Delmira Cárdenas...

— Chiar aşa. Îmi amintesc că odată, în timp ce ne luam gustarea, mi-a vorbit despre logodnica lui. Chiloienii ăştia au cu toţii ochi strălucitori, dar cînd Jacinto vorbea despre Delmira, ochii lui străluceau ca stelele de pe cer...

Manquelepe se culcă pe o parte, ca să poată privi munţii prin fereastra de lîngă pat. Chipul său avea ceva aproape demonic, iar ochii, întotdeauna foarte expresivi, trădau acum o mare agitaţie.

Îşi începu povestirea liniştit, duios, cu privirea aţintită în depărtări, spre culmile înzăpezite, ca şi cum ar fi stat de vorbă cu cineva rămas pe insulele sale dragi. Glasul lui răsuna blînd, mîngîietor, duios şi se revărsa în sufletele noastre ca apele liniştite ale strîmtorilor din Chiloé, pe care de atîtea ori mi le descrisese Coliboro.

— Jacinto o iubea mult pe Delmira. Aşa era cumătru-meu : dacă se dăruia cuiva, i se dăruia cu totul. Ştiu sigur că n-a avut niciodată altă femeie. Iar ea era la fel de bună. Parcă o văd cum stătea pe chei şi aştepta sosirea vaporului cu care trebuia să sosească Jacinto. Era nebună de bucurie. Arătase tuturor tele-

grama — și preotului parohiei, și învățătoarei, și delegatului guvernului. Mersese din casă-n casă. Întreg Dalcahue știa că inima Delmirei auzea fiecare șuierat al sirenei vaporului cînd pleca din porturile ce despărțeau Puerto Montt de Dalcahue ; Quemchi, Quicaví, Tenaún. Quetalco era ultima escală. La Dalcahue sirena se aude bine cînd vasul pleacă din Quetalco, așa că Delmira și noi toți am știut că Jacinto va sosi în cîteva minute. Am alergat pe țărm. Erau acolo cu toții, ca de obicei : preotul, sergentul de jandarmi, delegatul, bătrîna Chepa, care ne-a învățat carte. Călătorii începură să coboare pe pasarelă în bărci. Deodată apăru în capătul scării un bărbat : „Ăsta-i Jacinto", strigă Delmira. Dar apoi își duse degetele la buze și murmură : „Nu, nu se poate. Ăsta are ceva la un picior". Noul venit coborî în barcă, stînd de vorbă cu barcagiul. Bărcuța se îndreaptă spre noi, și, pe măsură ce se apropia, Delmira se schimba la față din ce în ce mai tare. Omul ieși cu multă greutate din barcă. Domnea o jale atît de mare de parcă Jacinto ar fi venit în Dalcahue să ne anunțe pe fiecare din noi că ne-a murit mama. L-am îmbrățișat în tăcere și tot în tăcere ne-am întors pe la casele noastre...

Prin fereastra deschisă se strecură o pală de vînt rece.

— Închide mai bine fereastra, tovarășe, spuse Parada. Cred că la noapte o să ningă.

Manquelepe tăcu cîteva minute. Se întoarse pe pat și rămase cu privirea ațintită spre perete.

— Și s-au căsătorit. Dar mai bine n-ar fi făcut-o. Ceva se întîmplase cu Delmira : avea un mers ca de osîndită la moarte, nimeni n-o mai auzea vorbind sau rîzînd. Și ce veselă fusese întotdeauna fata asta ! Doar o cunoșteam încă de pe cînd era școlăriță ! Totuși, nimeni n-a cutezat să-i spună cumătrului Jacinto să nu mai facă nunta. Chiar eu eram gata să-i spun, dar m-am răzgîndit. Îmi făcea rău cînd îl vedeam cum ședea pe treptele casei și privea spre Tenaún, pe unde trece vaporul cînd vine de la Puerto Montt. Erau căsă-

toriţi de vreo două luni. Într-o seară auzirăm o explozie dinspre ţărm. Mi-e groază, prieteni, numai cînd mă gîndesc la ceea ce am văzut acolo...

Începuse să ningă, dar noi nici nu băgasem de seamă. Nolasco şedea culcat, ca şi mai înainte, cu faţa la perete, iar vorbele sale cădeau ca nişte fulgi de zăpadă, făcînd să ne îngheţe răsuflarea:

— ... În faţa noastră zăcea trupul cumătrului Jacinto sfîrtecat de explozia unor cartuşe de dinamită. Şi le legase la brîu...

O tăcere grea domni multă vreme; zăpada se aduna tot mai multă pe prichiciul ferestrei. Cineva întrebă:

— Dar de unde a făcut rost Jacinto de dinamită?

— De unde să ştiu? Ceva bani, piciorul de lemn şi priceperea de a mînui dinamita — asta-i tot ce i-a dat mina...

Mi se părea că zăpada începuse să cadă în inima mea. O acoperise cu totul, iar cînd se porni să se topească, mi se revărsă pe obraji ca un torent de lacrimi fierbinţi.

Prietene Jacinto, dragul meu tovarăş de călătorii pe *El Caleuche!* Această explozie de dinamită am simţit-o în întreaga mea fiinţă. Ea îmi sfărîmă definitiv inerţia, îmi trezi voinţa şi îmi aprinse în suflet o mică dar arzătoare flacără de răzvrătire.

CAPITOLUL XXII

Bătrînul Florencio Alcántara, care fusese şi el concediat de companie, se întoarse la mină. Cutreierase toată ţara îndeplinind tot felul de munci, dintre care unele păreau cu totul neverosimile.

— N-am vrut să mă întorc în Donihue. Le ce bun? Să se spună că am dat chix la mină? într-o seară, în Rengo, m-am dus la circ. Am aflat că aveau nevoie

de oameni care să ajute la montatul cortului și să-i plaseze pe spectatori. A fost viața cea mai agitată pe care am dus-o vreodată...

Florencio Alcántara rîdea în hohote cînd povestea întîmplările prin care trecuse după plecarea de la mină. Își istorisea peripețiile cu atîta haz, încît mai tîrziu am ajuns să-l rugăm nu o dată să ne povestească din nou cum s-a angajat la circ și ce motive l-au făcut să plece de acolo.

— Știți, omul se obișnuiește cu toate. Mai înainte nici nu mi-ar fi trecut prin minte că am să ajung vreodată la circ. Dar iată cum s-au petrecut lucrurile. Impresarul, *don* Enrique Venturino, din două vorbe a și căzut la învoială cu mine. Mi-a dat o haină violetă cu butoni aurii, cu care să apar la defilarea artiștilor la începutul reprezentației, și o bluză veche de piele, pe care mi-o puneam cînd trebuia să demontăm cortul și băncile. La început a mers prost. Rămîneam cu gura căscată privind la acrobați și, cînd venea momentul în care trebuia să alerg să schimb trapezele sau să strîng covorul de pe arenă, eu pluteam cu capul în nori. Într-o seară publicul s-a stricat de rîs văzînd că regizorul spectacolului a fost nevoit să mă fluiere de nu știu cîte ori pînă să-mi dau seama că numărul cu cîinii dresați se terminase și că urma să aduc în arenă accesoriile de lucru ale *señoritei* Carlota, o dresoare neîntrecută, ai cărei cai înțelegeau orice, ca niște oameni. Și ce om cumsecade era *don* Enrique Venturino! Animalele le cumpăra din străinătate. Odată a adus din Indiile Olandeze doi elefanți tineri. După cîtva timp, primind din Argentina o ofertă pentru unul din ei, încheie tîrgul prin corespondență și plecă cu elefantul la Buenos Aires. Între timp. cumpărătorul se mutase la Rosario : *don* Enrique, fără a sta mult pe gînduri, porni într-acolo, ca să afle că de fapt cumpărătorul era la Córdoba. Atunci luă elefantul și hai la Córdoba. A cutreierat jumătate de țară, cu elefantul după el, pînă să reușească să-l predea...

— Dar ia spune, *don* Floro, cît ai stat la circ ?

Alcántara îşi vîra degetele sub borul boţit al pălăriei, se scărpina în cap făcînd o mutră comică şi continua :

— Circul prietenului nostru Venturino îşi termină stagiunea aceea la Talca. În fiecare an dădea o reprezentaţie mare la Santiago, după care începea turneul prin capitalele de provincii şi prin alte localităţi unde ştia că găseşte un public numeros. Despărţindu-mă de Venturino, m-am angajat la un alt circ, la unul foarte sărac. Patronul era o rudă îndepărtată de-a mea, din Montes de Oca. Lucrase cîndva cu Fisher, vestitul dresor de cai care a uimit într-o vreme publicul chilean. Vă mai aduceţi aminte? Circul de care vă spun era tare jalnic ; nu încasa mai nimic. Ca atracţie, aveam doar un leu bătrîn şi slab. Eu făceam de toate ; anunţam şi numerele, întindeam şi cortul, ba învăţasem chiar şi să bat toba. În fiecare seară ieşeam cu toată trupa pe străzi, chemînd lumea. De fapt, încasările nu ajungeau nici pentru leafa mea. Cînd treaba n-a mai mers, patronul mi-a zis : „N-am cu ce să te plătesc, Floro, pentru toate cîte ai făcut pentru mine. Ia leul, ţi-l dăruiesc..."

— Şi l-ai luat, *don* Floro?

— Păi cum crezi, prietene? Era să-l arunc? I-am legat o funie de gît şi am pornit cu el la drum. Ajungînd la Rinconada pe Donihue, am închis leul într-un ţarc şi o bucată de vreme l-am arătat cui voia să-l vadă, cu un peso intrarea. Cei din Donihue mă priveau ca pe o fiinţă supranaturală, stăpîn pe cine ştie ce puteri. Odată însă, cînd n-am băgat de seamă, leul a intrat într-o păşune unde păşteau nişte vaci, şi un tăuraş i-a tras o copită în cap ucigîndu-l pe loc.

— Cu alte cuvinte, regele animalelor nu era atît de tare în luptă cum se spune...

— Nu de asta-i vorba. Era tare bătrîn. Mi-am strîns lucrurile şi am plecat la San Antonio. Îţi aminteşti, Segua? Îţi spuneam mereu că iubesc marea. Şi iată că m-am îndreptat spre mare. Aş fi acceptat orice muncă — fie pe un vas petrolier, fie oricare alta pe ţărm. Acolo însă, la San Antonio, mi-a ajuns la urechi

vestea că la companie se angajează din nou toți oamenii care fuseseră concediați. Și m-am întors la mină. Știți doar că mina nu poate fi uitată așa ușor. După cum vedeți, nici chiar luminile orbitoare ale circului nu m-au făcut să uit întunericul din abataje...

Mai toate acestea *don* Floro mi le-a povestit într-o după-amiază cînd, ieșind din schimb, am plecat spre casă împreună. *Don* Floro știa de sentimentele mele pentru Cristina și-l mîhnea grozav neînțelegerea dintre noi. Abia într-un tîrziu îmi mărturisi pentru ce venise cu mine.

— Ascultă, Segua. Dracu știe mai multe nu pentru că-i drac, ci pentru că e bătrîn. Am să-ți dau un sfat. Sîmbătă, la *Centro Molino* se dansează. E balul de Crăciun. Am auzit-o pe Cristina cerîndu-i voie lui Mauricio să meargă și ea. Caută să nimerești și tu la petrecere. Acolo ai să vezi cum o să te descurci.

M-am dus pentru prima dată în viața mea la un bal. *Centro Molino* era asociația muncitorilor și funcționarilor de la fabricile de prelucrare, după cum *Independiente Mina* reunea pe muncitorii și funcționarii minei propriu-zise, iar *Centro Cordillera* pe muncitorii electricieni. Acolo se organizau baluri la care puteau veni membrii clubului respectiv cu familiile lor precum și tineretul care participa la activitatea asociației.

În seara aceea, Cristina era mai frumoasă ca oricînd. Nu-mi luam ochii de la dînsa nici o clipă. Ea se prefăcea că nu mă vede, iar cînd orchestra, chemată anume din Rancagua, atacă un pasodoble pe care cîntărețul îl interpreta cu multă afectare, ea începu să danseze cu un funcționar de la mină despre care se spunea în orășel că are succes la femei.

Atunci m-am hotărît să beau. Sticlele destupate la bar erau de *Giner Ale, Panimávida* și *Vitamaltina* — băuturi răcoritoare; dar, după puțin timp, cei de față începură să devină foarte bine dispuși, și limbile se dezlegară. Dacă cineva îți oferea un *Ginger Ale,* spunîndu-ți: „Bea puțin din apa asta care pișcă la limbă", era un semn neîndoios că în seara aceea la *Centro Molino* fusese adus prin contrabandă un transport serios de alcool, folosit pentru „a da gust" bău-

turilor răcoritoare a căror vînzare era permisă la bal. Am băut toate paharele pe care mi le-au oferit prietenii mei. Nu încăpea nici o îndoială că băutura asta, procurată de la contrabandiști, era de fapt alcool diluat cu apă și întărit cu tabac. Peste puțin timp am început să duhnesc îngrozitor a rachiu, al cărui miros dezgustător era atît de dens, încît aproape că aș fi putut să-l tai cu cuțitul.

Iar Cristina dansa într-una cu funcționarul de la mină. După pasodoble urmă un tango, apoi un slow-fox lent, pe care perechile l-au dansat cu luminile pe jumătate stinse. Eu am luat-o la dans pe fiica lui *señor* Corvino, patronul frizeriei sindicatului, dar atîta m-am poticnit și am călcat-o pe pantofi, încît am preferat să mă întorc în mijlocul prietenilor mei, care se adunaseră într-un colț al spațioasei săli de dans.

Oamenii își făceau unii altora urări de sărbători. Eu mă simțeam singur. Îmi felicitam prietenii, silindu-mă să schițez un zîmbet, și le strîngeam mîinile umede cu mîna mea transpirată, sufocat de căldură și de fumul de țigară care umplea întreaga sală. În fiecare clipă îmi ștergeam fruntea cu batista, pînă ce ajunse umedă de tot.

În drum spre club trecusem pe la părinții mei și ne îmbrățișaserăm. Mama preparase puțin punci cu lapte, folosind o sticlă de rachiu pe care i-o dăruise *don* Mauricio, șeful gării.

Și ea și tata mă iertaseră de mult pentru purtarea din Rancagua. Mama își dădea seama că mîndria Cristinei îmi pricinuia un chin necontenit.

— Gustă o picătură de punci, fiule, îmi spuse ea, îmbrățișîndu-mă. Deie Domnul ca pînă la Crăciunul viitor să ți se împlinească toate dorințele.

I-am luat mîna cu care mă ținea îmbrățișat și așa, înlănțuiți, am ciocnit cu tata.

— Noroc, tovărășele...

— Noroc, tovarășe.

Dar acum, la bal, mă simțeam părăsit, iar Cristina dansa, dansa într-una, de parcă ar fi fost pe arcuri, cu funcționarul de la mină. Cu ce era, mă rog, mai bun decît mine? Purtam un costum elegant negru și pan-

tofi la modă de un maro deschis, cumpărați la *Lizarralde și Oyanguren,* cel mai bun magazin din Sewell. Pe neașteptate am luat o hotărîre, pe care mai bine n-aș fi luat-o. M-am apropiat de Cristina și am invitat-o la dans. Îmi răspunse :

— Mă scuzați, domnule, dar dansul acesta l-am promis...

Parcă aș fi primit o palmă. A fost groaznic. Am început din nou să beau. Acum aburii vinului mă străbăteau ca un curent electric, mă ardeau pe gît, dar eu beam înainte. Îmi pierdusem orice control. Iar Cristina dansa mereu cu funcționarul de la mină. Abia mă mai puteam ține pe picioare. M-am îndreptat spre ușă. Cristina și partenerul ei trecură pe lîngă mine. Am auzit o frîntură din conversația lor :

— Mi se spusese că dumneata ești logodită...

Iar ea — o, cerule ! — răspunse zîmbind :

— Nu, ferească sfîntul ! Cum ai putut să crezi așa ceva ?

Atunci i-am oprit din dans, apucîndu-l zdravăn pe partenerul Cristinei de braț. Nu m-am încumetat să-l lovesc, pentru că, deși eram foarte beat, un rest de luciditate îmi spunea, totuși, că ar fi o greșeală de neiertat să provoc un scandal. M-am mulțumit doar să-i spun în față, cu glas tare, încît s-a auzit în toată sala :

— Scîrnăvie !

Nici pînă-n ziua de azi, deși au trecut de atunci mulți ani, nu mi-am putut găsi o justificare pentru acea vorbă aruncată la mînie, care exprima tot disprețul meu față de funcționarul de la mină. Îmi amintesc limpede doar că a venit la mine un paznic, m-a apucat de umeri și m-a îmbrîncit afară. Căzînd și ridicîndu-mă într-una, m-am tîrît spre blocul meu. Se crăpa de ziuă, și munții, în lumina zorilor, păreau neașteptat de înalți. Abia mă puteam ține pe picioare. Cînd am ajuns lîngă clădirea laboratorului chimic, m-am prăbușit la pămînt, fără să mă mai pot ridica. În cap îmi răsunau obsedant frînturi de conversație : „Mă scuzați, domnule, dar dansul acesta l-am promis..."

Mă durea capul îngrozitor. La ce bun să mai trăiesc? „Mă scuzaţi, domnule". Aşadar, totul e pierdut! Ce durere ascuţită simţeam în inimă! „Mă scuzaţi domnule". Aveam ochii umezi. Ce bine e să plîngi! „Dansul acesta l-am promis..."

Zăceam întins cît eram de lung, cu faţa spre cer. Mă cuprinse o moleşeală plăcută. Am început chiar să zîmbesc. O senzaţie de o infinită dulceaţă îmi alerga prin vine. Aici era Sewell?... Ce straniu! Colo, nu departe, zăream cît se poate de limpede galbenul florilor de *aromos* [1] şi simţeam adierea venită din fundul rîpei pline de duzi, *yuyos* [2], *peumos* [3], eucalipţi. Dar *aromos* erau într-adevăr minunaţi. Unde am mai stat eu astfel, întins lîngă *aromos?* Da, da, îmi amintesc. Eram cu Cristina. O, draga mea Cristina! Funcţionarul de la mină nu va putea niciodată să ne răpească aceşti *aromos*... Sînt doar ai mei şi ai Cristinei... Acum îmi aduc bine aminte: locuiam pe atunci în Rancagua, tata era şomer, şi Mauricio Corrales ne-a propus să ne petrecem duminica la Machalí, făgăduind să vină şi el din Sewell, împreună cu Cristina. Ce bine mă simţeam! Iar funcţionarul de la mină nu ştia nimic despre *aromos*...

N-ar avea nici un rost să vorbesc mai departe despre senzaţiile stîrnite în mine de această primă şi groaznică beţie, a cărei cauză a fost dragostea mea pentru Cristina, devenită şi mai puternică după ce-o uitasem definitiv pe Adriana. Cred însă că trebuie să explic ce e cu apariţia acestor *aromos* şi ce importanţă căpătase culoarea lor în viaţa mea.

Am mai spus că pentru mine imaginea Cristinei e strîns legată de *aromos*. Poate să pară o copilărie, dar ăsta e adevărul. Culoarea unor flori, fragmente dintr-o poezie sau dintr-un cîntec mă fac să-mi amintesc de persoane sau întîmplări importante din viaţa mea.

---

[1] *Aromo* — specie de salcîm cu flori galbene şi miros foarte plăcut.
[2] *Yuyo* — specie de burulană care creşte în Chile şi Perú.
[3] *Peumo* — copac înalt, cu frunzişul veşnic verde.

Am ajuns la concluzia că am o sensibilitate exagerată, şi poate că multora le va părea ciudată o asemenea însuşire la un fiu de muncitor care pentru nimic în lume n-ar vrea să se rupă de clasa căreia îi aparţine. E drept că eu vorbesc despre sensibilitate definindu-mi doar aproximativ sensul acestui cuvînt frumos. Mi se pare însă că nu greşesc cînd înţeleg prin sensibilitate faptul că încerc emoţii puternice şi că atît durerea cît şi bucuria mă aduc într-o stare de spirit cu totul aparte, făcîndu-mă să încerc senzaţia că mă desprind de pe pămînt şi că plutesc pe un plan nevăzut, suspendat în spaţiu. Evident, pot să-mi stăpînesc perfect aceste stări emoţionale în împrejurări în care asupra mea apasă răspunderi mari. Cu timpul m-am convins că mulţi dintre oamenii cei mai tari pe care i-am cunoscut n-au manifestat în momente grele atîta dîrzenie ca mine, deşi după aceea, în liniştea odăii, cînd recapitulam în minte cele petrecute, inima îmi devenea uşoară, iar timpul, oprit în loc, forma în jurul meu un gol deplin, potrivit pentru un examen interior.

Vreau să explic de ce după călătoria aceea de la Rancagua la Machalí n-am mai putut niciodată despărţi imaginea arborilor *aromos* de figura Cristinei. Ea ne aştepta într-o duminică dimineaţă, împreună cu tatăl ei, în această localitate minunată. Machalí este situat la unsprezece kilometri de Rancagua, înspre munţi. Acolo vin uneori în excursie şi mineri cu familiile lor, cînd au norocul să obţină permisul necesar pentru a călători cu „trenul golfiştilor", care pleacă din Sewell la şase dimineaţa. Călătorii merg pînă la Coya, iar de acolo, cu automobile de închiriat, pot ajunge la Machalí. Spre seară, cînd se apropie ora înapoierii trenului minier la Coya, ei părăsesc Machalí cu aceleaşi vehicule. Trei sînt locurile spre care se îndreaptă duminica preferinţele minerilor amatori de excursii: Coya, Baños de Cauquenes şi Machalí. Acesta din urmă e cel mai depărtat, dar distanţa e compensată de priveliştea încîntătoare a dealului San Juan. Acolo masa în aer liber are un gust mai plăcut, şi apoi urmează siesta în foşnet de eucalipţi, de plopi, de

maitenes [1]. Frunzele lor încearcă zadarnic să oprească săgeţile aurii ale soarelui care, pătrunzînd prin perdeaua de verdeaţă, desenează mii de dungi galbene pe covorul de iarbă, arzîndu-i pe cei ce stau tolăniţi de vorbă sau se lasă pradă dulcii toropeli a somnului.

Corrales îl invitase pe tata să petreacă o duminică la Machalí. Tata acceptă, ca să mai uităm puţin de grijile zilnice, cum spunea el.

— O plimbare ne va face bine la toţi. Nu-i aşa, María ?

— Desigur. Acum trebuie să fie tare frumos la Machalí.

Într-adevăr, Machalí, pe lîngă verdeaţa care-i scălda străzile şi minunata privelişte a dealului San Juan, îşi etala cu mîndrie florile de aur ale uriaşilor săi *aromos*. Eram în octombrie, aşa încît aceştia erau împodobiţi de bogata lor haină primăvăratică. Ai fi zis că micul orăşel a fost clădit în acest loc numai pentru a pune în valoare strălucirea falnicilor *aromos*. La poalele dealului, în marginea orăşelului, se ridica o adevărată baricadă de *aromos*, care formau un decor de neuitat profilaţi pe culmile înzăpezite.

De cînd tata fusese concediat de la companie, aproape că nu mă mai văzusem cu Cristina. De vreo două sau trei ori am fost la Baños de Cauquenes : *don* Mauricio şi Cristina au venit şi ei la mină. Dar au fost întîlniri scurte, fugitive. Abia am avut cînd să ne spunem că dragostea noastră e tot atît de fierbinte ca întotdeauna, căci locul ales de cei mari ca să ne aşezăm era tixit de excursionişti, iar dacă ne-am fi îndepărtat i-am fi supărat pe părinţi.

Dar în împrejurimile oraşului Machalí sînt multe colţuri unde perechile de îndrăgostiţi, fără a se îndepărta prea mult de rude şi prieteni, pot găsi totuşi singurătatea mult dorită. Relieful variat al locurilor, vegetaţia bogată — totul contribuie la fericirea îndrăgostiţilor.

Am luat dejunul întinşi la umbra copacilor, lîngă un pîrîiaş cu apă cristalină, care îşi avea izvorul sus,

[1] *Maitén* — copac cu frunze dantelate, care creşte în Chile.

în munți. Susurul său era un glas al primăverii, care însufleţea totul în jur. Cînd am terminat masa, m-am ridicat în picioare, scuturîndu-mi frunzele ce mi se lipiseră de pantaloni.

— Vreau să umblu puţin. Mă duc pînă la cotul pîrîului care se află pe aici, în apropiere...

— N-am văzut niciodată locul acela! strigă Cristina, atît de spontan, încît nimeni n-ar fi putut bănui în vorbele ei vreun gînd ascuns.

— Bine, duceţi-vă...

Părinţii noştri voiau probabil să discute singuri despre lucruri pe care nu era nevoie să ni le împărtăşească.

Am mers o bucată de drum tăcuţi, abia uitîndu-ne unul la celălalt. Cum trebuia să trecem printr-o poiană unde soarele ardea cu putere, Cristina îşi scoase pardesiul cu care venise de dimineaţă. Se dezvoltase mult. Împlinise şaptesprezece ani — era cu doi ani mai mică decît mine — dar după înfăţişare i-ai fi putut da mai mult. De altfel, ce-mi păsa mie cîţi ani avea! Acum mergeam alături şi îmi dădeam seama să fetiţa mea dragă devenise o femeie fermecător de frumoasă. Începu să joace în mine un spiriduş, acelaşi care mă torturase odată, pe cînd eram copii şi ne aflam în vizită la *miss* Cursi, în Sewell. Peisajul, vegetaţia, albastrul cerului care se vedea din poiana aceea — totul mă făcea să mă simt nespus de fericit! Cînd am intrat din nou sub eucalipţi şi am dispărut din cîmpul vizual al părinţilor, ne apropiarăm unul de celălalt. I-am luat mîna dreaptă şi am strîns-o cu putere.

— Dragostea mea...

Doar atît am putut să şoptesc. Ea mă privi în ochi.

— Segua...

— Ţi-era dor să mă vezi?

— Cum să nu, prostuţule.

— Cristina, de-ai şti cît de mult sufăr fără tine...

— Dar eu crezi că nu sufăr?

Am ieşit la cărarea care ducea spre cotul pîrîului, dar am continuat să mergem în direcţia opusă. Cristina purta o rochie de culoarea galbenă a florilor de *aro-*

mos, care-i scotea în evidență formele trupului tînăr și viguros.

— Nu te-ai îndrăgostit de nimeni, Cristina?

— De ce spui asta, Segua ? Atît de puțin mă cunoști ? Mai degrabă ar trebui să te întreb eu dacă n-ai găsit altă femeie în Rancagua. Sînt atîtea acolo !

— Ce-ți trece prin minte, iubito ? Eu numai la tine mă gîndesc.

Ne-am strîns mai tare unul într-altul. Curînd am ajuns într-un loc singuratic, acoperit cu o iarbă scurtă și deasă, iar pe alocuri presărat cu tufișuri. Mi-am scos haina și am întins-o pe jos. Ea se așeză. O pereche își făcu apariția la vreo treizeci de pași de noi, dar se îndepărtă îndată. Observînd cum cei doi îndrăgostiți dispăreau în desiș, am simțit un fel de strîngere chinuitoare în piept, ca presentimentul unui eveniment foarte important. Așezîndu-mă lîngă Cristina, am luat-o de umeri și am sărutat-o.

— *Coculețul* meu scump...

Am rămas cîtva timp îmbrățișați. Apoi i-am spus :

— Ce mult aș vrea să ne căsătorim cît mai curînd...

— Și eu aș vrea. Crezi că e cu putință ?

Mi-am întors privirea într-o parte.

— Pe zi ce trece situația se complică tot mai mult. Cîteodată mă apucă disperarea. Cum să le spun alor mei că vreau să mă căsătoresc tocmai acum, cînd ei sînt copleșiți de necazuri ?

— În Sewell mulți au fost concediați, dar tata zice că s-ar putea ca din cauza războiului să fie nevoie să se mărească producția. Tu știi bine că eu înțeleg prea puțin din aceste lucruri, dar tata crede că situația se va îmbunătăți...

— Tatăl tău a fost întotdeauna împotriva războiului ; cum ar putea să gîndească așa ?

— Da. Tata e împotriva războiului și îl condamnă fără șovăire. Dar, oricît de puțin m-aș pricepe în lucrurile astea, totuși înțeleg și eu că nu are nimic de-a face una cu alta. L-am auzit spunînd că pentru o vreme se va atenua mizeria, și criza va slăbi. Spunea că de pe urma războiului noi vom cîștiga cîteva firimituri, în timp ce în alte țări oamenii își vor da viața

pe front, iar populaţia oraşelor va muri de foame. Eu, în general, înţeleg prea puţin din toate astea...

Privirea mea căzu din nou pe rochia galbenă a Cristinei, şi îndată buzele mele se întinseră spre gura ei.

— Iubita mea, trebuie să ne căsătorim...

— Da, şi eu vreau... zise ea.

— Dar trebuie să ne căsătorim cît mai curînd...

Eram ferm hotărît să mă căsătoresc neîntîrziat cu Cristina. Dacă mi s-ar fi spus că putem merge imediat la oficiul stării civile din Machalí ca să ne înregistrăm căsătoria, aş fi alergat îndată acolo cît aş fi putut de repede.

— Cristina, să nu mă părăseşti niciodată...

— Nici tu, iubitule...

Ne-am îmbrăţişat din nou. Aş fi vrut să mă contopesc cu ea într-o singură suflare, într-un singur suspin. Gîndul de a o face să fie tot mai mult a mea nu-mi da pace de loc. Dar nu voiam să-i pricinuiesc vreun rău. Sfaturile şi exemplul tatei mă reţineau ca un fir nevăzut.

— Dragostea mea, te ador...

— Şi eu pe tine, Segua...

Continuam să ne îmbrăţişăm din ce în ce mai strîns. Nu vroiam să-i fac vreun rău ; totuşi, acum eram mari, şi eu eram ferm hotărît să mă căsătoresc cu ea. Mă voi căsători chiar de va trebui să dărîm ziduri, să trec peste munţi, să mă lupt cu armate întregi. Da, da, mă voi căsători cu ea!

— *Coculeţ,* draga mea...

— Següita...

Îi atinsei coapsele.

— *Coculeţ...*

— Següita...

Aceleaşi alunişe pe obraji, aceleaşi codiţe strînse în cocuri, aceeaşi duioşie în privire pe care i-o cunoşteam din copilărie!

— *Coculeţ...*

— Següita...

Şi fu a mea.

Cînd ne-am întins pe spate în iarbă, ţinîndu-ne de mînă, ca să ne odihnim după emoţiile trăite, am observat deodată că lîngă noi se ridica un şir de *aromos* înfloriţi.

Acum veţi înţelege de ce în dimineaţa aceea chipul mi se lumină de fericire cînd mi-am amintit de florile aurii de *aromos*. Cînd tovarăşii mei mă ridicară de jos ca să mă ducă în pat, mă simţeam ca şi cînd o forţă necunoscută scosese din mine mahmureala rachiului amestecat cu tutun, care mă chinuise toată noaptea. Acum vă puteţi da seama şi cîtă dreptate avea Cristina în atitudinea ei atît de intransigentă faţă de mine.

A trebuit să treacă un an întreg, şi pămîntul să facă un ocol complet în jurul soarelui pînă la Crăciunul următor, pentru ca să-mi pot spune în sfîrşit că a venit şi pentru mine vremea fericirii.

CAPITOLUL XXIII

Dar fericirea mea n-a fost deplină. Munca în mină şubrezise sănătatea tatei. Anii îndelungaţi de muncă istovitoare în măruntaiele pămîntului nu puteau să nu lase urme. E drept că munca tatei nu consta nemijlocit în lupta cu muntele, dar ca dulgher de armătură el venea îndată după artificieri şi după minerii din frontul de înaintare, întărind cu lemn de luma şi de pin pereţii noilor abataje. Astfel, era nevoit să inhaleze praful de siliciu, invizibil cu ochiul liber, care pătrundea prin masca de protecţie. Acest praf nu se lăsa învins nici chiar de apa care era adusă, prin ţevi speciale, pînă la perforatoare.

Noaptea, tata tuşea şi respira cu greutate. Dar nimănui nu i-ar fi trecut prin minte că bătrîneţea sau

vreo boală ar putea submina acea vitalitate uimitoare, deşi în părul lui bogat începuseră să strălucească pe la tîmple fire argintii şi, uneori, dacă priveai mai atent, puteai observa în privirea lui unele semne de oboseală.

Cu intuiţia ei, însă, mama simţea ce însemnau aceste schimbări.

— Mîine o să mergem la spital, să te examineze doctorul cum trebuie. Nu-i aşa, Pedro ?

— Dar ce, crezi că sînt bolnav ? răspundea tata încruntînd din sprîncene.

— Nu, dar niciodată nu strică să te arăţi la doctor. Nu uita că ai pe umeri ceva anişori.

— Ha, ha, ha ! Cum văd eu, María, te-ai hotărît să mă treci printre bătrîni. Nu spera că ai să rămîi văduvă atît de curînd. Iar cînd am să mor, află că am să mă mai întorc din cînd în cînd de pe lumea cealaltă, să-ţi sperii toţi pretendenţii.

Discuţiile acestea se terminau de obicei cu glume şi rîsete. Totuşi, după cîtăva vreme, mama reuşi, cu mult tact, să-l facă să meargă la spital. După consultaţie, medicul o luă deoparte şi-i comunică diagnosticul : silicoză.

Tristeţea puse stăpînire pe viaţa noastră : urmăream cu îngrijorare evoluţia bolii care măcina plămînii tatei. Nimeni nu îndrăznea să-i vorbească despre starea sănătăţii lui, despre necesitatea de a lua măsuri, care ar fi putut opri înaintarea bolii. Pentru nimic în lume nu s-ar fi învoit să părăsească mina, deşi nu exista altă posibilitate de a evita sfîrşitul fatal al acestei cumplite încercări a sorţii, care, începînd în galeriile minei, se încheia de cele mai multe ori la cimitir.

Dar moartea, capricioasă cum e (şi asta s-a văzut după puţin timp), în acele zile îi dădea tîrcoale mamei, fără ca cineva din noi s-o bănuiască.

Ninsese mult şi cu încăpăţînare, ca de obicei, astfel încît pe acoperişurile blocurilor se aşternuse un strat gros de zăpadă. Şi cum ninsoarea nu înceta, acest strat creştea văzînd cu ochii, pînă cînd blocuri de zăpadă întărită se desprindeau de pe acoperişurile înclinate, făcute din tablă de zinc, şi cădeau cu un zgomot înă-

bușit. Era ceea ce sewellenii numeau „un tăvălug". Un asemenea „tăvălug", în funcție de greutatea sa, putea să-l trimită pe cel atins fie la spital, fie de-a dreptul la cimitir.

Mama se dusese la magazin după cumpărături. La întoarcere, pe cînd trecea printre două case, un „tăvălug" se prăbuși la cîțiva pași de dînsa, închizînd cu totul trecerea. Mama încercă să se întoarcă din drum, dar în aceeași clipă un alt „tăvălug" îi tăie retragerea, astfel încît rămase blocată. Trecătorii care văzuseră ce se întîmplase anunțară serviciul administrativ, iar acesta dădu de veste familiei, jandarmilor și pompierilor. Au fost ceasuri de o încordare extremă. Mama se afla închisă între două ziduri de zăpadă, și în fiecare clipă ar fi putut surveni o nouă prăbușire.

Tata, eu, Corrales, Alcántara, Rigoberto Parada, Manquelepe și echipa de pompieri ne-am apucat îndată să înlăturăm zăpada. Unii lucrau cu lopeți, aruncînd zăpada ca niște moriști, alții încercau să coboare niște scări de la ferestrele de sus ale celor două case între care rămăsese mama. Era cu adevărat o muncă de albine. Au trecut cel puțin trei ore pînă am reușit, în sfîrșit, s-o salvăm pe mama. Am găsit-o liniștită ca întotdeauna. Nu striga și nu dădea semne de spaimă, dar picioarele și brațele îi erau înțepenite de frig: ieșise din casă prea ușor îmbrăcată.

Am dus-o acasă cu o targă. Au început să vină prieteni, să ne îmbrățișeze. Mîinile aspre ale tatei, acum, cînd el nu mai știa cum să-i vină mamei în ajutor, folosind tot ce avea la îndemînă, deveniră deosebit de îndemînatice și tandre. După ce mama fu culcată pe pat, tata îi luă mîinile într-ale lui.

— María, te porți ca un copil. Cum ai putut să ieși din casă pe gerul ăsta așa, aproape dezbrăcată...

Plin de duioșie, îi netezea părul cu degetele, aducea cuverturi și le punea peste cele cu care o învelisem mai înainte, aținea focul în bucătărie, apoi venea din nou lîngă pat.

Pe la miezul nopții mama începu să aibă o insuportabilă durere de cap. Fruntea îi ardea, iar vinele de la

tîmple îi erau umflate şi zvîcneau febril. Tata şi cu mine am stat toată noaptea de veghe lîngă patul ei. Glasul mamei ne făcu să tresărim.

— Să nu uitaţi costumul. Trebuie scos cît mai curînd de la amanet... murmura ea în delir. Nu trebuie lăsat să se piardă... Spaniolii ăştia nu te iartă, chiar dacă întîrzii numai cu o zi peste termen...

Ne-am privit unul pe altul în tăcere. Cuvintele ei ne-au zguduit. Abia acum înţelegeam ce cumplit de greu îi fusese mamei la Rancagua în ziua aceea de neuitat cînd a trebuit să se ducă la muntele de pietate să amaneteze costumul negru al tatei. Nu exista altă posibilitate de a face rost de ceva bani pentru mîncare, atunci cînd foamea începuse să ne încolţească. În ziua aceea de tristă amintire, o văzusem încă de dimineaţă tăcută, absentă. Luă costumul tatei din colţul unde era atîrnat, învelit în hîrtii, îi cusu la vestă doi nasturi căzuţi, îl perie cu grijă şi, împăturindu-l, îl împachetă.

— Vino cu mine, Segua...

Am plecat. Pe drum mă întrebă:

— Unde-i agenţia *Cocoşul?*

Abia atunci am înţeles că purtarea ei atît de deosebită din ziua aceea se datora faptului, îngrozitor pentru ea, de a fi nevoită să amaneteze hainele de sărbătoare ale tatei. Am ajuns la casa de amanet. Pe o firmă enormă scria: AGENŢIA, iar alături se afla un cocoş enorm, pictat în culori vii. Căscînd ciocul, el părea să-i ameninţe pe trecători cu cîntatul său, pe care nimeni nu-l auzise vreodată.

Costumul era foarte bun, dar spaniolul care stătea îndărătul unei tejghele soioase, plină de zgîrieturi şi pete de toate culorile, ridică din umeri plictisit:

— Costum uzat; stofa pantalonului e roasă...

— Unde e roasă, domnule? întrebă mama.

— Dar la urma urmei dumneata de ce ai venit aici? Să mă convingi că hainele astea-s noi?

Spaniolul desfăcu pantalonii, căutînd rosături imaginare, şi îi strigă celui care elibera recipise la capătul tejghelei:

— Costum negru, uzat; trei sute de pesos!...

Luînd recipisa şi banii, ne-am îndreptat spre ieşire fără să mai spunem o vorbă. Poate doar cocoşul care îşi căsca ciocul pe firmă a băgat de seamă că o lacrimă s-a prelins pe obrazul mamei.

Necazurile îndurate la Rancagua şi mai cu seamă ziua aceea cînd amanetasem costumul tatei n-au trecut fără urme pentru sănătatea mamei, deşi nimeni dintre noi nu observase. Abia acum înţelegeam cu adevărat cît de mult făcuse dînsa pentru noi în zilele acelea groaznice, cînd sărăcia şi şomajul se abătuseră asupra căminului nostru.

A doua zi am dus-o la spital. Medicul-şef constată că avea meningită într-o formă uşoară.

— Din fericire, ne linişti el, acum există medicamente foarte bune. Vom porni atacul împotriva bolii cu sulfamide: o doză serioasă, de cîteva ori pe zi.

Trecură însă trei zile, şi groaznicele dureri de cap nu încetau. Medicul repeta cu încăpăţînare:

— Acesta e procesul normal al bolii. Se vede că pacienta a stat mult în zăpadă. Meningita poate fi provocată şi de frig...

Tata stătea tot timpul la spital, lîngă patul mamei, grăbindu-se să-i îndeplinească orice dorinţă. Privea pe fereastră cum cade zăpada, evocînd poate în minte anii grei petrecuţi împreună. Îşi luă un concediu de la mină şi rămase lîngă mama tot timpul cît îi permitea regulamentul spitalului. Cînd ea începu să dea semne de însănătoşire, tata glumi:

— Mi-ai prezis că o să fiu bolnav, şi cînd colo te-ai îmbolnăvit dumneata. Vezi? Altă dată să nu mai spui că sînt bolnav. Te-ai pedepsit singură...

În acele zile, ca o confirmare a zicătorii că „orice rău e spre bine" sau că „uneori găseşti norocul în nenorocire", inima mea obţinu în sfîrşit ceea ce aştepta de atîta vreme. Odată Cristina veni s-o viziteze pe mama tocmai în momentul cînd soseam şi eu. Se aşeză

pe marginea patului, fără să-mi adreseze vreo vorbă sau măcar să mă privească. Am rămas toți trei în tăcere o bucată de vreme. Zîmbind, mama rupse tăcerea :

— Sînteți ca niște copii. De cîteva luni vă observ de la distanță. Spune-mi sincer, Cristina, e adevărat că te-ai hotărît să te măriți cu funcționarul acela de la mină ?

Cristina ezită puțin înainte de a răspunde.

— Nu, *señora* María, n-am de gînd să mă mărit. Nu am noroc la bărbați, zise ea privindu-mă cu coada ochiului.

— Nu spune asta, fetița mea. Ești o fată frumoasă. Nu vei duce lipsă de pretendenți buni. Dar eu știu un băiat care te iubește tare mult. O vreme s-a purtat rău. S-a purtat rău cu noi toți. Dar tata și cu mine l-am iertat. Numai tu, pe cît se pare, nu l-ai iertat. Te iubește mult ; o știu pentru că mi-a spus-o el însuși, dar și pentru că simt acest lucru din fiecare suspin al lui. Nu degeaba te-am întrebat dacă nu iubești pe altul ; dacă nu, atunci dă-i acestui pretendent posibilitatea să-ți dovedească ce mult te iubește. Ce părere ai, fetița mea ? Acela despre care-ți vorbesc iată-l, e lîngă tine.

Cristina mă privi și deodată fața i se lumină într-un zîmbet. Nu mi-a trebuit mai mult ; am sărit de pe pat și am îmbrățișat-o :

— Nu mă urăști, iubita mea ?

— Nu te-am urît niciodată, Següita. Voiam doar să te fac puțin să suferi, ca să te pedepsesc pentru felul în care te-ai purtat...

— *Coculeț*...

— Següita...

Ne vorbeam ca întotdeauna ; prezența mamei nu ne stînjenea. De la spital am plecat ținîndu-ne strîns de mînă și simțind că bucuria mamei ne însoțea. Fulgii de zăpadă, temîndu-se să nu ne tulbure ritmul nebun al dragostei noastre regăsite, cădeau încetișor.

CAPITOLUL XXIV

Prima mea intervenție în sindicat a lăsat o urmă adîncă în noianul de emoții și simțăminte de care e plină existența mea. Pe atunci fusesem mutat la mină, ca ajutor la haveză, după ce lucrasem ca lampagiu. Înainte fusesem culegător de probe : scoteam probe de minereu din noile abataje și le trimiteam la laborator pentru analiză. Niciodată nu i-am disprețuit pe tovarășii mei de la fabrica de prelucrare sau de la atelierul mecanic, și nici pe ceilalți care lucrau la suprafață, dar nu pot să neg că aspirația mea de totdeauna a fost să fiu mutat în mină, ca să mă simt miner în toată puterea cuvîntului. La început totul a fost greu și complicat. Numai să înveți să circuli prin labirintul de galerii al minei și tot era o treabă destul de complicată. Era un întreg oraș în inima muntelui : kilometri și kilometri de tuneluri, niveluri, șine, ramificații, puțuri. Dimineața, cînd intram în schimb, luam trenul electric de la Punta de Rieles. Înghesuiți în vagoanele de oțel, ajungeam pînă la „colivie", cu care apoi urcam sute de metri. În timpul urcării, puțin cîte puțin, oamenii se răspîndeau, potrivit dispozițiilor primite de la șeful de nivel : la *Teniente Sub-B, Fortuna 5, B-Nord.* Privită de afară, mina îmi apărea ca un mare labirint de drumuri înguste, întunecoase și umede, și de numiri atît de complicate, încît eram din zi în zi mai dornic de a mă descurca în mijlocul acestui oraș subteran, mai ales cînd auzeam convorbirile tatălui meu cu Floro Alcántara, Corrales sau Manquelepe, căruia, în treacăt fie zis, i se și încredințase un perforator pentru găurile de pușcare.

Odată, la terminarea schimbului, m-am întîlnit cu tata în „colivie". Nu aveam mai nimic să ne spunem, căci seara din ajun o petrecusem împreună ; pe de altă parte, legănatul „coliviei" ne toropea, făcîndu-ne să n-avem chef de vorbă ; tăceam, ca și cum întreaga noastră ființă ar fi simțit pericolul care ne aștepta jos în cazul unei defecțiuni neașteptate a mecanismului electric. Tata se mulțumi să rostească doar cîteva cu-

vinte, dar eu am înțeles că le acorda o deosebită importanță și că le chibzuise de mai înainte:

— Ascultă, tinere tovarăș. Ar fi foarte bine dacă ai începe să lucrezi în sindicat. Ajută-ți tovarășii. Știi doar că și eu, ori de cîte ori am putut, am făcut cîte ceva. Dar asta, desigur, e puțin. Tu ai putea să faci mai mult. Nu pierde vremea. Nu mi-e rușine să mărturisesc că nu înțeleg aproape nimic din lupta sindicală și problemele sociale pe care le explică Corrales, dar îmi dau bine seama că numai pe acest drum se poate obține dreptatea.

— M-am gîndit la asta, tată. Am și citit unele cărți. Trebuie să ne pregătim bine.

— Ai tot timpul să înveți și din practică. Uită-te, bunăoară, la Manquelepe. A și intrat într-o comisie, la fel ca Jacinto Coliboro pe vremuri. Chiloienii aceștia sînt foarte entuziaști.

Cînd „colivia" ajunse la *Teniente 5*, ne-am urcat în tren. În vagon ne-am continuat convorbirea.

— Se pare, zise tata, că se apropie un conflict. Conducerea sindicatului a dus tratative cu direcția, dar n-au căzut de acord. Chestiunea a trecut la inspectorul muncii. Probabil că la biroul acela care se numește... cum i-o fi zicînd...

— Organul de împăciuire...

— Da, dar nici acolo nu se vor înțelege. Nu știu de ce, dar am presimțirea că vom ajunge la grevă.

— Desigur. Se pare că sfîrșitul războiului a creat condiții noi și pentru muncitori, și pentru capitaliști...

— Mă bucur, tînărul meu tovarăș, cînd te aud vorbind așa. Mauricio mi-a povestit că uneori se sfătuiește cu tine. Are o părere foarte bună despre judecata ta.

Aproape nici n-am băgat de seamă că tata mă laudă. Trenul electric ajunse la Punta de Rieles. Am coborît în grabă și ne-am îndreptat spre treptele care duceau spre blocuri. Ca și cum mi-aș fi continuat gîndul cu glas tare, am spus:

— Sînt două probleme, tată, care nu-mi ies din cap. Întîi — apropiatele alegeri prezidențiale din țară. Ai

aflat că unul dintre candidaţi a obţinut sprijinul forţelor populare ? E un om de nădejde şi vede limpede calea rezolvării problemelor noastre naţionale. Cred că toţi muncitorii ar trebui să-l susţină...

— La drept vorbind, nici în politică nu prea mă descurc, dar una ştiu : că politicienii nu sînt oameni de încredere. Sînt foarte prietenoşi pînă la alegeri, dar după aceea „nu te mai ştiu, nu te mai cunosc".

— N-or fi toţi aşa ; cu unii se pot face lucruri bune, tovarăşe. Dacă forţele populare vor obţine victoria în viitoarele alegeri prezidenţiale, înseamnă că am realizat foarte mult...

— Bine. Şi care e a doua problemă care te preocupă ?

Am oftat adînc :

— Cristina.

Tata rîse şi mă bătu pe spate.

— Despre asta, tînărul meu tovarăş, nu cu mine trebuie să vorbeşti...

După puţin timp a avut loc adunarea generală a sindicatului. Atmosfera era încordată, greva începu să se contureze cu claritate. Toate încercările de a se ajunge la un acord direct cu compania în privinţa revendicărilor eşuaseră. Sala era arhiplină. Bărbaţi. femei, copii — toţi doreau să afle care era situaţia. Mauricio Corrales, ca preşedinte al sindicatului, făcu o amplă expunere :

— Am înaintat companiei revendicările minimale. Salariile cele mai mari, după cum e şi firesc, am cerut să fie plătite tovarăşilor din mină. Stăruim, de asemenea, asupra retribuţiei speciale pentru cei care lucrează în schimbul de noapte şi asupra majorării indemnizaţiei pentru cei accidentaţi în mină. Pînă acum, tovarăşii primeau o nimica toată...

După ce citi raportul, Corrales întrebă cine vrea să ia cuvîntul.

Eu şedeam lîngă Manquelepe şi Rigoberto Parada. Ceva mai în spate l-am zărit pe tata ; era cu Cristina şi cu Florencio Alcántara. Unul cîte unul, luau cuvîntul muncitorii :

— Cer cuvîntul...
— Sînt de acord cu greva...
— Cer cuvîntul...
— Să votăm pentru grevă...

Ochii mei se întîlniră cu cei ai tatei. I-am înțeles privirea. Aveam o senzație ca și cum un sîmbure de piersică mi s-ar fi oprit în gît ; totuși, am reușit să mă stăpînesc și am ridicat brațul :

— Cer cuvîntul.

Mauricio Corrales zîmbi.

— Ai cuvîntul, tovarășe Albiña.

Mîinile îmi erau transpirate. Toți se întoarseră spre mine.

— Tovarăși ! Iertați-mă, dar nu sînt obișnuit să mînuiesc cuvîntul. Aș vrea doar să spun că greva aceasta va fi una din cele mai juste pe care le-au declarat vreodată muncitorii de la *El Teniente*. De ani de zile, tovarăși, ni se cere într-una să mărim producția. Este sau nu așa, tovarăși ?

— Așa e, tovarășe !

Încurajat de sprijinul asistenței, voiam tocmai să continui, cînd fui întrerupt de Mauricio Corrales :

— Tovarășe Albiña, dumneata spui lucruri foarte importante. De ce nu te urci pe scenă ? De aici te vor auzi toți tovarășii.

M-am urcat pe scenă. Acum sute de oameni mă priveau și așteptau cuvîntul meu. În mijlocul mulțimii am zărit figura senină și bucuroasă a tatei și ochii Cristinei, care se deschiseseră neobișnuit de mari.

„Dacă *Don* Mauricio a zis că spun lucruri importante, înseamnă că așa trebuie să fie", am gîndit eu, hotărîndu-mă să urmez în același spirit, fie ce-o fi.

— Forțele democrației au învins în războiul mondial, nu-i așa ? am continuat eu. Ei bine, care-i răsplata pe care o vom primi acum pentru aportul nostru la victorie ?

Chipul tatei era tot mai luminat de bucurie, iar Cristina continua să facă ochii mari.

Am vorbit mult pe această temă. În încheiere am subliniat că numai acțiunea unită și fermă a sindicate-

lor va putea face să triumfe revendicările noastre, şi că eu, ca şi toţi ceilalţi muncitori de la mină, mă pronunţam în favoarea grevei.

Cuvîntarea mea a fost primită cu ropote de aplauze. S-a luat pe loc hotărîrea unanimă să se înceapă greva chiar a doua zi. Cu aceasta, adunarea s-a încheiat. La ieşire mă aşteptau tata, Florencio Alcántara, Manquelepe, Rigoberto Parada şi alţi cîţiva tovarăşi de la mină. Toţi voiau să-mi strîngă mîna. Cristina veni în fugă şi mi se aruncă de gît:

— Felicitări! Cum de n-am ştiut că eşti un orator atît de talentat! Şi eu, care eram atît de nervoasă temîndu-mă că n-ai să poţi vorbi cum trebuie!

Seara ne-am adunat acasă la părinţii mei, dezbătînd cu însufleţire diferite aspecte ale conflictului cu direcţia şi vorbind despre adunare. Folosind un moment prielnic, Cristina şi cu mine am anunţat hotărîrea noastră de a ne căsători în luna următoare, dacă părinţii noştri nu aveau nimic împotrivă. Exclamaţiile de bucurie ale prietenilor adunaţi au fost răspunsul mult dorit.

Tata o privi pe Cristina:

— Viaţa muncitorului este grea, dar dacă soţul şi soţia se sprijină unul pe altul pot învinge orice. Înţelegi, fetiţa mea?

CAPITOLUL XXV

Greva a fost de lungă durată. Ea a arătat cît de mult se întărise sindicatul nostru. Mulţi dintre muncitori au părăsit oraşelul: unii au plecat cu trenurile companiei; alţii, mai nerăbdători, au pornit-o pe jos, străbătînd cei şaptezeci de kilometri dintre Sewell şi Rancagua pe drumuri cunoscute numai de vechii locuitori ai regiunii miniere. Noi, cei

rămaşi în Sewell, depuneam toate eforturile să menţinem moralul şi spiritul combativ al oamenilor : primind ajutoare din partea muncitorilor din întreaga ţară, care erau solidari cu noi, le împărţeam pe la familiile tovarăşilor, ţinînd seama de nevoile fiecăruia. Membrii comisiei sociale vizitau zilnic locuinţele minerilor, interesîndu-se de situaţia fiecărei familii. Împărţirea ajutoarelor era controlată în mod strict.

Seara, la adunări, conducerea sindicatului prezenta informări amănunţite despre mersul tratativelor. Cei care aveau aptitudini artistice interpretau cîntece, recitau versuri sau jucau scurte scenete. Făceam totul ca să menţinem ridicat moralul sindicaliştilor şi al familiilor lor.

Eu îndeplineam bucuros orice sarcină îmi încredinţa conducerea. Pe lîngă activitatea din comisia socială, Manquelepe şi cu mine lucram în comisia de presă şi propagandă. În fiecare seară apărea un buletin informativ care era afişat pe zidurile caselor din Sewell. Eram absorbit de această activitate, care, împreună cu perspectiva apropiatei căsătorii cu Cristina, mă însufleţea şi mă făcea să privesc viitorul cu optimism şi voie bună.

Ne îngrijora doar sănătatea tatei. Dar ne purtam de parcă am fi încheiat între noi o conspiraţie a tăcerii. Cu toate că ştiam bine că silicoza progresa, în prezenţa lui nimeni nu pronunţa nici o vorbă despre aceasta.

Deşi orăşelul era paralizat de grevă, fluieratul care anunţa începutul schimburilor se auzea ca de obicei, chemînd echipele de serviciu pe care sindicatul le însărcinase să continue munca, pentru a menţine serviciile indispensabile şi pentru a evita avariile.

Toate convorbirile se învîrteau acum în jurul grevei şi apropiatelor alegeri prezidenţiale. Eu stăruiam asupra punctului meu de vedere :

— Trebuie să-l sprijinim pe candidatul partidelor de stînga. Este singurul care reprezintă interesele muncitorilor...

— Nu vreau să afirm nimic, spunea tata, dar aceşti politicieni nu-mi inspiră încredere. Ţineţi seama că sînt aproape patruzeci şi cinci de ani de cînd le tot aud trăncănelile. Toţi candidaţii ăştia sînt nişte mincinoşi.

Mauricio Corrales însă era de aceeaşi părere cu mine şi socotea că trebuie să transformăm alegerile într-o acţiune pozitivă, care să fie în folosul muncitorilor.

— De altfel, adăuga el, am impresia că acest candidat e un om sincer. Cred că nu ne va înşela...

Tata ridica din umeri :

— Să dea Dumnezeu să aveţi dreptate. Ar fi bine ca măcar o dată politicienii să-şi ţină făgăduielile făcute muncitorilor. Nu mă mai întrebaţi care mi-e părerea şi nu-mi cereţi mai mult, dar puteţi fi siguri că votul meu îl voi da candidatului vostru.

Corrales rîdea cu poftă.

— Ai să vezi, Pedro, că de data asta o să nimerim în plin...

Compania refuză multă vreme să facă concesii, sperînd să înfrîngă rezistenţa muncitorilor. Dar totul fu în zadar. Sindicatul îşi biruise şovăielile şi acum era tare ca granitul.

De la tribuna sindicatului, Corrales spunea :

— Compania poate tărăgăna după bunul ei plac rezolvarea revendicărilor noastre. Ea nu pierde nimic. Pentru asemenea cazuri are poliţe de asigurare în Statele Unite, iar cînd conflictul se va aplana, ea va fixa la cupru un preţ care să-i permită să recupereze tot ce n-a încasat în timpul grevei...

Guvernul interveni ca mediator, sub cuvînt că greva aducea prejudicii bugetului de stat ; după aceea, părţile au ajuns la un acord ale cărui condiţii noi le-am socotit acceptabile pentru muncitori ; am obţinut cîştig de cauză într-o serie de probleme care de multă vreme fuseseră mereu amînate.

Şi nici nu apucasem bine să ne revenim după emoţiile grevei, cînd am fost cuprinşi cu toţii de febra campaniei electorale.

Am hotărît împreună cu Cristina să petrecem luna de miere la San Antonio, în casa unor prieteni ai tatei.

Mi-am luat concediu, ne-am căsătorit în Sewell și, coborînd la Rancagua, am pornit spre mare. Ce zile minunate! Dimineața alergam pe plaja încă pustie și ne dezbrăcam lîngă țărm. Apoi intram în apă puțin cîte puțin. Am fi vrut să ne bucurăm la nesfîrșit de priveliștea mării, să acumulăm în noi bucuria peisajului și a întinderilor nemărginite; după atîția ani petrecuți în creierul munților, eram avizi de desfătarea pe care ne-o oferea oceanul, acest frate al Anzilor. Ne jucam prin apă ca doi copii nebunatici. După ce ajungeam într-un loc unde apa era destul de adîncă, făceam un salt și o prindeam pe Cristina de șolduri.

— Nu te prosti, Segua...

— Vezi, nici oceanul nu e în stare să-mi stingă focul dragostei pentru tine...

— Nu-i nimic, drăcușorule, o să te potolești tu cu timpul!

Cristina rîdea, și picături cristaline i se scuturau de pe buze.

— Niciodată, iubita mea.

Într-o seară am ieșit să ne plimbăm pe plajă. Ne-am așezat pe nisip să contemplăm oceanul. Se făcu răcoare, și Cristina se strînse lîngă mine. Am acoperit-o cu brațele. În jur era o liniște ireală. Abia auzeam plescăitul ușor al valurilor, care veneau să-și lase dantelele lor de spumă pe plaja pustie. Buzele noastre se uniră într-un lung sărut. Apoi am privit stelele. Rămaserăm așa mult timp, pînă cînd, îndemnați de același impuls, ne unirăm din nou buzele. Și din nou, întinși pe spate, am contemplat îndelung bolta înstelată.

— Aici n-avem *aromos*, zise ea. Îți amintești?

— Da, dar avem stelele.

— Și ele sînt aurii.

— Cînd o să ne întoarcem la Sewell, toți vor afla că m-am căsătorit cu o stea...

— Iubitule...

Ne întoarserăm la Sewell abia cînd mi se isprăvi concediul. Pînă să căpătăm locuință, a trebuit să stăm

despărțiți. Cam pe atunci au avut loc alegerile pentru noua conducere a sindicatului, și tovarășii m-au ales președinte. La adunare, în afară de treburile sindicale, am dezbătut și problema liniei noastre în campania electorală. Am fost numit președinte al comisiei pentru alegeri. Au fost apoi repartizate și alte sarcini, a fost fixată ziua adunării pentru desemnarea candidatului nostru și s-a redactat o scrisoare către Comisia centrală pentru alegeri, din Santiago. În această scrisoare comunicam hotărîrile noastre și rugam să se organizeze sosirea candidatului la adunarea noastră electorală. Candidatul ne-a răspuns personal printr-o scrisoare în care declara că acum era mai sigur decît oricînd de victorie, deoarece „nimeni nu va putea împiedica opera de eliberare socială întreprinsă de un om care a triumfat cu sprijinul muncitorilor eroi de la minele de cupru." Scrisoarea candidatului făcu ocolul întregului orășel, provocînd explozii de entuziasm.

Adunarea electorală s-a desfășurat într-o atmosferă de apoteoză. Ea a avut loc pe terenul de fotbal, situat ceva mai jos de gara Las Juntas. Fusese fixată pentru ora trei după-amiază, dar încă de la ora unu, un furnicar de oameni începu să coboare dinspre blocuri în direcția micului nostru stadion. Muncitorii purtau steaguri, pancarte și lozinci scrise pe panouri de carton fixate pe rame de lemn :

„Pentru izbînda clasei muncitoare !"

„Trăiască partidele de stînga din Chile !"

„Cei ce muncesc, la putere !"

Mauricio Corrales remarcă :

— Asta mă face să-mi aduc aminte de vremurile lui *Cielito Lindo* [1]...

Candidatul era un om foarte simpatic. Îmbrățișa pe oricine îi ieșea în cale, mîngîia copiii pe obraz, lua femeile de braț, rîdea într-una și saluta scoțîndu-și pălăria. Toți am fost captivați. Mecanicii de la

[1] Cîntec revoluționar mexican.

calea ferată, fără a cere permisiunea şefilor lor, asurziră orăşelul cu şueratul locomotivelor ; valea dintre munţi se dovedi prea strîmtă pentru a cuprinde emoţia produsă de imnul naţional cîntat de mii de persoane, însufleţite de o încredere profundă în viitorul patriei.

Timpul fu destul de frumos în tot cursul zilei. Încă de dimineaţă, cerul limpede, fără urmă de nori, ne umplu de optimism şi ne întări speranţa în succesul acţiunii pe care o pregătisem cu entuziasm, biruind toate greutăţile. Dar la începutul primăverii n-ai niciodată certitudinea că iarna a plecat definitiv, şi după o dimineaţă senină, strălucitoare poate să urmeze o după-amiază cu nori, iar vîntul rece din munţi e un prevestitor neîndoios al ploii şi ninsorii. Cînd oamenii au început să se adune pe stadion, aerul era transparent şi, ca întotdeauna în zilele însorite, spre apus cerul era o simfonie de culori : pe alocuri avea pensulări roşii, alternînd cu dungi în nuanţe neverosimile, a căror frumuseţe nu reuşesc s-o descriu cu modestele mele mijloace literare. Acest orizont fermecător era singurul dar al naturii pe care-l puteam admira vara, primăvara şi toamna : privindu-l cei care văzuseră marea îşi reprezentau priveliştea de basm a unui apus de soare pe ocean. Farmecul iernii îl constituia zăpada, deşi, adeseori, cînd ningea prea mult, aducea cu sine nenumărate primejdii, semănînd nelinişte în inimile noastre. Ne bucura cu adevărat numai prima zăpadă.

Eram mulţumit şi plin de o justificată mîndrie că organizarea adunării noastre reuşise atît de bine. Fiecare amănunt fusese bine chibzuit. Eram foarte recunoscător vremii frumoase. Cînd însă candidatul se urcă la tribună pentru a lua cuvîntul, am băgat de seamă că din adîncul văii se apropiau mase compacte de nori. Niciodată nu mai văzusem nori atît de negri şi ameninţători. Fruntea mi se încruntă, deoarece ştiam prea bine că norii aceia sinistri erau prevestitori de furtună. Vremea se putea strica mai repede decît ar fi reuşit candidatul să-şi expună ideile. La început, vîntul ce se stîrnise nu se manifestă prea violent :

mătură coastele munţilor, coborî pînă la picioarele celor adunaţi pe stadion, apoi se ridică mai sus, ciufulindu-ne părul. Dar în curînd începu să se întunece, iar vîntul se înteţi şi se dezlănţui cu furie.

Din fericire, candidatul nu-şi pierdu cumpătul : dimpotrivă, schimbarea neprevăzută a timpului i-a dat prilejul să rostească fraze de mare frumuseţe, care stîrniră aplauzele celor de faţă. Daçă-mi amintesc bine, a spus că nici o stihie nu va fi în stare să-l rupă de popor, ci că va lupta alături de noi pînă la victoria finală. Stăpînirea de sine a candidatului mă linişti şi îmi alungă temerile pe care mi le stîrnise apropierea furtunii. Şi cum stătea la tribună, cu părul fluturîndu-i în vînt, în mijlocul elementelor naturii care începuseră să se dezlănţuie, părea un gigant. Cuvintele lui pline de conţinut uman păreau atît de profunde şi de sincere, încît toţi îl ascultau cu emoţie.

Candidatul încă nu-şi încheiase discursul, cînd în văzduh începură să plutească fulgi de zăpadă, iar nimeni nu-i băgă de seamă pînă cînd nu începură să ne şiroiască pe obraji firişoare de apă. Dar nouă nici nu ne păsa.

Florencio Alcántara zise :

— Se pare că şi sfîntul Petru e de partea noastră...

Cînd cuvîntarea candidatului luă sfîrşit, am aplaudat ca nişte ieşiţi din minţi. Eram mulţumiţi că am ales drept candidat un bărbat atît de simpatic şi de apropiat de noi. Cuvintele lui atît de elocvente despre problemele noastre de toate zilele ne pătrunseseră în inimă. L-am petrecut pînă la gară. Pe drum, am intrat la o cantină muncitorească, şi el înghiţi alături de noi obişnuita bucată de carne cu ouă şi ceapă prăjită. Bucuria se simţea pretutindeni, şi nici chiar furtuna, care acum se dezlănţuise, n-o mai putea întuneca.

Ninsoarea ne-a silit să strîngem pancartele cu lozinci pe care le pregătisem în vederea adunării electorale. Dar din ziua aceea şi pînă la alegeri întregul Sewell n-a fost altceva decît un imens drapel chilian, care flutura însufleţit de vîntul speranţei.

Candidatul nostru izbîndi, şi ziua acestei izbînzi, ca şi cea în care el se instală în postul de preşedinte a fost o sărbătoare pentru locuitorii din Sewell. Eram cuprinşi cu toţii de o bucurie contagioasă. Simţeam imensa satisfacţie pe care ţi-o produce întotdeauna munca încununată de succes. Prin eforturile şi solidaritatea noastră obţinusem această victorie, care făgăduia progres şi bunăstare pentru generaţiile viitoare. După alegeri, orăşelul îşi reluă existenţa monotonă, cu ritmul ei stabilit prin regulamentele companiei şi dispoziţiile serviciului administrativ, care supraveghea viaţa minerilor. În curînd am aflat prin radio şi presă despre măsurile adoptate de noul guvern, măsuri care tindeau, după cum credeam noi, să pună în practică tot ce auzisem de la candidatul nostru în timpul campaniei.

Au venit zile senine, în care Anzii îşi profilau crestele pe albastrul cerului, iar noaptea parcă atingeau stelele. Sewell era tot o cetate de basm, apărută parcă din măruntaiele munţilor. Noi blocuri, de cîte cinci şi şase etaje, s-au ridicat prin diverse locuri din oraş. S-a terminat construcţia clădirii noi, moderne a fabricii chimice, iar în mină s-a perfecţionat sistemul de haveze şi vagonete, făcînd mai rapidă transportarea minereului brut pînă la trenurile electrice de la *Teniente 5*. Cele două gigantice masive de piatră ce dominau ameninţător orăşelul au fost izolate prin apărătoare de oţel care să ocrotească populaţia, în iernile grele, de avalanşele aducătoare de moarte şi distrugeri.

Spre marea bucurie a Cristinei, am căpătat locuinţă într-un bloc destinat celor căsătoriţi. Am mobilat casa cu puţinele lucruri de care am putut face rost: tata îmi dărui o masă de sufragerie, iar Mauricio Corrales făcu un drum special la Rancagua ca să ne cumpere două splendide garnituri de aşternuturi de pat. Manquelepe aduse o faţă de masă de muşama, Florencio Alcántara cumpără de la magazinul universal *Witting şi Giudice* din Sewell un serviciu de faianţă, iar Rigo-

berto Parada ne dărui cîteva cărți, frumos legate — „modesta lui contribuție la noul cămin proletar". Cîteva zile Cristina nu se simți prea bine. Mama hotărî :

— Se pare că trebuie să ne așteptăm la o creștere a familiei...

Directorul general al minei muri, și locul lui fu luat de un alt yankeu sosit din Statele Unite. În Chile fu înființat postul de vice-președinte al companiei, așa încît printre *gringos* avu loc o serie de avansări, retrogradări, rechemări la centru. Toate acestea însă ne erau cu desăvîrșire străine. Noii șefi, ca și cei vechi, treceau pe lîngă noi fumîndu-și pipele cu tutun aromat, de parcă n-ar fi putut avea nimic comun cu mulțimea de mineri ce se agita în jurul lor.

Cîțiva nemți care fuseseră concediați din cauza războiului au fost reprimiți. La serviciul de construcții sosi un inginer specialist din Bremen. Fiica lui, Ingeborg, cuceri întregul orășel. Rigoberto Parada, uitîndu-și idealurile revoluționare, o numea „fermecătoarea prințesă germană", iar Manquelepe dorea să fie stăpînitorul unei insule întregi din arhipelagul Chiloé, cu *El Caleuche* ancorat în port, ca să pună toate acestea la picioarele ei. Înaltă, surîzătoare, simplă și drăguță, Ingeborg străbătea sprintenă străzile în trepte, aducînd o notă proaspătă în ambianța monotonă și plictisitoare a orașului nostru, în care vedeai zilnic aceiași oameni și auzeai mereu aceleași vorbe.

În fiecare sîmbătă seara ne duceam la sala de gimnastică Turner, la întrecerea de baschet, care de obicei se termina cu o luptă îndîrjită pentru primul loc între echipele *Anzii* și *Eléctrico Cordillera*. Prima era formată din funcționari, iar cea de-a doua din muncitori de la atelierele electrice ; aceștia erau favoriții noștri, pe care-i încurajam sperînd că și ei ne vor răspunde la fel cînd va juca echipa noului nostru club, *Independiente Mina*.

Acum viața familiei noastre era ca un cristal fin, a cărei limpezime era tulburată doar de accesele de tuse ale tatei. Acestea răsunau în inimile noastre ca bătăile unei pendule sinistre.

Mi s-a întîmplat adesea să văd, în filme, cum pier în furtună vase care puțin mai înainte pluteau încrezătoare în calmul aparent al mării ; valurile încep să izbească mai întîi în bordaj, apoi fac o spărtură și, în cele din urmă, distrug catargele, pînzele și tot ceea ce dădea grație ambarcațiunii. Acum noi înșine eram un asemenea vas navigînd pe întinderile Anzilor, o biată corabie cu pînze din povestirile lui Jacinto Coliboro și Nolasco Manquelepe. A venit deodată un talaz teribil, care ne-a smuls catargele aproape cu totul. Cum l-am fi putut prevedea ? Eram liniștiți, navigam plini de speranță în viitor. După ce izbîndisem, eram convinși că acum nimic nu ne va împiedica înaintarea.

Eu mă dedicasem cu totul activității sindicale. În fiecare seară ne adunam și discutam condițiile de muncă ale tovarășilor noștri, căutînd să găsim noi posibilități de a îmbunătăți asistența socială : acum sindicatul avea dentist, moașă, medic terapeut ; aveam magazin alimentar, frizerie și diferite alte magazine, fără a mai socoti serviciile gratuite pe care compania era obligată să ni le facă. Silueta Cristinei se modificase vizibil ; pe de altă parte, tot mai adesea fruntea mamei se încrețea îngrijorată dimineața, cînd ne povestea ce noapte agitată petrecuse tata. Asta era totul.

Deodată, însă, a venit talazul, și viața orășelului minier se răsturnă cu totul, ca și cum bărbații, femeile, copiii, întîmplările, casele și amintirile ar fi fost aruncate într-un butoi uriaș, ca acelea care se învîrtesc în parcurile de distracții. Într-o după-amiază se anunță la radio că președintele republicii hotărîse să ceară Congresului național împuterniciri extraordinare în legătură cu complotul unor revoluționari care pregăteau o lovitură din străinătate împotriva guvernului său. Rădăcinile acestui complot, după cum se anunțase, trebuiau căutate în sindicatele muncitorilor, în special ale celor de la minele de salpetru, cupru și cărbune. Surprinși, ne-am uitat unii la alții. Ce se întîmplase ? Trebuia să așteptăm pînă ce vom obține unele amănunte.

„Amănuntele“ sosiră pe înserat, cu auto-drezine şi cu trenuri speciale: paşii soldaţilor începură să răsune pe uliţele orăşelului.

— Dumneata eşti Rigoberto Parada?

— Da.

— Urmează-ne. Eşti arestat.

— Nolasco Manquelepe?

— În persoană...

— Arestat...

Clădirea jandarmeriei se dovedi neîncăpătoare pentru cei arestaţi. A fost ocupată şcoala profesională, dar şi sălile ei abia îi puteau cuprinde pe noii sosiţi care cereau să li se explice ce însemnau toate acestea. În cursul nopţii sosiră noi trenuri cu trupe. Puştile mitraliere şi carabinele încărcate străjuiau la intrările blocurilor şi pe principalele scări ale orăşelului.

Cînd au bătut la uşa noastră era ora unsprezece. Paşii grei ai soldaţilor se auziră de departe. Locuitorii din Sewell nu dormeau. Vestea primelor arestări se răspîndise pretutindeni. Tumultul de emoţii, idei şi planuri se perindă cu o repeziciune de necrezut. Înainte de a ne putea pune o oarecare ordine în gînduri şi de a ne explica motivul acestei schimbări atît de violente, ne şi îndreptam spre şcoala profesională înconjuraţi de militari şi jandarmi.

Cristina se sperie teribil. În primul moment refuză să deschidă uşa.

— E inutil, draga mea. Adu-ţi aminte tot ce-ţi spunea mama. Trebuie să fii tare...

Am mîngîiat-o cu duioşie pe obraz şi am deschis uşa.

— Pedro Segundo Albiña?

— Chiar eu.

— Eşti arestat.

Şi am fost ridicat. Cristina a rămas mult timp nemişcată în pragul uşii, privind în urma mea, cum păşeam între poliţişti. Deodată, am auzit-o strigînd:

— Am să-ţi aduc schimburi, Següita!... Am să-ţi aduc schimburi...

Fără îndoială că nervii ei se resimţiseră puţin. „Sărmana mea Cristina, m-am gîndit eu. Ai face mai

bine să ai grijă de copilaşul nostru, care este pe drum".

La şcoala profesională m-am întîlnit cu tata, care fusese şi el arestat. În scurtul moment cît am reuşit să rămînem unul lîngă altul, el îmi zîmbi şi apoi cu calmul care îl caracteriza, îmi spuse :

— Ei, vezi, tinere tovarăş ? Vezi ? Nu-ţi spuneam eu ?

— Ce anume, tată ? Nu-mi amintesc.

— Păi, ce-ţi spuneam despre politicieni. Dacă nici eu nu-i mai cunosc...

Deşi n-o vedeam, ştiam totuşi că afară noaptea se furişa peste aşteptarea resemnată a mamei şi a Cristinei.

PARTEA A PATRA

CAPITOLUL XXVII

Din fericire, directorul închisorii din Rancagua, unde am fost duşi, era un om cumsecade. El îşi dădea seama foarte bine ce fel de oameni erau cei care fuseseră aduşi în noaptea aceea. Ştia să deosebească pe criminalul înrăit de omul ajuns întîmplător după gratii. *Señor* Sotomayor părea să aibă vreo cincizeci şi cinci de ani. Înalt, avînd o statură aproape atletică, era veşnic preocupat de treburile instituţiei aflate sub conducerea lui, interesîndu-se de toate amănuntele vieţii deţinuţilor. Locuinţa lui se afla la capătul primului coridor cu celule. Acolo îl aşteptau, la sfîrşitul orelor de serviciu, soţia şi cei doi băieţi, care mergeau amîndoi la liceu. Erau o familie unită şi deosebit de simpatică. Cînd în închisoare avea loc vreo întrecere sportivă sau cînd era vreo sărbătoare naţională, soţia şi fiii directorului intrau în curtea deţinuţilor şi stăteau de vorbă cu ei, arătîndu-le prietenie şi oferindu-le daruri modeste, cumpărate din economiile lor. Pentru noi, familia aceasta parcă nu avea nimic comun cu activitatea oficială a directorului. Probabil că *señor* Sotomayor, aflîndu-se într-o situaţie foarte grea, fusese nevoit să accepte această funcţie. Uneori îl auzeam spunînd :

— Nu-i glumă, prietene, să hrăneşti patru guri...

De aceea, cei mai mulţi dintre condamnaţi şi dintre cei deţinuţi preventiv îl simpatizam pe *señor* Sotomayor. Nu ştiu ce spuneau despre el deţinuţii de drept comun, răufăcătorii înrăiţi, oameni ursuzi, brutali, care furau, cînd aveau ocazia, nu numai de la slujbaşii închisorii, ci şi de la tovarăşii lor de suferinţă. Am

încercat să pătrund în lumea interioară a acestor oameni, dar în zadar. Am izbutit doar să-mi dau seama că cei mai mulţi se născuseră la ţară şi fuseseră împinşi pe drumul crimei încă de mici, de cine ştie ce împrejurări. Nimeni nu încercase vreodată să-i îndrume pe alte căi decît cele ale crimei şi viciului. Iată de ce ei vedeau în orice om un duşman şi se fereau să stea de vorbă cu ceilalţi; şi chiar dacă deschideau gura, nu erau în stare să rostească decît sudalme.

Îl stimam pe *señor* Sotomayor. În privirea lui şi în felul cum m-a bătut pe umăr în ziua cînd am fost adus la închisoare mi s-a părut că simt o mîngîiere. De jur împrejur era un ocean de ură, de priviri încruntate, de strigăte şi îmbrînceli. Puştile şi carabinele soldaţilor şi ale jandarmilor ne înconjurară multă vreme. Oamenii în uniformă n-au dispărut de lîngă noi decît atunci cînd am ajuns la secţia de cercetări din Rancagua, şi orele au început să se scurgă pline de nelinişte. Ne scoteau doi cîte doi, cu cătuşe la mîini. Unul era lăsat să aştepte într-un coridor strîmt, iar celălalt era îmbrîncit într-o încăpere de unde se auzeau doar nişte glasuri bărbăteşti înăbuşite. Din cînd în cînd se auzeau ţipetele celui interogat şi înjurăturile agenţilor. Cînd îmi veni rîndul, inima începu să-mi bată cu putere. Să afirm că nu-mi era frică? Nu mi-a plăcut niciodată să fiu fanfaron, şi nici să mă laud că aş fi un om cu mari rezerve de curaj, capabil să reziste la orice durere. Şi-apoi există oare vreun om căruia să nu-i fi fost niciodată frică? Simţămîntul care îmi paralizase muşchii şi îmi înceţoşase creierul în clipele acelea era frica. La urma urmelor, insultele şi loviturile primite nici n-au fost atît de multe, dar tăria ne fusese minată de teribila aşteptare a torturii şi de pregătirile care se făceau chiar în prezenţa noastră. Noaptea petrecută la secţia de cercetări a fost groaznică. M-au întrebat:

— Ce ştii despre complotul împotriva guvernului?

— Nu ştiu nimic, am răspuns eu ca prin somn.

O lovitură seacă, scurtă, mă pocni lîngă ureche, asurzindu-mă.

— Primeaţi instrucţiuni din străinătate?
— Nu ştiu nimic.
O nouă lovitură, de data aceasta în obraz.
— Cine mai conducea revolta?
— Nu ştiu nimic.

Mai tîrziu, la închisoare, în liniştea celulei, recapitulam în minte momentele de aşteptare la uşa camerei unde avusese loc interogatoriul la secţia de cercetări şi ceea ce se petrecuse acolo cu mine în rolul de personaj principal. De îndată ce durerea şi vînătăile lăsate de lovituri dispărură, tot ceea ce mi se întîmplase începu să-mi pară chiar hazliu, şi de cîte ori începeam să povestesc vreunuia din tovarăşii mei de închisoare cum mi se luase interogatoriul, mă pufnea rîsul. Se pare că o dată cu prima lovitură după ureche mi se înfipsese în creier formula: „Nu ştiu nimic". La fiecare întrebare pe care mi-o punea agentul aşezat în spatele unei lămpi, nu reuşeam să răspund decît cu aceste cuvinte, de parcă le-aş fi învăţat pe de rost. Pînă la urmă, am ajuns să nu mai simt loviturile care curgeau pe capul meu. Aceasta îmi amintea de ziua cînd a trebuit să pregătesc cîteva explozii de dinamită într-o mică ramificaţie a galeriei, care era atît de strîmtă, încît nici nu-mi puteam mişca picioarele. În timp ce lucram în scobitura aceea, apa ce se prelingea de sus picura ritmic pe casca mea de metal, obsedîndu-mă în aşa hal, încît ajunsesem să pierd noţiunea timpului şi a locului unde mă aflam.

— Dacă nu vrei să ne spui ceea ce ştii, o să te facem noi să vorbeşti cînd te-om pune la curentul electric.
— Nu ştiu nimic.
— Ce s-a vorbit la întrunirea de aseară?
— Nu ştiu nimic.

În cele din urmă, anchetatorul se ridică de la birou şi, înhăţîndu-mă de un braţ, mă împinse spre uşă.

— Ieşi afară, dobitocule! îmi strigă el înfuriat.

După interogatoriu am fost trimişi la închisoare, unde ne-a primit surîzînd cu bonomie *señor* Sotomayor. Veneam în rînd cîte doi, formînd o coloană de vreo

cincizeci de oameni. Lîngă noi păşeau soţiile, părinţii şi fraţii noştri. Ore întregi aşteptaseră lîngă clădirea secţiei de cercetări, iar acum alergau poticnindu-se în urma noastră şi încercau să profite de fiecare moment de neatenţie a jandarmilor ce ne escortau pentru a ne şopti măcar un cuvînt. În mulţime am zărit-o pe Cristina şi m-a izbit expresia de suferinţă cumplită din ochii ei. Cînd privirile noastre s-au întîlnit, ea îmi surîse şi, ca să n-o pierd din vedere, agită mîna dreaptă. I-am zîmbit şi eu, dar am simţit că zîmbetul meu nu era decît o jalnică grimasă ; aveam senzaţia că buzele mele, înainte de a schiţa un zîmbet, au trebuit să rupă o crustă uscată, sfărîmicioasă, de sînge închegat. Am străbătut astfel mai multe străzi. Din cînd în cînd întorceam capul. Atunci Cristina îşi ridica mai sus faţa şi îmi zîmbea.

Uitasem de toate. Cristina mergea la o oarecare depărtare de mine ; eram despărţiţi de o mulţime de oameni şi de mîinile brutale ale poliţiştilor, gata mereu să intervină. Totuşi, pot spune că în seara aceea noi am fost mai aproape ca oricînd unul de altul. Cristina purta pardesiul cafeniu, pe care şi-l comandase pentru Anul Nou, şi în fiecare coc avea cîte o agrafă din cele pe care i le cumpărasem la tîrgul din Chillán, cînd am fost acolo cu o misiune din partea sindicatului. Mergeam depărtaţi unul de altul, dar fiecare privire a ei îmi mîngîia obrajii, ca o fulguire măruntă care îmi pătrundea în sînge şi îmi dezmierda tot trupul, alinîndu-mi durerile şi făcîndu-mă să-mi uit toate amărăciunile.

Cînd am ajuns în piaţeta din strada Brasil, unde se afla închisoarea, Cristina alergă peste straturile şi rondurile de flori şi se opri chiar lîngă poarta de fier pe unde se intra într-o curte mică, în care se aflau două clădiri : cancelaria directorului şi biroul statistic al închisorii. În timp ce coloana intra în curte, femeile ne strigau ceva, dar nu înţelegeam bine ce : sfaturi, veşti de la cei de acasă sau blesteme la adresa guvernului şi a poliţiei. Eu nu-mi luam ochii de la Cristina. Cînd am trecut pe poarta de fier, îmi întinse mîna. Doar o

fracțiune de secundă au fost unite mîinile noastre, dar a fost de ajuns ca să ne simțim legați unul de altul. I-am văzut chipul drag, cu alunițele, gropițele din obraji și pe cea din bărbie, și am simțit că mă topesc în dogoarea dragostei fără margini ce radia din ochii ei căprui. În privirea Cristinei nu era înfrîngere, slăbiciune, implorare. Nu. Ea exprima numai duioșie și-mi dădea certitudinea că de fapt despărțirea ne unise și mai mult, întărindu-ne dragostea. Abia atunci am înțeles că, poate fără să-și dea seama, Cristina urma exemplul mamei mele, manifestînd aceeași tărie și aceeași demnitate cu care dînsa înfrunta loviturile destinului. Criza ei nervoasă din momentul arestării mele aparținea acum trecutului.

A fost o clipă de neuitat, după care a urmat ghiontul unui polițist. Involuntar, am tresărit, gîndindu-mă că vor urma alte ceasuri de încercări îngrozitoare. Întorsei capul, căutînd ochii Cristinei, dar n-am mai văzut-o. O ușoară bătaie pe umăr mă făcu să-mi reiau locul în rînd.

— Nu-ți fie teamă, prietene. De acum ești în seama mea...

Era *señor* Sotomayor. El mă însoți pînă la coridorul care ducea spre celulele noastre.

— O să avem grijă să primești vești de la familie, îmi șopti el la ureche, înainte de a se îndepărta cu același zîmbet blînd, părintesc pe care l-a avut întotdeauna pentru noi.

În seara cînd am păsit pragul închisorii, vremea era rece ; deși nu era tîrziu, noaptea se anunța întunecoasă ; umbre negre alungaseră amurgul. Aceasta mă făcea să-mi simt inima și mai grea. Cristina plecase de lîngă grilajul porții, iar pe mine mă copleșise singurătatea. Încurajatoarea bătaie pe umăr și surîsul prietenos al lui *señor* Sotomayor îmi spuneau că ura și cruzimea aveau și ele o limită, și m-au ajutat să mă împac cu frigul și cu singurătatea apăsătoare a celulei. În încăpere nu exista decît o ramă de fier care ținea loc de pat, o plasă de sîrmă în loc de saltea, și o ferestruică, sus aproape de tavan, prin care abia se putea strecura o rază slabă de lumină.

Am privit patul şi mi se păru că era un schelet întins pe jos, indiferent faţă de timp şi de speranţe. Dar nici această impresie nu mă făcu să uit căldura pe care mi-o insuflase cu surîsul său prietenos *señor* Sotomayor.

Închisoarea ocupa aproape un cvartal, între străzile Brasil, Carrera Pinto, Peyla şi San Martín. Era o clădire veche şi sumbră, de o construcţie ciudată. Îmi amintesc că o privisem cu inima strînsă de cîte ori treceam prin faţa ei, pe vremea cînd locuiam la Rancagua. Alături de ea era situat tribunalul, ale cărui ziduri exterioare aveau acelaşi aspect ca şi ale închisorii. Cel care trecea pentru prima dată prin acele locuri avea impresia că amîndouă clădirile formau un tot. De fapt, aşa şi era : după terminarea interogatoriilor, judecătorul ordona ca arestaţii să fie duşi înapoi în celulele lor pe o uşă interioară, care lega închisoarea de tribunal. Cînd vreunul dintre arestaţi era chemat la interogator, ştia foarte bine că nu va trebui să fie purtat pe străzile oraşului, ci va trece doar dintr-o curte în cealaltă, fără a stîrni curiozitatea trecătorilor.

Cazul nostru era instruit de un magistrat de la Curtea de apel, pentru că, după cum ne-au explicat avocaţii noştri, infracţiunea de care eram acuzaţi alarmase întreaga opinie publică. Judele se instală în tribunal, şi fiecare dintre noi era adus în faţa lui la cîteva zile o dată.

Interogatoriile continuară o bună bucată de vreme, iar noi nu ştiam nimic de soarta ce ne aştepta, dacă ne era hărăzit să ne mai recăpătăm libertatea sau s-o pierdem definitiv. Tocmai în acest timp am avut prilejul să apreciem şi mai mult umanitatea lui *señor* Sotomayor. El îmi aduse veşti de la Cristina, de la părinţi, şi, aflînd cît de mult îmi plăcea să citesc, îmi trimise cîteva cărţi. Tot el mi-a procurat şi cele necesare pentru scris.

M-am apucat să aştern pe hîrtie fel de fel de lucruri, fără a mă preocupa prea mult să fac o legătură între ele. Îmi satisfăceam doar o necesitate lăuntrică de a mă exprima. Simţisem pentru prima dată această ne-

voie mai demult, cînd febra cititului şi setea de a cunoaşte m-au cuprins puternic, după antrenarea mea în activitatea sindicală de către Mauricio Corrales.

— Gîndeşte-te că doar n-o să-ţi petreci toată viaţa cu baluri, petreceri şi alte fleacuri, îmi spusese el cu blîndeţe, aşa cum îmi vorbea de obicei cînd trebuia să pregătească terenul pentru o convorbire serioasă. Ştiu că n-ai multă şcoală. Aşa că, atunci cînd ai puţin timp liber, apucă-te să citeşti cîteva cărţi bune. O să vezi atunci cum viaţa va căpăta alt gust pentru tine...

I-am ascultat sfatul. Dar cînd m-am apucat să citesc prima carte, am aruncat-o după primele pagini. După cîtva timp m-am hotărît să repet încercarea, dar tot cu acelaşi rezultat. Pînă ce, într-o bună zi, m-am surprins devorînd un volum întreg. Faptul mă bucură peste măsură, mai ales pentru că a doua zi am putut să-i spun lui Corrales :

— Ştii, *don* Mauricio, am citit cartea de Gorki pe care mi-ai recomandat-o. A avut o viaţă cu adevărat aşa cum scrie în prefaţă ?

— Da, aşa a fost, mi-a răspuns Corrales. Cu timpul, ai să cunoşti şi alte opere ale lui. Dar, ia spune, ai auzit vreodată de Emile Zola şi de cartea lui, *Germinal ?* Nu ? Iat-o. Eu am citit-o pentru prima oară cînd eram în nord. Ar fi bine ca toţi minerii din Chile s-o citească. Atunci şi-ar da seama că nu sînt singuri pe lume, că au fost şi mai sînt oameni care muncesc şi luptă în aceleaşi condiţii ca ei.

N-are rost să intru în amănunte şi să explic cum am sfîrşit prin a mă apropia de cărţi şi cum am dat frîu liber dorinţei de a aşterne pe hîrtie fiecare dintre episoadele însemnate din viaţa mea. Trebuie să spun însă că tot sub influenţa lui Mauricio Corrales am început să şi scriu. Odată m-a lăudat şi m-a încurajat, în prezenţa tatălui meu, cînd am relatat un accident din mină. Întîmplarea mă impresionase atît de puternic, încît n-am avut linişte pînă n-am istorisit-o în scris, înfăţişînd totodată şi simţămintele pe care mi le trezise. *Don* Mauricio a spus atunci că ar fi foarte bine dacă muncitorii, căpătînd experienţă şi cunoştinţe, ar învăţa să mînuiască şi pana, căci la noi presa şi lite-

ratura slujesc în cea mai mare parte interesele dușmanilor clasei muncitoare.

— L-am văzut pe Recabarren străduindu-se să-și cizeleze stilul în publicațiile populare, ne povesti el, și am văzut și muncitori care, de unde pînă atunci nu știau decît să încarce vagonete cu salpetru sau să pună dinamită, au ajuns colaboratori minunați ai lui Luis Emilio la redactarea ziarelor în care răsuna glasul combativ al proletariatului din pampas.

De cele mai multe ori scriam pentru a da glas mîniei care clocotea în mine sau pentru a-mi ușura sufletul atunci cînd mă cuprindea tristețea. Chiar primele mele scrisori către Cristina erau de fapt încercări ale condeiului unui viitor scriitor-proletar. E vorba de scrisorile prin care căutam să întrețin dragostea ei față de mine, temîndu-mă ca despărțirea să n-o facă să slăbească, precum și de acelea prin care încercam din nou să-i cîștig încrederea pierdută în zilele cînd n-am avut tăria să rezist farmecelor trecătoare ale Adrianei și mă duceam seară de seară la *Lampionul chinezesc*.

În închisoare scriam îndemnat de alte sentimente. Nu puteam uita ultima întîlnire cu Cristina, ochii ei îndureraţi, și totodată admiram tăria ei, care îmi amintea de comportarea exemplară a mamei. Sau poate atitudinea umană a lui *señor* Sotomayor, strădaniile încăpățînate ale judelui de la Curtea de apel de a ne implica în crime imaginare, fermitatea neclintită a tovarășilor mei și interogatoriile bestiale de la secția de cercetări. În orice caz, toate acestea au constituit materialul pentru încercările mele literare și, împreună cu poveștele lui Mauricio Corrales și exemplul vieții fără pată a tatălui meu, au alcătuit armătura noului care se forma în mine.

Scriam acum cu mai multă ușurință. Pe nesimțite, viața și cărțile mi-au dat mai multă încredere. Găseam mai ușor cuvintele necesare, iar sentimentele, înghesuite claie peste grămadă, găseau o poartă mai largă pentru a se exterioriza. Împlinisem abia douăzeci și cinci de ani. Acești douăzeci și cinci de ani mi se păreau un interval atît de scurt, încît aș fi putut indica cu precizie ziua și ora cînd s-a petrecut orice eveni-

ment din viața mea. Ce repede trece timpul! Parcă ieri mă mai cățăran pe treptele din Sewell! Aceasta mi-a fost copilăria, o copilărie monotonă, apăsătoare, ca a tuturor fiilor de mineri, ocrotită de mîna puternică a tatălui meu și de privirea fermă a mamei. Dar cîte s-au petrecut de atunci! Aș putea să povestesc cum am devenit bărbat, cum s-au produs în mine pe neobservate schimbări lăuntrice datorită cărora am dobîndit stima părinților, a prietenilor lor și a tovarășilor mei de muncă. Nu știu de ce — fie pentru că eram excesiv de sensibil, fie pentru că în familia noastră era puternic dezvoltat sentimentul dragostei de oameni — cert este că viața mea a fost întotdeauna plină de evenimentele trăite de ceilalți, care, asemenea unor jaloane, mi-au indicat drumul. Viața mea o simt ca pe ceva cu consistență fizică; aș putea s-o iau în mîini, să-i văd fața și să explic cum a ajuns treptat-treptat să capete o formă concretă. Mulțumită experienței bogate pe care am căpătat-o în pofida tinereții mele, în cele din urmă am început să scriu cu mai multă ușurință ca înainte și să exprim lucruri care altădată mi se păreau cu neputință de înțeles și de explicat.

De altfel, cum aș fi putut să nu scriu atunci, în închisoare, după noianul de întîmplări care s-a abătut asupra vieții noastre simple și modeste ca o avalanșă desprinsă din creștetul munților?

Privind pe coridorul din fața celulei mele, vedeam o galerie largă, la capătul căreia se afla sala de gimnastică unde făceau box membrii clubului *Tani Boxing*. Pe vremea cînd locuiam la Rancagua, băieții din cartier mă înscriseseră și pe mine acolo. Clubul era atît de sărac, încît nu avea mijloace să închirieze un local unde să instaleze ringul și să depoziteze echipamentul necesar antrenamentelor, astfel că a fost un adevărat noroc cînd directorul de atunci al închisorii a acceptat funcția de președinte onorific. Acesta — un entuziast al sportului — pusese la dispoziția clubului sala închisorii. Veneam după-amiaza cu carnetele noastre de membri, pe care le arătam gardianului. Astfel am văzut pentru prima dată, în treacăt, închisoarea din Ran-

cagua. La ora aceea, deținuții erau închiși în celule, și pînă la noi nu ajungeau dinspre închisoare decît zgomote îndepărtate de zăvoare și un miros pătrunzător de urină, care venea de la latrine.

Am scris, am scris mult pentru că eram cumplit de nervos, pentru că ardeam de nerăbdare să aflu ce va fi cu mine a doua zi și pentru că soarta mea aștepta la porțile închisorii să-i bată ceasul, ca și cînd rolul de măsurător al timpului ar fi revenit *punching-ball*-ului de cauciuc al clubului *Tani Boxing*, lovit cu frenezie de boxerii ce se antrenau.

CAPITOLUL XXVIII

Într-o dimineață s-a întîmplat ceva îngrozitor: ne-am dat seama că tata știa foarte bine ce boală avea și ce ravagii făcuse silicoza în plămînii lui. În timp ce noi urzisem o adevărată conspirație a tăcerii, pentru a-i ascunde starea gravă în care se afla, de fapt tocmai el fusese acela care ne înșelase, ca să ne liniștească. Tremuram ca de febră; n-aș putea spune ce ne impresiona mai mult — purtarea lui plină de bărbăție, care era un exemplu pentru noi toți, sau conștiința faptului că firele subțiri care-l legau pe tata de viață erau gata-gata să se rupă. Poate că un cuvînt sau un gest din partea noastră i-ar fi putut prelungi zilele, dacă nu ne-ar fi fost teamă că încercarea noastră de a-l ajuta ar fi putut să se transforme într-o ireparabilă jignire adusă neclintitei sale mîndrii de muncitor. Totul ar fi fost mai simplu dacă el nu s-ar fi străduit să ne demonstreze că sănătatea lui era perfectă.

A fost o zi grea, plină de tot felul de emoții. Seara, după ce ne-au închis în celule, am stat mult timp privind lumina slabă ce se strecura prin ferestruică, de parcă dincolo de gratii ar fi rulat filmul vieții noastre.

Îmi era inima plină de neliniște ; doream cu ardoare să găsesc cele mai frumoase cuvinte pentru a vorbi despre tata. Știam că dacă mai rămîne cîtva timp în închisoare, boala îl va răpune. Și mă temeam ca vreunul din tovarășii care se aflau lîngă el să nu aibă ideea nefericită de a încerca să-l încurajeze sau să facă vreo aluzie la cauzele acestei tuse îngrozitoare. Atunci el și-ar fi pierdut liniștea sufletească ce-i era atît de necesară în zilele acelea grele.

Eram atît de copleșit, încît nici n-am observat că pe la sfîrșitul zilei apăruse printre noi Genaro Reveco. În alte împrejurări, întîlnirea cu Genaro ar fi fost, fără doar și poate, un prilej de amintiri plăcute. Ne-am fi întors cu gîndul la anii copilăriei, întrebîndu-ne unul pe altul ce s-a mai petrecut cu noi de cînd încetasem să ne mai întîlnim. Căci, de fapt, de atunci nu mai avusesem prilejul să stau de vorbă cu acest prieten drag, căruia îi datoram atîtea clipe fericite din adolescența mea.

A doua zi, dimineața, cînd ne-au scos din celule, ne-am recunoscut îndată unul pe altul.

— Dumneata, tovarășe, te numești Genaro Reveco, nu-i așa ?

— Și tu... Segua ?

Ne-am îmbrățișat.

— Pentru ce te-au adus aici ? l-am întrebat eu.

— Nici eu nu știu. Încă nu pot să înțeleg ce s-a întîmplat. Totul mi s-a tras de la pămîntul pe care-l lucram împreună cu tata și pe care trebuia să-l dăm înapoi la sfîrșitul lunii. Noi am cerut să ne dea partea noastră din recoltă și nimic mai mult.

— Cum ? Tu nu ești părtaș nici la revoltă, nici la grevă și nici la complot ?

Genaro ridică din umeri :

— Habar n-am măcar ce înseamnă toate astea pe care mi le spui...

Cîteva minute mai tîrziu știam ce belea căzuse pe capul lui Genaro și toate întîmplările prin care trecuse din clipa despărțirii noastre. Vorbea cu aceeași blîndețe ca altădată ; și chiar dacă barba deasă răpise chipului său expresia naivă pe care i-o știam, pălăria

mică, nelipsitul *poncho* ponosit şi sandalele ce lăsau să i se vadă degetele groase, bătătorite de contactul permanent cu pămîntul gloduros, îi dădeau lui Genaro acelaşi aer simpatic şi simplu de odinioară, făcîndu-l să apară cu totul străin de mediul temniţei în care fusese adus cu o seară mai înainte.

Genaro ajunsese un bărbat în toată firea, bine făcut, care se simţea legat de viaţă prin nenumărate fire. În urma deselor lui plimbări cu Tencha în porumbişte, ea devenise mamă. Părinţii ei se împăcară cu această situaţie, cînd Genaro făgădui că o va lua de nevastă de îndată ce recolta îi va permite să pună ceva bani deoparte. Dar, în adîncul sufletului, Genaro nu dorea să se vadă om însurat. Într-o bună zi, şi-a strîns lucrurile şi a plecat în căutare de lucru. A muncit pe diferite moşii, uneori ca ziler la coasă, alteori luînd pămînt în dijmă. Totuşi, conştiinţa îl mustra. S-a întors. A revăzut-o pe Tencha şi s-a dus cu ea din nou în porumbişte. A venit alt copil, dar Genaro tot nu voia să se căsătorească şi a plecat de data asta în zona centrală. Totuşi, îşi simţea într-una inima grea ; mustrările de cuget nu-i dădeau pace. „Cred că bunica a aprins lumînări la icoana Sfintei Fecioare, ca să mă întorc", îşi spunea el mereu. Şi zbuciumul din sufletul lui creştea din ce în ce mai mult. Uneori primea cîte o scrisoare de la tatăl său : „Copilaşii cresc. Îţi seamănă. Vorbesc întocmai ca şi tine pe vremuri". Genaro se gîndea : „Şi dacă m-aş întoarce pentru totdeauna?" Era din ce în ce mai neliniştit. În afară de asta, îl apăsa singurătatea. Tînjea după o mînă grijulie care să-i întindă o ceaşcă de cafea cînd se îmbolnăvea şi trebuia să zacă în pat. Primi de acasă o scrisoare : „Bunica şi-a cheltuit şi ultimii gologani cumpărînd lumînări pentru Sfînta Fecioară şi rugîndu-se pentru tine. Nu mai are mult de trăit." Dar despre Tencha nu-i scriau nici un cuvînt. Acest lucru îl mira pe Genaro şi-l neliniştea totodată. Tencha fusese o fată veselă, care purta rochii viu colorate şi căreia îi plăcea să cocheteze cu bărbaţii. Acum toţi o găseau serioasă şi ştiau că trăia în aşteptarea lui Genaro, „cînd o să-şi vină în minţi". Şi deodată, fiind departe

de Tencha, el descoperi că o iubea. Își făcu bagajul și se întoarse acasă, de astă dată pentru totdeauna. Bunica muri la numai cinci zile după întoarcerea nepotului. Oricui se apropia de patul ei, bătrîna îi spunea că Sfînta Fecioară săvîrșise în sfîrșit minunea. Cheltuise doar atîția bani pe lumînări!

Genaro și tatăl său au continuat să muncească împreună: aveau același salariu ca și ceilalți oameni de pe moșie; în afară de asta, mai lucrau o bucată de pămînt luată în dijmă de la proprietar. Viața nu avea surprize pentru ei: munca la cîmp, cîte un drum la oraș, pentru a cumpăra mărunțișuri, și în fiecare an cîte un nou prunc. Pe neașteptate, relațiile cu proprietarul s-au stricat. Genaro a înțeles că totul a fost din pricina refuzului lor de a participa la alegerile pentru desemnarea reprezentanților în Congresul național. Moșierul își obliga de obicei lucrătorii să voteze pentru candidatul indicat de el. De data aceasta, însă, tatăl lui Genaro i-a spus că pentru salariul pe care-l primeau era de ajuns că-i dădeau munca lor, și că, deși nu aveau alt candidat, nu le plăcea să participe la acest fel de alegeri, ci preferau să rămînă acasă. Aceasta a fost totul! După puțin timp, li s-a poruncit să plece de pe moșie. Tatăl a răspuns că vor pleca neîntîrziat, dar mai întîi stăpînul să facă socoteala și să le dea ce li se cuvenea pentru bucata de pămînt arat și semănat de ei în dijmă. Răspunsul a fost un refuz categoric. Atunci Genaro a început să umble să-și caute dreptatea. Se adresă Inspectoratului muncii, Intendenței și Instanței pentru judecarea conflictelor de muncă. Dar nicăieri nu-i fu luată în seamă plîngerea. Pierzîndu-și stăpînirea de sine, Genaro avu proasta inspirație să spună în fața intendentului că „justiția n-a fost făcută pentru săraci". Au fost chemați îndată jandarmii, și Genaro fu trimis la poliție ca „individ suspect care tulbură ordinea publică". Acestea au fost cuvintele secretarului Intendenței.

— Și acum ce crezi că se va întîmpla cu tine? l-am întrebat eu, mai mult pentru a-l face să priceapă că amîndoi, din punctul de vedere al autorităților, eram infractori ai legii.

Genaro ridică din umeri.

— Niciodată n-am mai fost pe la judecăți și nici cu poliția n-am avut de-a face. Cum vrei să știu ce se va întîmpla cu mine? Un singur lucru mă îngrijorează: nici tata și nici Tencha nu știu unde mă aflu. Sînt plecat de ieri de acasă. N-am nici măcar o batistă să-mi suflu nasul...

— Nu fi îngrijorat din cauza asta, l-am încurajat eu. Avem aici un prieten, pe *señor* Sotomayor. Cu siguranță că el ne va ajuta...

Din odiseea trăită de Genaro, ca și din alte informații pe care le primisem, am înțeles că situația noastră juridică se schimbase. Congresul național dăduse puteri extraordinare guvernului, care căpătase astfel dreptul să aresteze și să deporteze pe oricine credea de cuviință. Acest fapt ne-a fost confirmat de directorul închisorii, care ne-a comunicat că judecătorul de la Curtea de apel care instruia cazul nostru se întorsese la Santiago, întrucît acum instrucția judiciară devenise de prisos.

În timpul plimbării prin curtea închisorii, noi, muncitorii de la mină, ne adunam de obicei laolaltă. Cineva anunță:

— *Señor* Sotomayor a spus că guvernul intenționează să deporteze în portul Pisagua, în pustiul Tarapacá, pe toți conducătorii muncitorilor acuzați de complot. Probabil că guvernul nu va renunța la intenția sa, iar din Pisagua nu pleacă nimeni decît cu picioarele înainte...

Vestea aceasta ne-a cam indispus, dar îndată o exclamație a lui Florencio Alcántara, care stătea de vorbă cu un deținut de drept comun, ne abătu atenția de la acest subiect.

— Ce te-a adus aici, prietene Moscoso?

Alcántara se întoarse spre noi:

— Acesta e vestitul Califa Moscoso. L-am cunoscut la circ. Ia spune, prietene, de ce te-au închis.?

Califa Moscoso, un bărbat voinic, cu brațele groase și un grumaz de taur, ne povesti fără multe ocoluri următoarele: lucra la circul fraților Millas, unde ridica greutăți. După fiecare reprezentație se adresa spec-

tatorilor, întrebînd dacă are cineva curaj să se lupte cu el, încercînd să reziste măcar trei minute. La Machalí, un ţăran robust, cu o mutră de ticălos, primi provocarea. Lupta fu îndîrjită. Ţăranul, dîndu-şi seama că va fi înfrînt, îl muşcă de picior pe Califa Moscoso. Acesta îşi pierdu controlul şi strînse cam tare oasele adversarului, aruncîndu-l peste ring. Medicul constată leziuni grave, iar judecătorul, care nu vedea cu ochi buni acest gen de competiţii, trimise la dracu întreaga trupă, iar pe Califa Moscoso îl vîrî în temniţă pentru „tentativă de omor".

Nu trecu mult şi grupului nostru i se alătură tata. Era proaspăt bărbierit, iar cămaşa lui de un alb sclipitor era o dovadă a grijii meticuloase a mamei pentru soţul ei.

— Cum te simţi, *don* Pedro? Ai dormit bine azi noapte?

— Bine, tovarăşi, firește. Credeţi că sînt aşa plăpînd, încît să mă dărîme cîteva zile de închisoare?

Apoi privi spre cer:

— Frumoasă zi! Dar de ce-au ridicat steagul în bernă?

— Se pare că a murit preşedintele unei ţări prietene.

— A!...

Discuţia se învîrtea în jurul arestării noastre şi se făceau diferite presupuneri despre soarta ce ne aştepta. Toţi erau de părere că vom fi deportaţi. Nu mai exista nici o speranţă că totul ar putea fi o eroare. Ştiam acum că arestarea noastră era rezultatul unui plan bine chibzuit, iar depoziţiile noastre, ca şi trecutul de muncă şi sprijinul pe care-l acordasem guvernului nu erau luate în consideraţie.

După ce şi-au spus cu toţii părerea, vorbi şi tata:

— Nici măcar n-au găsit de cuviinţă să-mi spună pentru ce m-au arestat. Au venit vreo cincisprezece oameni, soldaţi şi jandarmi. Unul foarte încruntat a strigat: „Dumneata eşti Pedro Segundo Albiña?" I-am răspuns: „Numele meu este Pedro Albiña". Dar lui nici nu i-a păsat: „Haide, eşti arestat!" Îmi venea să-i dau una peste mutră, dar m-am stăpînit, gîndin-

du-mă că toată nenorocirea asta trebuie să se lămurească repede. Eram convins că va veni cineva să pună lucrurile la punct, să se isprăvească cu această nedreptate strigătoare la cer. Dar, după cum vedeți, pînă acum nu s-a învrednicit nimeni să descurce ițele, așa că eu sînt pregătit pentru orice.

— Explicația, mi se adresă Corrales, e următoarea: căutîndu-te pe tine, poliția l-a arestat pe tatăl tău.

— Da, probabil așa este...

— Ar trebui să facem cunoscut autorităților că a fost o neînțelegere.

Tata se indignă:

— Ce vă trece prin minte? V-am rugat eu să interveniți ca să fiu pus în libertate? Sînteți prietenii mei sau nu? Hai, Mauricio, spune-mi! Ești prietenul meu sau nu?

Dînd furios din mîini, cu ochii scînteind de mînie, ne întrebă pe fiecare dacă ne-am pierdut chiar orice considerație față de el.

Trecu mult timp pînă să se liniștească. L-am luat pe Corrales deoparte și l-am întrebat:

— Spune-mi, *don* Mauricio, dumneata care dormi în celulă cu tata, cum îl găsești? E tot așa de vioi ca înainte?

Răspunsul lui Corrales fu plin de tristețe:

— Nu te amăgi, băiete. Am băgat de seamă că *don* Pedro doarme prost; ceva îl roade pe dinăuntru, distrugîndu-i organismul, cu toată rezistența lui eroică. El caută să ascundă totul față de noi. Îi facem cel mai mare rău cînd îl contrazicem sau lăsăm să se înțeleagă gravitatea bolii și vrem să obținem un tratament special pentru el. Ai văzut cum s-a enervat. Supărările acestea îi dăunează foarte mult.

Tata începu să tușească. Acum nu se mai putea ascunde de noi. Tușea într-una, cu flegmă, zguduindu-se din tot corpul. O, sărmanul meu tată! În cele din urmă, din adîncul plămînilor săi, împreună cu flegma, ieși un cheag mare de sînge. Toți ochii au rămas ațintiți la pata aceea roșie de pe jos. El ridică o mînă la piept și, încruntat, zise:

— Ieri ne-au hrănit cu peşte împuţit. Am tras o spaimă zdravănă... M-a zgîriat în gît cu un os...

Rămăsesem încremenit, fără să pot pricepe, privind ţintă la cheagul de sînge. Deodată îmi răsună în ureche glasul lui Nolasco Manquelepe, care vorbea monoton ca de obicei, fără să se preocupe dacă-l asculta cineva sau nu:

— Mă uit la steagul ăsta şi îmi amintesc de meleagurile mele. Iată deci cum stau lucrurile! În Dalcahue nu era fericire mai mare decît atunci cînd se înălţa drapelul ăsta tricolor de sărbătorile naţionale. Şi cum o mai plictiseam pe învăţătoarea noastră cu întrebări, pe cînd eram copii: „Ce înseamnă roşul? Ce înseamnă albastrul? Dar albul? De ce are o singură stea?" Eu mă întrebam: „Cînd am să ajung oare să cunosc toată patria noastră, unită sub acest drapel?" Scrisorile cumătrului Jacinto făceau să-mi fiarbă sîngele în vine. E adevărat că el s-a întors fără un picior, dar după ce vremea a mai făcut să pălească amintirea lui Jacinto, m-a cuprins din nou dorinţa arzătoare să viu în nord. „Cu banii pe care-i voi cîştiga cu tunsul oilor am să mă duc la mină", îmi spuneam eu. În fiecare an mă duceam în Argentina, ca să cîştig ceva bani cu tunsul oilor. Ultima dată ni s-a întîmplat ceva foarte neplăcut, care m-a făcut să mă întorc repede acasă. Am plecat ca de obicei din Dalcahue la Chaitén pe canale, şi de acolo, pe uscat spre lacul Delcho. Am trecut lacul cu vaporaşul pînă la Puerto Ramirez. Apoi mi-am continuat călătoria ba călare, ba pe jos, pînă la Alto Palena şi Valle California, ca să ajung la Corcovado, primul post argentinian. Eram doar un pumn de oameni şi nu aveam hîrtiile în regulă, aşa că am hotărît să trecem frontiera noaptea, la noroc. Un grănicer argentinian ne-a observat: „Stai!", ne-a somat el. Noi am mers mai departe. Din nou: „Stai!" Atunci am luat-o la fugă, încercînd să ne ascundem în nişte tufişuri. Grănicerul a tras. Am căzut cu faţa la pămînt, şi un lichid cald a început să-mi ţîşnească din umăr. Vreţi să vă arăt cicatricea? O ceaţă deasă mi s-a aşternut pe ochi, făcîndu-mă să nu mai văd tufişurile.

Nici glasurile grănicerilor şi nici stelele de pe cer nu mai răzbăteau prin ceaţa aceea deasă. Deodată am reuşit să văd o steluţă mică, dar foarte albă. „Sfîntă Fecioară ! m-am gîndit eu. Asta-i steaua de pe drapelul chilian !“ Chiar ea era ! Abia atunci mi-am dat seama că am fost la un pas de moarte şi că steluţa asta de pe drapelul nostru mi-a dat forţe noi. După aceea, cînd m-am însănătoşit, nimic nu m-a oprit din hotărîrea mea de a-mi îndeplini visul : să-mi cunosc patria. Cui ar fi putut să-i vină în gînd că tocmai aici am să văd din nou această steluţă !... Dar nu-mi pare rău că am venit... Am suferit, dar am văzut şi multe lucruri pe care nu strică să le cunoşti şi care te învaţă să deschizi bine ochii...

Manquelepe continuă să vorbească multă vreme. Dar tot ceea ce mă înconjura nu mai avea importanţă pentru mine, iar inima mea, ca o steluţă fragilă, stătea gata să se frîngă la cea mai mică atingere. Nu-mi ieşea din minte cheagul de sînge al tatei, pata aceea roşie rămasă în curtea închisorii.

CAPITOLUL XXIX

De îndată ce a devenit evident că acţiunile guvernului împotriva noastră erau rezultatul unui plan premeditat, ale cărui consecinţe erau greu de prevăzut în ansamblul lor, activiştii sindicali de la mină care nu căzuseră în mîinile poliţiei se întruniră pe ascuns şi hotărîră să adopte o seamă de măsuri menite să asigure păstrarea principalelor bunuri ale organizaţiei şi să menţină ridicat moralul muncitorilor. În afară de aceasta, s-a luat hotărîrea de a mi se transmite că trebuia cu orice preţ să-mi recapăt libertatea, deoarece era absolut necesar ca cineva să ajute la apărarea cuceririlor sindicatului.

Cînd am primit mesajul tovarăşilor din Sewell, la neliniştea mea pentru sănătatea tatei se adăugă îngrijorarea pentru soarta lui. Cum să-l las singur ? Puteam oare să-mi recapăt libertatea pe cale legală, sau trebuia să evadez ? Şi ce avea să se întîmple cu tata ? Nopţi de-a rîndul m-am zvîrcolit pe patul celulei, fără a izbuti să închid ochii măcar o clipă. În cele din urmă, am hotărît că trebuia să evadez din închisoare. Trebuia să-mi pregătesc evadarea în cele mai mici amănunte. În lungile nopţi de nesomn recapitulasem în minte toate romanele de aventuri citite, toate filmele poliţiste pe care le văzusem cîndva la Sewell, povestirile oamenilor care reuşiseră să se ascundă de ochiul vigilent al poliţiei. Dar cînd hotărîrea mea de a evada se cristalizase definitiv şi toate amănuntele planului fuseseră chibzuite, începu să mă urmărească imaginea tatei. Cine ar fi putut înţelege seriozitatea motivelor ce mă îndemnau să evadez, cînd tata avea atîta nevoie de ajutorul meu ? Oare se vor găsi mulţi care să nu condamne purtarea mea ? Bietul tata ! Cît de nobilă şi eroică îi fusese viaţa ! Aceste gînduri făceau să mi se învîrtă capul. Simţeam cum picioarele mi se moaie şi cum hotărîrea mea slăbeşte !

Aşa a fost pînă cînd, ca de obicei, tot el fu acela care îmi veni în ajutor, punînd capăt dintr-o dată tuturor ezitărilor mele şi insuflîndu-mi o hotărîre doar cu forţa privirii sale.

Îndată după fluierul primului gardian, care ne chema să ne adunăm pentru apel, pe coridor apărură trei sau patru inşi pe care nu-i mai văzusem pînă atunci. *Señor* Sotomayor se apropie şi ne explică :

— În faţa voastră se află reprezentanţii organelor de anchetă. Au venit să anunţe că o serie de arestaţi vor fi trimişi la Pisagua. Ascultaţi cu atenţie. După citirea listei, cei strigaţi se vor duce imediat în celulele lor şi se vor pregăti de drum. Plecarea va fi la ora zece dimineaţa. Nu vă pot da mai multe amănunte cu privire la itinerariul ce-l veţi urma ; deocamdată veţi fi mutaţi la Santiago. Cei care nu vor fi strigaţi vor fi puşi imediat în libertate.

De îndată ce ne-am înşirat în rînd, unul dintre funcţionari păşi spre noi şi scoase din buzunar cîteva hîrtii. Se vedea limpede că misiunea care-i fusese încredinţată îi făcea silă. Fără să-i privească pe arestaţii care făceau un pas înainte cînd îşi auzeau numele, începu să citească :

— Jorge Gonzáles...
— Aici...
— Mauricio Corrales...
— Aici...
— Florencio Alcántara...
— Aici...
— Genaro Reveco...
— Aici...
— Rigoberto Parada...
— Aici...

Toţi înaintau fără nici o ezitare, chiar şi Genaro Reveco îşi păstrase voioşia, iar în gesturile lui se simţea o hotărîre de neclintit. Cînd răspunsese : „Aici !", parcă l-am văzut cum alerga pe cîmp în copilărie, cu un bulgăre de pămînt în mînă, încercînd să prindă şopîrle albastre, iar ele îi scăpau strecurîndu-se pe sub gardul grădinii...

— Nolasco Manquelepe...
— Aici...

Eram sigur că după Manquelepe urma numele meu. Încordarea pe care o simţeam în muşchi slăbi : am înţeles că va trebui să-mi schimb planurile. De fapt, deportarea la Pisagua îmi înlesnea evadarea. Mai aveam încă timp să chibzuiesc totul din nou. Acum trebuia să mă liniştesc. Iată, îmi vor striga numele, şi voi face un pas înainte ; după aceea, am să intru în celulă să-mi strîng hainele şi apoi... un drum de mai multe zile. M-am lăsat cu totul în voia acestui gînd. La drept vorbind, nesfîrşitele ceasuri de meditare asupra situaţiei în care ne aflam şi mai cu seamă asupra evadării mele mă extenuaseră. Mă pregătisem să fac un pas înainte cu piciorul stîng şi să intru în coloana celor care fuseseră strigaţi. „Şi dacă mă vor împuşca pe la spate, cînd voi încerca să fug ? Oare

ne vor transporta pe uscat sau pe mare ?“ Imaginaţia începu din nou să-mi lucreze febril, vînturînd mii de idei pe secundă. „S-ar putea să mergem pe mare pînă la Iquique şi să ne îmbarcăm la Valparaíso ; sau poate că trenuleţul supraîncărcat ne va lăsa la cîţiva kilometri de punctul nostru de destinaţie, după ce ne va fi măcinat oasele prin praf şi pustietăţi. Fără îndoială că în tren era mai uşor să-mi pun planurile în aplicare ; odată ajunşi la Pisagua, evadarea devenea aproape imposibilă. După informaţiile căpătate în zilele acelea şi după cîte mai citisem prin cărţi, Pisagua era un port mizerabil, situat în provincia Tarapacá, din nordul extrem al ţării. Acest port intrase în istoria statului Chile pentru că pe vremea campaniei Pacificului acolo au debarcat trupele chiliene care, după ce au înaintat în pampa, au dat bătălia de la Dolores, prima dintr-o serie de cunoscute acţiuni militare. După reglementarea conflictului au fost alipite la Chile noile provincii — Tarapacá şi Antofagasta. Zăcămintele de salpetru pe care le exploata capitalul englez deveniră şi ele chiliene. Cînd nord-americanii luară locul englezilor, a fost introdus un nou sistem de exploatare, iar salpetrul începu să fie încărcat în alte porturi. Atunci Pisagua muri ca o pasăre lăsată fără apă. Acum nu mai era decît o mică aşezare de pescari, pe care guvernul — probabil în dorinţa de a-i compensa într-un fel oarecare gloria de altădată — hotărîse s-o populeze cu deportaţi politici.

Cum să încerci să fugi din locul acela înconjurat de mare şi pustiu, unde foamea şi setea îi păzeau pe deţinuţi mai bine decît cei mai straşnici gardieni ?

În această avalanşă de gînduri care mă năpădiseră înainte ca numele meu să fie pronunţat de funcţionarul de la secţia de cercetări, mă fulgeră deodată un gînd care mă umplu de satisfacţie sau, mai exact, de o sinceră bucurie : tata nu va fi trimis la Pisagua ! Cînd se va termina citirea listei şi se va constata că numele lui nu figurează, va fi desigur pus în libertate, fără să mai fie nevoie să spunem nici un cuvînt pentru lămurirea erorii comise. Era cea mai bună ieşire din situaţia ce se crease. Fără îndoială că trimiterea

în nord ar fi însemnat moarte sigură pentru tata, ţinînd seama de stadiul înaintat al bolii sale. Dacă nu va pieri pe drum, Pisagua îl va da gata, de bună seamă, în cîteva zile. Cred că începusem chiar să zîmbesc, ca şi cum în ultima clipă, după eforturi zadarnice, aş fi reuşit totuşi să-l salvez pe tata de la o pieire inevitabilă. Ce groaznic ar fi fost să-l îngroape pe drum, în cine ştie ce cimitir din pampă! Odată, Corrales ne povestise cum îşi înmormîntase într-un asemenea loc soţia — pe mama Cristinei — şi cît de jalnice sînt aceste cimitire din nemărginitele întinderi ale pampei. Razele năpraznice ale soarelui împietresc într-o clipă tot ceea ce rudele au lăsat lîngă moviliţa mormîntului proaspăt. Apoi vine tăcerea, şi numai şuieratul vîntului învăluie pampa — vîntul, care nu cruţă nici omul, nici pămîntul! Nu, nu. Pentru nimic în lume, tata nu trebuia să piară prin locurile acelea. Din fericire, această providenţială listă, care venise de la organele de anchetă, avea să aranjeze lucrurile!

— Pedro Segundo Albiña...

Întregul trup mi se încordă, aplecîndu-se înainte, în vreme ce de pe buzele mele era gata să pornească acelaşi strigăt pe care-l repetaseră şi tovarăşii mei răspunzînd la apel. Dar în clipa aceea se produse ceva teribil, care-mi tăie respiraţia, şi, ca un fulger, îmi străbătu destinul, despicîndu-l în două. Din celălalt capăt al rîndului răsună un glas hotărît, cu cîteva fracţiuni de secundă înainte de al meu:

— Aici!

Ne priveam ţintă unul pe altul. Tata făcuse un pas înainte şi se uita la mine aspru, hotărît, poruncindu-mi cu ochii să nu-i încalc voinţa. Privirea lui îmi lega braţele, îmi paraliza picioarele. O, minunatul meu tată, cum aş fi vrut în clipa aceea să plîng din toată inima exprimîndu-mi simţămintele stîrnite de acest act al tău!

Cînd rîndurile s-au împrăştiat, voiam tocmai să mă duc în celulă ca să dau frîu liber lacrimilor, cînd tata, cu îngăduinţa directorului închisorii, veni lîngă mine şi îmi spuse:

— Tînărul meu tovarăș, e nevoie de tine aici. Gîndește-te că eu sînt prea bătrîn ca să mă mai ocup cu activitatea de sindicat și cu alte lucruri importante, iar pentru tine ele constituie acum tot sensul vieții. Nu te lăsa copleșit, tinere tovarăș, fii tare ca tatăl tău.

L-am luat de braț. Mușchii bătrînului meu tată tot mai aveau vigoare. Iată mîna care în copilărie mă mîngîia pe păr, mîna aceea care era atît de puternică odinioară, cînd a trebuit să se lupte cu zăpada ce-l acoperise pe Mauricio Corrales, mîna care era atît de blîndă și mîngîietoare cînd îi aducea mamei flori, pe vremea crizei! Nici chiar silicoza nu putea răpune vitalitatea lui Pedro Albiña, așa cum făcea cu alți mineri ; boala rodea pe nesimțite organismul tatei, pentru a-l doborî apoi dintr-o dată. Acum Pisagua se alia cu silicoza, spre a-l ucide împreună mai repede. Tată, minunatul meu tovarăș! Niciodată n-am văzut un om mergînd spre moarte cu atîta mîndrie și seninătate!

Tata nu mă lăsa să spun nici o vorbă. Voia să vorbească într-una, își amintea de tot felul de nimicuri și încerca să mă facă să rîd, ca un medic care caută să-și înveselească pacientul înainte de o operație grea, abătîndu-l de la gîndurile negre.

— Nu trebuie să fii îngrijorat, tinere tovarăș. Nu există rău care să dureze o sută de ani. Îți amintești de vremurile de criză, cînd ne-au concediat de la Sewell? Se părea că nu vom putea rezista ; n-aveam de lucru, a trebuit să-mi amanetez hainele ; maică-ta suferea mai mult decît toți. Dar, după cum vezi, într-o bună zi totul s-a aranjat... Mai ții minte cum umblai de colo-colo, fără țintă, cuprins de disperare cînd te-ai certat cu Cristina? N-a trecut mult, și s-a întors la tine. Dar, ia spune, ai primit ceva vești de la ea? Ai grijă, tovarășe, să nu piardă copilul. Necazurile ei pot face rău copilului. Iar dacă o fi băiat, să nu-i pui numele Pedro, nici Pedro Segundo. Asta nu poate aduce decît încurcături.

Tata rîse cu poftă. L-am apucat iarăși de braț, și această atingere a mîinii lui bărbătești, ca și atitu-

dinea sa de absolută stăpînire de sine, sfîrşiră prin a-mi reda liniştea. Cu glasul ferm, i-am răspuns :

— O să am grijă de ea, tată.

Ne-am strîns puternic mîinile, privindu-ne în ochi. Rămaserăm astfel pînă ce jandarmii ne-au împins în celulele noastre, pentru pregătirile de plecare.

Zece sau doisprezece dintre cei arestaţi am fost puşi imediat în libertate. Vestea despre deportările la Pisagua mersese din gură-n gură, şi acum piaţeta din faţa închisorii era înţesată de rude şi curioşi, care voiau să-i vadă pe arestaţi înainte de plecare. De cum am ieşit pe poartă, am dat de mama şi de Cristina. Ne-am îmbrăţişat îndelung. Apoi le-am povestit tot ce se întîmplase şi am rămas să privim peste capetele mulţimii, aşteptînd ieşirea celor deportaţi. Apărură în rînd, legaţi de mîini cîte doi şi înconjuraţi de jandarmi şi de poliţişti în civil. Coloana se îndreptă spre gară. Fuseseră luate toate măsurile ca nimeni să nu se poată apropia de ei. Mîna stîngă a tatei era legată de mîna dreaptă a lui Nolasco Manquelepe.

Eu le ţineam strîns la piept pe mama şi pe Cristina. Stăteam toţi trei cu ochii aţintiţi asupra tatei. La început el nu ne văzu. A ieşit pe poarta închisorii cu capul sus. Purta costumul său negru, periat şi călcat cu grijă, şi cămaşa albă, fără cravată. În partea dreaptă se vedeau de sub haină capetele brîului său roşu, lat, cu care se încingea de obicei. Totul ar fi fost la fel ca în zilele de sărbătoare, de n-ar fi fost poliţiştii, cătuşele care-l legau de Manquelepe şi obrazul său schimbat, cu pometii ieşiţi mult în afară. Deodată, tata ne zări în mulţime şi ridică mîna liberă pentru a ne saluta. Apoi, după cîţiva paşi, ne făcu din nou semn cu mîna. Rîdea, căutînd să pară vesel, ca şi cum nu s-ar fi aflat într-o coloană de arestaţi, şi totul n-ar fi fost decît un joc de copii. Agită mîna multă vreme în timp ce se îndepărta. Cînd nu mai putu să ne distingă în mulţime, se opri din nou şi ridică braţul sus de tot. Atunci l-am văzut pentru ultima dată. L-am auzit foarte desluşit, strigînd :

— Adio, tînărul meu tovarăş !

Cristina și cu mine i-am răspuns din adîncul inimii :

— Adio, dragă tovarășe tată !

Mama nu-și lua ochii de la el. Purta obișnuita ei fustă neagră, groasă, cu o bluză de culoare închisă. Cum toamna sosise cu vremea ei umedă, și de dimineață fusese frig și vînt, mama își pusese pe umeri un șal albastru închis. Poate de aceea părul ei părea atît de cărunt ; îmbrăcămintea ei sobră sau poate dimineața aceea cenușie făcea ca firele albe din părul ei să strălucească mai puternic. Mama privea tăcută și nemișcată în urma tatei, cu mîinile încrucișate sub șal. Poate că în privirile acelea fugare pe care le-au putut schimba părinții mei și mai ales în cea de pe urmă, cînd el ridicase brațul, se concentrase întreaga lor viață trăită împreună : dragostea, durerea, fericirea, lucrurile mărunte precum și cele mari, duioșia și izbucnirile lui violente, răbdarea și tăria mamei la loviturile soartei. Nici o cută nu apăru pe fruntea ei. Tot ceea ce simțea i se adunase în ochi, în privirea ei fermă, oțelită, de parcă i-ar fi trimis ultimul cuvînt de adio tovarășului ei de viață. Dar iată că deodată, cu un gest energic, își dădu pe spate șalul și ridică și dînsa brațul.

— Adio, tovarășe tată ! strigă ea înălțîndu-se pe vîrfuri.

Și am rămas umăr lîngă umăr, tăcuți, nemișcați, cu privirea ațintită spre infinit.

Redactor resonsabil: ANDREI IONESCU
Tehnoredactor: IOAN ANTONESCU

Dat la cales 28.05.1963. Bun de tipar 06.08.1963. Apărut 1963. Tiraj 10 160 ex. broşate. Hîrtie semivelină edituri mată de 63 g/m². Format 540×840/16. Coli editoriale 12,43. Coli de tipar 15,5. Planşe tipo I. A. nr. T. 3445/83. C. Z. pentru bibliotecile mari 8 A. C. Z. pentru bibliotecile mici 8 A—31=R.

Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918". B-dul Ilie Pintilie nr. 58—60, Bucureşti — R.P.R., Comanda nr. 1150.

Lei 6,25

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ